

ทุนวัฒนธรรม
วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก

เล่มที่หนึ่ง

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

รายชื่อหนังสือของรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

หนังสือรวมบทความจากหนังสือพิมพ์

อนิจลักษณะของการเมืองไทย : เศรษฐศาสตร์วิเคราะห์ว่าด้วยการเมืองไทย (2536)

อนิจลักษณะของเศรษฐกิจไทย (2536)

อนิจลักษณะของสังคมไทย (2538)

เศรษฐกิจการเมืองยุครัฐบาลชวน หลีกภัย (2538)

เศรษฐกิจการคลังกับบทบาทรัฐบาลไทย (2539)

ระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศกับสงครามการค้า (2540)

สังคมเศรษฐกิจโลก : โครงสร้างและการเปลี่ยนแปลง (2540)

วิกฤตการณ์การเงินและเศรษฐกิจการเงินไทย (2541 ; 2542)

กีฬาในระบบทุนวัฒนธรรม (2544)

สังคมเศรษฐกิจไทยหลังวิกฤตการณ์ ปี 2540 (2545)

บทอภิปราย

บทบาทและความเป็นอิสระของธนาคารแห่งประเทศไทย (2543)

ป่วย อังภากรณ์กับสังคมไทย (2543)

หนังสือกึ่งวิชาการ

การศึกษา ทุนนิยม และโลกานุวัตร (2544)

หนังสือวิชาการ

สังคมเศรษฐกิจไทยในทศวรรษ 2550 : ยุทธศาสตร์การพัฒนาในกระแสโลกานุวัตร
(2538 ; 2540; 2544)

การบริหารนโยบายเสถียรภาพเศรษฐกิจในอนาคต (2541)

คำนำ

บทความที่นำมารวมไว้ในหนังสือชุดนี้มีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับ *ทุนวัฒนธรรม* ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม แนวความคิดของผู้เขียนว่าด้วย *ทุนวัฒนธรรม* เริ่มก่อเกิดในปี 2536 ภายหลังจากที่ศึกษาและสังเกตพัฒนาการของระบบทุนนิยมโลกและระบบเศรษฐกิจไทย โดยที่ผู้เขียนเชื่อว่า *กลุ่มทุนวัฒนธรรม* เป็นกลุ่มที่กำลังเติบโตขึ้นมาที่มีความสำคัญในสังคมโลกยุคปัจจุบัน และจะยังคงทรงอิทธิพลต่อไปในอนาคต อิทธิพลของรูดอล์ฟ ฮิลเฟอร์ดิง (Rudolf Hilferding, 1877-1941) มีต่อแนวความคิดเรื่องนี้อย่างปราศจากข้อกังขา หากปราศจาก *Finance Capital* (1910) การนำเสนอและพัฒนาแนวความคิดว่าด้วย *ทุนวัฒนธรรม* ยากที่จะเป็นไปได้

แนวความคิดและอรรถาธิบายว่าด้วยทุนวัฒนธรรมเสนอต่อสาธารณชน โดยมีได้ผ่านวงวิชาการ ทั้งๆที่เรื่องนี้เป็น *วาระการวิจัย* (Research Agenda) ที่สำคัญทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีนักวิชาการเพียงส่วนน้อยที่ตระหนักถึงความสำคัญของทุนวัฒนธรรมในฐานะวาระการวิจัย แต่การเสนอต่อสาธารณชน โดยมีได้ผ่านวงวิชาการ ในด้านหนึ่งเป็นการตอกย้ำความเสื่อมทรมานของวงวิชาการ โดยที่อีกด้านหนึ่งเป็นการยกระดับคอลัมน์นิสต์ในโลกสื่อมวลชน

การเผยแพร่บทวิเคราะห์ อรรถาธิบาย สารสนเทศ และความคิดต่อสาธารณชน ทั้งในประเด็นปัญหาและปรากฏการณ์ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ เป็นภารกิจที่ผู้เขียนถือปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2515 เป็นต้นมา โดยที่เคยเป็นคอลัมน์นิสต์ของวารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* นิตยสาร *จัดรัส* (ยุคคุณพันศักดิ์ วิญญรัตน์) หนังสือพิมพ์ *มติชน ประชาชาติธุรกิจ* *ฐานเศรษฐกิจ* *ผู้จัดการรายวัน* *ผู้จัดการรายสัปดาห์* *Financial Day* นิตยสาร *Corporate Thailand* และ *ผู้จัดการรายเดือน* ตลอดช่วงเวลาอันยาวนานดังกล่าวนี้ ผู้เขียนมีความเห็นว่าการประกอบภารกิจในฐานะ Journalistic Economist เป็นประโยชน์ต่อสังคมมากกว่า Academic Economist โดยหวังว่า ในอนาคตอาจติดอันดับ Pop Economist

การประกอบภารกิจในฐานะ Journalistic Economist มิได้เป็นอุปสรรคในการติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการ ตรงกันข้ามกลับเกื้อกูลการทำหน้าที่ในฐานะ Academic Economist เพราะต้องติดตามสภาวการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และติดตามความก้าวหน้าทางวิชาการเพื่อให้ ‘อรรถาธิบาย’ แก่สาธารณชนเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น ทั้งในสังคมโลกและสังคมไทย ดังจะเห็นได้ว่า บทความที่เผยแพร่ต่อสาธารณชนหลายต่อหลายเรื่องเป็นการเสนอ *วาระการวิจัย* อันจะมีผลในการบุกเบิกพรมแดนแห่งความรู้ต่อไป

หนังสือรวมบทความชุด *ทุนวัฒนธรรม* ประกอบด้วยหนังสือ 3 เล่ม เล่มแรกได้แก่ *กีฬาในระบบทุนวัฒนธรรม* (สำนักพิมพ์บ้านพระอาทิตย์ 2544) ซึ่งปรากฏผู้บรรณาธิกาไปแล้ว ส่วนอีกสองเล่มซึ่งต่อเนื่องจากเล่มแรก ได้แก่

เล่มที่หนึ่ง *ทุนวัฒนธรรม* : *วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก* เล่มที่หนึ่ง ประกอบด้วยบทสังเคราะห์ทุนวัฒนธรรม วัฒนธรรมโลก สื่อมวลชน อาหารการกิน แฟชั่น และสันทนาการ ภาพยนตร์ และดนตรี

เล่มที่สอง *ทุนวัฒนธรรม* : *วัฒนธรรมในระบบทุนนิยมโลก* เล่มที่สอง ว่าด้วย ภาษา หนังสือและธุรกิจหนังสือ และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ท้ายที่สุด ผู้เขียนขอขอบคุณนางสาวพวงรัตน์ พันธุ์พิริยะ ซึ่งช่วยพิมพ์ต้นฉบับ อย่างประณีตและมีประสิทธิภาพ

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

ธันวาคม 2545

สารบัญ

ภาคที่หนึ่ง บทสังเคราะห์

ทุนวัฒนธรรม

ภาคที่สอง วัฒนธรรมโลก

กระบวนการสากลานวัตกรรมของวัฒนธรรมญี่ปุ่น

สหภาพยุโรปกับวัฒนธรรมแห่งชาติ

สหภาพยุโรปกับการปกป้องวัฒนธรรม

เจ้าพ่อฮิปปี

ผู้ยิ่งใหญ่แห่งทศวรรษ 2500

ผู้ทรงอิทธิพล

จากฮีโรชิ ฟุจิโมโต ถึง จอน สโตน

โดราเอมอน

जूद्दान

ภาคที่สาม สื่อมวลชน

แฟ็กเกอร์กับเมอร์ดีค

Katharine Graham

นิธิ เอียวศรีวงศ์ ในฐานะ Pop Historian

STAR TV

O.J. Simpson กับคดีในสังคมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย

มองมูมู

Third Programme

เมืองไทยกับประชากร 60 ล้านคน

หนังสือพิมพ์กับนโยบายราคา

Project Censored

บทสัมภาษณ์ในฐานะสินค้า

The World and I

Google.com

จาก FT.com ถึง Manager Online

ภาคที่สี่ อาหารการกิน แฟชั่น และสันตนาการ

บริโภคนิยม

บะหมี่ในฐานะอาหารโลก

นิชชินกับบะหมี่สำเร็จรูป

Yves Saint Laurent กับระบบทุนวัฒนธรรม

Planet Hollywood ในฐานะกลไกของระบบทุนวัฒนธรรม

ภาคที่ห้า ภาพยนตร์

ประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์

ประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์ (2)

EVITA ชินเดอเรลลาหรือเจียงซิงแห่งอาร์เจนตินา

ภาคที่หก ดนตรี

Woodstock

Andrew Lloyd Webber

Jubilee 2000

ภาคที่หนึ่ง

บทสังเคราะห์

ทุนวัฒนธรรม

ปฐมกถา

ปาฐกถานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ทุนหลัก (Dominant Capital) ย่อมแปรเปลี่ยนไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในสังคมเศรษฐกิจโลก เมื่อสังคมมนุษย์ผ่านพ้นช่วงแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) และสังคมเศรษฐกิจแปรจากระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรม (Agricultural Economy) มาเป็นระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial Economy) ทุนอุตสาหกรรม (Industrial Capital) ย่อมถือตัวขึ้นมาเป็นทุนหลักของระบบเศรษฐกิจ ด้วยตรรกะในทำนองเดียวกัน เมื่อสังคมเศรษฐกิจแปรเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจบริการ (Service Economy) ทุนบริการ (Service Capital) ก็จะกลายเป็นทุนหลักแทนที่ทุนอุตสาหกรรม แต่โดยเหตุที่บริการประเภทต่างๆ มีการเติบโตกล้าแข็งแตกต่างกันอย่างมาก และหน่อทุนบริการบางประเภทยังไม่ปรากฏโฉมให้เห็น ด้วยเหตุตั้งนี้เอง นักวิเคราะห์สังคมบางท่านจึงมองเห็นแต่การเติบโตของบริการทางการเงินธนาคาร และมองเห็นแต่การเติบโตใหญ่ของทุนการเงิน (Finance Capital) ซึ่งเข้าไปแทนที่ทุนอุตสาหกรรม

ปาฐกถานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ทุนบริการกำลังถือตัวขึ้นมาเป็นทุนหลักในสังคมเศรษฐกิจโลกแทนที่ทุนอุตสาหกรรม แต่ในระยะเปลี่ยนผ่านที่หน่อทุนบริการยังไม่เติบโตใหญ่กล้าแข็ง ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) เป็นทุนหลักในระยะเปลี่ยนผ่านนี้ โดยที่ทุนวัฒนธรรมมีชาห์ยังทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ

ในการที่จะเข้าใจการเติบโตของทุนวัฒนธรรม จำเป็นต้องเข้าใจเบื้องต้นเสียก่อนว่า ทุนวัฒนธรรมคืออะไร ทุนวัฒนธรรมจะเติบโตใหญ่ได้ก็ต้องมีอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม (Cultural Products) ในที่นี้ สินค้าวัฒนธรรม หมายถึง สินค้าและบริการที่มีวัฒนธรรมฝังตัวเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าหรือบริการนั้น การทำความเข้าใจเกี่ยวกับการฝังตัวของวัฒนธรรม (Cultural Embodiment) ในตัวสินค้าหรือบริการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง วัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในตัวสินค้าหรือบริการ (Embodied Culture) จึงเป็นปมเงื่อนสำคัญในการวิเคราะห์ อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์การเติบโตของทุนวัฒนธรรมมีอาจแตกต่างหากจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและพัฒนาการของทุนหลักในระบบทุนนิยมโลก

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในระบบทุนนิยมโลก

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในสังคมโลกนั้นมียุ่ตลอดเวลา แต่ไม่มีช่วงใดในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่สังคมเศรษฐกิจโลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเทียบเท่าช่วงเวลาในรอบสามทศวรรษที่ผ่านมา ณ บัดนี้ระบบเศรษฐกิจโลกมิได้มีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะแต่โครงสร้างทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังมีการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานทางเศรษฐกิจอย่างสำคัญด้วย

เมื่ออังกฤษประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรก (First Industrial Revolution) ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 โครงสร้างทางเศรษฐกิจของอังกฤษเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจเกษตรกรรม (Agricultural Economy) มาเป็นระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial Economy) การวิ่งนำหน้าของอังกฤษในการพัฒนาอุตสาหกรรมก่อให้เกิดกระบวนการวิ่งไล่กวดทางเศรษฐกิจ (Catching-up Process) ประเทศต่างๆพยายามวิ่งไล่กวดอังกฤษในการพัฒนาอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นเยอรมนี ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหรัฐอเมริกา ก่อให้เกิดประเทศอุตสาหกรรมรุ่นที่สอง รุ่นที่สาม และรุ่นต่อมา การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่สอง (Second Industrial Revolution) ซึ่งเกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา เพียงแต่เร่งเร้ากระบวนการวิ่งไล่กวดทางเศรษฐกิจให้มีความเร็วเพิ่มขึ้น แต่ที่สำคัญยิ่งก็คือ มีผลในการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางและศูนย์กลางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยข้ามฟากมหาสมุทรแอตแลนติกนั่นเอง

นับตั้งแต่เมื่อเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งแรกจวบจนสงครามโลกครั้งที่สอง ประเทศต่างๆ ในทวีปยุโรปและทวีปอเมริกาเหนือทยอยกันเปลี่ยนโฉมหน้าเป็นประเทศอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตดังกล่าวนี้เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศ (International Comparative Advantage) เมื่อความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบแปรเปลี่ยนไป โครงสร้างการผลิตย่อมต้องปรับเปลี่ยนตามการเปลี่ยนแปลงของความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ด้วยเหตุที่การเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบเป็นไปอย่างเชื่องช้า โครงสร้างการผลิตจึงเปลี่ยนแปลงอย่างเชื่องช้าตามไปด้วย

ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทรัพยากรที่เป็นปัจจัยการผลิต (Factor Endowment) และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงราคาสัมพัทธ์ของปัจจัยการผลิต ในประวัติศาสตร์ของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า (Old Industrial Countries = OICs) โครงสร้างการผลิตมักจะแปรเปลี่ยนจากการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้น (Labour-intensive Production) ไปสู่การผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้น (Capital-intensive Production) และตามมาด้วยการผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้น (Information-intensive Production) ในยุคสมัยที่สังคมเศรษฐกิจยังมีแรงงานราคาถูกลง การผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นจะครอบงำโครงสร้างการผลิต เมื่อแรงงานราคาถูกลงหมดไป การเปลี่ยนแปลงราคาสัมพัทธ์ของ

ปัจจัยการผลิตดังกล่าวนี้ย่อมทำให้มีการใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงาน จนการผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้นกลายเป็นการผลิตหลักของระบบเศรษฐกิจ

ในท่ามกลางการวิ่งไล่กวาดทางเศรษฐกิจในสังคมโลกในช่วงเวลาทศวรรษที่ผ่านมา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อกระบวนการวิ่งไล่กวาด ประเทศที่สามารถหาประโยชน์จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีย่อมเร่งความเร็วในการวิ่งไล่กวาดได้ ในขณะที่ประเทศที่ล้าหลังทางเทคโนโลยีก็ต้องหลุดออกไปจากลู่วิ่ง ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีผลกระทบต่อประสิทธิภาพการผลิตและต่อราคาสัมพัทธ์ของปัจจัยการผลิต จึงมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ในขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความต้องการบริโภคของมนุษย์ ซึ่งกระทบต่อราคาสัมพัทธ์ของสินค้าและบริการ มีส่วนในการทำให้ความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเทศแปรเปลี่ยนไป

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ประเทศอุตสาหกรรมเก่าทั้งยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกาอยู่ในกระบวนการปรับโครงสร้างการผลิต ด้วยการละทิ้งการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นไปสู่การผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้น เนื่องจากไม่มีแรงงานราคาถูกอีกต่อไป โครงสร้างการผลิตทางอุตสาหกรรมแปรเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค (Consumer Goods) ไปสู่การผลิตสินค้าประเภททุน (Capital Goods) ที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูงที่ซับซ้อนมากขึ้นเรื่อยๆ (High-tech Industry) ญี่ปุ่นฟื้นตัวทางเศรษฐกิจในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองด้วยการสวมบทบาทในการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคแทนยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ในเวลานั้นญี่ปุ่นยังมีแรงงานราคาถูก โครงสร้างการผลิตทางอุตสาหกรรมจึงเน้นหนักไปในการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้น ครั้นเมื่อประสิทธิภาพในภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ค่าจ้างต้องปรับตัวตาม แรงงานราคาถูกในญี่ปุ่นไม่มีอีกต่อไป ในทศวรรษ 2510 โครงสร้างการผลิตของญี่ปุ่นปรับตัวไปสู่การผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้น และปรับการผลิตจากสินค้าอุปโภคบริโภคไปสู่สินค้าประเภททุน กลุ่มประเทศแก๊งทั้งสี่ (Gang of Four) เข้ามาแทนที่ญี่ปุ่นในการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค และด้วยการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมจากการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization) มาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก (Export-oriented Industrialization) ประจวบกับบรรดาบรรษัทระหว่างประเทศกำลังอยู่ในกระบวนการปรับเปลี่ยนที่ตั้งในการผลิต (Relocation of Production) กลุ่มประเทศแก๊งทั้งสี่จึงได้ประโยชน์จากการลงทุนของบรรษัทระหว่างประเทศ และเปลี่ยนโฉมเป็นกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (Asian NICs) ในเวลาไม่ช้าไม่นานนัก แต่การเติบโตของประสิทธิภาพการผลิตในภาคอุตสาหกรรมทำให้การกีดกันการค้าจำเป็นให้อยู่ในระดับต่ำมีอาจเป็นไปได้อีกต่อไป เมื่อแรงงานราคาถูกหมดไป โครงสร้างการผลิตของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ก็แปรเปลี่ยนไปสู่การผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้นในทศวรรษ 2530

โครงสร้างการผลิตของประเทศต่างๆในสังคมโลกกำลังแปรเปลี่ยนไป กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าซึ่งปรับตัวสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง กำลังมุ่งสู่การผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้นมากขึ้นทุกที กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่กำลังตามหลังกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าในการผลิตสินค้าประเภททุน และอาจจบลงด้วยการผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้นในท้ายที่สุด ในขณะที่กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่รุ่นที่สอง (Second-Generation NICs) ซึ่งในปัจจุบันการผลิตที่ใช้แรงงานเข้มข้นยังคงครอบงำโครงสร้างการผลิต กำลังตามหลังรุ่นที่หนึ่งในการปรับโครงสร้างไปสู่การผลิตที่ใช้เครื่องจักรเข้มข้น ส่วนประเทศที่ยังล่าช้าในการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในทวีปแอฟริกา ยังมีอาจเข้าสู่ลู่วิ่งทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศนี้ได้

ในช่วงเวลาเดียวกับที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตในภาคอุตสาหกรรมนี้เอง กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าต้องเผชิญกับกระบวนการลดทอนความสำคัญของภาคอุตสาหกรรม หรือที่รู้จักกันในชื่อภาษาอังกฤษว่า De-industrialization ภาคอุตสาหกรรมมีความสำคัญลดลงในโครงสร้างการผลิตของกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า เมื่อต้นศตวรรษ 2510 นี้เองภาคอุตสาหกรรมยังให้ผลผลิตมากกว่าร้อยละ 40 ของ GDP ในประเทศอุตสาหกรรมเก่าบางประเทศ ดังเช่นสหราชอาณาจักร อิตาลี เยอรมนี และญี่ปุ่น แต่ในบัดนี้ไม่มีประเทศมหาอำนาจใดเลยที่มีภาคอุตสาหกรรมอันใหญ่โตดังปางก่อน เมื่อพิจารณาเฉพาะภาคหัตถกรรมอุตสาหกรรม (Manufacturing Sector) เฉพาะเยอรมนี ญี่ปุ่น และสหราชอาณาจักรที่ภาคหัตถกรรมอุตสาหกรรมให้ผลผลิตมากกว่า 35% ของ GDP ในหมู่ประเทศมหาอำนาจด้วยกันเมื่อต้นทศวรรษ 2510 บัดนี้ภาคหัตถอุตสาหกรรมมีขนาดเล็กลงมาก และส่วนใหญ่ให้ผลผลิตไม่เกินร้อยละ 25 ของ GDP

กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่ากำลังแปรสภาพจากสังคมเศรษฐกิจอุตสาหกรรม (Industrial Economy) ไปเป็นสังคมเศรษฐกิจบริการ (Service Economy) ภาคบริการกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่ให้ผลผลิตมากกว่าภาคเศรษฐกิจอื่นใด โดยทั่วไปให้ผลผลิตมากกว่าร้อยละ 50 ของ GDP ในหมู่ประเทศมหาอำนาจด้วยกัน ภาคบริการให้ผลผลิตถึงสองในสามของผลผลิตที่ระบบเศรษฐกิจผลิตได้ทั้งหมด ยกเว้นเยอรมนีและญี่ปุ่น ภาคบริการไม่เพียงแต่จะให้ผลผลิตมากกว่าภาคเศรษฐกิจอื่นๆในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าเท่านั้น หากยังมีการจ้างงานมากกว่าภาคเศรษฐกิจอื่นใดอีกด้วย

กระบวนการลดทอนความสำคัญของภาคอุตสาหกรรม ประกอบกับการเติบโตใหญ่ของภาคบริการ นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้กระบวนการผลิตในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าแปรโฉมเป็นการผลิตที่ใช้สารสนเทศเข้มข้น (Information-intensive Production) ด้วยเหตุที่ภาคบริการกลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า ไม่ว่าจะพิจารณาจากโครงสร้างการผลิตหรือโครงสร้างการใช้แรงงานนี้เอง กลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าจึง

พยายามผลักดันให้มีการค้าบริการโดยเสรี เพราะบัดนี้ประเทศเหล่านี้มีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตบริการประเภทต่างๆมากกว่าประเทศอื่นใด ในอดีตกาลเมื่อกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าประสบความสำเร็จในการปฏิวัติอุตสาหกรรม ประเทศเหล่านี้เคยชูธงการค้าเสรีเมื่อความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าหัตถอุตสาหกรรมลดน้อยถอยลง จนท้ายที่สุดมีโอกาสแข่งขันกับประเทศคู่ค้า นโยบายการกีดกันการค้าก็เข้ามาแทนที่นโยบายการค้าเสรี บัดนี้เมื่อกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่ามีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตบริการ ประเทศเหล่านี้ก็ชูธงนโยบายการค้าบริการเสรี

พัฒนาการของทุนหลักในระบบทุนนิยมโลก

เมื่อนอทุนนิยมเติบโตใหญ่ในคริสต์ศตวรรษที่ 15 การเติบโตของระบบทุนนิยมเริ่มต้นด้วยทุนพาณิชย์ (Commercial Capital) ครั้นเมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม กลุ่มทุนหลักในระบบเศรษฐกิจแปรไปเป็นทุนอุตสาหกรรม (Industrial Capital) ครั้นเมื่อสังคมมนุษย์มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนมากขึ้น โดยที่เงินมีวิวัฒนาการในรูปแบบต่างๆ ควบคู่กับพัฒนาการของสถาบันการเงินประเภทต่างๆ ในเวลาต่อมา กลุ่มทุนการเงิน (Finance Capital) ค่อยๆ เติบโตเป็นกลุ่มทุนหลักในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า

รูดอล์ฟ ฮิลเฟอร์ดิง (Rudolf Hilferding, 1877-1941) แพทย์ชาวออสเตรีย ผู้แปรเปลี่ยนเป็นนักสังคมศาสตร์เป็นคนแรกที่นำเสนอทวิเคราะห์การเติบโตใหญ่ของกลุ่มทุนการเงิน หนังสือเรื่อง *Finance Capital* ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นภาษาเยอรมันในปี 2453 และเพิ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษและตีพิมพ์ในปี 2524 ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานชิ้นสำคัญของสำนักมาร์กซิสม์ที่เสนอทวิเคราะห์พัฒนาการของระบบทุนนิยมต่อจาก *Capital* ของคาร์ล มาร์กซ (Karl Marx)

ฮิลเฟอร์ดิงค้นพบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระจุกตัวของทุน (Concentration of Capital) และการรวมศูนย์ของทุน (Centralization of Capital) ที่มีมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะเดียวกัน รูปแบบการจัดองค์กรในการผลิตก็แปรเปลี่ยนจากการประกอบการที่มีเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว (Single Proprietorship) ไปเป็นบริษัทที่มีการถือหุ้นร่วมกัน (Joint-stock Company) และบรรษัท (Corporation) ในที่สุด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลที่สำคัญคือ ช่วยปลดปล่อยนายทุนอุตสาหกรรม (Industrial Capitalist) มิให้ต้องทำหน้าที่ผู้ประกอบการ (Industrial Entrepreneur) ผู้ถือหุ้นมีจำต้องหวังพึ่งกำไรจากการประกอบการเพียงเสดเดียว หากยังสามารถหากำไรจากการขายหุ้นได้อีกด้วย กำไรเหล่านี้สามารถนำไปใช้ลงทุนต่อไปได้ด้วยเหตุดังนี้ ทุนจึงมีการรวมศูนย์และก่อให้เกิดบรรษัทยักษ์ใหญ่ เมื่อมีการเชื่อมโยงความเป็นเจ้าของระหว่างผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเดียวกัน การกระจุกตัวของทุนจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งเมื่อมีการจัดตั้งคาร์เทล (Cartel) และทรัสต์ (Trust) ฮิลเฟอ์ดิงให้ความสำคัญแก่ทุนธนาคาร (Bank Capital) อย่างมาก ถึงกับกล่าวว่า การยึดครองธนาคารยักษ์ใหญ่เพียง 6 แห่งในเยอรมนีมีความหมายเท่ากับการยึดกุมปริมาณพลที่สำคัญของภาคอุตสาหกรรมในประเทศนั้น

บทวิเคราะห์เรื่องทุนการเงินของฮิลเฟอ์ดิงเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก ทั้งในหมู่นักวิชาการลัทธิมาร์กซ์และนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก บางคนมีความเห็นว่า ทุนการเงินลดความสำคัญลงไปมากในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อรัฐบาลประเทศต่างๆ ในยุโรปผนวกธนาคารพาณิชย์มาเป็นของรัฐ แต่บางคนก็เห็นว่า ทุนการเงินยังมีบทบาทสำคัญในการจัดสรรทรัพยากรทางการเงิน แม้ในประเทศที่รัฐบาลแทรกแซงกิจกรรมทางเศรษฐกิจอย่างมาก ทุนการเงินก็ยังเข้าไปเชื่อมประสานและช่วยจัดสรรทุนของรัฐไปใช้ในการลงทุนและการค้าระหว่างประเทศ พัฒนาการของสังคมเศรษฐกิจโลกในเวลาต่อมาบ่งบอกว่า ทุนการเงินหาได้เสื่อมความสำคัญลงไม่ หากแต่กลายเป็นกลุ่มทุนที่ทรงความสำคัญในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าและระบบทุนนิยมโลกยิ่งกว่าเดิม

ในช่วงเวลาห้าทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่สองมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเงินที่เสริมส่งบทบาทและอิทธิพลของกลุ่มทุนการเงิน ปรากฏการณ์ที่พึงพิจารณามีอย่างน้อย 4 ประการ คือ

ประการแรก อิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมสมัยใหม่ (Neo-Liberalism) ได้ทำลายล้างงานที่กีดขวางการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศ เงินตราต่างประเทศมิได้มีการเคลื่อนย้ายระหว่างประเทศโดยเสรีเฉพาะกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าเท่านั้น ด้วยการผลักดันของกองทุนการเงินระหว่างประเทศและธนาคารโลก ประเทศในโลกที่สามที่ละประเทศสองประเทศหันเหสู่แนวทางนโยบายเสรีนิยมทางการเงิน (Financial Liberalization) นโยบายดังกล่าวนี้มีส่วนเร่งรัดกระบวนการสากลานวัตกรรมของทุนและเงิน (Internationalization of Capital and Finance) ทุนกลายเป็นปัจจัยการผลิตที่ไร้ทั้งเชื้อชาติและสัญชาติ โดยแปรสภาพเป็นทุนสากล เงินก็อยู่ในสภาพเดียวกัน กระบวนการสากลานวัตกรรมของทรัพยากรทางการเงินช่วยเชื่อมโยงกลุ่มทุนระหว่างประเทศต่างๆ และเชื่อมโยงกับบริษัทยักษ์ใหญ่ระหว่างประเทศ กลุ่มทุนการเงินทำหน้าที่คนกลางในกระบวนการเชื่อมโยงดังกล่าวนี้

ประการที่สอง การก่อเกิดและการเติบโตของตลาดหลักทรัพย์ในประเทศต่างๆ มีส่วนเกื้อกูลต่อการเติบโตของธุรกิจหลักทรัพย์ระหว่างประเทศ (International Finance and Securities Houses) บริษัทระหว่างประเทศมิได้มีเฉพาะในตลาดผลผลิต หากยังมีในตลาดการเงินด้วย

ประการที่สาม ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศมีส่วนเปลี่ยนโฉมไม่เฉพาะแต่การทำให้ระบบการเงินระหว่างประเทศกลายเป็นระบบอิเล็กทรอนิกส์เท่านั้น หากยัง

ช่วยเชื่อมโยงทั้งตลาดเงินและตลาดทุนระหว่างประเทศต่างๆอีกด้วย ความรวดเร็วในการรับและส่งสารสนเทศ ทำให้การเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศเป็นไปอย่างรวดเร็วและมีความถี่สูงยิ่ง ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศนี้เองที่ทำให้การลงทุนซื้อขายหลักทรัพย์ระหว่างประเทศ (Portfolio Investment) มีความสำคัญแซงหน้าการลงทุนโดยตรง (Direct Investment) และเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดหลักทรัพย์ในประเทศต่างๆมีเพียงแต่เติบโต หากยังผันผวนตามสภาพการเก็งกำไรมากขึ้น การเติบโตของตลาดหลักทรัพย์ระหว่างประเทศก็เอื้อให้มี “วิศวกรรมทางการเงิน” (Financial Engineering) อันได้แก่ การออกหลักทรัพย์ประเภทต่างๆเพื่อระดมเงินทุน บัดนี้รัฐบาลประเทศโลกที่สามมีจำต้องพึ่งเงินกู้จากรัฐบาลต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศอีกต่อไป เพราะมีทางเลือกด้วยการกู้ยืมจากตลาดการเงินระหว่างประเทศและด้วยการระดมเงินทุนจากตลาดหลักทรัพย์ระหว่างประเทศโดยตรง

ประการที่สี่ ธุรกิจการเงินและธุรกิจหลักทรัพย์ระหว่างประเทศเข้าไปถือหุ้นในบริษัทระหว่างประเทศ ตลาดการเงินระหว่างประเทศจึงเชื่อมโยงกับตลาดผลผลิตระหว่างประเทศอันเป็นปรากฏการณ์ใหม่ซึ่งไม่เคยมีในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจด้วยการทำสัญญาพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Alliance) นับเป็นยุทธวิธีสำคัญในการขยายฐานเศรษฐกิจ การทำสัญญาพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์มิได้มีเฉพาะในหมู่บริษัทระหว่างประเทศ หากยังมีในหมู่ธุรกิจการเงินและธุรกิจหลักทรัพย์ระหว่างประเทศด้วย นอกจากนี้ การควบและการครอบกิจการ (Merger and Acquisition) ก็เป็นหนทางลัดในการเติบโตของกลุ่มทุนการเงิน

สภาพการณ์ที่แปรเปลี่ยนไปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองดังที่พรรณนารข้างต้นนี้ มิได้ทำให้กลุ่มทุนการเงินหดตัว ตรงกันข้ามกลับเสริมความแข็งแกร่งของกลุ่มทุนการเงิน จนอาจกล่าวได้ว่ากลุ่มทุนการเงินมิได้มีฐานะด้อยไปกว่ากลุ่มทุนอุตสาหกรรม

ในกรณีของไทยการเปิดประเทศภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงในปี 2398 มีส่วนเร่งรัดการเติบโตของทุนพาณิชย์ แต่พัฒนาการของระบบทุนนิยมในประเทศไทยมิได้เป็นไปตามลำดับขั้นดังที่ฮิลเฟอรัคดิ้งวิเคราะห์ เพราะทุนการเงินในประเทศไทยเติบโตใหญ่ก่อนทุนอุตสาหกรรม กลุ่มทุนการเงินอาศัยฐานในธนาคารพาณิชย์แผ่อำนาจจักรไปสู่กิจการอุตสาหกรรมทุนอุตสาหกรรม เพิ่งจะเติบโตเมื่อสังคมเศรษฐกิจไทยก้าวสู่ยุคของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมปรากฏรูปลักษณะที่ชัดเจน กระนั้นก็ตามตลอดระยะเวลาที่สังคมเศรษฐกิจไทยเจริญเติบโต ภาคเศรษฐกิจการเงินก็ขยายตัวตามไปด้วย อัตราการจำเรียดเติบโตของภาคเศรษฐกิจการเงินมิได้ยิ่งหย่อนและบางช่วงเวลากลับสูงกว่าภาคหัตถอุตสาหกรรมและภาคอุตสาหกรรม โดยที่สูงกว่าอัตราการเติบโตถ่วงเฉลี่ยของระบบเศรษฐกิจไทยโดยส่วนรวม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภาคเศรษฐกิจการเงินเป็นภาคเศรษฐกิจหนึ่งที่ได้รับผลพวงจาก

การพัฒนาเศรษฐกิจมากกว่าภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ด้วยเหตุนี้ กลุ่มทุนการเงินจึงเติบโตควบคู่มา กับกลุ่มทุนอุตสาหกรรม และเติบโตใหญ่ยิ่งขึ้นไปอีกเมื่อภาคเศรษฐกิจการเงินเป็นภาคเศรษฐกิจที่ไร้พรมแดนทางภูมิศาสตร์ อันเป็นอันบังเกิดจากนโยบายเสรีนิยมทางการเงินและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ บัดนี้กลุ่มทุนการเงินมิได้ทรงความสำคัญในระบบเศรษฐกิจไทยและทรงอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายเท่านั้น หากยังก้าวล่วงไปแผ่อิทธิพลในปริมนทลทางการเมืองอีกด้วย

ทุนวัฒนธรรมและ Cultural Embodiment

ทุนการเงิน (Finance Capital) เป็นเพียงองค์ประกอบส่วนหนึ่งของทุนบริการ (Service Capital) เพราะภาคการเงินการธนาคารเป็นเพียงภาคเศรษฐกิจย่อยในภาคบริการทั้งหมด การเติบโตใหญ่ของทุนการเงินจึงเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการเติบโตใหญ่ของทุนบริการ ในช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านจากยุคที่ทุนอุตสาหกรรมเป็นทุนหลักไปสู่ยุคที่ทุนบริการเป็นทุนหลักในระบบทุนนิยมโลกนี้ บริการหลายต่อหลายประเภทกำลังเติบโต โดยที่บริการเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกับอุตสาหกรรมบางอุตสาหกรรม และสื่อถ่ายทางวัฒนธรรมด้วย ทุนที่ใช้ไปในการผลิตสินค้าและบริการที่มีนัยทางวัฒนธรรมเหล่านี้ เรียกว่า *ทุนวัฒนธรรม* (Cultural Capital)

ทุนวัฒนธรรมจะเติบโตใหญ่กล้าแข็งได้ ก็แต่โดยการเติบโตของ*อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม* (Cultural Products) ในที่นี้*สินค้าวัฒนธรรม* หมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวในสินค้าหรือบริการนั้น ดังนั้น จึงต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดว่าด้วยการฝังตัวของวัฒนธรรม (Cultural Embodiment)

สำนักเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกมีแนวความคิดว่าด้วย Technological Embodiment ซึ่งอาจแปลว่า *การฝังตัวของเทคโนโลยี*

เมื่อเราซื้อเครื่องจักร สิ่งที่เราได้มาไม่ใช่แค่ตัวเครื่องจักรซึ่งนำไปผลิตสินค้าอื่นๆ เท่านั้น หากยังได้เทคโนโลยีที่ติดมากับตัวเครื่องจักรด้วย เครื่องจักรแต่ละรุ่นแต่ละสมัยมีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยีแตกต่างกัน สำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีนั้นฝังอยู่ในตัวเครื่องจักร หรือที่เรียกว่า Embodied Technology ดังนั้น หากต้องการก้าวให้ทันความก้าวหน้าของเทคโนโลยี หนทางหนึ่งก็โดยการก่อให้เกิดโครงการลงทุนใหม่ เพราะโครงการลงทุนใหม่จะมีการสร้างโรงงานใหม่ และการซื้อเครื่องจักรใหม่ ซึ่งทำให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ประเทศที่ไม่สามารถมีโครงการลงทุนใหม่ นอกจากจะก้าวไม่ทันเทคโนโลยีแล้ว ยังต้องล้าหลังทางเศรษฐกิจในที่สุด เพราะโรงงานและเครื่องจักรที่มีอยู่เดิมนับวันประสิทธิภาพมีแต่จะเสื่อมลง แต่การที่ประเทศจะมีโครงการลงทุนใหม่ได้นั้น จำเป็นต้องมีเงินออมอย่างพอเพียง การยืมเงินออม

จากต่างประเทศมีขอบเขตอันจำกัด ดังนั้น สำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักจึงให้ความสำคัญแก่การแก้ปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด

สินค้าก็เช่นเดียวกับเครื่องจักรที่มีนัยเกี่ยวกับเทคโนโลยี Embodied Technology มิได้มีเฉพาะในตัวเครื่องจักร หากยังมีในตัวสินค้าด้วย สินค้าแต่ละยุคแต่ละสมัยมี Embodied Technology แตกต่างกัน กระดาษมี Embodied Technology แตกต่างจากใบตองฉันทัด พลาสติกก็มี Embodied Technology แตกต่างจากกระดาษฉันทัดนั้น มิใช่ต้องกล่าวถึง Embodied Technology ที่แตกต่างกันระหว่าง Fiber Optics กับหลอดทองแดง

ผู้เขียนนำแนวคิดที่ว่าด้วย Embodiment Technology หรือ Technological Embodiment มาประยุกต์วิเคราะห์กับวัฒนธรรม และตั้งชื่อว่า Cultural Embodiment หรือ Embodied Culture แนวความคิดนี้มีได้ปรากฏมาก่อนในงานของนักเศรษฐศาสตร์ หรือแม้แต่ นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยา ผู้เขียนนำเสนอแนวคิดนี้ครั้งแรก ณ ที่นี้

เมื่อเราซื้อสินค้ามาบริโภค สิ่งที่ได้มามีได้มีเฉพาะแต่ตัวสินค้าที่สนองความสุข ความพอใจในการบริโภคเท่านั้น หากยังได้ “วัฒนธรรม” ที่ฝังอยู่ในตัวสินค้านั้นด้วย สินค้าหรือบริการแต่ละประเภทมีนัยเกี่ยวพันถึงวัฒนธรรม แต่นัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมมีระดับและความเข้มข้นไม่เท่ากัน สินค้าหรือบริการบางประเภทอาจมีนัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมไม่ชัดเจน แต่บางประเภท มีความชัดเจนยิ่ง

ผัก ผลไม้ และทรัพยากรธรรมชาติได้มีนัยทางวัฒนธรรมที่ชัดเจน เพราะล้วนแต่เป็นผลผลิตทางธรรมชาติ แต่อาหารที่ปรุงแต่งโดยมนุษย์มีนัยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพราะกระบวนการปรุงอาหารมีเรื่องของวัฒนธรรมมาเกี่ยวข้องด้วย วัฒนธรรมการกินข้าว (คาร์โบไฮเดรต) แตกต่างจากวัฒนธรรมการกินเนื้อและนมเนย วัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในอาหารประเภทข้าวแตกต่างจากที่แฝงอยู่ในสเต็ก ในทำนองเดียวกันตะเกียบก็สะท้อนวัฒนธรรมการกินที่แตกต่างจากช้อนส้อม มิใช่ต้องกล่าวว่า ทุนนิยมตะเกียบก็แตกต่างจากทุนนิยมช้อนส้อมด้วย

บะหมี่สดมีนัยทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากบะหมี่ Mama เพราะบะหมี่ Mama มีนัยเกี่ยวกับ Fast Food Culture อยู่ด้วย โดยที่ Fast Food มี Embodied Culture แตกต่างจากการบริโภคโต๊ะจีนหรือการบริโภคอาหารแบบญี่ปุ่น การบริโภคอาหารแบบเอเชียตะวันออกไม่มีความเร่งรีบด้านเวลาเหมือน Fast Food

เกี๊ยวมี Embodied Culture แตกต่างจากรองเท้าแบบตะวันตก ทำนองเดียวกับชุดผ้าม่วงและชุดสากลมี Embodied Culture แตกต่างกัน แม้แต่ชุดโสร่งและผ้าถุงก็มี Embodied Culture แตกต่างจากชุดกิโมโนหรือชุดกิ๊พ้า

ละครและ Concert แบบตะวันตกแตกต่างจากลิเก ลำตัด หรือโขนแบบไทย เพราะละครและ Concert แบบตะวันตกไม่ต้องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับผู้แสดง หรือแม้แต่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมด้วยกันเองก็พยายามจำกัดให้น้อยที่สุด

ภาพยนตร์ที่ฉายตามโรงมี Embodied Culture แตกต่างจาก Video Tape และ Laser Discs เพราะ Embodied Culture ของภาพยนตร์ที่ฉายตามโรงก็คือ วินัยและมารยาทในการเข้าชม ในขณะที่ Video Tape และ Laser Discs มิได้ต้องการวินัยและมารยาทมากเท่า

หนังสือที่เป็นสิ่งตีพิมพ์แตกต่างจากหนังสือเสียง (Audio Books) เพราะ Embodied Culture ของหนังสือที่เป็นสิ่งตีพิมพ์ก็คือ การอ่านเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ ในขณะที่ Audio Books สื่อความหมายว่า การฟังเป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้หลัก ในทำนองเดียวกันบริการการศึกษาในห้องเรียนกับบริการการศึกษาทางจอโทรทัศน์หรือจอคอมพิวเตอร์ก็มี Embodied Culture แตกต่างกัน

Culture Embodiment หรือ Embodied Culture เป็นแนวความคิดสำคัญในการทำความเข้าใจเกี่ยวกับทุนวัฒนธรรม ทุนวัฒนธรรมจะก่อเกิดและเติบโตได้ จำต้องมีอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม และสินค้าวัฒนธรรมก็มีโชะอะไรอื่นหากแต่เป็นสินค้าหรือบริการที่มี Embodied Culture

Embodied Culture ที่แตกต่างกันทำให้สินค้ามีคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ความแตกต่างด้าน Embodied Culture จึงทำให้เกิด Product Differentiation ความหลากหลายของผลผลิตช่วยกระตุ้นให้เกิดความต้องการสินค้า คนที่เคยสวมเกี้ยวอาจอยากลองสวมรองเท้า คนที่เคยกินแต่ข้าวแกงอาจอยากทดลอง McDonald และคนที่เคยนั่งผ้าม่วงอาจอยากทดลอง Wrangler

วัฒนธรรมเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิตตามปกติของมนุษย์ ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ แต่ละสังคมมีจารีตขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเอง รวมถึงค่านิยม ความเชื่อและศรัทธา ระบบคุณค่า บรรทัดฐานทางจริยธรรม สันดานของสังคม การละเล่นและกีฬา การแต่งกาย วรรณกรรม และศิลปะ พื้นฐานวัฒนธรรมเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หากแต่ค่อยเป็นค่อยไป ในบางกรณีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเกิดจากการปะทะกับวัฒนธรรมต่างชาติ และในบางกรณีเกิดจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของสังคมเศรษฐกิจ แต่การเติบโตของทุนวัฒนธรรมในประเทศมหาอำนาจสามารถส่งผลกระทบต่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมในประเทศอื่นๆได้ เพราะวัฒนธรรมที่แฝงอยู่ในตัวสินค้าหรือบริการส่งออกจากประเทศมหาอำนาจพร้อมๆกับสินค้าวัฒนธรรม การเติบโตของสินค้าวัฒนธรรมในประเทศหนึ่งจึงกระทบต่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมประเทศอื่นโดยผ่านทางกลไกการค้าระหว่างประเทศ แต่การค้าระหว่างประเทศมิใช่กลไกเดียวที่ส่งผ่านวัฒนธรรมในยุคสังคมสารสนเทศ วัฒนธรรมยังส่งผ่านโทรทัศน์ระหว่างประเทศและเครือข่ายสารสนเทศระหว่างประเทศ ดังเช่น Internet อีกด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสินค้าวัฒนธรรมปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับสินค้าวัฒนธรรม

| วัฒนธรรม | สินค้าวัฒนธรรม |
|---|---|
| 1. จารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อและศรัทธา ระบบคุณค่า บรรทัดฐานทางจริยธรรม แบบแผนการดำเนินชีวิต | บริการสื่อมวลชน บริการการศึกษา บริการสันนาการ บริการการโฆษณา |
| 2. แบบแผนการบริโภค | บริการสื่อมวลชน บริการการโฆษณา บริการอาหารและภัตตาคาร บริการการศึกษา |
| 3. แบบแผนการพักผ่อนหย่อนใจ | บริการสันนาการ บริการสื่อมวลชน บริการการโฆษณา บริการการศึกษา |
| 4. การแต่งกาย | บริการสื่อมวลชน บริการการโฆษณา บริการสันนาการ |
| 5. การละเล่นและกีฬา | บริการสันนาการ บริการสื่อมวลชน บริการการโฆษณา |
| 6. วรรณกรรมและสิ่งพิมพ์ | บริการการศึกษา บริการสื่อมวลชน |
| 7. ศิลปะ | บริการการศึกษา บริการสื่อมวลชน |

ดังได้กล่าวแล้วว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องของวิถีการดำเนินชีวิตตามปกติของมนุษย์ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตมีทั้งสินค้า (Goods) และบริการ (Services) ทุนวัฒนธรรมจึงมี ขยายทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ในภาคบริการ นอกเหนือจากบริการด้านการเงิน แล้ว บริการที่มีการเติบโตใหญ่ในอัตราสูงยิ่ง ได้แก่

(1) บริการสื่อมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ระหว่างประเทศ Cable TV วิทยุ หนังสือพิมพ์

(2) ข่าวสารตามสาย (On-line Data) ฯลฯ

(3) บริการโทรคมนาคม ได้แก่ โทรศัพท์ โทรศัพท์มือถือ โทรสาร ฯลฯ

(4) บริการบันเทิง ได้แก่ การจัดการแสดงดนตรี ละคอน สวนสนุก นิทรรศการศิลปะ โรงภาพยนตร์ บริการการท่องเที่ยว สถานเริงรมย์ สโมสร สนามกีฬา ฯลฯ

(5) บริการอาหารและภัตตาคาร ร้านอาหารและภัตตาคาร รวมทั้งบริการ Fast Food

(6) บริการการศึกษา

(7) บริการโฆษณา

ความต้องการบริการบางประเภทเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความต้องการสินค้าใน ลักษณะอุปสงค์สืบเนื่อง (Derived Demand) ดังตัวอย่างในตารางที่ 2

ตารางที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างอุตสาหกรรมกับบริการวัฒนธรรม

| บริการ | อุตสาหกรรม |
|-------------------------------|--|
| 1. บริการสื่อมวลชน | |
| 1.1 บริการโทรทัศน์ | เครื่องรับและอุปกรณ์โทรทัศน์ |
| 1.2 บริการวิทยุ | เครื่องรับและอุปกรณ์วิทยุ |
| 1.3 บริการข่าวสารหนังสือพิมพ์ | อุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์ |
| 1.4 บริการสารสนเทศ | อุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ |
| 2. บริการโทรคมนาคม | อุปกรณ์โทรคมนาคม |
| 3. บริการสันทนาการ | |
| 3.1 ดนตรี | เทปคาสเซตต์ Compact Disc |
| 3.2 ภาพยนตร์ | อุตสาหกรรมภาพยนตร์ Video Tape, Laser Discs |
| 3.3 กีฬา | อุปกรณ์กีฬา รองเท้า เครื่องแต่งกาย |
| 3.4 การละเล่น | Video Game, Computer Software |
| 3.5 สโมสรและสถานเริงรมย์ | อาหารและเครื่องดื่ม |
| 4. บริการอาหารและภัตตาคาร | อาหารและเครื่องดื่ม |
| 5. บริการการศึกษา | อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ อุปกรณ์การศึกษา Computer Software |
| 6. บริการการโฆษณา | อุปกรณ์และสื่อการโฆษณา |

การก่อเกิดและการเติบโตของทุนวัฒนธรรม

คำถามพื้นฐานมีอยู่ว่า ทุนวัฒนธรรมก่อเกิดได้อย่างไร และเหตุใดจึงเติบโตใหญ่จนกำลังเปลี่ยนโฉมหน้าของระบบทุนนิยมโลก

ผู้เขียนตอบคำถามข้างต้นด้วยเหตุปัจจัยทั้ง 4 อันได้แก่

- (1) กระบวนการแปรรูปวัฒนธรรมเป็นสินค้า (Commodification or Commoditization of Culture)
- (2) กระบวนการพาณิชย์ยานุวัตร (Commercialization of Culture)
- (3) กระบวนการเทคโนโลยียานุวัตร (Technologization of Culture)
- (4) กระบวนการโทรทัศน์านุวัตร (Televisionization of Culture)

กระบวนการแปรรูปวัฒนธรรมเป็นสินค้า (Commodification of Culture)

กระบวนการแปรรูปสิ่งเป็นสินค้า (Commodification or Commoditization) นับเป็นเหตุปัจจัยปฐมฐานที่เกื้อกูลการก่อเกิดและการเติบโตของทุนวัฒนธรรม หากวัฒนธรรมมิได้แปรสภาพเป็นสินค้า อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมย่อมมีอาจก่อเกิดได้ และทุนวัฒนธรรมย่อมยากที่จะงอกงามได้ แต่เป็นเพราะวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า จึงมีอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม และหน่อทุนวัฒนธรรมค่อยๆเติบโต

แต่เหตุใดวัฒนธรรมจึงกลายเป็นสินค้า? สิ่งที่เป็นสินค้าจักต้องมีราคา วัฒนธรรมจักมีราคาก็ต่อเมื่อมีความต้องการซื้อ เมื่อความต้องการซื้อีมากพอจนคุ้มที่จะมีการผลิต อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมย่อมเกิดขึ้น หากไม่มีคนเปิดวิทยุฟังและเปิดโทรทัศน์ดู ย่อมไม่คุ้มที่จะจัดตั้งสถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์ในเชิงพาณิชย์ แต่ความต้องการซื้อมิใช่ปัจจัยเดียวที่ทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า การเติบโตใหญ่ของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมมีบทบาทในการผลักดันให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า เมื่อวัฒนธรรมเข้าสู่ตลาด พลังตลาดเป็นปัจจัยที่กำหนดราคาของวัฒนธรรม ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม สินค้าวัฒนธรรมที่ไม่มีความต้องการในตลาด ราคาย่อมตกต่ำ สินค้าวัฒนธรรมใดที่มีความต้องการมาก ราคาย่อมถีบตัวสูงขึ้น การคงอยู่และการล้มหายของรายการโทรทัศน์แต่ละรายการก็เป็นผลจากการประเมินความนิยมของผู้ชม

ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมเป็นเรื่องของการดำเนินวิถีชีวิตตามปกติของมนุษย์ กระบวนการยอมรับแบบแผนการดำรงชีวิตและประเพณีกรรมใดๆจนเป็นวิถีแห่งชีวิต จึงเป็นปมเงื่อนสำคัญในการทำความเข้าใจกระบวนการแปรรูปวัฒนธรรมเป็นสินค้า ดังได้กล่าวแล้วว่า วัฒนธรรมจะแปรสภาพเป็นสินค้าได้ก็ต่อเมื่อมีความต้องการซื้อ แต่ความต้องการซื้อจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสิ่งที่ต้องการซื้อนั้นให้อรรถประโยชน์แก่ผู้ซื้อ ดังนั้น การที่จะเข้าใจกระบวนการแปรรูปวัฒนธรรมเป็น

สินค้าได้นั้น ก็ต้องเข้าใจกระบวนการสร้างอุปสงค์ (Demand Creation) หรือความต้องการซื้อสินค้าวัฒนธรรมนั้น

มนุษย์นับตั้งแต่แรกเกิดมักถูกกล่อมเกล่าให้ยอมรับวัฒนธรรมของชุมชนหรือสังคมของตนเอง กระบวนการกล่อมเกล่าภายในสังคมหนึ่งๆ นับเป็นกลไกสำคัญในการสร้างอุปสงค์ โดยที่กระบวนการดังกล่าวนี้มีตั้งแต่การอบรมบ่มนิสัย การศึกษาในระบบโรงเรียน และการสื่อสารทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์

แม้ว่าพื้นฐานทางวัฒนธรรมในสังคมหนึ่งสังคมใดจะมีรากฐานทางประวัติศาสตร์ในสังคมนั้น แต่วัฒนธรรมก็ต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เมื่อประชาชนมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น แบบแผนการดำรงชีวิต แบบแผนการบริโภค แบบแผนการพักผ่อนหย่อนใจ รวมถึงอุดมคติแบบแผนการแต่งกายย่อมแปรเปลี่ยนไปด้วย ความต้องการสินค้าวัฒนธรรมประเภทใหม่เกิดขึ้นมาทดแทนสินค้าวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม นอกจากนี้ หากยุทธศาสตร์การพัฒนามีพื้นฐานมาจากระบบทุนนิยมและนโยบายเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ พื้นฐานทางวัฒนธรรมของระบบทุนนิยม (Capitalistic Culture) ย่อมกระทบต่อวัฒนธรรมที่มีในสังคมนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ไม่เพียงกระทบต่อแบบแผนความต้องการสินค้าวัฒนธรรมเท่านั้น หากยังมีผลกระทบอันลึกๆ อีกด้วย การแข่งขันชิงดีชิงเด่นมีมากขึ้น ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) งามงาม และลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) ขยายตัว เมื่อเงินตราเป็นพระเจ้า และเศรษฐกิจฟองสบู่ (Bubble Economy) เฟื่องฟู จริยธรรมในการทำงาน (work ethics) ย่อมถดถอย

กระบวนการสร้างอุปสงค์ที่มีต่อสินค้าวัฒนธรรมมิได้เกิดจากปัจจัยภายในประเทศเท่านั้น ปัจจัยภายนอกประเทศก็มีบทบาทไม่น้อย โดยที่ในบางกรณีอาจมีบทบาทมากกว่าปัจจัยภายในประเทศด้วยซ้ำไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการสากลานุวัตรของวัฒนธรรมชาติมหาอำนาจ ซึ่งเติบโตพร้อมๆ กับระบบจักรวรรดินิยม กระแสโลกานุวัตร และกระบวนการโทรทัศน์านุวัตร

การถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างประเทศนับเป็นกลไกสำคัญอีกกลไกหนึ่งในการสร้างอุปสงค์ที่มีต่อสินค้าวัฒนธรรม แต่การยอมรับวัฒนธรรมต่างสังคมต่างชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมต่างดาวเป็นเรื่องยากยิ่ง การยอมรับวัฒนธรรมในสังคมหรือชุมชนเดียวกันเป็นเรื่องง่ายกว่า เพราะมีกระบวนการกล่อมเกล่าวัฒนธรรมภายในสังคมนั้น

แต่การล่าอาณานิคมและการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยม ช่วยสร้างเส้นทางลัดในการถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามเผ่าพันธุ์ จากประเทศแม่ไปสู่อาณานิคม หรือจากประเทศศูนย์อำนาจไปสู่ดินแดนที่เป็นดาวบริวาร ในบางกรณีกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นไปโดย

สมัครใจ แต่ในหลายต่อหลายกรณีมีการบังคับให้ประเทศที่อ่อนแอกว่ายอมรับวัฒนธรรมของประเทศที่เข้มแข็งกว่า

วัฒนธรรมที่ถ่ายทอดข้ามเผ่าพันธุ์ตามการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมมีความหลากหลายยิ่ง ตั้งแต่วัฒนธรรมทางการเมืองการปกครอง วัฒนธรรมในการกำหนดชื่อแปะของบ้านเมือง วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการกิน วัฒนธรรมการพักผ่อนหย่อนใจ วัฒนธรรมทางภาษา วัฒนธรรมทางความคิด ฯลฯ การขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันกระบวนการสากลานวัตกรของวัฒนธรรม (Internationalization of Culture) วัฒนธรรมของชาติมหาอำนาจแปรสภาพเป็นวัฒนธรรมสากล ตามการขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยม

กระบวนการถ่ายทอดและครอบงำวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในประเทศอาณานิคมหรือบริวารได้ ก็ต่อเมื่อมีการยอมรับวัฒนธรรมของชาติมหาอำนาจ ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเป็นที่ประจักษ์ว่า วัฒนธรรมของชาติมหาอำนาจเกื้อประโยชน์มากกว่าวัฒนธรรมพื้นเมือง หรือมิฉะนั้นการยอมรับวัฒนธรรมของชาติมหาอำนาจเป็นสัญญาณบ่งบอกความเป็นอารยชน

ตามปกติ การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากประเทศมหาอำนาจไปสู่อาณานิคมหรือประเทศบริวาร มักส่งผ่านชนชั้นนำในประเทศผู้รับ เมื่อชนชั้นนำในประเทศผู้รับยอมรับวัฒนธรรมของชาติมหาอำนาจก็เป็นเรื่องง่ายที่จะกระจายและเผยแพร่ไปสู่ชนชั้นล่าง การขัดเกลาคำความคิดด้วยการส่งชนชั้นนำไปศึกษาในประเทศมหาอำนาจก็ดี และด้วยการจัดระบบโรงเรียนในอาณานิคมหรือประเทศบริวารในรูปแบบเดียวกับที่เป็นอยู่ในประเทศมหาอำนาจก็ดี มีส่วนเกื้อกูลให้มีการยอมรับวัฒนธรรมของประเทศมหาอำนาจได้โดยง่าย กระบวนการขัดเกลาวรรณกรรมผ่านระบบโรงเรียนแบบตะวันตก ด้วยปรัชญา กระบวนทัศน์ และวิธีคิดแบบตะวันตก ใช้อำนาจต่อการขยายตัวของวัฒนธรรมตะวันตก เพราะช่วยสร้างความต้องการหรืออุปสงค์ที่มีต่อวัฒนธรรมตะวันตก

การโฆษณาและการส่งเสริมการขายนับเป็นมรรควิธีสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบัน หากการโฆษณาและการส่งเสริมการขายประสบความสำเร็จในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการบริโภค ความต้องการวัฒนธรรมใหม่ย่อมเกิดขึ้น

กระบวนการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้านับเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นของการก่อเกิดและการเติบโตของทุนวัฒนธรรม แต่กระบวนการดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้หรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการสร้างอุปสงค์หรือความต้องการที่มีต่อวัฒนธรรม

พาณิชย์นาวัตถของวัฒนธรรม (Commercialization of Culture)

วัฒนธรรมจะกลายเป็นสินค้าได้ มีจำเพาะแต่จะต้องมีความต้องการหรืออุปสงค์ หากยังต้องมีตลาดขนาดใหญ่พอสมควร การผลิตสินค้าวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นได้ ข้อสำคัญจะต้องเป็นการผลิตเพื่อขาย มิใช่การผลิตเพื่อกินเพื่อใช้ กระบวนการสร้างอุปสงค์จึงต้องมีโยงโยที่หยั่งรากลึกและมีฐานอันกว้างขวาง

แต่สินค้าวัฒนธรรมจำนวนมากเป็นสินค้าที่มีการผลิตอยู่แล้วในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่าหรือประเทศมหาอำนาจในปัจจุบัน การขยายตลาดสินค้าวัฒนธรรมไปสู่โลกที่สามจึงอยู่ที่กระบวนการสร้างอุปสงค์ หากสามารถถล่มเกลาให้ประชาชนในโลกที่สามยอมรับสินค้าวัฒนธรรมที่ผลิตได้แล้ว อุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรมย่อมขยายตัว และกลุ่มทุนวัฒนธรรมย่อมเติบโต อาทิเช่น หากสามารถถล่มเกลาให้ประชาชนในโลกที่สามยอมรับวัฒนธรรม 'แตกด่วน ยัดเร็ว' (Fast Food) ธุรกิจร้านอาหารย่อมขยายตัว หากสามารถถล่มเกลาให้ประชาชนยอมรับการเล่นกอล์ฟเป็นวิถีชีวิตใหม่ การจัดการแข่งขันและความนิยมในการเล่นกอล์ฟย่อมขยายตัว และอุตสาหกรรมอุปกรณ์การเล่นกอล์ฟย่อมเติบโต

กระบวนการพาณิชย์นาวัตถของวัฒนธรรม (Commercialization of Culture) นับเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งของการขยายตัวของอุตสาหกรรมสินค้าวัฒนธรรม การโฆษณาและการส่งเสริมการขายมีชมรรควิธีเดียวที่จะก่อให้เกิดกระบวนการดังกล่าวนี้ การสร้าง 'ยี่ห้อ' และการผลิตสินค้าที่มียี่ห้อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยี่ห้อระดับโลก (Global Brand) และการถล่มเกลาให้ผู้บริโภคมีความภักดีต่อยี่ห้อ (Brand Loyalty) นับเป็นปมเงื่อนไขสำคัญยิ่ง นอกจากนี้ การจับตลาดให้ถูกจุดก็เป็นเรื่องสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ดังจะเห็นได้จากการจับตลาดวัยรุ่นในกรณีของสินค้าแฟชั่นและบริการสนทนาการ แม้ในกรณีของ Fast Food โลกกำลังเผชิญกับกระแสแม็กโดนัลด์นาวัตถ (McDonaldization)

เทคโนโลยีนาวัตถของวัฒนธรรม (Technologization of Culture)

การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีก่อให้เกิดผลผลิตใหม่ ซึ่งมีผลกระทบต่อมนุษย์และสังคมในด้านต่างๆ กระบวนการปรับตัวทางเทคโนโลยีจึงมีผลกระทบด้านวัฒนธรรม เพราะทำให้โครงสร้างความต้องการวัฒนธรรมแปรเปลี่ยนไป ในที่นี้จะกล่าวถึงกลุ่มเทคโนโลยีสำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีวัสดุภัณฑ์สมัยใหม่ และเทคโนโลยีชีวภาพ

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ไม่เพียงแต่ช่วยทำให้การถ่ายทอดข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว และสารสนเทศมีความสมบูรณ์มากขึ้นเท่านั้น หากยังเปลี่ยนแปลงแบบแผนพื้นฐานในการสื่อสารของมนุษย์อีกด้วย ยิ่งไปกว่านั้น ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ บทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคมมนุษย์ ทั้งในการถ่ายทอดกระบวนการทัศนทางความคิด แบบแผนการดำรงชีวิต ระบบคุณค่าและบรรทัดฐานทางจริยธรรมเพิ่มขึ้นจากเดิมเป็นอันมาก

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีวัสดุภัณฑ์สมัยใหม่ ก็มีผลกระทบต่อแบบแผนการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทุกวันนี้ผู้คนพากันกล่าวขวัญถึงการปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Revolution) และการปฏิวัติเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology Revolution) หลงลืมและมิได้นึกถึงการปฏิวัติเทคโนโลยีวัสดุภัณฑ์สมัยใหม่ (New Materials Technology Revolution) ในช่วงเวลาห้าทศวรรษที่ผ่านมา วัสดุภัณฑ์ศาสตร์ (Materials Science) รุดหน้าไปเป็นอันมาก วัสดุภัณฑ์สมัยใหม่ทีละชนิดสองชนิดเข้ามามีบทบาทในแบบแผนการดำรงชีวิตของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นพลาสติก (Plastics) เซรามิกส์ (Ceramics) ซีเมนต์สมัยใหม่ ที่เรียกว่า MDF Cement (Macro-defect-free Cement) โลหะผสม (Metal Alloys) กาวพิเศษ (Superglues) เซมิคอนดักเตอร์ (Semiconductor) และใยแก้ว (Fiber Optics) วัสดุภัณฑ์สมัยใหม่เหล่านี้เข้ามาแทนที่วัสดุภัณฑ์ดั้งเดิม และมีส่วนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งในครัวเรือน สถานที่ทำงาน ชุมชน และบ้านเมือง

นอกเหนือจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีวัสดุภัณฑ์สมัยใหม่แล้ว เทคโนโลยีชีวภาพกำลังรุดหน้าอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าของพันธุวิศวกรรมศาสตร์ (Genetic Engineering) กำลังเปลี่ยนโฉมหน้าประเภทของอาหารที่มนุษย์รับประทาน ซึ่งกระทบต่อวัฒนธรรมการกิน

โทรทัศน์านุวัตรของวัฒนธรรม

(Televisualization of Culture)

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีโทรคมนาคม ผนวกกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอวกาศ ก่อให้เกิดบริการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ ซึ่งขยายตัวอย่างรวดเร็ว นับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 เป็นต้นมา ไม่เพียงแต่จะมีการใช้ดาวเทียมในการให้บริการโทรทัศน์มากขึ้นเท่านั้น หากทว่าสถานีรับสัญญาณจากดาวเทียมก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์จนถึงกับมี Electronic Newsgathering Equipment (ENG) ซึ่งมีขนาดกระทัดรัด อำนวยความสะดวกในการบันทึกภาพเหตุการณ์อย่างยิ่ง ชาวที่เกิดขึ้นในส่วนหนึ่งส่วนใดของโลกสามารถเผยแพร่ไปสู่ส่วนอื่นๆของโลกในเวลาอันรวดเร็ว บางครั้งในเวลาเดียวกับ

ที่เกิดเหตุการณ์นั่นเอง พัฒนาการขั้นสำคัญในลำดับต่อมา ได้แก่ การสร้างเครือข่ายโทรทัศน์ทั่วโลก (Global Networking)

การขยายตัวของเครือข่ายและบริการโทรทัศน์ระหว่างประเทศมีส่วนเร่งกระบวนการโลกาภิวัตน์ บทบาทและอิทธิพลของบริการโทรทัศน์ระหว่างประเทศในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเป็นเรื่องที่มีโอกาสปฏิเสธได้ แต่บทบาทและอิทธิพลที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่า ก็คือ การขัดเกลาทางวัฒนธรรมเพื่อให้ยอมรับวัฒนธรรมของชาติมหาอำนาจ บริการโทรทัศน์ระหว่างประเทศจึงเป็นกลไกสำคัญของกระบวนการสากลาภิวัตน์ของวัฒนธรรมอเมริกันและยุโรป หากกล่าวให้สุดโต่งก็เป็นเครื่องมือของระบบจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) โทรทัศน์เป็นจักรกลสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมการดำรงชีวิต วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการบริโภค วัฒนธรรมการพักผ่อนหย่อนใจ ระบบคุณค่าและศรัทธา และกระบวนการทัศน์ทางความคิด ข้อสำคัญยิ่งก็คือ บทบาทและอิทธิพลในการเผยแพร่ลัทธิบริโภคนิยม บัดนี้โลกต้องอนุวัตตามโทรทัศน์ และนี่เองที่เป็นที่มาของกระบวนการโทรทัศน์าภิวัตน์ ทั้งมีต้องกังวลอีกเช่นกันว่า โทรทัศน์าภิวัตน์ก็เอื้อต่อการเติบโตใหญ่ของทุนวัฒนธรรมมาเพียงใด

ลักษณะสำคัญบางประการของทุนวัฒนธรรม

ในตอนนี ผู้เขียนขอกล่าวสรุปลักษณะเด่นบางประการของทุนวัฒนธรรม ซึ่งแยกแยะออกเป็น 7 ประการ

ประการแรก ดังที่ได้นำเสนอก่อนหน้านี้แล้วว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องเป็น “สินค้าวัฒนธรรม” จำต้องมีนัยทางวัฒนธรรม กล่าวโดยเฉพาะเจาะจงก็คือ จำต้องเป็นสินค้าที่มีวัฒนธรรมฝังอยู่ในตัวหรือมี Embodied Culture คำว่า “สินค้าวัฒนธรรม” ในที่นี้คลุมถึงบริการด้วย สินค้าวัฒนธรรมจึงหมายถึง สินค้าและบริการที่มีนัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมในด้านหนึ่งด้านใด ไม่ว่าจะเป็นจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อและศรัทธา ระบบคุณค่า บรรทัดฐานทางจริยธรรม แบบแผนการดำรงชีวิต แบบแผนการบริโภค แบบแผนการพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่นและกีฬา การแต่งกาย วรรณกรรมและสิ่งพิมพ์ ศิลปะ ฯลฯ

ประการที่สอง ทุนวัฒนธรรมมีขายทั้งในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ในภาคอุตสาหกรรม กลุ่มทุนวัฒนธรรมมีฐานในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม อุตสาหกรรมเครื่องแต่งกาย อุตสาหกรรมรองเท้า อุตสาหกรรมอุปกรณ์กีฬา อุตสาหกรรมภาพยนตร์ อุตสาหกรรมสิ่งพิมพ์ อุตสาหกรรมคอมพิวเตอร์ อุตสาหกรรมโทรคมนาคม อุตสาหกรรมเครื่องใช้ในครัวเรือน อุตสาหกรรมเครื่องใช้สำนักงาน ฯลฯ ในภาคบริการ ทุนวัฒนธรรมมีฐานในบริการสื่อมวลชนและสารสนเทศ บริการโทรคมนาคม บริการขนส่งทางอากาศ บริการอาหารและภัตตาคาร บริการการศึกษาและบริการการโฆษณา

ประการที่สาม บรรดากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่กลุ่มทุนวัฒนธรรมหยั่งรากถึงส่วนใหญ่มีการกระจุกตัวของทุน (Concentration of Capital) อย่างสูง จึงมีอำนาจผูกขาดระดับหนึ่ง กลุ่มทุนวัฒนธรรมมักจะเป็นบรรษัทยักษ์ใหญ่ระหว่างประเทศที่มีอิทธิพลทั้งในประเทศเมืองแม่และประเทศที่เข้าไปลงทุน ทั้งนี้โดยอาศัยรัฐบาลของตนในการเป็นหัวหอกเปิดตลาดในประเทศต่างๆทั่วโลก ด้วยการชูนโยบายการค้าสินค้าเสรี นโยบายการค้าบริการเสรี นโยบายการเงินเสรีและนโยบายการยอมรับกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญา กลุ่มทุนวัฒนธรรมจึงเป็นหัวหอกสำคัญในการจัดระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศบนพื้นฐานทางปรัชญาเศรษฐกิจเสรีนิยม ความขัดแย้งในการปรับระเบียบเศรษฐกิจระหว่างประเทศดังกล่าวนี้จึงเกิดจากกลุ่มทุนวัฒนธรรมนี้เอง

ประการที่สี่ กลุ่มทุนวัฒนธรรมมีการผนึกตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ด้วยการควบและครอบกิจการ (Merger and Acquisition) แต่ยุทธวิธีสำคัญในช่วงหลังๆมานี้ ได้แก่ การสร้างพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Alliance) ซึ่งมีการทำสัญญาพันธมิตรข้ามประเทศ ดังเช่นการสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มทุนโทรคมนาคมอเมริกันกับกลุ่มทุนโทรคมนาคมยุโรป และการทำสัญญาพันธมิตรข้ามกลุ่ม ดังเช่นการผนึกกำลังระหว่างกลุ่มทุนสื่อมวลชนกับกลุ่มทุนสันตนาการ

ประการที่ห้า กลุ่มทุนวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การทุ่มเทรายจ่ายในด้านการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) นอกจากจะหวังการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตแล้ว ยังหวังที่จะได้ผลิตภัณฑ์ประเภทใหม่ด้วย สำหรับสินค้าวัฒนธรรมบางประเภท วงจรชีวิตของสินค้า (Product Life Cycle) ค่อนข้างสั้น หากไม่สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ทดแทนชนิดเก่าได้แล้วก็ยากที่จะขยายส่วนแบ่งตลาด หรือแม้แต่รักษาส่วนแบ่งตลาดในระดับเดิมก็มีใช้เรื่องง่าย

ประการที่หก กลุ่มทุนวัฒนธรรมต้องพยายามสร้างอุปสงค์ที่มีต่อสินค้าของตนอยู่ตลอดเวลา มิฉะนั้นย่อมยากที่จะดำรงส่วนแบ่งตลาดไว้ได้ ยิ่งเมื่อมีผลิตภัณฑ์ใหม่ออกสู่ตลาด กระบวนการสร้างอุปสงค์เป็นยุทธศาสตร์การตลาดที่สำคัญยิ่ง กลุ่มทุนวัฒนธรรมมักจะมีผลผลิตที่มียี่ห้อระดับโลก (Global Brand) แม้เมื่อมีผลิตภัณฑ์ชนิดใหม่ก็ต้องพยายามสร้างยี่ห้อระดับโลกให้ได้ การสร้างความภักดีต่อยี่ห้อ (Brand Loyalty) นับเป็นยุทธวิธีสำคัญในการรักษาและขยายส่วนแบ่งตลาด ในการนี้จำเป็นต้องใช้บริการการโฆษณาและการส่งเสริมการขายอย่างมีอาชวลึกเพียงได้ Sponsorship ก็เป็นมรรควิธีอีกประการหนึ่งในการสร้าง Global Brand และ Brand Loyalty กลุ่มทุนวัฒนธรรมนิยมให้การสนับสนุนทางการเงินแก่กิจกรรมทางวัฒนธรรม ดังเช่นการแข่งขันกีฬาและการแสดงศิลปะวัฒนธรรม

ประการที่เจ็ด กลุ่มทุนวัฒนธรรม แม้จะเป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ระหว่างประเทศ และเป็นหัวหอกของกระแสโลกาภิวัตน์ แต่มักจะเลือกทำสัญญาพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์กับกลุ่มทุนท้องถิ่นในประเทศโลกที่สาม เพราะต้องการหาประโยชน์จากเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มทุนท้องถิ่น กลุ่มทุนวัฒนธรรมได้เรียนรู้จากการขยายฐานเศรษฐกิจว่า ในบางสภาพการณ์ Localization ก็เป็นประโยชน์เกื้อกูล Globalization ในการนี้อาจต้องปรับผลผลิตให้สอดคล้องกับรสนิยมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังกรณี Kentucky Fried Chicken ปรับรสไก่ทอดให้ถูกรสนิยมคนไทย และ STAR TV ต้องผลิตรายการโทรทัศน์ภาษาฮินดู เพื่อขยายตลาดในอินเดีย เป็นอาทิ

ทุนวัฒนธรรม - พัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยม

เมื่อรูดอล์ฟ ฮิลเฟิร์ตตีงเสนอบทวิเคราะห์ว่าด้วยทุนการเงิน หนังสือเรื่อง *Finance Capital* ของเขามีชื่อรองว่า *A Study of the Latest Phase of Capitalist Development* ฮิลเฟิร์ตตีงมีได้กล่าวว่า ทุนการเงินเป็นพัฒนาการขั้นสุดท้าย หากแต่กล่าวว่าเป็นพัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยม เหตุที่ฮิลเฟิร์ตตีงมีได้กล่าวถึงพัฒนาการของระบบทุนนิยมขั้นสุดท้ายก็เพราะไม่แน่ใจว่า ระบบทุนนิยมจะพัฒนาต่อไปในแนวทางใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากที่เขาถึงแก่กรรมแล้ว

ในปาฐกถานี้ ผู้เขียนใคร่ขอเสนอว่า ในขณะที่ทุนการเงินกำลังเติบโตใหญ่ควบคู่ไปกับทุนอุตสาหกรรม ทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) กำลังเป็นดาวรุ่งดวงใหม่ในสังคมเศรษฐกิจโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า ด้วยเหตุที่ภาคอุตสาหกรรมและภาคหัตถอุตสาหกรรมโดยเฉพาะกำลังลดความสำคัญในกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมเก่า ทุนอุตสาหกรรมซึ่งเคยเป็นกลุ่มทุนหลักย่อมถูกทอนความสำคัญลงไปด้วย ยุทธวิธีในการอยู่รอดที่สำคัญอยู่ที่การถอนทุนออกจากอุตสาหกรรมที่ร่วงโรย (Sun-set Industry) และผันไปสู่อุตสาหกรรมที่รุ่งเรือง (Sun-rise Industry) เมื่อภาคหัตถอุตสาหกรรมและภาคอุตสาหกรรมมีแนวโน้มที่จะเป็นอุตสาหกรรมที่ร่วงโรย โดยที่ภาคบริการมีแนวโน้มที่รุ่งเรือง ย่อมเป็นที่คาดคะเนได้ว่า ทุนจะถูกผันออกไปจากภาคอุตสาหกรรมเข้าสู่ภาคบริการ ด้วยระบบตรรกเช่นนี้ ทุนบริการน่าจะกลายเป็นทุนหลักแทนที่ทุนอุตสาหกรรม บทวิเคราะห์ของฮิลเฟิร์ตตีงมีได้ขัดกับระบบตรรกดังกล่าวนี้ เพราะภาคเศรษฐกิจการเงินเป็นส่วนหนึ่งของภาคบริการ และผลผลิตของทุนการเงินก็คือ บริการทางการเงิน การธนาคาร ซึ่งเป็นบริการที่โดดเด่นและมีการเติบโตมากกว่าบริการอื่นๆ ด้วยเหตุดังนั้น ฮิลเฟิร์ตตีงจึงมองเห็นความสำคัญของทุนการเงิน

แต่กว่าที่ทุนบริการโดยส่วนรวม มีจำเพาะแต่ทุนการเงินจะถีบตัวขึ้นมาเป็นทุนหลักในระบบเศรษฐกิจ คงกินเวลาอีกหลายปี และยากที่จะคาดเดาได้ ในขณะที่บริการต่างๆ มีการเติบโตใหญ่ในอัตราที่แตกต่างกัน และหน่อทุนบริการประเภทต่างๆ มีความแข็งแกร่งแตกต่างกัน

ประกอบกับการลดทอนความสำคัญของทุนอุตสาหกรรมมิได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ในช่วงแห่งการเปลี่ยนผ่านนี้ ระบบทุนนิยมโลกจะพัฒนาไปสู่ระบบทุนนิยมวัฒนธรรม (Cultural Capitalism) โดยที่ทุนวัฒนธรรมกลายเป็นทุนหลักของสังคมเศรษฐกิจโลก และนี่เป็นสภาพที่กำลังปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

อย่างไรก็ตาม มีเหตุที่น่าเชื่อว่า ทุนบริการจะกลายเป็นทุนหลักของระบบทุนนิยมโลกในอนาคต ทั้งนี้เพราะเหตุว่า โครงสร้างการผลิตของประเทศมหาอำนาจแปรเปลี่ยนเป็น Service Economy แล้ว จึงมีเหตุที่น่าเชื่อว่า ระบบทุนนิยมจะพัฒนาไปในแนวทางที่ Service Capital กลายเป็น Dominant Capital ดังจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันบริการบางประเภทเติบโตอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น

- (1) บริการการเงินการธนาคาร
- (2) บริการสื่อมวลชน
- (3) บริการโทรคมนาคม
- (4) บริการขนส่งทางการ
- (5) บริการอาหารและภัตตาคาร
- (6) บริการการศึกษา
- (7) บริการการโฆษณา

ในบรรดาบริการต่างๆ เหล่านี้ บริการการเงินมีการเติบโตอย่างโดดเด่นมากกว่าบริการอื่น ด้วยเหตุผลดังนี้ Finance Capital จึงกลายเป็น Dominant Capital ในระบบทุนนิยมโลก แต่ก็เป็นที่คาดได้ว่า ในอนาคต ซึ่งไม่ทราบแน่นอนว่าจะนานเท่าใด Service Capital ไม่จำเพาะแต่ Finance Capital จะถีบตัวขึ้นมาเป็น Dominant Capital แต่ก่อนที่จะถึงขั้นนั้น Culture Capital จะทวีความสำคัญเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ณ บัดนี้ ทุนวัฒนธรรมกำลังเติบโตใหญ่ในระบบทุนนิยมโลก จนอาจกล่าวเลียนแบบรูดอล์ฟ ฮิลเฟอर्टได้ว่า ทุนวัฒนธรรมเป็นพัฒนาการขั้นล่าสุดของระบบทุนนิยม โดยอาจเป็นระยะเปลี่ยนผ่านไปสู่ทุนบริการในเวลาต่อมา การเติบโตของทุนวัฒนธรรมช่วยเสริมส่งกระบวนการสากลानุวัตรของวัฒนธรรมชาติมหาอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา ยุโรปตะวันตก และญี่ปุ่น การปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมมีมากขึ้น แต่ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมจะรุนแรงมากขึ้นในอนาคตหรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการขัดเกลาทางวัฒนธรรมในแต่ละสังคม

หมายเหตุ ปาฐกถาไชย้ง ลี้มทองกุล แสดง ณ บ้านเจ้าพระยา ถนนพระอาทิตย์ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2539

ภาคที่สอง
วัฒนธรรมโลก

กระบวนการสากลานวัตกรรมของวัฒนธรรมญี่ปุ่น

วัฒนธรรมญี่ปุ่นเติบโตขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมโลก (Global Culture) แล้วอย่างปราศจากข้อกังขา แม้จะมีอาจเทียบเทียมอิทธิพลของวัฒนธรรมแองโกลแซกซัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมอเมริกัน แต่อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป

การที่ญี่ปุ่นสามารถเติบโตขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ เทียบเท่าเทียมไหล่กับสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปก่อนที่ภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่จะแตกสลายในปี 2534 นับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ทำให้วัฒนธรรมญี่ปุ่นเข้าสู่กระบวนการสากลานวัตกรรม การเติบโตของการค้าและการลงทุนระหว่างประเทศมีผลอย่างยิ่งในการผลักดันให้ภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาสากล ผู้คนที่ติดต่การค้าขายและลงทุนร่วมกับธุรกิจญี่ปุ่นมิเพียงแต่ต้องเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับหนึ่งเท่านั้น หากยังต้องซึมซับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในบางระดับอีกด้วย เมื่อกองทัพนักลงทุนชาวญี่ปุ่นยাত্রาเข้าสู่ภูมิภาคไต้หวัน ร้านอาหารและสถานพักผ่อนหย่อนใจย่อมผุดขึ้นเพื่อรองรับชาวญี่ปุ่นในภูมิภาคนั้น

ในยุคสมัยที่ญี่ปุ่นรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ นับตั้งแต่ทศวรรษ 2510 จวบจนต้นทศวรรษ 2530 ญี่ปุ่นเดินทางเป็น 'รัฐสันทนาการ' (Recreation State) ประชาชนชาวญี่ปุ่นนำดอกผลจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาจับจ่ายใช้สอยในการพักผ่อนหย่อนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างประเทศ สนามกอล์ฟและสถานตากอากาศริมขอบสมุทรแปซิฟิก นับตั้งแต่เกาหลีใต้ ไต้หวัน ออสเตรเลีย รวมถึงลอนดอนออสเตรเลีย ผุดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น อุปสงค์ในการท่องเที่ยวต่างประเทศของชาวญี่ปุ่นมิได้จำกัดเฉพาะเอเชียแปซิฟิก หากแต่ครอบคลุมถึงยุโรปและอเมริกาด้วย ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อาหารญี่ปุ่นเข้าสู่กระบวนการสากลานวัตกรรม นักลงทุนและนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นยাত্রาเข้าสู่ภูมิภาคไต้หวัน ร้านอาหารและภัตตาคารญี่ปุ่นผุดขึ้นในภูมิภาคนั้น

บรรดาประเทศที่ต้องการแบ่งปันดอกผลจากความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจจาก 'เอเชีย' จากญี่ปุ่น ล้วนต้องปรับโครงสร้างการผลิตสนองตอบความต้องการของนักลงทุนและนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น วัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงสามารถแผ่อิทธิพลและแทรกซึมเข้าสู่วัฒนธรรมพื้นเมืองได้โดยไม่ยาก ในยุคสมัย *Japan as Number One* ผู้นำญี่ปุ่นผลักดันโครงการส่งออกคนชราไปอยู่ต่างประเทศ เพื่อแก้ปัญหาความแออัดภายในประเทศญี่ปุ่น คอนโดมิเนียมผุดขึ้นในประเทศ

ขอสมมุติแปซิฟิกที่ค่าครองชีพต่ำเพื่อรองรับคนชราจากญี่ปุ่น แต่แล้วโครงการ 'ส่งออก' คนชราชาวญี่ปุ่นก็ต้องหยุดชะงักลง เมื่อภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในญี่ปุ่นแตกสลายในปี 2534

อำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจมิใช่ปัจจัยเดียวที่ขับเคลื่อนวัฒนธรรมญี่ปุ่นเข้าสู่กระบวนการสากลานวัตกรรม ญี่ปุ่นเองก็มีมือในการพัฒนาเทคโนโลยีและประยุกต์ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมาหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ สินค้าวัฒนธรรม (Cultural Products) หลายต่อหลายประเภทถือกำเนิดในประเทศญี่ปุ่น และด้วยการขับเคลื่อนของกระบวนการสากลานวัตกรรม ก็แปรสภาพเป็นสินค้าโลก (Global Products)

บะหมี่สำเร็จรูป (Instant Noodles) นับเป็นตัวอย่างของสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่เติบโตขึ้นมาเป็นสินค้าโลกในเวลาอันรวดเร็ว โดยที่มีความเป็น Fast Food ยิ่งกว่า Fast Food ประเภทใด เพราะเสียเวลาในการเตรียมและประกอบอาหารน้อย สามารถบริโภคที่ใดก็ได้ และบริโภคเมื่อไรก็ได้ นับเป็นอาหารที่ช่วยประหยัดเวลาในการบริโภคได้เป็นอันมาก

วิทยุสเตอริโอพกติดตัวที่เรียกกันว่า Walkman Personal Stereo อันเป็นผลผลิตของ Sony ในปี 2522 นับเป็นสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นอีกประเภทหนึ่งที่เติบโตเป็นสินค้าโลก ผู้ฟังสามารถฟังเพลงหรือข่าว ณ ที่ใดก็ได้ และเมื่อไรก็ได้ โดยที่ไม่รบกวนผู้อื่น

Karaoke เป็นสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่สำคัญและทรงอิทธิพลยิ่ง ชนทุกชาติทุกศาสนาสามารถคลาไคร์ด้วยการ 'แหกปาก' ร้องเพลง โดยมีต้องอายุฟ้าอายุดิน ไม่ว่าจะเป็นการร้องให้ตัวเองฟัง หรือขับขานให้ผู้อื่นฟัง โดยที่ในกรณีหลังมีส่วนช่วยบ่มเพาะขนัตติธรรมในการฟังเสียงร้องของผู้อื่นด้วย ในขณะที่ Karaoke เป็นสินค้าวัฒนธรรมสำหรับชนเกือบทุกชั้น Home Theatre เป็นสินค้าวัฒนธรรมสำหรับชนชั้นสูง ด้วยการนำ 'โรงภาพยนตร์' เข้ามาไว้ในบ้าน

อิทธิพลของหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นปรากฏทั่วเอเชียแปซิฟิก และ Pokemon เป็นประติษฐกรรมที่ชาวญี่ปุ่นภาคภูมิใจยิ่ง ไม่ต่างจาก Doraemon และหนังสือการ์ตูนชุดอื่นๆ เมื่อญี่ปุ่นก้าวเข้าไปผลิต VDO Games และ Computer Games ในเวลาต่อมา ตัวละครในหนังสือการ์ตูนชื่อดังเหล่านี้ถูกนำไปพัฒนาเป็นเกมส์ด้วย

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาสินค้าวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาหารการกินและบันเทิงการ การส่งออกสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นเหล่านี้จึงมีผลในการขยายพรมแดนของกระบวนการสากลานวัตกรรมของวัฒนธรรมญี่ปุ่นด้วย

ท้ายที่สุด กระบวนการโทรทัศน์นานาชาติมีบทบาทไม่น้อยที่เกื้อกูลการแผ่อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่น ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีโทรคมนาคมผสมผสานกับเทคโนโลยีอวกาศ ทำให้การถ่ายทอดรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศเป็นไปด้วยความสะดวกและอย่างมีประสิทธิภาพ ภาพยนตร์ญี่ปุ่นและรายการบันเทิงทางโทรทัศน์ญี่ปุ่นถ่ายทอดวิถีการดำรงชีวิตของ

ชาวญี่ปุ่น รวมตลอดจนวัฒนธรรมญี่ปุ่นในด้านต่างๆ อิทธิพลของรายการเหล่านี้ก่อผลในด้านการเลียนแบบการบริโภค (Demonstration Effect) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่วัยรุ่นในภูมิภาคอาเซียน แปซิฟิก การเลียนแบบแฟชั่นการแต่งกาย การพัฒนารสนิยมในการนิยมชมชอบดนตรีญี่ปุ่น อาหารญี่ปุ่น และหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่น รวมตลอดจนการคลังดาราศาสตร์ญี่ปุ่น ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป

บัดนี้ ญี่ปุ่นมีเพียงแต่เกินดุลทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังเกินดุลทางวัฒนธรรมอีกด้วย ถึงญี่ปุ่นจะต้องเผชิญกับความอ่อนล้าทางเศรษฐกิจและยังไม่สามารถหลุดจากกับดักสภาพคล่อง (Liquidity Trap) แต่อิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีเพียงแต่มีได้บรรเทาเบาบางลงเท่านั้น หากกระบวนการสากลानุวัตรของวัฒนธรรมญี่ปุ่นยังคงขยายตัวต่อไปอย่างมีอาจหยุดยั้งได้อีกด้วย

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน* ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 14 มิถุนายน 2544

สหภาพยุโรปกับวัฒนธรรมแห่งชาติ

สหภาพยุโรปกำลังอยู่ในกระบวนการปรับตัวเพื่อความกลมกลืน ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม กระบวนการปรับตัวดังกล่าวนี้มีผลกระทบอย่างมหาศาลต่อภาคีสมาชิก การผนึกตัวเป็นยุโรปตลาดเดียวยังผลให้ขนาดของตลาดขยายใหญ่ขึ้น และทำให้สหภาพยุโรป กลายเป็นเขตเศรษฐกิจยักษ์ใหญ่ (Super Bloc) ที่ทรงอิทธิพลยิ่ง แต่การผนึกตัวทางการเมืองและ สังคมเริ่มทำให้ภาคีสมาชิกลังเลใจ เพราะหมายความว่า ประเทศต่างๆต้องสละอธิปไตยของชาติ และยอมรับผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่ตามมาด้วย

แม้ในเรื่องการผนึกตัวทางเศรษฐกิจ ประเด็นการผนึกตัวทางการเงินเพื่อเข้าสู่ ระบบการเงินยุโรประบบเดียวกัน โดยมีเงินตราสกุลหลักใช้ร่วมกัน ก็ยังเป็นเรื่องอันแสนยาก ทั้งนี้ เนื่องจากศักยภาพและความมั่นคงทางเศรษฐกิจของภาคีสมาชิกแตกต่างกันมาก ในประการ สำคัญ การเข้าสู่ระบบการเงินยุโรประบบเดียวกัน จะทำให้ประเทศเหล่านี้สูญเสียเสรีภาพในการ บริหารนโยบายการเงิน ด้วยเหตุดังนี้เอง การผนึกตัวทางการเงินของสหภาพยุโรปจึงต้องเลื่อน กำหนดออกไป แม้แต่เรื่องที่น่าจะตกลงกันได้โดยง่าย ดังเช่นชื่อสกุลเงินตรายุโรป ก็ยังยืดเยื้อและ หาข้อยุติมิได้

ในการประชุมรัฐมนตรีการคลังแห่งสหภาพยุโรป ณ เมืองวาเลนเซีย (Valencia) ประเทศสเปน เมื่อปลายเดือนกันยายน 2538 ฝรั่งเศสเป็นเพียงประเทศเดียวที่เสนอให้ใช้ชื่อ 'หน่วยการเงินยุโรป' (European Currency Unit) หรือ ECU ดังที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน และเป็นชื่อ ที่ปรากฏในสนธิสัญญา มาสทริชต์ (Maastricht Treaty) ด้วย เหตุที่ฝรั่งเศสเสนอเช่นนี้ ก็เพราะ ecus เคยเป็นชื่อเหรียญฝรั่งเศสในรัชสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในขณะที่ผู้นำเยอรมนีไม่ชอบชื่อนี้ เพราะคำที่ออกเสียงว่า kuh ในภาษาเยอรมันแปลว่า แม่วัว

เมื่อมีผู้เสนอให้ใช้ชื่อ *Monnets* ตามชื่อ Jean Monnet ผู้ก่อตั้งประชาคม เศรษฐกิจยุโรป (EEC) อังกฤษคัดค้าน เพราะไม่ต้องการให้ชื่อเงินตรายุโรปติดสำเนียงฝรั่งเศส มากไป ในขณะที่อังกฤษเสนอให้เลือกใช้ชื่อเงินตรายุโรปในอดีตมาแทน 'หน่วยการเงินยุโรป' ดังเช่น florin หรือ schilling แต่มิได้รับเสียงสนับสนุน ส่วนเยอรมนีเสนอให้ใช้ชื่อ Franken ซึ่งเคย เป็นชื่อเหรียญกษาปณ์เยอรมัน และมีสำเนียงคล้ายเงิน Franc ของฝรั่งเศส แต่ก็มีได้รับเสียง สนับสนุนเช่นเดียวกัน

ในที่สุด ที่ประชุมได้พิจารณาข้อเสนอที่ให้เดิมคำว่า Euro หน้าชื่อสกุลเงินตราแต่ละประเทศ ดังเช่น Euromark, Eurofranc, Eurolira, Europound เป็นต้น และตกลงให้ใช้ชื่อ Euro แทน ECU ไปพลางก่อน

ความขัดแย้งเรื่องชื่อสกุลเงินตราของสหภาพยุโรปสะท้อนให้เห็นความพยายามของภาคีสมาชิกแต่ละประเทศที่จะรักษามรดกทางประวัติศาสตร์ของตนไว้ เพราะถ้าหากการผนึกตัวเข้าสู่ระบบการเงินยุโรปประสบความสำเร็จ และสหภาพยุโรปใช้เงินตราสกุลเดียวกัน ไม่ว่าจะชื่ออะไรก็ตาม ความสำคัญของสกุลเงินตราของภาคีสมาชิกแต่ละประเทศจะค่อยๆลดทอนลงไม่ว่าจะเป็นเงินมาร์กเยอรมนี เงินปอนด์สเตอร์ลิง และเงินฟรังก์ฝรั่งเศส

ความต้องการรักษามรดกทางประวัติศาสตร์ทำให้ชาวอังกฤษจำนวนไม่น้อยกำลังไม่พอใจที่อังกฤษต้องควบเข้าสู่ระบบเมตริก (Metrication) นับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2538 เป็นต้นมา ทั้งนี้เป็นผลจากมติของคณะกรรมการยุโรปในปี 2531 โดยที่อังกฤษมิอาจขัดขืนได้ เพราะอังกฤษเป็นเพียงประเทศเดียวที่มีปัญหานี้

การควบเข้าสู่ระบบเมตริกทำให้อังกฤษต้องละทิ้งมาตรการซึ่งตวงวัดของตนเอง การวัดมิได้ใช้มาตรนิ้ว-ฟุต-ไมล์อีกต่อไป โดยที่ระบบเซนติเมตร-กิโลเมตรเข้ามาแทนที่ ส่วนการชั่งน้ำหนักนั้นแล้วมาตรกรัม-กิโลกรัมเข้ามาแทนที่ออนซ์-ปอนด์ ในขณะที่ลิตรเข้ามาแทนที่ ไพนด์ (Pint) ในการตวง การฝ่าฝืนไม่ใช้ระบบเมตริกจะถูกปรับไม่เกิน 5,000 ปอนด์

แต่คณะกรรมการยุโรปมิได้ชื่นใจชาวอังกฤษอย่างถึงที่สุด เพราะมีมติผ่อนปรนอยู่บ้าง อาทิเช่น การชั่งมิได้บังคับใช้ระบบเมตริกอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าที่ไม่ได้บรรจุหีบห่อดังเช่นผัก อนุโลมให้ใช้มาตรการชั่งน้ำหนักแบบอังกฤษต่อไป จนถึงวันที่ 31 ธันวาคม 2542 ส่วนการตวงก็อนุโลมให้ใช้มาตร pint กับเบียร์ที่ขายใน public house และนมสดที่ส่งตามบ้าน เป็นต้น

มาตรการซึ่งตวงวัดแบบอังกฤษ ซึ่งใช้มานานนับศตวรรษต้องมลายไปกับการผนึกตัวของสหภาพยุโรป ชาวอังกฤษจำนวนไม่น้อยทั้งเสียสยทั้งหวงแหนมรดกทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ ด้วยเหตุที่คณะกรรมการยุโรปต้องการให้ภาคีสหภาพยุโรปใช้มาตรการซึ่งตวงวัดระบบเดียวกัน เพื่อมิให้เกิดความสับสนในการเปรียบเทียบ ประกอบกับระบบเมตริกเป็นระบบที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย และมีลักษณะวิทยาศาสตร์มากกว่าระบบอังกฤษ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่สหภาพยุโรปเลิกระบบเมตริก

การเลิกระบบของมาตรการซึ่งตวงวัดแบบอังกฤษมีผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมด้วย ชาวอังกฤษไม่คุ้นเคยกับระบบเมตริก จึงต้องใช้เวลาในการปรับตัวไม่น้อย แต่กระบวนการปรับตัวมิได้เพิ่งเกิดขึ้น หากได้มีมาตั้งแต่เมื่ออังกฤษเข้าเป็นภาคีตลาดร่วมยุโรปในปี 2516 สินค้าบางประเภทเริ่มให้ข้อมูลทั้งระบบเมตริกและระบบอังกฤษ แต่กระบวนการปรับตัวเป็น

ไปอย่างเชื่องช้า เพราะมีได้บังคับ แม้สหภาพยุโรปจะยินยอมให้อังกฤษขายเบียร์เป็นไพนด์ แต่น้ำมะนาวและเครื่องดื่มอื่นๆ ต้องขายเป็นลิตร (ระบบเมตริก) นักการเมืองอังกฤษบางคน ตั้งคำถามว่า แล้ว Shandy ซึ่งเป็นเบียร์ผสมมะนาว จะให้ขายในหน่วยอะไร

มาตรวัดแบบอังกฤษเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชาวอังกฤษ ดังสะท้อนให้เห็นในวรรณคดีอังกฤษเป็นจำนวนมาก ในเวลาเพียงอีกไม่กี่ทศวรรษข้างหน้า มาตรวัดแบบอังกฤษ จะหมดความสำคัญในชีวิตและวัฒนธรรมอังกฤษ นับเป็นการขาดดุลทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ชาวอังกฤษจำนวนไม่น้อยตั้งคำถามว่า เหตุใดสหภาพยุโรปจึงต้องบังคับให้อังกฤษควบเข้าสู่ระบบเมตริก ทำไมจึงไม่ปล่อยให้กลไกตลาดเป็นผู้ตัดสิน หากประชาชนนิยมใช้ระบบเมตริก มาตรวัดแบบอังกฤษก็ต้องเสื่อมสูญไปตามธรรมชาติ บางคนแสดงความเห็นว่า คงไม่มีชาวอังกฤษคนใดข้ามเกาะอังกฤษเพียงเพื่อไปหาข้อมูลราคาบนภาคพื้นยุโรป เพื่อประกอบการตัดสินใจซื้อสินค้า และคงไม่มีชาวยุโรปคนใดข้ามมาเกาะอังกฤษด้วยเหตุผลเดียวกัน แต่ข้ออ้างเช่นนี้ยอมใช้ไม่ได้กับกรณีสินค้าออก สินค้าอังกฤษที่ส่งไปขายบนภาคพื้นยุโรป หากใช้มาตรการชั่งตวงวัดแตกต่างกัน ย่อมสร้างปัญหาในการเปรียบเทียบราคา และอาจทำให้ผู้บริโภคต้องเสียต้นทุนสารสนเทศ (Information Cost) เพิ่มขึ้น

สหภาพยุโรปยังมีปัญหาสำคัญที่ต้องระมัดระวังอีกมากก่อนที่การผนึกตัวเป็นไปโดยสมบูรณ์ ประเด็นที่มีผลกระทบทางวัฒนธรรมอย่างสำคัญ ได้แก่ การเลือกภาษาทางการของสหภาพยุโรป ภาษาอังกฤษมีแต้มต่อในเรื่องนี้อย่างมาก ในด้านหนึ่ง ภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศที่มีการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนของประเทศต่างๆ บนภาคพื้นยุโรปอย่างแพร่หลาย ไม่เว้นแม้แต่ฝรั่งเศส ในอีกด้านหนึ่ง ภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการติดต่อการค้า แม้ภาษาอังกฤษจะเป็นภาษาสากลที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย ก็เชื่อว่าภาษาอังกฤษจะไร้คู่แข่ง รัฐบาลฝรั่งเศสพยายามผลักดันให้สหภาพยุโรปรับภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาทางการ แต่ฝรั่งเศสก็รู้ตัวว่าตกเป็นเบี้ยล่าง

นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ฐานะสัมพัทธ์ของภาษาฝรั่งเศสในสังคมโลกตกต่ำลงเป็นอันมาก รัฐบาลฝรั่งเศสในอดีตพยายามประคับประคองฐานะสัมพัทธ์ของภาษาฝรั่งเศส ด้วยการส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศต่างๆ การจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ระหว่างประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส และทำที่สุด ด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดให้ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาประจำชาติ อันเป็นการสร้างป้อมปราการมิให้สหภาพยุโรป รุกล้ำเข้าไปกำหนดให้ฝรั่งเศสใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาทางการ

ในขณะที่อังกฤษเป็นฝ่ายขาดดุลทางวัฒนธรรม ในกรณีการผนวกเข้าสู่ระบบเมตริก ฝรั่งเศสทำท่าว่าจะจะเป็นฝ่ายขาดดุลในกรณีการเลือกภาษาทางการของสหภาพยุโรป แต่การเลือกภาษาทางการนั้น มีผลกระทบทางวัฒนธรรมอันลุ่มลึกยิ่งกว่าการผนวกเข้าสู่ระบบเมตริก

มากนัก จึงมีข้อเรื่องที่ตกลงกันได้โดยง่าย อังกฤษมีไอร์แลนด์เป็นฐานเสียง เพราะต่างก็ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาประจำชาติ นอกจากนี้ ประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษอย่างแพร่หลาย ดังเช่น เนเธอร์แลนด์ เยอรมนี และลักเซมบูร์ก รวมตลอดจนประเทศในกลุ่มสแกนดิเนเวีย อยู่ในข่ายที่จะสนับสนุนภาษาอังกฤษด้วย ฝรั่งเศสต้องดิ้นรนต่อสู้อย่างค่อนข้างโดดเดี่ยว และยากที่จะชนะหนทางรวมขอมที่เป็นไปได้ก็คือ การกำหนดภาษาทางการมากกว่า 1 ภาษา ในกรณีเช่นนี้ สหภาพยุโรปจะต้องเสียต้นทุนการบริหารสูงกว่าที่ควรจะเป็น เพราะต้องผลิตเอกสารราชการมากกว่า 1 ภาษาด้วย

การผนึกตัวของสหภาพยุโรป ซึ่งมีเป้าหมายปฐมฐานอยู่ที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจกำลังก่อให้เกิดต้นทุนทางการเมืองและต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมแก่ภาคีสมาชิก

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *Financial Day* ฉบับวันพุธที่ 18 ตุลาคม 2538

สหภาพยุโรปกับการปกป้องวัฒนธรรม

รัฐสภายุโรป (European Parliament) ในการประชุมเมื่อวันพุธที่ 14 กุมภาพันธ์ 2539 ลงมติด้วยคะแนนเสียง 292 ต่อ 195 ให้กำหนดโควต้ารายการโทรทัศน์ต่างประเทศ ไม่ว่าจะ เป็นภาพยนตร์ ละคร รายการโชว์ และกีฬา ไม่ให้เกินร้อยละ 50 ของเวลาการแพร่ภาพของ สถานีโทรทัศน์แต่ละสถานีในสหภาพยุโรป กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สถานีโทรทัศน์ในสหภาพยุโรป จะต้องแพร่ภาพรายการที่ผลิตภายในสหภาพยุโรปอย่างน้อย 50% ของเวลาการแพร่ภาพ

มติดังกล่าวนี้มีเจตนารมณ์ที่จะปกป้องวัฒนธรรมยุโรป เพราะผู้นำยุโรปจำนวน ไม่น้อย เริ่มหันเหการรุกรานของวัฒนธรรมอเมริกัน ด้วยเหตุที่ธุรกิจโทรทัศน์ระหว่างประเทศถูก ครอบงำโดยบริษัทอเมริกัน อีกทั้งสถานีโทรทัศน์ยุโรปจำนวนมากนิยมแพร่ภาพรายการอเมริกัน ผู้นำยุโรปเหล่านี้หวาดผวาวว่า วัฒนธรรมยุโรปถูกดูดกลืนเข้าสู่กระแสอเมริกันวัตต (Americanization of European Culture) และกลายเป็นวัฒนธรรมอเมริกันในที่สุด

ความหวัดเหการครอบงำของวัฒนธรรมอเมริกันมิได้มีเฉพาะในหมู่ผู้นำยุโรป เท่านั้น ผู้นำประเทศในโลกที่สามจำนวนไม่น้อยก็มีความรู้สึกร่วมในประเด็นนี้ การปกป้อง วัฒนธรรม (Cultural Protectionism) กลายมาเป็นปรากฏการในการสกัดการแผ่อิทธิพลของ วัฒนธรรมอเมริกัน ในนามของการปกป้องวัฒนธรรม รัฐบาลมาเลเซียตรากฎหมายห้ามประชาชน ครอบครองจานดาวเทียม ประเทศในโลกที่สามบางประเทศมีนโยบายต่อต้านภาษาของประเทศ จักรวรรดินิยม ดังเช่นภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส ในอินเดียมีกระบวนการต่อต้านวัฒนธรรม ‘แตกด่วน ยัดเร็ว’ (Fast Food Culture) หรืออีกนัยหนึ่ง McDonaldization

การปกป้องวัฒนธรรมกลายมาเป็นประเด็นสำคัญในการเจรจาการค้าระหว่าง ประเทศและเกือบทำให้การเจรจาพหุภาคีรอบอุรุกวัย (Uruguay Round) ล้มเหลวในเดือน ธันวาคม 2536 เมื่อฝรั่งเศสยื่นกรานที่จะปกป้องอุตสาหกรรมภาพยนตร์ต่อไป แต่แล้วก็ตกลงกันได้ เมื่อสหรัฐอเมริกาและสหภาพยุโรปยอมถอนเรื่องอุตสาหกรรมภาพยนตร์ออกจากการเจรจา (Non issue)

เมื่อประชาคมยุโรปตกลงที่จะก้าวไปเป็นยุโรปตลาดเดียว (Single Europe) ในปี 2535 มีการเตรียมแนวนโยบายเศรษฐกิจและสังคมร่วมกัน ในปี 2532 มีการตกลงหลักการ เกี่ยวกับกิจการโทรทัศน์ในประชาคมยุโรปว่า จะเป็น ‘โทรทัศน์ไร้พรมแดน’ (Television Without Frontiers) กล่าวคือ มีการถ่ายทอดโทรทัศน์ข้ามพรมแดนภาคีประชาคมยุโรป แต่เอกสารว่าด้วย

‘โทรทัศน์ไร้พรมแดน’ มีข้อเสนอสำคัญประการหนึ่งว่า สถานีในสหภาพยุโรปจะถ่ายทอดรายการที่ผลิตนอกประชาคมยุโรปไม่เกิน 50% ของเวลาการเผยแพร่ภาพ ในที่สุด ภาคีประชาคมยุโรปตกลงกันได้ว่า การบังคับใช้โควตารายการโทรทัศน์ต่างประเทศจะกระทำในช่วงเวลาอันเหมาะสมนั้นก็หมายความว่า สถานีโทรทัศน์แต่ละสถานีสามารถใช้ดุลพินิจในการจำกัดโควตารายการโทรทัศน์ต่างประเทศได้ ผลปรากฏว่า มีสถานีโทรทัศน์เพียงไม่กี่สถานีที่ดำเนินการตามมาตรการนี้

ในปี 2538 ภาคีสหภาพยุโรปตกลงที่จะขยายอายุข้อตกลงปี 2532 แต่รัฐสภายุโรปในการประชุมเมื่อกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2539 มีมติชนิดที่มีให้สถานีโทรทัศน์แต่ละสถานีใช้ดุลพินิจอีกต่อไป โดยกำหนดมาตรการอย่างเฉพาะเจาะจงว่า รายการโทรทัศน์ที่ผลิตนอกสหภาพยุโรปจะต้องมีไม่เกินร้อยละ 50 ของเวลาการแพร่ภาพ มติของรัฐสภายุโรปดังกล่าวนี้จักต้องส่งให้รัฐบาลภาคีสหภาพยุโรปแต่ละประเทศพิจารณาต่อไป หากภาคีสหภาพยุโรปส่วนใหญ่ไม่เห็นชอบด้วย มติดังกล่าวนี้ก็จะไม่มีผลบังคับใช้ และสหภาพยุโรปก็จะมีกฎหมายจำกัดรายการโทรทัศน์ต่างประเทศอีกต่อไป

แม้ว่าสเปนเป็นตัวตั้งตัวตีในการเสนอญัตตินี้เข้ารัฐสภายุโรป แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ฝรั่งเศสเป็นผู้ผลักดันมาตรการนี้มาโดยตลอด ฝ่ายผู้สนับสนุนหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเบลเยียม เยอรมนี และออสเตรีย จะร่วมสนับสนุนญัตตินี้ ส่วนเดนมาร์กและสหราชอาณาจักรเป็นผู้คัดค้านที่แข็งขันมาตั้งแต่ต้น

ฝ่ายผู้สนับสนุนมีความเห็นว่า การกำหนดโควตารายการโทรทัศน์ต่างประเทศเป็นมาตรการที่จำเป็น มิฉะนั้นการผลิตภาพยนตร์และรายการโทรทัศน์ภายในประชาคมยุโรปมีอาจขยายตัวได้ ทั้งนี้เพราะต้นทุนการผลิตรายการโทรทัศน์ในสหภาพยุโรปสูงกว่าการเช่ารายการโทรทัศน์อเมริกันถึง 10 เท่า รายการโทรทัศน์อเมริกันสามารถจัดจำหน่ายทั่วโลก จึงขายในราคาถูกลงได้ ด้วยเหตุที่ธุรกิจโทรทัศน์อเมริกันครอบคลุมทุกมุมโลก รายการโทรทัศน์ที่ผลิตขึ้นจึงมีเป้าหมายที่จะเป็น ‘รายการของโลก’ (global programme) ต้นทุนการผลิตรายการตกหนักอยู่ที่การผลิตครั้งแรก การขายหรือการให้เช่ารายการเสียต้นทุนส่วนเพิ่ม (Marginal Cost) เฉพาะค่าใช้จ่ายในการอัดวิดีโอเทปในกรณีรายการแห้ง หรือค่าใช้จ่ายในการถ่ายทอดรายการในกรณีรายการสด ต้นทุนการผลิตรายการถือเป็นต้นทุนจมไปแล้ว (Sunk Cost) ธุรกิจโทรทัศน์อเมริกันจึงสามารถขายหรือให้เช่ารายการในราคาถูกลงได้ เพราะมีจำต้องขายเต็มตามต้นทุนการผลิตถ้วนเฉลี่ย หากสามารถขายในราคาเท่ากับหรือสูงกว่าต้นทุนส่วนเพิ่มเพียงเล็กน้อยได้

รายการโทรทัศน์ยุโรปผลิตขึ้นเพื่อสนองผู้ชมภายในสหภาพยุโรป ส่วนใหญ่มิได้ผลิตขึ้นเพื่อ ‘รายการของโลก’ ยิ่งรายการที่มีใช้ภาษาอังกฤษด้วยแล้ว ยิ่งมีโอกาสที่จะขายนอกสหภาพยุโรปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ สถานีโทรทัศน์ยุโรปจึงนิยมซื้อรายการอเมริกันมากกว่าที่จะผลิตรายการเอง เพราะต้นทุนแตกต่างกันมาก นอกจากนี้ รายการโทรทัศน์อเมริกันยังมีความ

สามารถในการจับตลาด เพราะการผลิตรายการค่านึงถึงลำดับความนิยมของผู้ชม รายการโทรทัศน์อเมริกันที่ซื้อมาถ่ายทอดทางสถานีโทรทัศน์ยุโรปจึงได้รับความนิยมอย่างมาก

อุตสาหกรรมภาพยนตร์เป็นอุตสาหกรรมที่ได้รับประโยชน์โดยตรงจากมาตรการการกำหนดโควตารายการโทรทัศน์ต่างประเทศ เพราะอย่างน้อยที่สุดมาตรการนี้ช่วยให้ภาพยนตร์ยุโรปมีโอกาสขายทางโทรทัศน์มากขึ้น ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาอุตสาหกรรมภาพยนตร์ยุโรปตกต่ำลงโดยตลอด เพราะมีอาชญากรรมภาพยนตร์อเมริกันได้ แม้รัฐบาลบางประเทศ ดังเช่นฝรั่งเศสและเยอรมนี มีนโยบายให้เงินอุดหนุนแก่อุตสาหกรรมภาพยนตร์ แต่สถานการณ์ไม่ได้กระตือรือร้น ภาพยนตร์ที่ได้ชื่อว่ามีคุณภาพเป็นที่ชื่นชมของชนชั้นสูงและผู้อำนวยความสะดวกสร้างด้วยตัวเอง ไม่สามารถจับตลาดล่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผลก็คือ สหภาพยุโรปขาดดุลการค้าเชิงวัฒนธรรมแก่สหรัฐอเมริกาเฉพาะผลิตผลทางโสตทัศนภัณฑ์ (audiovisual products) อันประกอบด้วยภาพยนตร์และดนตรี ทั้งที่เป็นวิดีโอเทป เทปคาสเซต compact discs และ laser discs สหภาพยุโรปต้องขาดดุลสหรัฐอเมริกาดังประมาณปีละ 4,000 ล้านดอลลาร์อเมริกัน

ฝ่ายที่ต่อต้านการจำกัดโควตารายการโทรทัศน์ต่างประเทศให้เหตุผลว่า มาตรการดังกล่าวนี้ลดทอนเสรีภาพในการเลือกของประชาชน และขัดขวางการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ สหราชอาณาจักรเป็นหัวหอกในการคัดค้าน เพราะสหราชอาณาจักรเคยใช้มาตรการเช่นนี้มาก่อนแล้ว แต่การณืปรากฏว่า อุตสาหกรรมภาพยนตร์กลับตกต่ำหนักลงไปอีก เพราะคนอังกฤษไม่นิยมชมภาพยนตร์อังกฤษ รัฐบาลอังกฤษปรับเปลี่ยนนโยบายจากการปกป้องอุตสาหกรรมภายในประเทศมาเป็นนโยบายเศรษฐกิจเสรีนิยม ในปัจจุบัน อังกฤษเป็นศูนย์กลางของธุรกิจโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมในยุโรป กล่าวคือ มีโทรทัศน์ถึง 70 ช่องจากจำนวนทั้งหมดในยุโรป 160 ช่อง

เบลเยียมเคยยื่นเคียงข้างอังกฤษในการต่อต้านมาตรการการจำกัดรายการโทรทัศน์ต่างประเทศ แต่แล้วสถานี *Coditel* ซึ่งเป็นสถานีโทรทัศน์เคเบิลทีวีแห่งเดียวในเบลเยียมก็ถูกยื่นฟ้องต่อศาลยุติธรรมยุโรป (European Court of Justice) ว่าถูกรวบงำโดยรายการของ TBS (= Turner Broadcasting System) มากจนเกินไป

ฝ่ายที่ต่อต้านมาตรการการกำหนดโควตารายการโทรทัศน์ต่างประเทศชี้ให้เห็นว่า แม้ว่ามาตรการดังกล่าวนี้จะลดทอนรายการละครน้ำเน่าอเมริกัน (American soaps) ทางสถานีโทรทัศน์ยุโรป แต่รายการที่จะผุดขึ้นแทนก็คือ ละครน้ำเน่ายุโรป (European soaps) รายการที่มีคุณภาพเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งภาพยนตร์ที่ผลิตภายในสหภาพยุโรป มักจะออกอากาศตอนดึกเมื่อผู้คนส่วนใหญ่เข้านอนแล้ว

ในประเด็นเกี่ยวกับการปกป้องวัฒนธรรม (Cultural Protectionism) หากภาคีสหภาพยุโรปยื่นหยัดในเรื่องนี้ ก็ต้องละทิ้งนโยบายการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

(Harmonization Policy) เพราะมีอาจไปด้วยกันได้ นโยบายการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเป็นนโยบายระดับสหภาพ และจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อภาคีสหภาพยุโรปทุกประเทศยินยอมทลายกำแพงวัฒนธรรม ส่วนการปกป้องวัฒนธรรมต้องเป็นนโยบายระดับชาติ โดยที่ภาคีแต่ละประเทศสร้างกำแพงปกป้องวัฒนธรรมของตน ในปัจจุบันสหภาพยุโรปประกอบด้วยภาคีสมาชิกที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก ลองเปรียบเทียบกรีซกับสวีเดน ยิ่งสหภาพยุโรปขยายเขตเศรษฐกิจออกไปกว้างขวางมากเพียงใด ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ก็จะมีมากเพียงนั้น แม้ในปัจจุบันยังยากที่จะระบุได้ว่า อะไรคือวัฒนธรรมร่วมของสหภาพยุโรป ในอนาคต เมื่อสหภาพยุโรปครอบคลุมแอฟริกาเหนือ ตะวันออกกลาง และยุโรปตะวันออก ก็ยิ่งยากขึ้นไปอีกที่จะกล่าวถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของสหภาพยุโรป

ไม่ว่ามาตรการการจำกัดรายการโทรทัศน์ต่างประเทศจะได้รับความเห็นชอบจากภาคีสหภาพยุโรปหรือไม่ก็ตาม แต่การที่ผู้นำสหภาพยุโรปบางส่วนชูธงการปกป้องวัฒนธรรมย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการรุกรานของวัฒนธรรมอเมริกัน กระแสอเมริกันนวัตของทุนวัฒนธรรม (Americanization of Cultural Capital) เป็นประเด็นสำคัญในการทำความเข้าใจระบบทุนนิยมโลกปัจจุบัน

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *Financial Day* ฉบับวันพุธที่ 21 กุมภาพันธ์ 2539

เจ้าพ่อฮิปปี

เขาไฝฝันที่จะจัดงานศพในอวกาศ (Space Funeral) แต่เมื่อยังเป็นไปไม่ได้ เนื่องจากต้นทุนสูงเกินไป งานศพของเขาจึงจัดบนพื้นพิภพ ศพของเขาถูกเผาเป็นเก้าอี้หนัง อังคารที่หนี้อจากการเผาศพบรรจุไว้ในแคปซูลขนาดเท่าแท่งลิปสติก และแล้วเมื่อวันที่ 21 เมษายน 2540 จรวด Pegasus ก็นำอังคารของเขาและคนอื่นๆรวม 22 คนสู่อวกาศ จรวดจะโคจรในอวกาศนานอย่างน้อย 18 เดือน อย่างมาก 10 ปี หลังจากนั้นจะถูกโลกดูดดึงเข้าสู่บรรยากาศ และเผาไหม้พร้อมกับอังคารเหล่านั้น

ในช่วงทศวรรษ 2500 ใครๆเรียกเขาว่า “เจ้าพ่อฮิปปี” (Godfather of the Hippies) หัวแถวของขบวนการบุปผาชนผู้แสวงหา ‘พลังบุปผา’ (Flower Power) แต่ประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน ตีตราเขาว่าเป็น ‘The most dangerous man in America’ บางคนกล่าวหาว่า เขาเป็น ‘a corruptor of the young’ ในฐานะที่ทำให้คนหนุ่มสาวจำนวนมากเสียผู้เสียคน และเสียอนาคต ในประการสำคัญ เขาเป็นผู้บุกเบิกในการแสวงหาความสุขจากการใช้ยา กลุ่มจิตประสาท และมีส่วนในการทำให้การเสพติดขยายตัว ไม่จำเพาะแต่ในสหรัฐอเมริกา หากยังคลุมถึงยุโรปตะวันตกด้วย

หนุ่มสาวอเมริกันในยุคทศวรรษ 2500 โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักศึกษา หายากนักที่จะไม่รู้จักทิโมธี เลียร์รี่ (Timothy Leary, 1920-1996) ผู้พูดขวัญ ‘Turn On, Tune In, and Drop Out’

เลียร์รี่เกิดในครอบครัวอเมริกันเชื้อสายไอริชเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2463 บิดาเป็นทันตแพทย์ มารดาเป็นครู เขาเติบโตในครอบครัวโรมันคาทอลิก การที่เขาไม่เคร่งศาสนาและศีลธรรมอาจเป็นปฏิกริยาที่มีต่อภูมิหลังของครอบครัวดังกล่าวนี้ เขาต้องถูกไล่ออกจาก West Point Military Academy เนื่องจากมีเรื่องอื้อฉาวเกี่ยวกับการดื่มสุรา จากนั้นจึงหันไปศึกษาวิชาจิตวิทยา จนจบปริญญาตรีจาก University of Alabama ในปี 2486

เมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง เลียร์รี่รับใช้ชาติดีด้วยการเป็นทหาร เมื่อสงครามยุติลง เขาทำงานเป็นนักวิจัยใน Kessler Foundation Hospital ณ เมือง Oakland มลรัฐแคลิฟอร์เนีย หน้าที่หลักก็คือ การทำงานวิจัยเพื่อทดสอบบุคลิกภาพของมนุษย์ (Personality Test) อันเป็นงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบธุรกิจ การควบคุมทหาร และการควบคุมนักโทษ แต่แล้วเขาเริ่มตั้งข้อกังขาเกี่ยวกับการวิจัยในลักษณะดังกล่าวนี้ เพราะบุคลิกลักษณะของมนุษย์มิได้คง

ที่พอที่จะทดสอบดูเกี่ยวกับกาทดสอบเครื่องจักรได้ เลียร์พัฒนาความคิดและงานวิจัยบนพื้นฐานของข้อกังขาดังกล่าวนี้ งานวิจัยเรื่อง “The Interpersonal Diagnosis of Personality” ปรากฏในปี 2500 อันเป็นพื้นฐานของการนำ Role-playing และ Group Therapy มาใช้ประโยชน์ในด้านจิตแพทย์ ความโดดเด่นของงานวิจัยเรื่องนี้ทำให้เขาได้รับข้อเสนอให้เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในปี 2502

เมื่อเปลี่ยนอาชีพมาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย เลียร์เริ่มเห็นว่า Role-playing และ Group Therapy ไม่สามารถใช้รักษาผู้ป่วยเป็นโรคจิตได้อย่างแท้จริง ศาสตราจารย์ริชาร์ด อัลเบิร์ท (Richard Alpert) ซึ่งอยู่ในภาควิชาจิตวิทยาด้วยกัน เป็นเพื่อนร่วมงานที่เลียร์สนิทชิดเชื้อ เลียร์มาถึงจุดที่เชื่อว่า หนทางสำคัญในการรักษาผู้ป่วยที่เป็นโรคจิต ก็คือ การให้ยาที่มีผลในการเปลี่ยนแปลงสภาพจิต เขาได้ทดลองใช้เมล็ดพืชหลายชนิดที่มีผลดังกล่าวนี้ และจบลงด้วยยา LSD (= Lysergic Acid Diethylamide) เลียร์และอัลเบิร์ทร่วมกันทดลองผลที่เกิดจากการใช้ Psychedelic Drug ประเภทต่างๆ แต่เมื่อเขาก้าวลงไปใช้นักศึกษาในห้องเรียนทดลองการให้ยาชีวิตในหอคอยงาช้าง ณ เมืองเคมบริดจ์ มลรัฐแมสซาชูเซตส์ก็สิ้นสุดลง หลังจากที่ใช้เวลาเพียง 4 ปีเศษ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดไล่เขาออกจากงาน มิใช่ด้วยเรื่องการทดลองให้นักศึกษาใช้ยาก่อมจิตประสาท แต่ด้วยข้อกล่าวหาว่า เขาขาดสอน

เลียร์และอัลเบิร์ทหันไปตั้งฐานที่มั่นในเรือนหลังใหญ่ ซึ่งมีห้องถึง 63 ห้องใน Hitchcock State ทางตอนเหนือของมลรัฐนิวยอร์ก ซึ่งมีผู้ยกให้ อัลเบิร์ทเปลี่ยนชื่อเป็น Baba Ram Das ณ ที่นี้ เป็นที่ชุมนุมหัวของบรรดาผู้นำทางวัฒนธรรมอเมริกันแห่งทศวรรษ 2500 ในจำนวนนี้รวมวิลเลียม เบอร์ริฟส์ (William Burroughs) แอบบี้ ฮอฟแมน (Abbie Hoffman) แจ็ก เคอรูแอก (Jack Kerouac) อัลเลน กินสเบิร์ก (Allen Ginsberg) และ อัลดัส ฮักซลีย์ (Aldous Huxley) นักประพันธ์ชาวอังกฤษผู้แต่งนวนิยายเรื่อง *Brave New World* คนเหล่านี้ชุมนุมหัวกันนอกจากเพื่อแลกเปลี่ยนทัศนวิจรณ์เกี่ยวกับสังคม ศิลปะ และวัฒนธรรมแล้ว ยังเพื่อทดลองให้ยาหลอนประสาท และแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการให้ยาเหล่านั้นอีกด้วย

เลียร์และเพื่อนพ้องเดินทางเทศนา ‘โปรดส์ตว์’ ให้ผู้คนร่วมสมัยปลดปล่อยตนเองด้วยการให้ยาหลอนจิตประสาท แสวงหาความสุขจากอาการเมายา การ ‘โปรดส์ตว์’ นี้ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง จำนวนผู้คนที่ใช้ยา LSD เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่การให้ยาหลอนจิตประสาทมิใช่หนทางเดียวในการปลดปล่อยตนเอง (Self Liberation) การใช้ชีวิตเยี่ยงเสรีชนไม่ต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม นับเป็นหนทางสำคัญในการนี้ เพราะบรรทัดฐานทางสังคมเป็นเครื่องพันธนาการมิให้มนุษย์มีอิสระเสรีภาพ การออกจากโรงเรียนหรือออกจากมหาวิทยาลัยเป็นการปฏิเสธบรรทัดฐานสังคม กลุ่มสาวอเมริกันจำนวนมากตบเท้าออกจากระบบ

โรงเรียน กลายเป็นฮิปปี (Hippies) ที่ใช้ชีวิตอย่างอิสระ ทั้งนี้ด้วยมนตราของเสียงเรียกร้อง 'Turn On, Tune In, and Drop Out'

อิทธิพลของเลียร์ที่มีต่อคนหนุ่มสาวชาวอเมริกันในทศวรรษ 2500 เป็นเรื่องปราศจากข้อกังขา ทุกแห่งหนที่เขาไปปราศรัย นักศึกษาจะอัดกันแน่นหอประชุมเพื่อฟังเขา สิ่งที่เขาพูดต้องตามอารมณ์ร่วมสมัยที่กำลังเปื้อนหน้าชีวิตที่ถูกเร่งรัดและรัดรั้งโดยระบบทุนนิยม ขบวนการบุปผาชนจึงขยายตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหานครนิวยอร์กและซานฟรานซิสโก ในทศวรรษ 2510 วงดนตรีร็อกชื่อ *The Moody Blues* ในประเทศอังกฤษ แต่งเพลงชื่อ 'Legend of a Mind' กล่าวถึงทิโมธี เลียร์ ว่า 'Timothy Leary's dead, Oh, no, no.....He's outside, looking in' ครั้นในทศวรรษ 2530 เมื่อเลียร์ป่วยเป็นโรคมะเร็ง วงดนตรีเดียวกันนี้ก็เสนอเพลง *Timothy Leary Lives*

เลียร์ไม่เพียงแต่จะเรียกร้องให้คนหนุ่มสาวปลดแอกตนเองเท่านั้น หากยังเรียกร้องให้รัฐบาลแก้กฎหมายเพื่อให้การสูบกัญชาไม่ผิดกฎหมายอีกด้วย แต่รัฐบาลกลับออกกฎหมายห้ามเสพยา LSD ชนชั้นปกครองเห็นว่า เลียร์เป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ในปี 2508 เลียร์ถูกจับในข้อหาลักลอบนำเข้ากัญชาจากเม็กซิโก แทนที่เขาจะยอมรับผิดและขอความกรุณาจากศาล เขากลับต่อสู้คดีในแง่มุมของสิทธิและเสรีภาพ คดียืดเยื้ออยู่หลายปี เมื่อเป็นที่แน่ชัดว่าต้องถูกลงโทษ กลุ่ม Weather Underground ช่วยให้เราหนีประกัน เลียร์หลบออกนอกประเทศไปพำนักอยู่ในประเทศอิตาลีในปี 2513 แต่ถูกตำรวจอเมริกันจับได้ในประเทศอัฟกานิสถานในปี 2516 และกลับไปติดคุกในสหรัฐอเมริกาอีกสามปี

เมื่อออกจากคุก อิทธิพลของเลียร์ที่มีต่อคนหนุ่มสาวชาวอเมริกันถดถอยไปมาก สังคมฮิปปีหดตัวลง และยัปปี้ (Yuppies) เข้ามาแทนที่ฮิปปีในเวลาต่อมา แต่เลียร์ยังใช้ชีวิตสังคมที่แวดล้อมด้วยมิตรสหายคนสนิท ในบั้นปลายแห่งชีวิต เขาสนใจเทคโนโลยีสมัยใหม่ *Chaos and Cyberculture* (1994) เป็นประจักษ์พยานของความซึ้งนี้ เมื่อเขารู้แน่ชัดว่าต้องตายด้วยโรคมะเร็ง เขาวางแผนที่จะฆ่าตัวตายโดยมีการแพร่ภาพผ่าน Internet แต่แล้วก็เปลี่ยนใจ ตายอย่างสงบ เพียงแต่ให้นำอังคารไปโปรยสู่อวกาศ ชูซาน ซารานดอน (Susan Sarandon) ดาราภาพยนตร์ระดับรางวัลตุ๊กตาทอง และโรเบิร์ต กุกซิโอเน จูเนียร์ (Robert Guccione, Jr.) เจ้าของนิตยสาร *Spin* เป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย

ทิโมธี เลียร์ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2539 อีกเกือบขวบปีต่อมา อัลเลน กินสเบิร์กก็ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2540 หลังจากนั้นสองสัปดาห์ อังคารของเลียร์ก็ทยานสู่อวกาศพร้อมกับจรวด Pegasus นับเป็นการจบชีวิตของสองผู้ยิ่งใหญ่แห่งทศวรรษ 2500 ในสังคมอเมริกา

ทศวรรษ 2500 ปิดม่านไปกว่าสามทศวรรษ แต่มรดกของทศวรรษ 2500 ยังคงตก
ค้างอยู่ในสังคมประเทศอื่นโดยผ่านกระบวนการอเมริกันวัตรของวัฒนธรรมโลก
(Americanization of World Culture)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน* ฉบับวันศุกร์ที่ 9 พฤษภาคม 2540

ผู้ยิ่งใหญ่แห่งทศวรรษ 2500

จอห์น เลนนอน (John Lennon) จุงมือโยโกะ โอนะ (Yoko Ono) เดินออกจากงานปาร์ตี้ ทั้งๆที่วาระสำคัญของงานยังไม่ทันเริ่มต้น เมื่อกวีผู้มีกำหนดการอ่านสรรนิพนธ์ของตน เปลื้องผ้าเปลือยกาย พร้อมทั้งแขวนป้าย 'Do Not Disturb' ไว้บนของคชาติ ไม่ต้องสงสัยเลยว่า กวีผู้นั้นมีอาการเมายากล่อมจิตประสาท มธฐสวาจาขณะกำลังเปลื้องผ้า ก็คือ การอ่านกวีนิพนธ์ให้ออกกรสนั้นต้องเปลือยกาย แต่จอห์น เลนนอนมีอาจทนเห็นภาพนั้นได้

เหตุเกิดในลอนดอนในกลางทศวรรษ 2500 อัลเลน กินสเบิร์ก (Allen Ginsberg, 1926-1997) คือ กวีผู้เปลื้องผ้าคนนั้น เวลานั้นกินสเบิร์กมีชื่อเสียงระหว่างประเทศแล้ว ในฐานะผู้นำขบวนการบุปผาชนผู้ต้องการแสวงหามรรควิธีในการปลดปล่อยตนเอง บุปผาชนจักต้องไฝหาเสรีภาพ ไม่ติดด้วยจารีตประเพณีและบรรทัดฐานของสังคม อีกทั้งต้องใช้ชีวิตอย่างสบายๆไม่เร่งรีบตามจังหวะก้าวและการเร่งรัดของระบบทุนนิยม การแสวงหาเสรีภาพบางครั้ง กระทำด้วยการคืนกลับไปหาธรรมชาติ 'พลังบุปผา' (Flower Power) เป็นศัพท์ที่กินสเบิร์กบัญญัติขึ้น หนทางหนึ่งในการปลดปล่อยตนเองไปสู่เสรีภาพก็คือ การใช้ยาากล่อมจิตประสาท ดังเช่น LSD

ชนชั้นปกครองอเมริกันมองกินสเบิร์กว่าเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม เอ็ดการ์ ฮูเวอร์ (J. Edgar Hoover) ผู้อำนวยการ FBI ถึงกับสั่งเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองจับกินสเบิร์ก แก้วผ้าตรวจทุกครั้งที่เกิดทางกลับจากต่างประเทศ ทุกแห่งหนที่กินสเบิร์กท่องไปล้วนเป็นชาวเขาตระเวนละตินอเมริกาเพื่อแสวงหาพันธุ์พืชที่ช่วยกล่อมจิตประสาทให้นำพาไปสู่สรวงสวรรค์ ในฐานะที่เป็นคนรักร่วมเพศ กินสเบิร์กทรงรณรงค์เรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคของคนที่มีรักร่วมเพศ (Homosexual Right) เขามีชื่อ 'อีแอบ' นอกจากจะมีชีวิตรักร่วมเพศอย่างเปิดเผยแล้วยังเรียกร้องให้มนุษย์หาความสุขจากการรักร่วมเพศด้วย การชูประเด็นเรื่องการใช้อาากล่อมจิตประสาท และการส่งเสริมให้มนุษย์มีรักร่วมเพศ ทำให้กินสเบิร์กเป็นบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ของบางประเทศ คิวบาและเชคโกสโลวาเกียขับเขาออกนอกประเทศด้วยเหตุนี้ โดยที่อินเดียยกย่องว่า กินสเบิร์กเป็นสายลับอเมริกัน

แม้ว่าสังคมนานาประเทศจะมองกินสเบิร์กว่ามี 'พฤติกรรมเบี่ยงเบน' ที่ไม่พึงประสงค์ แต่เขาก็มีพฤติกรรมอีกด้านหนึ่งที่แสดงถึงลักษณะมนุษยนิยม เมื่อกินสเบิร์กไปเยือนมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด เขาขอคุยห้องที่เพอร์ซี่ เชลลีย์ (Percy Bysshe Shelley, 1792-1822) กวีชาวอังกฤษเคยอาศัยอยู่ เมื่อไปถึงห้องดังกล่าว กินสเบิร์กคุกเข่าลงจุมพื่นเพื่อแสดงความ

คารวะกวีเอกผู้มาก่อน เขาให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่กวีและนักเขียนที่อดอยากปากแห้งอยู่เสมอ เพราะตระหนักถึงความยากลำบากในการตีพิมพ์กวีนิพนธ์และวรรณกรรม กินสเบิร์กผ่านประสบการณ์เช่นนี้มาก่อน แม้เมื่อเขากลายเป็นกวีผู้มีชื่อเสียงแล้ว เขายังคงยืนหยัดพิมพ์หนังสือกับสำนักพิมพ์เล็กๆที่เคยช่วยพิมพ์งานให้เขาในยามยาก แม้จะมีสำนักพิมพ์ใหญ่เสนอค่าตอบแทนสูงกว่าก็ตาม

อัลเลน กินสเบิร์ก เกิดเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2469 ณ เมืองนิวยอร์ก (Newark) มลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ครอบครัวเป็นยิวอพยพจากรัสเซีย บิดา (Louis Ginsberg) เป็นกวีและมีอาชีพเป็นครูด้วย มารดาเป็นพวกสังคมนิยม แต่ป่วยเป็นโรคประสาท กินสเบิร์กเล่าเรื่องราวของมารดาในบทกวีนิพนธ์ชื่อ *Kiddish* บิดาต้องการให้เขาเป็นนักกฎหมาย เขาจึงตามพี่ชาย (Eugene Ginsberg) ไปศึกษาวิชากฎหมาย ณ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ขณะนั้นกินสเบิร์กมีอายุ 17 ปี แต่ชะตาชีวิตกลับผันผวนเมื่อได้พบแจ็ก เคอรูแอก (Jack Kerouac, 1922-1969) วิลเลียม ซีวาร์ด เบอร์ร็อฟส์ (William Seward Burroughs, 1914-) และนีล คาสซาดี (Neal Cassady) ณ มหาวิทยาลัยนั้น ณ ที่นั่นเอง ต้นานของขบวนการปฏิวัติวัฒนธรรมที่เรียกว่า *The Beats* หรือ *Beatniks* ก่อเกิดขึ้น

The Beats เป็นขบวนการวัฒนธรรมที่ปฏิเสธการดำเนินชีวิตตามวิถีดั้งเดิม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็เป็นขบวนการปฏิปักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม (Counter-culture Movement) หากพิจารณาจากมุมมองของชนชั้นปกครอง คนเหล่านี้เป็นพวกนอกกรีตนอกรอย ไม่ปฏิบัติตามจารีตประเพณี แต่งตัวอย่างสบายๆ ไม่ใส่สูทผูกเน็กไท แต่ไว้ผมยาวและสวมเสื้อสีฉูดฉาด ไม่ได้บันไดทางการศึกษาเพื่อขึ้นไปสู่อุดมคติของอาชีพการงาน แต่ทำงานทำเท่าที่จำเป็นเพื่อการประทังชีวิต และเสพสุขจากการมีชีวิตอันอุดมด้วยเสรีภาพน่านับการ บางครั้งล่องลอยไปกับการท่องเที่ยว นวนิยายเรื่อง *On the Road* (1957) ของแจ็ก เคอรูแอก มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของบุปผาชนหรือพวกฮิปปี้ (Hippies) ในทศวรรษ 2500 อย่างมาก

การปฏิบัติธรรมเยี่ยงบุปผาชนทำให้กินสเบิร์กและเพื่อนพ้องโคจรไปพบทิโมธี เลียร์ (Timothy Leary, 192-1996) อดีตศาสตราจารย์จิตวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ผู้ถูกไล่ออกในฐานะชาดสอน หากแต่ใช้เวลาชักจูงให้นักศึกษาใช้ยาหล่อมจิตประสาท เลียร์มีสมญานามว่า 'เจ้าพ่อ LSD' บางคนเรียกเขาว่า 'เจ้าพ่อฮิปปี้' (Godfather of the Hippies) กินสเบิร์กสูมห่วงอยู่กับเลียร์และมิตรสหาย หาความสุขจากการสูบกัญชาและเสพยา พร้อมทั้งรณรงค์เรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ

อัลเลน กินสเบิร์ก เป็นหัวหอกในการทำสงครามกลางเมืองทางวัฒนธรรม ผู้บุกเบิกการเขียนกวีนิพนธ์แนวใหม่ บทกวีนิพนธ์เรื่อง *Howl* (1956) มีการใช้ศัพท์ชนิดตรงไปตรงมาบรรยายถึงสังคมอเมริกันร่วมสมัยจากความรู้สึกในก้นบึ้งแห่งหัวใจ และกล่าวถึงการใช้ชีวิต

รักร่วมเพศ (Homosexuality) และการเติบโตใหญ่ในสภาพแวดล้อมที่นิยมชมชอบลัทธิคอมมิวนิสต์ เมื่อ Howl (1956) ปรากฏผู้บรรณพิภพ ตำรวจชาวฟรานซิสโกยึดหนังสือไม่ให้ขาย และการศุลกากรแห่งสหรัฐอเมริกาไม่ยอมให้ส่งหนังสือออกนอกประเทศ ด้วยข้อกล่าวหาว่าเป็นหนังสือลามกอนาจาร ลอว์เรนซ์ เฟอร์ลิงเก็ตตี (Lawrence Ferlinghetti) ผู้พิมพ์หนังสือนี้ถูกฟ้องด้วยข้อหาเดียวกัน แต่ศาลพิพากษายกฟ้องในปี 2500 การดำเนินคดีทำให้ Howl (1956) กลายเป็นหนังสือขายดี คนหนุ่มสาวในยุคทศวรรษ 2500 พากันท่องบทกวีนิพนธ์นี้จนขึ้นใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทแรก

*I saw the best minds of my generation destroyed by madness,
starving hysterical naked.*

การละทิ้งแบบแผนและกฎเกณฑ์ดั้งเดิมมิได้เกิดแก่งานกวีนิพนธ์เท่านั้น หากยังเกิดแก่งานศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย การละคร ภาพยนตร์ ดนตรี จิตรกรรม และวิจิตรศิลป์แขนงอื่นๆอีกด้วย ในไม่ช้าผู้คนในสังคมเริ่มยอมรับงานศิลปวัฒนธรรมแนวใหม่เหล่านี้

แม้ว่าชนชั้นปกครองและสถาบันที่มีอยู่เดิมในสังคม (The Establishment) เป็นเป้าหมายการโจมตีจาก The Beats และขบวนการบุปผาชนโดยองค์กรวม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ The Beats และขบวนการบุปผาชน เป็นขบวนการต่อต้านชนชั้นปกครองและสถาบันที่ดำรงอยู่ (Anti-Establishment Movement) แต่ในท้ายที่สุด The Establishment ค่อยๆยอมรับผลงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมของ The Beat Generation มากขึ้น ไม่จำเพาะแต่งานของกินสเบิร์ก หากรวมงานของคนรุ่นใหม่อื่นๆด้วย

หนังสือกวีนิพนธ์หลายเล่มของกินสเบิร์กใช้เรียนในมหาวิทยาลัยในเวลาต่อมา ในปี 2516 *The Fall of America : Poems of These States, 1965-1971* ได้รับรางวัล National Book Award ส่วน *Cosmopolitan Greetings : Poems, 1986-1992* เข้ารอบสุดท้ายในการพิจารณารางวัล Pulitzer Prize ในปี 2538 ทั้งเขาได้รับเลือกให้เป็นสมาชิก The American Academy และ Institute of Arts and Letters ด้วย

ในทศวรรษ 2500 กินสเบิร์กนอกจากเขียนบทกวีสะท้อนชีวิตผู้คนในสังคมและชะตากรรมของบ้านเมืองแล้ว ยังรณรงค์เพื่อสิทธิและเสรีภาพของปวงชนอีกด้วย กินสเบิร์กกระโดดเข้าร่วมในขบวนการเรียกร้องสันติภาพและต่อต้านสงครามเวียดนาม ในที่ชุมนุมทางการเมือง กินสเบิร์กมักจะขึ้นเวทีปราศรัยและอ่านบทกวีนิพนธ์ การเดินทางเพื่อปราศรัยและอ่านกวีนิพนธ์ เป็นกิจวัตรของเขาในอีกสามทศวรรษต่อมา เพียงแต่มิได้มีความถี่มากเท่าทศวรรษ 2500 เท่านั้น ในบั้นปลายชีวิต กินสเบิร์กหาความสงบแห่งจิตใจด้วยการนั่งสมาธิ ซึ่งเขาพบว่ามีความสุขมากกว่าการเสพยา ต่างกับทศวรรษ 2500 ที่เขาต้องเสพยาในยามที่เขียนกวีนิพนธ์ Kiddish นับเป็นตัวอย่างของความซื่อ

เมื่อเขาทราบโดยญาณวิถึว่า วาระสุดท้ายแห่งชีวิตกำลังมาถึง กินสเบิร์กโทรศัพท์
 ปรึกษาเพื่อนสนิทเกือบทุกคน เพื่อนของเขามีตั้งแต่ นักดนตรีร็อกในวง Patti Smith Group และ
 Smashing Pumpkins บ็อบ ไดแลน (Bob Dylan) ไปจนถึง วาคลาฟ ฮาเวล (Vaclav Havel)
 ประธานาธิบดีสาธารณรัฐเช็ก เขานั่งเขียนกวีนิพนธ์ได้กว่าสิบบทก่อนสิ้นใจตายในท่ามกลางมิตร
 สหายและคู่รักเมื่อวันที่ 5 เมษายน 2540

วงวรรณกรรมจะต้องระลึกถึงอัลเลน กินสเบิร์ก ในฐานะกวีผู้เขียนบทกวีนิพนธ์
 ที่ไร้แบบแผน ผู้ส่งเสริมการเขียนกวีนิพนธ์จากแรงดลบันดาลใจอย่างฉับพลัน และผู้ส่งเสริม
 การอ่านกวีนิพนธ์ชนิดเปล่งเสียงดังๆ สังคมการเมืองอเมริกันจะต้องระลึกถึงกินสเบิร์กในฐานะ
 ผู้เรียกร้องสิทธิและความเสมอภาคของกลุ่มคนรักร่วมเพศ และผู้ผลักดันขบวนการสันติภาพ
 ประชาชนจะต้องระลึกถึงกินสเบิร์กในฐานะผู้นำขบวนการบุปผาชนในทศวรรษ 2500 และตำรวจ
 เมืองชิคาโกในปี 2511 จะต้องระลึกถึงกินสเบิร์กในฐานะผู้นำการชุมนุมต่อต้านพรรคเดโมแครต
 ซึ่งสั่งให้ผู้ชุมนุมร้องสวดมนต์ว่า 'โอม..โอม..โอม..' อยู่ 7 ชั่วโมง

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 5-11 พฤษภาคม
 2540

ผู้ทรงอิทธิพล

ผมได้ยินคำว่า “ผู้ทรงอิทธิพล” และคำว่า “ผู้กว้างขวาง” ตั้งแต่ยังเด็ก คำทั้งสอง มีนัยในทางลบในยุครัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เพราะหมายถึงนักเลงหัวไม้ มือปืน และ อาชญากร จอมพลสฤษดิ์มีนโยบายปราบปรามและจับกุม ‘ผู้กว้างขวาง’ เหล่านี้ เพราะถือว่าเป็น บุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม แต่คำทั้งสองนี้ก็มีนัยทางการเมืองด้วย ในช่วงปลายทศวรรษ 2490 กลุ่มชอยราชครูและกลุ่มสี่เทเวศร์แย่งชิงอำนาจอย่างเอาเป็นเอาตาย โดยที่ผู้นำกลุ่มชอยราชครู ถูกกล่าวหาว่าเลี้ยงดู ‘ผู้กว้างขวาง’ เพื่อใช้มาตรการปกป้องทางการเมือง การปราบปรามและ จับกุม ‘ผู้กว้างขวาง’ ในยุครัฐบาลจอมพลสฤษดิ์จึงเป็นการตัดมือตัดตีนกลุ่มชอยราชครูด้วย โดยที่เหลือจอมพลสฤษดิ์เป็น ‘ผู้กว้างขวาง’ แต่เพียงผู้เดียว

ในทัศนะของผม คำว่า “ผู้กว้างขวาง” มีนัยทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง เพราะสะท้อน ให้เห็นระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในสังคมไทย คนที่จะถีบตัวขึ้นมาเป็นผู้นำกลุ่ม ‘ผู้กว้าง ขว้าง’ ได้นั้นจักต้องมีสายสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ที่กว้างขวางด้วย ในขณะที่คำว่า “ผู้ทรงอิทธิพล” หมายนัยทางวัฒนธรรมในสังคมไทยไม่

เท่าที่จริงแล้ว “อิทธิพล” อาจมีความหมายในทางบวกหรือทางลบก็ได้ แต่เป็น เพราะบริบททางการเมืองในยุครัฐบาลสฤษดิ์ ทำให้ ‘ผู้ทรงอิทธิพล’ มีนัยในทางลบ

นิตยสาร *Time* เริ่มจัดอันดับผู้ทรงอิทธิพล 25 คนในสังคมอเมริกันตั้งแต่ปี 2539 และมีการจัดอันดับต่อมาในปี 2540 ผมติดตามการจัดอันดับนี้ด้วยความสนใจยิ่ง เพราะนอกจากจะได้รับทราบเรื่องราวของบุคคลที่มีบทบาทในด้านต่างๆในสังคมอเมริกันแล้ว ยังช่วยให้ เข้าใจความคิดพื้นฐานและวิสัยทัศน์ของผู้จัดอันดับอีกด้วย

ผมนำรายชื่อผู้ทรงอิทธิพลในสังคมอเมริกันในปี 2539 และ 2540 ตามการจัด อันดับของนิตยสาร *Time* มาจัดกลุ่มเสียใหม่ ดังรายละเอียดปรากฏในตารางที่ 1 และพบ ลักษณะเด่นอย่างน้อย 5 ประการคือ

ประการแรก อิทธิพลมิได้แปลว่าอำนาจ ผู้มีอิทธิพลจึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีอำนาจ และผู้มีอำนาจอาจไม่มีอิทธิพลในสังคมก็ได้ นักการเมืองที่ติดอันดับผู้ทรงอิทธิพลจึงมีไม่มาก โดยมีเพียง 1 คนในปี 2539 และเพิ่มเป็น 3 คนในปี 2540 นักการเมืองที่ติดอันดับผู้ทรงอิทธิพล เหล่านี้มักจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและในการตรากฎหมาย

ประการที่สอง นักวิชาการเป็นอาชีพที่สามารถมีอิทธิพลในสังคมได้ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และพัฒนาการของสังคม ศาสตราจารย์เอดเวิร์ด วิตเต็น (Edward Witten) เป็นผู้พัฒนา Superstring Theory ซึ่งทำให้โฉมหน้าของวิชาฟิสิกส์แปรเปลี่ยนไปในอนาคต ศาสตราจารย์เอดเวิร์ด วิลสัน (Edward O. Wilson) เป็นผู้บุกเบิกสาขาวิชา Sociobiology นอกจากนี้จะมีผลงานดีเด่นที่อ่านกันในหอคองงาช้างแล้ว ยังเขียนหนังสือวิทยาศาสตร์ให้ชาวบ้านอ่าน จนได้รับรางวัล Pulitzer Prize ถึงสองเล่ม ศาสตราจารย์แคโรล กิลลิแกน (Carol Gilligan) ในฐานะนักจิตวิทยา นำเสนองานวิชาการนานนับทศวรรษเพื่อชี้ให้เห็นความแตกต่างอันละเอียดอ่อนระหว่างบุรุษกับสตรี ความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ที่แตกต่างกันมิได้มีนัยสำคัญต่อการจัดการศึกษาและการอบรมบ่มนิสัยเท่านั้น หากยังมีนัยอันกว้างไกล แม้แต่การรักษาโรคมะเร็งไข้เจ็บดังเช่นโรคหัวใจ มีอาการกระทำโดยไม่พิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างบุรุษกับสตรีอีกต่อไป นักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์ก็อาจมีอิทธิพลในสังคมได้ หากมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ในการศึกษาและโลกทรรศน์ในการมองปัญหา ศาสตราจารย์พอล โรเมอร์ (Paul Romer) เป็นนักเศรษฐศาสตร์ผู้พัฒนา New Growth Theory ซึ่งให้ความสำคัญแก่ Knowledge Industries ในการก่อให้เกิด Idea-driven Growth ศาสตราจารย์เฮนรี หลุยส์ เกตส์ จูเนียร์ (Henry Louis Gates, Jr.) มีบทบาทในการพัฒนา Afro-American Studies จนกลายเป็นสาขาวิชาสำคัญ และเป็นบรรณาธิการผู้จัดทำ *Encyclopedia Africana* ในอดีตและปัจจุบัน โลกมีแต่สารานุกรมของคนขาว ในอนาคต โลกจะมีสารานุกรมของคนผิวดำ

ศาสตราจารย์วิลเลียม จูเลียส วิลสัน (William Julius Wilson) เป็นผู้สนใจศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของคนผิวดำในสหรัฐอเมริกา โดยที่ต่อมาเสนอทวิเคราะห์ว่าด้วยชนต่าชั้น (The Underclass) ซึ่งยังผลให้มีการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในการมองปัญหา ศาสตราจารย์วิลสันชี้ให้เห็นว่า การดำรงอยู่ของชนต่าชั้นมิได้เป็นผลจากลัทธิเหยียดผิว (Race Discrimination) ดังข้ออ้างของฝ่ายเสรีนิยม และมีได้เป็นผลจากความบกพร่องทางวัฒนธรรม (Cultural Deficiencies) และการพึ่งพิงเงินสวัสดิการจากรัฐ ดังข้อกล่าวหาของฝ่ายอนุรักษ์นิยม หากแต่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงในสังคมเศรษฐกิจโลก ซึ่งโยกย้ายโรงงานออกจากใจกลางเมืองใหญ่ อันเป็นเหตุให้คนยากจนในเมืองไม่มีงานทำ

ประการที่สาม นายทุนและนักธุรกิจเป็นกลุ่มคนที่สามารถมีอิทธิพลในสังคมได้ แต่อิทธิพลมิได้ขึ้นอยู่กับกำไรในการประกอบการ วิสัยทัศน์เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะวิสัยทัศน์ของนายทุนและนักธุรกิจจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างที่ชัดเจนในกรณีนี้ก็คือ จิม คลาร์ก (Jim Clark) ผู้บริหาร Netscape Communications Inc. ผู้ผลักดันให้มี World Wide Web ซึ่งมีผลในการเปลี่ยนแปลงระบบการสื่อสารของมนุษย์อย่างมหาดศาล

ประการที่สี่ ในบรรดาธุรกิจทั้งปวง นิตยสาร *Time* ให้ความสำคัญกับธุรกิจวัฒนธรรม (Cultural Business) มากเป็นพิเศษ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเติบโตของกลุ่มทุนวัฒนธรรม อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะธุรกิจวัฒนธรรมมีผลกระทบต่อชีวิตและการดำรงชีวิตของประชาชนโดยตรง ในบรรดาผู้ติดอันดับผู้ทรงอิทธิพลที่มาจากธุรกิจวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ฉีกตัวออกไปจากกระแสหลัก ดังเช่นโรเบิร์ต เร็ดฟอร์ด (Robert Redford) ดาราและผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์ผู้ผลักดันให้มี *Sundance Film Festival* เพื่อส่งเสริมผู้สร้างภาพยนตร์อิสระ ฮาร์วีย์ ไวน์สไตน์ (Harvey Weinstein) ประธาน Miramax Films บริษัทภาพยนตร์เล็กๆที่สามารถผงาดขึ้นมาแข่งกับยักษ์ใหญ่ในอุตสาหกรรมนี้ และโรเบิร์ต เอิร์ล (Robert Earl) ผู้บริหาร Planet Hollywood ซึ่งกำลังขยายสาขาไปทั่วโลก

ประการที่ห้า ผู้ทรงอิทธิพลในสังคมอเมริกันตามการจัดอันดับของนิตยสาร *Time* มีภูมิหลังทางอาชีพอันหลากหลาย ไม่จำเพาะแต่นักการเมือง นักวิชาการ และนักธุรกิจ หากยังครอบคลุมถึงผู้นำวงการบันเทิง สื่อสารมวลชน นักเขียน ศิลปิน ผู้นำทางศาสนา ผู้นำขบวนการประชาชน ที่ปรึกษาธุรกิจและการเมือง นักกีฬา และผู้ประกอบการสาธารณประโยชน์ ชื่อที่น่าสังเกตก็คือ การจัดอันดับพยายามสลัดหลุดจากข้อจำกัดของกรอบ ดังเช่นมาร์ธา สจ๊วต (Martha Stewart) ราชนี How-To ตัวการ์ตูน Dilbert และแอนดรูว์ เวล (Andrew Weil) ผู้เผยแพร่ Alternative Medicine

ตารางที่ 1

บุคคลที่ทรงอิทธิพลที่สุดในสหรัฐอเมริกา 25 คน
ตามการจัดอันดับของนิตยสาร Time

| ปี 2539 | ปี 2540 |
|--|--|
| <p><i>ก. นักการเมือง</i></p> <p>1. Al Gore รองประธานาธิบดี</p> | <p><i>ก. นักการเมือง</i></p> <p>1. Madeleine Albright รมต.ต่างประเทศ</p> <p>2. Robert Rubin รมต. การคลัง</p> <p>3. John McCain วุฒิสมาชิกจากมลรัฐอริโซนา</p> |
| <p><i>ข. นักวิชาการ</i></p> <p>2. E.O. Wilson ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด นักชีววิทยา</p> <p>3. Edward Witten ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน นักฟิสิกส์</p> <p>4. William Julius Wilson ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยชิคาโก นักสังคมวิทยา</p> <p>5. Coral Gilligan ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด นักจิตวิทยา</p> | <p><i>ข. นักวิชาการ</i></p> <p>4. Paul Romer ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด นักเศรษฐศาสตร์</p> <p>5. Henry Louis Gates, Jr. ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด Afro-American Studies</p> |
| <p><i>ค. นักธุรกิจ</i></p> <p>6. Jim Clark ผู้บริหาร Netscape</p> <p>7. Richard Scott ผู้ประกอบการธุรกิจโรงพยาบาล</p> <p>8. Phil Knight ผู้บริหาร Nike</p> <p>9. Patty Stonesifer นักบริหารธุรกิจ</p> | <p><i>ค. นักธุรกิจ</i></p> <p>6. Michael Price ผู้จัดการกองทุนรวม</p> <p>7. Kim Polese Web Entrepreneur</p> |

| ปี 2539 | ปี 2540 |
|---|---|
| <p>ง. ผู้ประกอบธุรกิจวัฒนธรรม</p> <p>10. Calvin Klein ผู้ประกอบธุรกิจแฟชั่น</p> <p>11. Robert Redford ดาราและผู้สร้างภาพยนตร์</p> | <p>ง. ผู้ประกอบการธุรกิจวัฒนธรรม</p> <p>8. Robert Earl ผู้บริหาร Planet Hollywood</p> <p>9. Harvey Weinstein นายทุนภาพยนตร์</p> <p>10. Lisa Schultz เจ้าของร้านแฟชั่น</p> |
| <p>จ. ผู้นำวงการบันเทิง</p> <p>12. Oprah Winfrey นักจัดรายการโทรทัศน์</p> <p>13. Jerry Seinfeld นักแสดงตลก</p> <p>14. Courtney Love นักร้อง</p> <p>15. Wynton Marsalis นักดนตรี</p> | <p>จ. ผู้นำวงการบันเทิง</p> <p>11. Trent Reznor นักดนตรี Industrial Rocker</p> <p>12. Babyface Edmonds นักดนตรี</p> <p>13. Chris Carter ผู้สร้างภาพยนตร์ The X-File</p> <p>14. Rosie O'Donnell นักจัดรายการโทรทัศน์</p> |
| <p>ฉ. ผู้นำวงการสื่อสารมวลชน</p> <p>16. Geraldine Laybourne ผู้บริหารเครือข่ายโทรทัศน์ สำหรับเด็ก Nickelodeon</p> | <p>ฉ. ผู้นำวงการสื่อสารมวลชน</p> <p>15. Steve Coz บรรณาธิการ National Enquirer</p> <p>16. Don Imus นักจัดรายการวิทยุ</p> <p>17. Dilbert ตัวการ์ตูน</p> |
| <p>ช. นักเขียนและศิลปิน</p> <p>17. Toni Morrison นักเขียนนวนิยาย</p> <p>18. Frank O. Gehry สถาปนิก</p> | <p>ช. นักเขียนและศิลปิน</p> <p>18. Marcia Angell นักเขียนเรื่องวิทยาศาสตร์</p> |

| ปี 2539 | ปี 2540 |
|--|---|
| <p>ช. เบิร์ตเตลด์</p> <p>19. Louis Farrakhan ผู้นำมุสลิม</p> <p>20. William Bennett ผู้นำขบวนการอนุรักษ์นิยม</p> <p>21. Sandra Day O'Connor ผู้พิพากษาศาลฎีกา</p> <p>22. Stephen Covey นักฝึกอบรม</p> <p>23. Michael Hammer ที่ปรึกษาการบริหารธุรกิจ</p> <p>24. Dick Morris ที่ปรึกษาทางการเมือง</p> <p>25. Martha Stewart ราชินี How to</p> | <p>ช. เบิร์ตเตลด์</p> <p>19. Robert Thurman นักเผยแพร่ศาสนาพุทธ</p> <p>20. Richard Scaife ผู้นำขบวนการอนุรักษ์นิยม</p> <p>21. Bonnie Campbell นักกฎหมายเพื่อสังคม</p> <p>22. Tiger Woods นักเล่นกอล์ฟอาชีพ</p> <p>23. George Soros เศรษฐีใจบุญ</p> <p>24. Colin Powell นักประชาสงเคราะห์</p> <p>25. Andrew Weil ผู้เผยแพร่ Alternative Medicine</p> |

- ที่มา** 1. การจัดอันดับปี 2539 จาก *Time* (June 7, 1996)
2. การจัดอันดับปี 2540 จาก *Time* (April 21, 1997)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 19-25 พฤษภาคม 2540

จากอิโรชิ ฟุจิโมโต ถึงจอห์น สโตน

มรณกรรมของจอห์น สโตน (Jon Stone) เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2540 ขณะมีอายุ 65 ปี นับเป็นการสูญเสียนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษาคนสำคัญของสหรัฐอเมริกาและของโลก แม้มรณกรรมของสโตนจะเป็นข่าวในสหรัฐอเมริกา แต่เกือบไม่ปรากฏข่าวนอกประเทศนั้น กระนั้นก็ตาม นิตยสาร *The Economist* (April 5, 1997) เห็นความสำคัญและอิทธิพลของจอห์น สโตนมากพอที่จะเสนอชีวประวัติในคอลัมน์ Obituary

ผู้คนนอกวงการสื่อสารมวลชนอเมริกันน้อยคนนักที่จะรู้จักจอห์น สโตน แต่ก็ไม่น้อยคนอีกเช่นกันที่ไม่รู้จักรายการโทรทัศน์ชื่อ *Sesame Street* ซึ่งสโตนเป็นผู้เขียนบทและผลิต

จอห์น สโตน สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยเยล เดิมตั้งใจเป็นนักแสดง แต่ชะตาชีวิตชักนำให้มาเป็นผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับเด็ก รายการโทรทัศน์ที่เขาเป็นผู้ผลิตชื่อ *Captain Kangaroo* เป็นรายการโทรทัศน์สำหรับเด็กที่ออกอากาศยาวนานที่สุดในสหรัฐอเมริกา เมื่อจอห์น แกนส์ คูนี (Joan Ganz Cooney) แห่ง Public Broadcasting Service (=PBS) อันเป็นสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล ทาบตามให้สโตนผลิตรายการเด็กในลักษณะที่เป็น Children's Television Workshop สโตนกำลังคิดลาออกจากวงการโทรทัศน์ เพื่อไปประกอบอาชีพอื่น แต่แล้วก็มีอาจหนการรบเร้าได้

Sesame Street สร้างขึ้นโดยมีเด็กครอบครัวยากจนเป็นเป้าหมาย ความยากจนเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เด็กอเมริกันจำนวนมากมิได้รับการศึกษาอย่างเต็มที่ *Sesame Street* สร้างขึ้นเพื่อสอนให้เด็กเล็กๆอ่านหนังสือออก เขียนหนังสือได้ และคิดเลขเป็น แต่มิใช่รายการโทรทัศน์ที่มุ่งสอนหนังสืออย่างที่ๆ หากแต่มีพล็อตเรื่องและมีตัวละครที่น่าสนใจ ไม่ว่าจะเป็น Miss Piggy, Big Bird, Cookie Monster, Old Geezers, Oscar the Grouch ฯลฯ การใช้หุ่นละคร (puppets) ซึ่งเคลื่อนไหวเยี่ยงมนุษย์ ช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาของรายการ หุ่นละครที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของเด็กผู้ชมรายการในเวลาต่อมาก็คือ Kermit the Frog

Sesame Street มิได้มีเป้าหมายทางการศึกษาเท่านั้น หากยังมีเป้าหมายทางสังคมด้วย ความสมานฉันท์ในสังคม การอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืน และการเอื้ออาทรต่อกัน และกัน เป็น 'สาร' ที่ *Sesame Street* พยายามสื่อให้ถึงเด็กผู้ชมรายการ ตัวละครในรายการจึงมิได้มีแต่คนผิวขาว หากยังมีคนผิวดำ รวมตลอดชนกลุ่มน้อย ดังเช่นพวกอินเดียนแดงและกลุ่ม

คนที่เชื่อสายสเปนอีกด้วย นอกจากนี้ กลุ่มคนพิการ ดังเช่น คนหูหนวกและตาบอด ก็มาร่วมรายการด้วย ในช่วงเวลาต่อมา ดาราภาพยนตร์และละคร นักร้อง และผู้มีชื่อเสียงในด้านต่างๆ ในสังคม มาร่วมรายการในฐานะละครตัวหนึ่งของรายการ

เมื่อเริ่มถ่ายทอดรายการในปี 2512 *Sesame Street* พุ่งเป้าไปยังเด็กในครอบครัวชนต่ำชั้น (Underclass) เพื่อป้องกันปัญหาการไม่รู้หนังสือ แต่การณืปรากฏว่า ไม่เพียงแต่เด็กจากครอบครัวทุกชั้นชนนี้ดูรายการนี้แล้ว ผู้ใหญ่ก็ร่วมดูกับเด็กด้วย สโตนเริ่มปรับ *Sesame Street* บางรายการให้เหมาะกับผู้ชมทุกวัย ดังเช่นการนำเรื่องการท่องเที่ยวผสมเข้าไปในรายการ การผลิตรายการมิได้เกิดจากมุมมองของผู้ผลิตเท่านั้น หากทว่ายังมีการสำรวจความเห็นของผู้ชมและการวิจัยเพื่อประเมินว่ารายการบรรลุเป้าหมายหรือไม่อีกด้วย

Sesame Street ประสบความสำเร็จเกินคาด ทั้งทางด้านการศึกษาและด้านธุรกิจ สถานีโทรทัศน์ในประเทศต่างๆรวม 39 ประเทศ ซึ่งรายการไปออกอากาศ ในจำนวนนี้มีถึง 34 ประเทศที่ซื้อลิขสิทธิ์สำหรับการผลิตรายการเฉพาะประเทศของตน นอกจากรายได้จากการขายหรือเช่าช่วงลิขสิทธิ์ในการถ่ายทอดและผลิตรายการแล้ว ยังมีรายได้จากการขายหนังสือ ตุ๊กตา และของที่ระลึกต่างๆอีกด้วย รายได้เหล่านี้ช่วยยื้ออายุสถานีโทรทัศน์ PBS ซึ่งมักจะถูกรัฐบาลพรรครีพับลิกันตัดทอนงบประมาณ

Sesame Street ได้เปลี่ยนโฉมหน้ารายการโทรทัศน์สำหรับเด็กอย่างสำคัญ เพราะไม่เพียงแต่ให้ความรู้ ยังให้ความบันเทิงอีกด้วย เยาวชนอเมริกันจำนวนมากเติบโตจากการเป็น 'ผลผลิต' ของ *Sesame Street* จน สโตนได้รับรางวัล Emmy ซึ่งเปรียบเสมือนรางวัล 'ตุ๊กตาทอง' สำหรับโทรทัศน์ถึง 18 ตัว นอกจากนี้ *Sesame Street* ยังกลายเป็นหัวข้อสำหรับการทำวิจัยและวิทยานิพนธ์ในมหาวิทยาลัยต่างๆอีกด้วย

เมื่อฮิโรชิ ฟุจิโมโต (Hiroshi Fujimoto) ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2539 นั้น ไม่เป็นข่าวในโลกตะวันตกมากนัก แม้แต่คอลัมน์ Obituary ของนิตยสาร *The Economist* ก็มิได้กล่าวถึง ในเมืองไทยมีหนังสือพิมพ์เพียงไม่กี่ฉบับที่รายงานข่าวนี้

ฮิโรชิ ฟุจิโมโต เป็นผู้สร้างสรรค์การ์ตูนเรื่อง *Doraemon* ร่วมกับโมโตโอะ อาบิโกะ (Motoo Abiko) ทั้งสองใช้นามปากการ่วมกันว่า ฟุจิโกะ ฟุจิโอะ (Fujiko Fujio) หนังสือการ์ตูนเรื่อง *โดราเอมอน* เริ่มปรากฏสู่บรรณพิภพในปี 2507 ฟุจิโมโตและอาบิโกะร่วมกันผลิต *โดราเอมอน* จนถึงปี 2530 จึงแยกกันเดิน รวมเวลาทำงานร่วมกันยาวนานถึง 23 ปี กระนั้นก็ตามยังคงร่วมกันสร้างภาพยนตร์จากการ์ตูนเรื่องเดียวกันนี้

ฮิโรชิ ฟุจิโมโต เขียนการ์ตูนหลายเรื่อง แต่ไม่มีเรื่องใดที่ติดตลาดและขายได้มากเท่า *โดราเอมอน* ความโดดเด่นของการ์ตูนเรื่องนี้อยู่ที่การสร้างจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต อันเป็นอนาคตที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างสูง

โดราเอมอน เป็นแมวหุ่นยนต์ (robot cat) ในคริสต์ศตวรรษที่ 22 ผู้มีเครื่องมือสารพัดในกระเป๋าพิเศษ แมวหุ่นยนต์ตัวนี้มีเพื่อนสนิทเป็นมนุษย์ชื่อ โนบิตะ (Nobita) ความโดดเด่นของการ์ตูนเรื่อง *โดราเอมอน* อยู่ที่การเข้าถึงจิตใจเด็กญี่ปุ่น โนบิตะซึ่งเป็นตัวเอกในการ์ตูนเรื่องนี้เป็นเด็กขี้เกียจ ไม่ชอบทำการบ้าน และมักจะมีผลการเรียนไม่ดี เรื่องราวของโนบิตะจึงถูกอกถูกใจเด็กญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ซึ่งต้องถูกเคี่ยวเข็ญให้ตั้งหน้าตั้งตาเรียนหนังสือ โนบิตะแก้ปัญหาด้วยการให้โดราเอมอนช่วย บรรดาเครื่องมือสารพัดประเภทในกระเป๋าพิเศษของโดราเอมอนถูกนำออกมาใช้เพื่อแก้ปัญหาคงความขี้เกียจของโนบิตะในการทำการบ้านและงานบ้านเด็กที่อ่านการ์ตูนเรื่องนี้พากันอยากได้เครื่องมือพิเศษเหล่านั้นตามๆกัน

ความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตเป็น ‘สาร’ สำคัญที่ *โดราเอมอน* สื่อกับเยาวชนผู้อ่านการ์ตูนเรื่องนี้ ยานกาลเวลาของโดราเอมอนช่วยพาเพื่อนของเขาท่องไปในอดีต หรือไม่ก็ท่องไปในอนาคต ในขบวนการท่องเที่ยวเกี่ยวกับยานกาลเวลานี้ ผู้เขียนก็ให้ความรู้แก่ผู้อ่านเกี่ยวกับโลกดึกดำบรรพ์ หรือไม่ก็เกี่ยวกับโลกในอนาคต จินตนาการเกี่ยวกับอนาคตที่ปรากฏในการ์ตูนเรื่องนี้ก็ก่อให้เกิดความรู้สึกการสร้างจินตนาการ ในประการสำคัญช่วยเตรียมเด็กๆให้สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

หนังสือการ์ตูนมิใช่แบบเรียน หากแต่เขียนขึ้นเพื่อความบันเทิงเป็นด้านหลัก ‘ฟูจิโกะ ฟูจิโอะ’ จึงสร้างตัวละครเด็กที่มีลักษณะหลากหลาย บางคนขี้เกียจและขี้แย บางคนขี้โม้ และบางคนชอบรังแกผู้อื่น *โดราเอมอน* เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของเด็กญี่ปุ่น เพียงแต่มีการสอดแทรกความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต รวมตลอดจนความรู้ด้านต่างๆอย่างผสมกลมกลืนจนผู้อ่านไม่รู้สึกรู้สึว่าเป็นการยัดเยียด

ความสนุกสนานที่ได้จากการอ่าน *โดราเอมอน* ทำให้การ์ตูนเรื่องนี้เป็นที่นิยมแพร่หลายไม่เฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เป็นที่คาดว่าหนังสือการ์ตูนเรื่องนี้ขายไปแล้วกว่า 100 ล้านเล่ม (Asia Times, September 25, 1996) เนื่องจากมีผู้แปลเป็นภาษาต่างๆทั้งที่มีและไม่มีมีการจ่ายค่าลิขสิทธิ์ เมื่อ Asahi National Broadcasting นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์โทรทัศน์เป็นตอนๆ ก็ได้รับความนิยมอย่างสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่สาธารณรัฐประชาชนจีน ฮองกง ไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ จนถึงอินโดนีเซีย แต่ *โดราเอมอน* มิได้มีตลาดจำกัดเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น หากยังมีตลาดในยุโรป (อิตาลี สเปน และรัสเซีย) สหรัฐอเมริกา และละตินอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบราซิลอีกด้วย

เมื่อ Toho บริษัทภาพยนตร์ยักษ์ใหญ่ของญี่ปุ่นนำ *โดราเอมอน* ไปสร้างเป็นภาพยนตร์เรื่องยาว ก็มีสวนช่วยยกอบกู้ฐานะการเงินของโตโฮอย่างสำคัญ โตโฮสร้างภาพยนตร์เรื่อง *โดราเอมอน* ไปแล้ว 18 เรื่อง ภาพยนตร์เรื่องที่ 19 คือ *Doraemon and Nobita and the*

Milky Way Express กำหนดเข้าโรงฉายในฤดูร้อนปี 2540 ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา
โดราเอมอน ช่วยให้โตโฮมีรายได้ถึง 53 ล้านดอลลาร์อเมริกัน

ฮิโรชิ พุจิโมโต เดินทางไปเวียดนามในเดือนมกราคม 2539 เพื่อจัดตั้ง Doraemon Fund เพื่อช่วยเหลือเด็กเวียดนาม (*The Nation*, September 25, 1996) อีก 8 เดือนต่อมา พุจิโมโตถึงแก่กรรมด้วยโรคตับ

การจากไปของฮิโรชิ พุจิโมโต และจอห์น สโตน ในช่วงเวลาต่างกันเพียงครึ่งปีเศษ นับเป็นการสูญเสีย 'เพื่อน' ที่แท้จริงของเด็กๆทั่วโลก มิใช่การสูญเสียเฉพาะแต่เด็กและเยาวชนชาวญี่ปุ่นในกรณีของพุจิโมโต และเด็กและเยาวชนชาวอเมริกันในกรณีของสโตน พุจิโมโตและสโตนต่างก็เป็นนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษา ในขณะที่พุจิโมโตใช้หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อ สโตนใช้รายการโทรทัศน์เป็นสื่อ พุจิโมโตพยายามสร้างความคิดทางวิทยาศาสตร์และจินตนาการเกี่ยวกับอนาคต โดยที่มี 'सार' สำคัญเกี่ยวกับการดำรงอยู่อย่างผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ในขณะที่ 'सार' สำคัญของสโตนก็คือ การดำรงอยู่อย่างสมานฉันท์และผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์ต่างชาติพันธุ์และต่างชั้นชน

โลกยังต้องการนักสื่อสารมวลชนเพื่อการศึกษาที่มีความคิดสร้างสรรค์ระดับเดียวกับฮิโรชิ พุจิโมโต และจอห์น สโตน อีกมาก

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายสัปดาห์* ฉบับวันที่ 21-27 เมษายน 2540

โดราเอมอน

โดราเอมอน (Doraemon) ได้รับยกย่องจากนิตยสาร *Time* (April 29, 2002) ให้เป็นวีรชนเอเชีย (Asian Heroes) แต่โดราเอมอนแตกต่างจากวีรชนเอเชียคนอื่นๆ ในหมู่วีรชนเอเชียจำนวน 25 คนที่นิตยสาร *Time* ยกย่อง 24 คนเป็นมนุษย์ เฉพาะโดราเอมอนเท่านั้นที่เป็นตัวการ์ตูน

ผู้ที่ได้รับยกย่องเป็นวีรชนเอเชียส่วนใหญ่เป็นผู้นำทางการเมือง ผู้มีบทบาทในการขับเคลื่อนขบวนการสิทธิและเสรีภาพ บางคนเป็นนักเขียน นักกีฬา นักร้อง และดาราภาพยนตร์ผู้มีบทบาทในการนำเอเชียในด้านต่างๆ

แต่เหตุใด ตัวการ์ตูนอย่างโดราเอมอนจึงได้รับการยกย่องเป็นวีรชนเอเชียเคียงคู่มนุษย์?

ในทางเศรษฐกิจ โดราเอมอนเป็น 'สินค้า' ที่ให้รายได้ที่สำคัญแก่ญี่ปุ่นประเทศต้นกำเนิด ผลผลิตอันเกี่ยวเนื่องกับโดราเอมอนมิได้มีเฉพาะแต่หนังสือการ์ตูนเท่านั้น หากยังมีภาพยนตร์ ทั้งภาพยนตร์โรงและภาพยนตร์โทรทัศน์ ซึ่งให้ผลผลิตต่อเนื่องทั้งในรูปแบบ VHS VCD และ DVD อีกทั้งยังมี VDO Games กระดาษติดผนัง (wall paper) โปสเตอร์ ตุ๊กตา และของที่ระลึกอีกด้วย

ในด้านวัฒนธรรม โดราเอมอนเป็นส่วนหนึ่งของจักรกลที่ขับเคลื่อนกระบวนการสากลาณูวัตรของวัฒนธรรมญี่ปุ่น ซึ่งไล่หลังวัฒนธรรมแองโกลแซกซันในฐานะวัฒนธรรมสากล โดราเอมอนและการ์ตูนญี่ปุ่นอื่นๆมีส่วนสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมญี่ปุ่นด้านต่างๆ ในประการสำคัญ โดราเอมอนมีความเป็นสากลในตัวของตัวเอง ผู้คนในมนุษย์พิภพในฐานะถิ่นต่างๆอย่างน้อยต้องเคยพบบทภาพโดราเอมอน สำหรับผู้ที่ท่องใน Cyberspace ผ่าน www.msn.com หรือ www.google.com จะพบว่า มี websites ที่เกี่ยวข้องกับโดราเอมอนมากกว่า 10,000 แห่ง

ในด้านจิตวิญญาณ โดราเอมอนเป็นสัญลักษณ์แห่งสุขทรรศน์ ผู้ซึ่งไม่เพียงแต่ มองโลกในด้านดีเท่านั้น หากยังยึดคิดว่า ปัญหาทุกปัญหาล้วนแล้วแต่แก้ไขได้ทั้งสิ้นอีกด้วย ดังนั้น มนุษย์จึงมีควรรู้สึกอัปยศและท้อถอย หากแต่ควรมีความมุ่งมั่นในการฟันฝ่าอุปสรรคทั้งปวง

โดราเอมอนเป็นหนังสือการ์ตูนที่สร้างสรรค์โดยฮิโรชิ ฟุจิโมโต (Hiroshi Fujimoto) ร่วมกับโมโตโอะ อาบิโกะ (Motoo Abiko) ทั้งสองใช้นามปกการ่วมกันว่า ฟุจิโกะ ฟุจิโอะ (Fujiko Fujio) โดราเอมอนปรากฏสู่บรรณพิภพครั้งแรกเมื่อไร ไม่เป็นที่แน่ชัด ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ บางฉบับระบุปี 2507 ข้อมูลจาก websites หลายแห่งระบุปี 2512-2513 ฟุจิโมโตและอาบิโกะ ร่วมกันสร้างสรรค์โดราเอมอนจนถึงปี 2530 จึงแยกกันเดิน โดยที่ฟุจิโมโตยังคงผลิตโดราเอมอน ต่อมาภายใต้นามปากกา ฟุจิโกะ เอฟ. ฟุจิโอะ (Fujiko F. Fujio) เมื่อมีการนำการ์ตูนโดราเอมอน ไปสร้างเป็นภาพยนตร์ ทั้งสองกลับมาร่วมงานกันใหม่ อาบิโกะเมื่อแยกทางกับฟุจิโมโต ยีดนาม ปากกา ฟุจิโกะ ฟุจิโอะ เอ. (Fujiko Fujio A.)

ฮิโรชิ ฟุจิโมโต มีภรรยาชื่อมาซาโกะ (Masako) และมีลูกสาว 3 คน เมื่อเขาถึง แก่กรรมเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2539 หนังสือพิมพ์ญี่ปุ่นพากันประโคมข่าว ในเวลานั้น โดราเอมอน กลายเป็น 'สถาบัน' แล้ว และฟุจิโมโตเป็นผู้สร้างสรรค์ 'สถาบัน' ดังกล่าว

โดราเอมอนเป็นแมวการ์ตูน มิใช่แมวมีชีวิต หากแต่เป็นแมวหุ่นยนต์ (robot cat) เกิดเมื่อวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 2112 โดราเอมอนเป็นแมวหุ่นยนต์แห่งคริสต์ศตวรรษที่ 22 ถูกส่ง ย้อนกาลเวลามาอยู่ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 เพื่อคอยช่วยเหลือโนบิ โนบิตะ (Nobi Nobita) ตัวเอก ในเรื่อง โนบิตะเป็นบุตรชายคนเดียวของครอบครัว ผู้ได้รับถ่ายทอดพันธุกรรมส่วนที่ไม่ดีจากบิดา และมารดา กล่าวคือ ได้รับการถ่ายทอดความสามารถทางวิชาการจากบิดา และได้รับการถ่ายทอดความสามารถด้านการกีฬาจากมารดา โนบิตะมีปัญหาในการเรียนหนังสือ เป็นเด็กที่ไร้ความรับผิดชอบ และมักจะตัดสินใจผิดอยู่เนืองๆ ชีวิตของโนบิตะมีแต่จะตกต่ำลงไปเรื่อยๆ เหลนของโนบิตะในคริสต์ศตวรรษที่ 22 มีอาจทนเห็นความตกต่ำของปู่ทวดได้ จึงสร้าง แมวหุ่นยนต์ชื่อโดราเอมอน เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือโนบิตะ

หนังสือการ์ตูนชุดโดราเอมอนมีตัวละครสำคัญอยู่ 10 ตัว นอกจากโดราเอมอน และโนบิตะแล้ว ก็มีโดรามิ (Dorami) น้องสาวของโดราเอมอน ซึ่งไม่สู้ปรากฏตัว เว้นแต่ยามที่ โดราเอมอนป่วยไข้ ไซแอน (Gian) หรือโกอุตะ ตาเกชิ (Gouda Takeshi) ตัวโกงในเรื่อง ซึ่งชอบ รังแกโนบิตะ ไฮเนกาว่า ซุนิโอะ (Honekawa Suneo) คู่หูของไซแอนผู้ฉลาดแกมโกงและใบหน้า คล้ายสุนัขจิ้งจอก เดกิสุงิ (Dekisugi) นักเรียนผู้ปราดเปรื่องในชั้น ผู้ซึ่งโนบิตะต้องพึ่งพิงความ

ช่วยเหลือในการทำการบ้าน ชิซูกะ (Shizuka) เพื่อนนักเรียนหญิงของโนบิตะผู้เก่งกาจในการเรียน และมีจิตใจงดงาม นอกจากตัวละครทั้งเจ็ดนี้แล้ว ยังมีบิดา มารดา และครูประจำชั้นของโนบิตะ

เนื้อหาของการ์ตูนมักจะเริ่มต้นด้วยโนบิตะแหกปากร้องเรียกโดราเอมอน เพื่อขอความช่วยเหลือ ส่วนใหญ่เนื่องจากถูกใจแอนและซึนิโอะรังแก หรือมิฉะนั้นก็เป็นเพราะโนบิตะทำความผิดอย่างใหญ่หลวง โดราเอมอนมีกระเป๋า 4 มิติอยู่ตรงช่องท้อง ซึ่งเป็นที่เก็บเครื่องมือสารพัดประโยชน์หลากหลายชนิด (ดูภาคผนวก) โนบิตะต้องการใช้เครื่องมือเพื่อแก้ปัญหาของตนเอง บางครั้งก็ช่วยได้ แต่บางครั้งก็ผลตรงกันข้าม แสดงให้เห็นคุณและโทษของเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์นี้

การ์ตูนชุดโดราเอมอนนอกจากจะให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่านแล้ว ยังปลูกฝังความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ และสร้างจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตอีกด้วย องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้โดราเอมอนเป็นการ์ตูนยอดนิยม ไม่จำกัดสัญชาติและเชื้อชาติ ไม่จำกัดเพศและวัย และอยู่ยงคงกระพันมากกว่าสามทศวรรษ

หากจะกล่าวว่่า ผู้คนที่มีอายุไม่เกิน 30 ปีในปัจจุบันอยู่ใน Doraemon Generation คำกล่าวนี้คงไม่เกินความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเอเชียตะวันออก

หมายเหตุ

1. ข้อเขียนยกย่องโดราเอมอนเป็นวีรชนเอเชีย โปรดอ่าน Pico Iyer, “The Cuddliest Hero in Asia”, *Time* (April 29, 2002)
2. ประวัติฮีโร่ชิ ฟุจิโมโต (Hiroshi Fujimoto) ดู รั้งสวรรค์ ณะพรพันธุ์ “จากฮีโร่ชิ ฟุจิโมโต ถึงจอน สโตน” ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 21-27 เมษายน 2540

ภาคผนวก
ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโดราเอมอน

| | |
|---|---|
| วันเกิด | 13 กันยายน ค.ศ. 2112 |
| เพศ | ชาย |
| น้ำหนัก | 129.3 กิโลกรัม |
| ความสูง | 129.3 เซนติเมตร |
| ความสามารถในการทะยานขึ้นสู่อวกาศ | 129.3 เซนติเมตร |
| ความเร็วในการวิ่ง | 129.3 กิโลเมตรต่อชั่วโมง |
| สีผิว | น้ำเงิน |
| อาหารโปรด | dorayaki (ขนมหวานไส้ถั่ว) |
| แฟน | Mi-chan |
| น้องสาว | Dorami |
| สีที่เกลียดที่สุด | หนู |
| ลักษณะพิเศษ | <ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่มีหู เนื่องจากถูกหนูกัดขาด 2. มีกระเป๋า 4 มิติ อยู่ตรงช่องท้อง |
| เครื่องมือพิเศษ | <ol style="list-style-type: none"> 1. Takekoputa (flying device) 2. taimu – mashin (time machine) 3. dokodemo – doa (wherever door) 4. taimu – furoshiki (time – wrapping cloth) 5. sewayaki – roupu (helping rope) 6. mashimo – bokkus (The Box) |
| สถานที่หลับนอน | ลินชักในตู้เสื้อผ้า |

जूढ़वन

जूढ़वनกำล้งกลายเป็นโรคระบาด จากสยามประเทศไปสู่อเมริกา และด้วยคำตัดสินของศาลแห่งมลรัฐเวอร์จิเนียเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2537 ผู้นำขบวนการเรียกร้องสิทธิบุรุษพากันหัวน้แวงว่า ขบวนการตัดजूढ़จะแผ่ขยายอย่างหาขอบเขตมิได้

ผมเฝ้าติดตามข่าวการพิจารณาคดีระหว่างนายจอห์น เวย์น บ็อบบิตต์ (John Wayne Bobbitt) กับนางลอเรนา ลีโอนอร์ บ็อบบิตต์ (Lorena Leonor Bobbitt) ด้วยความสนใจยิ่ง

เหตุเกิดเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2536 เมื่อจอห์นกลับจากการดื่มเหล้ากับเพื่อน และเกิดอารมณ์ทางเพศ จึงมีเพศสัมพันธ์กับลอเรนาผู้เป็นภรรยา ลอเรนาให้การกับตำรวจในเวลาต่อมาว่า จอห์นใช้กำล้งข่มขืนเธอ โดยที่เธอมิได้เต็มใจจะมีเพศสัมพันธ์ด้วย จอห์นหนักถึง 84 กิโลกรัม ในขณะที่ลอเรนาหนักเพียง 43 กิโลกรัม จึงมิใช่เรื่องน่าประหลาดใจที่จอห์นได้สิ่งที่ตนต้องการ ภายหลังจากที่การสังวาสหรือที่ลอเรนาเรียกว่าการข่มขืนสุดลึกลง นางได้เดินไปดื่มน้ำในครัว และเห็นประกายแวววับจากคมมีด จึงคว่ำมีดเข้าห้องนอน เธอต่อว่าสามีว่าไม่ควรขืนใจเธอ การร่วมเพศในลักษณะเช่นนี้จะไม่มีความสุขได้อย่างไร แต่จอห์นบอกเธอว่า การบังคับร่วมเพศทำให้เขามีอารมณ์ปิติสังวาส ลอเรนาตัดพ้อว่า เมื่อจอห์นเกิดปิติสังวาสแล้ว เหตุไฉนจึงไม่ช่วยให้เธอเกิดปิติสังวาสบ้าง และแล้วเธอก็เปิดผ้าห่ม แล้วใช้มีดเขี่ยนजूढ़ของจอห์น จากนั้นก็ขับรถนำजूढ़ไปทิ้งนอกร้าน

ฝ่ายจอห์นก็เดินกุมฐานजूढ़ที่ข่มด้วยเลือด พร้อมทั้งร้องครวญคราง และเรียกเพื่อนร่วมวงเหล้าซึ่งมาค้างที่อพาร์ทเมนต์ให้พาไปส่งโรงพยาบาล และนั่นเองที่เป็นเหตุให้มีการจับกุมและสอบสวนลอเรนา โดยที่ในเวลาต่อมาก็มีการตามหาजूढ़ส่วนที่ถูกเขี่ยนจนพบ และแล้วजूढ़ส่วนนี้ก็ถูกต่อเติมเข้าสู่ฐานเดิมของเจ้าของ หลังจากที่จากไปหลายชั่วโมง ทั้งนี้ด้วยความสามารถของนายแพทย์เจมส์ เซห์น (James Sehn) บัดนี้ จอห์นสามารถฉีได้ตามปกติ แต่จะมีเพศสัมพันธ์อีกได้หรือไม่ต้องรอดูอาการของजूढ़อีกสองปี

การตัดजूढ़ของผู้อื่นเป็นอาชญากรรมที่มีโทษจำคุกถึง 20 ปี ยิ่งถ้ามีการวางแผนล่วงหน้าด้วยแล้ว จะยิ่งมีโทษจำคุกมากกว่านี้ อัยการแผ่นดินซึ่งเป็นทนายฝ่ายโจทก์พยายามนำเสนอข้อมูลว่า จำเลยตระเตรียมการตัดजूढ़อย่างมีแผนการ แต่จำเลยพยายามต่อสู้ว่า จำเลยถูกโจทก์ข่มขืนจนสุขภาพจิตเสียและมีอาการควบคุมตนเองได้ชั่วขณะ จำเลยพยายามนำสืบพยานว่า

โจทก์กระทำการทารุณจำเลยหลายกรรมหลายวาระ จนถึงกับต้องแยกกันอยู่ชั่วคราว ตัวจำเลยเองให้การในชั้นศาลว่า โจทก์มักจะขึ้นใจจำเลย บางครั้งบังคับให้จำเลยร่วมเพศทางทวารหนัก ตลอดระยะเวลา 4 ปีที่ใช้ชีวิตสมรส จำเลยต้องเผชิญกับชีวิตอันรันทด ไม่เพียงแต่จะไม่มีความสุขทางเพศ หากยังต้องถูกทารุณกรรม และสุขภาพจิตเสื่อมเสียอีกด้วย ก่อนหน้านี้ ลอเรน่ายื่นฟ้องจอห์นในข้อหาทารุณกรรมทางเพศ แต่ศาลยกฟ้อง

ประชาชนชาวอเมริกันเฝ้าติดตามการพิจารณาคดีนี้กันอย่างกว้างขวาง เนื่องจากมีการถ่ายทอดทางสถานีโทรทัศน์ CNN อีกทั้งหนังสือพิมพ์ประโคมข่าวอย่างครึกโครม คดีมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดสงครามระหว่างเพศ ในระหว่างการพิจารณาคดีนั่นเอง กลุ่มสิทธิสตรีได้มอบช่อดอกไม้แก่ลอเรนาเพื่อเป็นกำลังใจ

มติของคณะลูกขุนที่เชื่อว่า ลอเรนา บ็อบบิตต์ เสียสติชั่วขณะในขณะที่ตัดजूของจอห์น บ็อบบิตต์ อันเป็นผลจากความกดดันในชีวิตสมรส ทำให้ผู้พิพากษาตัดสินยกฟ้อง แต่กำหนดให้ลอเรน่ายุติการดูแลของโรงพยาบาลโรคจิตของรัฐเป็นเวลา 45 วัน เพื่อสังเกตการณ์ว่า อาการเสียสติชั่วขณะของลอเรน่าจะสร้างปัญหาแก่สังคมหรือไม่

ในทันทีที่ผู้พิพากษาอ่านคำพิพากษา ปฏิกริยาสนองตอบต่อคำพิพากษาก็ปรากฏไปทั่วสหรัฐอเมริกา กลุ่มสิทธิสตรีพากันร้องไชโยโห่ฮือ เสียงวิพากษ์วิจารณ์ดังซอรั่มทั้งในร้านอาหาร บาร์ และสำนักงานต่างๆ เพราะผู้คนจำนวนมากเฝ้าชมการพิจารณาคดีนี้ด้วยความจดจ่อ เสียงไชโยยังดังมาจากเมืองบูเกย์ (Bucay) ประเทศอิตาลี อันเป็นบ้านเกิดของลอเรน่าด้วย ก่อนหน้านี้กลุ่มสิทธิสตรีอิตาลีออกประกาศข่มขู่ว่า หากลอเรน่าต้องโทษจำคุก หญิงสาวชาวอิตาลีจะตัดजूชาวอเมริกัน 100 คน

กลุ่มสิทธิบุรุษพากันส่ายหัวต่อคำพิพากษาคดีนี้ และอดตั้งข้อกังขามิได้ว่าเหตุไฉน การตัดजूของผู้อื่น ซึ่งเป็นอาชญากรรมจึงไม่ถูกลงโทษ หากคำพิพากษาคดีนี้กลายเป็นบรรทัดฐานของสังคม ต่อไปนี้บรรดาผู้ชายทั้งหลายต้องดูแลजूของตนด้วยความระมัดระวังมากขึ้น เพราะคำพิพากษาคดีนี้จะส่งเสริมให้สตรีใช้ความรุนแรงชนิดที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

กลุ่มสิทธิสตรีได้แย้งว่า นัยสำคัญของคำพิพากษาคดีนี้ก็คือ ชีวิตอันรันทดของสตรีอันเป็นผลจากการทารุณกรรมของสามี เป็นอาชญากรรมที่ร้ายแรงกว่าการตัดजू ต่อแต่นี้ไปบรรดาสามีทั้งหลายจะต้องระมัดระวังไม่กระทำการกดขี่ทางเพศหรือกระทำการทารุณผู้เป็นภรรยา

ในระหว่างที่มีการพิจารณาคดีบ็อบบิตต์นั่นเอง เป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ประธานาธิบดีคลินตันกำลังเจรจากับรัฐบาลยูเครนเพื่อลดทอนอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อสันติสุขของโลก แต่ประชาชนชาวอเมริกันกลับไม่สนใจข่าวนี้ ชาวजूด่วนสามารถยึดกุมความสนใจได้มากกว่า ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า การชมการพิจารณาคดีในศาลมีสภาพไม่ต่างจากการชม

ละคอน อีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า คดีบ๊อบบิตส์เป็นเรื่องใกล้ตัว และมีผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมอเมริกันโดยตรง

สังคมอเมริกันได้พัฒนามาถึงจุดที่สตรีมีสิทธิเสมอด้วยบุรุษ สามีจะยึดครองภรรยาประดุจการครอบครองทรัพย์สินมิได้อีกต่อไป แม้แต่การร่วมเพศก็ต้องเกิดจากความร่วมใจของทั้งสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งจะขโมยใจอีกฝ่ายหนึ่งหาได้ไม่ แต่แม้ในสังคมที่เจริญแล้วเช่นสหรัฐอเมริกา สภาพการณ์ที่สามีกระทำการทารุณภรรยายังคงปรากฏอยู่

การตัดจุกเป็นการโจมตี 'กล่องดวงใจ' ของบุรุษ ด้วยเหตุที่บุรุษให้ความสำคัญแก่จุกเป็นอันมากนี้เอง จุกจึงกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองได้โดยง่าย ดังจะเห็นได้จากกระแสการต่อต้านชาวญวนอพยพ เมื่อมีกระแสข่าวในยุครัฐบาลนายธารินทร์ ทรัพย์วิเชียรว่า อาหารที่ขายโดยชาวญวนอพยพก่อให้เกิดโรคจุก 'ไม่มีสิ่งใดที่บุรุษไทยจะเกรงกลัวมากไปกว่าการที่จุกเป็นโรคจุก' แต่น่าสังเกตว่า การต่อต้านชาวญวนอพยพในยุครัฐบาลธารินทร์มิได้มาจากบุรุษเท่านั้น สตรีไทยก็ร่วมต่อต้านด้วย

หญิงไทยรู้จักยุทธวิธีการตัดจุกมานานแล้ว ข่าวเรื่องนี้ปรากฏมาแล้วไม่น้อยกว่าทศวรรษ แต่ปัจจัยที่ผลักดันให้หญิงไทยตัดจุกสามีได้มาจากการที่ถูกสามีข่มขืน หากแต่เป็นเพราะสามีนอกใจ ด้วยเหตุที่ในสังคมไทย ภรรยาถูกถือเป็น 'ทรัพย์สิน' ของสามี ภรรยาจึงต้องรับศึกสามีทุกรูปแบบ ปรากฏการณ์ที่สามีข่มขืนภรรยาจึงไม่อยู่ในสารานุกรมของหญิงไทย หากสามีไม่มีอาการวิปริตทางเพศหรือจิตเสื่อมทราม ภรรยาอาจทนหวานอมขมกลืนได้ แต่การนอกใจเป็นเรื่องที่มีอาจทนได้

หญิงไทยมีเทคนิคการตัดจุกที่เฉียบขาดอันหญิงชาติอื่นเทียบได้ยาก เพราะเจ้าหล่อนเมื่อตัดแล้วมิได้นำไปทิ้งในที่ซึ่งสามารถตามหาในภายหลัง หากแต่ตัดแล้วโยนให้เปิดกินนี่เป็นความใจเด็ดของหญิงไทย บางทีแล้วหญิงต่างชาติอาจต้องเรียนรู้นี้ในการเลี้ยงเปิดเพื่อใช้ประโยชน์ในเรื่องนี้โดยเฉพาะ

ในช่วงเวลา 10 ปีเศษที่ผ่านมา แม้จะมีข่าวหญิงไทยตัดจุกสามีหลายต่อหลายคน แต่หากมีข่าวเกี่ยวกับการดำเนินคดีหญิงไทยเหล่านั้นไม่ นับเป็นความบกพร่องของสื่อมวลชนที่สนใจเฉพาะแต่การเสนอข่าวการตัดจุกให้เปิดกิน แต่ไม่สนใจชะตากรรมของผู้ถูกตัด ตลอดจนชะตากรรมของเปิดที่กินจุกนั้น

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 28 มกราคม 2537

ภาคที่สาม
สื่อมวลชน

แพ็กเกอร์กับเมอร์ด็อก

เคอร์รี่ แพ็กเกอร์ (Kerry Packer) ก้าวลงจากตำแหน่งผู้อำนวยการจัดการบริษัท Publishing and Broadcasting Ltd. (PBL) โดยให้ลูกชายชื่อนายเจมส์ แพ็กเกอร์ (Jame Packer) ดำรงตำแหน่งแทนตั้งแต่เดือนมีนาคม 2539 เป็นต้นมา

ในขณะที่เคอร์รี่ แพ็กเกอร์ จัดวางตำแหน่งทายาทสืบทอดการบริหารธุรกิจของวงศ์ตระกูลไว้โดยเรียบร้อย อาณาจักรของนายรูเบิร์ต เมอร์ด็อก (Rupert Murdoch) ยังไร้ร่องรอยทายาทที่ชัดเจน เพราะบรรดาบุตรธิดาของนายเมอร์ด็อกยังมีอายุน้อย มิหนำซ้ำนายเมอร์ด็อกยังมีชื่อเสียงในการทะเลาะกับลูกน้อง จนลูกน้องคนสำคัญทยอยกันลาออก ไม่ว่าจะเป็นนายแบร์รี ดิลเลอร์ (Barry Diller) ผู้บริหารเครือข่ายสถานีโทรทัศน์ Fox Network ในสหรัฐอเมริกา นายแอนดรูว์ ไนต์ (Andrew Knight) อดีตบรรณาธิการ *The Economist* ซึ่งต่อมาเป็นผู้บริหาร News International ของนายเมอร์ด็อกในอังกฤษ และล่าสุดในเดือนกุมภาพันธ์ 2539 นายยอร์จ แครก (George Craig) ลาออกจากตำแหน่งผู้บริหารสำนักพิมพ์ HarperCollins ของนายเมอร์ด็อก

ตระกูลแพ็กเกอร์กับตระกูลเมอร์ด็อกนับเป็นไม้เบื่อไม้เมามาอย่างน้อยสองชั่วอายุ ทั้งสองตระกูลต่างมีฐานธุรกิจในกิจการหนังสือพิมพ์ในออสเตรเลีย ตระกูลแพ็กเกอร์ยึดนครซิดนีย์ (Sydney) เป็นฐาน โดยมีหนังสือพิมพ์ *Daily Telegraph* เป็นหัวหอก ส่วนตระกูลเมอร์ด็อกยึดนครอดิเลด (Adelaide) เป็นฐาน โดยมีหนังสือพิมพ์ *Adelaide News* เป็นหัวหอก

เมื่อตระกูลเมอร์ด็อกขยายอาณาจักรหนังสือพิมพ์ไปสู่นครซิดนีย์ ด้วยการซื้อหนังสือพิมพ์ *Cumberland Newspapers* เพื่อจัดพิมพ์จำหน่ายบริเวณชานเมืองซิดนีย์ สงครามระหว่างตระกูลแพ็กเกอร์กับตระกูลเมอร์ด็อกก็เกิดขึ้น ตระกูลแพ็กเกอร์ผนึกกำลังกับตระกูลแฟร์แฟกซ์ (Fairfax) เจ้าของ *Sydney Morning Herald* ในการผลักดันให้ตระกูลเมอร์ด็อกออกไปจากซิดนีย์

การเติบโตของตลาดหนังสือพิมพ์มีส่วนบรรเทาความขัดแย้งในการแย่งชิงผลประโยชน์ระหว่างนายทุนหนังสือพิมพ์ด้วยกันเอง เพราะช่องทางในการแสวงหากำไรมีอยู่อย่างเหลือเฟือ ต่อมา รูเบิร์ต เมอร์ด็อก ออกโฉบบินไปสร้างฐานธุรกิจในต่างประเทศ เริ่มต้นด้วยอังกฤษและต่อมาสหรัฐอเมริกา ทิ้งให้เคอร์รี่ แพ็กเกอร์ เป็นเจ้าหนังสือพิมพ์ออสเตรเลีย

เส้นทางธุรกิจของเมอร์ดีคและแพ็กเกอร์มีทั้งที่ต่างกันและเหมือนกัน ส่วนที่ต่างกันในระดับรากฐานก็คือ เมอร์ดีคออกไปสร้างฐานธุรกิจในต่างประเทศ โดยที่มีได้ละทิ้งฐานในออสเตรเลีย การที่เมอร์ดีคเปลี่ยนสัญชาติเป็นอเมริกัน สะท้อนให้เห็นว่า ฐานธุรกิจที่สำคัญที่สุดของเมอร์ดีคอยู่ในสหรัฐอเมริกา ในขณะที่แพ็กเกอร์มุ่งขยายอาณาจักรธุรกิจภายในออสเตรเลีย แพ็กเกอร์เพิ่งจะปรับยุทธศาสตร์จากการเติบโตภายใน (inward orientation) ไปสู่การเติบโตภายนอก (outward orientation) เมื่อเมอร์ดีคออกไปขยายฐานธุรกิจนอกออสเตรเลียเป็นเวลากว่าสองทศวรรษแล้ว ในปัจจุบันกลุ่มบริษัท PBL ของแพ็กเกอร์เริ่มเข้าไปลงทุนในสาธารณรัฐประชาชนจีน

ข้อที่เหมือนกันก็คือ ทั้งเมอร์ดีคและแพ็กเกอร์ต่างเริ่มต้นจากธุรกิจหนังสือพิมพ์ แล้วขยายฐานไปสู่ธุรกิจโทรทัศน์ แพ็กเกอร์มีเครือข่ายโทรทัศน์ช่อง 9 เป็นฐาน ส่วนเมอร์ดีคมีช่อง 7 เป็นฐาน แต่เมอร์ดีคก้าวล้ำแพ็กเกอร์หลายช่วงตัว เพราะเมอร์ดีคสามารถสร้างเครือข่ายโทรทัศน์ระหว่างประเทศเกือบทั่วโลก เมอร์ดีคมี Fox Television ในสหรัฐอเมริกา British Sky Broadcasting Group (BSkyB) ในสหราชอาณาจักร และ STAR TV ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

แพ็กเกอร์ดูจะเป็น 'ผู้ร้าย' น้อยกว่าเมอร์ดีค อย่างน้อยในสายตาชาวออสเตรเลีย เพราะแพ็กเกอร์มิได้ทิ้งแผ่นดินแม่ ในขณะที่เมอร์ดีคถึงกับเปลี่ยนสัญชาติเป็นอเมริกัน ทั้งสองฝ่ายต่างสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการเมืองในออสเตรเลีย แพ็กเกอร์สนิทกับนายบ็อบ ฮ็อก (Bob Hawke) อดีตนายกรัฐมนตรีออสเตรเลีย เมื่อนายฮ็อกสูญเสียตำแหน่งหัวหน้าพรรคกรรมกรให้แก่ นายพอล คีตติง (Paul Keating) และนายคีตติงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา เมอร์ดีคกลับเป็นฝ่ายได้เปรียบทางการเมือง เพราะเมอร์ดีคเลือกทาง 'ม้า' คีตติงตั้งแต่นั้น แพ็กเกอร์หันไปสนับสนุนนายจอห์น โฮเวิร์ด (John Howard) หัวหน้าพรรคเสรีนิยม เมื่อนายโฮเวิร์ดสามารถโค่นนายคีตติงในการเลือกตั้งเดือนมีนาคม 2539 ได้ แพ็กเกอร์ก็ฟื้นตัวทางการเมืองตามไปด้วย

แพ็กเกอร์และเมอร์ดีคเหมือนกันที่ใช้เครือข่ายสื่อมวลชนของตนในการสร้างสายสัมพันธ์ทางการเมือง ในเหตุการณ์เลือกตั้ง ทั้งสองคนต่างใช้สื่อมวลชนที่ตนเป็นเจ้าของหนุนช่วยนักการเมืองและพรรคการเมืองที่ตนสนับสนุน อิทธิฤทธิ์ของหนังสือพิมพ์ *The Sun* ของเมอร์ดีคที่มีต่อวงการการเมืองอังกฤษเป็นเรื่องที่ทราบกันโดยทั่วไป ชัยชนะของจอห์น โฮเวิร์ด ในออสเตรเลียส่วนหนึ่งก็ได้รับการหนุนช่วยจากแพ็กเกอร์

แต่เมอร์ดีคก็กล้าลงทุนอย่างสุ่มเสี่ยงมากกว่าแพ็กเกอร์ อากาการขยายอาณาจักรอย่างผาดโผนของเมอร์ดีค เกือบทำให้อาณาจักร *News Corp* ล้มละลาย ในปี 2533 ด้วยเหตุที่หมุนเงินไม่ทัน รายงานข่าวบางกระแสกล่าวว่า หากมิใช่เป็นเพราะภาพยนตร์เรื่อง

Home Alone ของ Fox ทำเงินในปีนั้น เมอร์ดีคคงมีอาจหาเงินกู้มาชำระคืนเงินกู้เดิมที่ถึงกำหนดต้องชำระได้ และแพ็กเกอร์ก็คงมีโอกาสหัวเราะเยาะอย่างสะใจ

แต่แพ็กเกอร์ยังไม่มีโอกาสหัวเราะเยาะเมอร์ดีค เพราะหลังจากนั้น เมอร์ดีคก็ฟื้นตัวทางธุรกิจ การฟื้นตัวที่สำคัญมาจากการทำกำไรของ BSkyB ในอังกฤษ ด้วยเหตุที่ BSkyB ประสบความสำเร็จในการผูกขาดการถ่ายทอดการแข่งขันฟุตบอลของ Premier League เมอร์ดีคจึงพบสูตรสำเร็จในการขยายทุนวัฒนธรรม นั่นก็คือ การทำสัญญาผูกขาดการถ่ายทอดการแข่งขันกีฬา (exclusive right) กำไรของ BSkyB สามารถหล่อเลี้ยง News Corp ได้ทั้งอาณาจักร เมอร์ดีคนำสูตรสำเร็จนี้มาใช้กับ STAR TV ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกในเวลาต่อมา

เมอร์ดีคมิได้เพียงแต่แสวงหาสิทธิผูกขาดในการถ่ายทอดการแข่งขันกีฬาเท่านั้น หากยังพยายามจัดการแข่งขันเองอีกด้วย เมอร์ดีคเลือกเจาะกีฬารักบี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะเมอร์ดีคเติบโตในออสเตรเลีย และชาวออสเตรเลียนิยมชมชื่นกีฬารักบี้ เมอร์ดีคจึงมีรักบี้อยู่ในหัวใจตั้งแต่เด็ก วิธีการแผ่ขยายทุนวัฒนธรรมเข้าสู่กีฬารักบี้ของเมอร์ดีค ก็โดยการจัดตั้งองค์กรรักบี้ขึ้นใหม่ เรียกว่า *Rugby Super League* ทั้งในยุโรปและออสเตรเลีย องค์กรรักบี้ใหม่นี้ดึงสโมสรและนักรักบี้ชั้นยอดมาเข้าร่วม เมื่อ Super League จัดการแข่งขันรักบี้ขึ้น บรรดาเครือข่ายโทรทัศน์ของเมอร์ดีคก็ถ่ายทอดการแข่งขัน Foxtel ในออสเตรเลีย BSkyB ในอังกฤษ และ STAR TV ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยที่เครือข่ายโทรทัศน์ระหว่างประเทศเหล่านี้เชื่อมต่อกันอย่างทั่วถึง รายได้จากการจัดตั้ง Super League มาจากการขายสิทธิการถ่ายทอดการแข่งขัน Foxtel และ BSkyB มีรายได้จากค่าสมาชิก (subscription television) ส่วน STAR TV มีรายได้จากการหาโฆษณา ทั้ง Foxtel และ BSkyB สามารถขายสิทธิการถ่ายทอดการแข่งขันในประเทศอื่นๆ อีกได้

ตลาดกีฬารักบี้กว้างใหญ่ไพศาลเกินกว่าจักรภพอังกฤษ เพราะครอบคลุมทั้งโลกฝ่ายเหนือ (Northern Hemisphere) อันประกอบด้วยอังกฤษ สกอตแลนด์ เวลส์ ไอร์แลนด์เหนือ ฝรั่งเศส อิตาลี และยุโรปตะวันออก และโลกฝ่ายใต้ (Southern Hemisphere) อันประกอบด้วย นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย ฟิจิ ซามัว สหภาพอัฟริกาใต้ และอาร์เจนตินา ตลาดกีฬารักบี้อันกว้างใหญ่ไพศาลนี้เองทำให้เมอร์ดีคฝันเห็นกำไรจากการจัดตั้ง Super League

แต่การจัดตั้ง Super League กระเทือนต่อผลประโยชน์ของแพ็กเกอร์โดยตรง เพราะเครือข่ายโทรทัศน์ของ 9 ผูกขาดการถ่ายทอดการแข่งขันรักบี้ของ Australian Rugby League (ARL) จนถึงปี 2542 การที่เมอร์ดีคดึงสโมสรและนักรักบี้ออกจาก ARL เพื่อเข้าไปแข่งขันใน Super League จึงกระทบต่อผลประโยชน์ของแพ็กเกอร์โดยตรง

แต่เมอร์ดีคก็เพียงพล้ำแพ็กเกอร์อย่างคาดไม่ถึง เมื่อ ARL ยื่นฟ้องต่อศาลว่า บรรดาสโมสรและนักรักบี้ที่แยกตัวไปอยู่ Super League ล้วนมีสัญญาผูกพันที่จะแข่งขันใน ARL

จนถึงปี 2542 ทั้งสิ้น เมื่อศาลพิพากษาว่า บรรดาสโมสรและนักรักบี้ที่แปรพักตร์จาก ARL กำลังทำผิดกฎหมาย โครงการ Super League ของเมอร์ต็อกก็พบจุดสลับ อย่างน้อยจนถึงปี 2542

ในขณะที่เคอร์รี่ แพ็กเกอร์กำลังฟ้องถ่ายอำนาจให้แก่ลูกชายคนโต รูเบิร์ต เมอร์ต็อกยังคงต้องยึดกุมบังเหียนการบริหารอาณาจักรของตนต่อไปอีกหลายปี ฝีมือการบริหารของลูกชายคนโตในกรณีโครงการ Super League แสดงว่า ยังอ่อนหัดนัก เพราะเพียงพัวต่อ แพ็กเกอร์อย่างง่ายดายเกินไป การดึงสโมสรและนักรักบี้มาเข้า Super League โดยมีได้ใส่ใจที่จะตรวจสอบว่า สโมสรและนักรักบี้เหล่านั้นมีสัญญาผูกพันกับ ARL หรือไม่ สะท้อนให้เห็นความไร้เดียงสาในการบริหารอย่างยิ่ง

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *Financial Day* ฉบับวันพุธที่ 27 มีนาคม 2539

Katharine Graham

ราชินีแห่งนิตยสารดิซี ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2544 สิริอายุรวม 84 ปี ถึงสหรัฐอเมริกาเป็นสาธารณรัฐและไม่มีกษัตริย์หรือราชินี แต่แคทริน แกรห์ม (Katherine Graham) ได้รับยกย่องเป็น 'ราชินี' อันเป็นคำยกย่องที่ไม่มีใครทักท้วง นายกเทศมนตรีแห่งนิตยสารดิซี ถึงกับประกาศสดุดีครั้งเส้า เพื่อไว้อาลัย 'ราชินี' ผู้จากไป

ภายหลังคดีวอเตอร์เกต (Watergate) อันนำซึ่งจุดจบแห่งชีวิตการเมืองของประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน แคทริน แกรห์มก็ปัดฝุ่นขึ้นมาเป็น 'ราชินี' แห่งนิตยสารดิซี อย่างรวดเร็ว ไม่น่าเชื่อว่า สตรีชี่อายุผู้ขาดความมั่นใจในตนเองเมื่อเริ่มดำรงตำแหน่งประธานบริษัทเจ้าของหนังสือพิมพ์ *The Washington Post* จะกลายมาเป็นผู้ทรงอิทธิพลทางการเมืองในสหรัฐอเมริกา เมื่อเธอจัดงานเลี้ยง ไม่มีประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาคงใคร่ปฏิบัติของเธองานเลี้ยงที่เธอจัดประกอบด้วยแขกรับเชิญที่เป็นผู้นำสังคมอเมริกันเกือบทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็น Robert McNamara, Henry Kissinger, Colin Powell, Alan Greenspan, Bill Gates, Steve Case และบรรดาผู้บริหารบริษัทยักษ์ใหญ่ทั้งปวง

แคทริน แกรห์ม เกิดในตระกูลผู้มั่งคั่งเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน 2460 บิดาชื่อยูจีน มายเออร์ (Eugene Meyer) มารดาชื่อแอกเนส เอิร์นส์ มายเออร์ (Agnes Ernst Meyer) บิดาเป็นนักการเงินใน Wall Street และเคยดำรงตำแหน่งประธานคณะผู้ว่าการ (Board of Governors) แห่ง The Federal Reserve System

เธอได้รับการศึกษาอย่างดีเยี่ยมติดครอบครัวผู้มั่งคั่งทั้งหลาย แคทรินเข้าศึกษาใน Vassar College ในปี 2477 หลังจากนั้นจึงโอนไปศึกษาต่อยัง University of Chicago จากบันทึกความทรงจำของเธอช่วยให้เราทราบว่า แคทรินต้องการย้ายไป London School of Economics and Politics แต่ได้รับการทัดทานจากบิดา แม้ท้ายที่สุด เธอจะเลือกมหาวิทยาลัยชิคาโก แต่มิใช่เพราะเหตุว่ามหาวิทยาลัยชิคาโกมีความวิเศษทางวิชาการ หากแต่เป็นเพราะความหล่อเหลาและหนุ่มแน่นของโรเบิร์ต เมย์นาร์ด ฮัตชินส์ (Robert Maynard Hutchins) ประธาน (อธิการบดี) มหาวิทยาลัย เธอสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยชิคาโกในปี 2481

ในยุคสมัยที่ใช้ชีวิตนักศึกษาหมาวิทยาลัย แครรีน แกรห์มเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม และข้องเกี่ยวกับกิจกรรมของนักศึกษาฝ่ายซ้าย กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เธอมีความรู้สึกเบื่ออาหารต่อสังคม และรู้จักแบ่งปันให้สังคมในเวลาต่อมา แม้จะถือกำเนิดในตระกูลผู้มั่งคั่ง แต่บิดามารดาไม่ได้ให้เงินใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย หากแต่อบรมสั่งสอนให้รู้จักค่าของเงิน แม้แครรีนจะเติบโตขึ้นมาเป็นอภิมาหาเศรษฐีนี้ในบั้นปลายแห่งชีวิต แต่เธอก็ยังระมัดระวังมิให้มีภาพแห่งการอวดร่ำอวดรวย ในขณะที่อภิมาหาเศรษฐีส่วนใหญ่มีเครื่องบินเจ็ตส่วนตัวซึ่งแครรีนยับยั้งชั่งใจการใช้จ่ายในเรื่องนี้

แครรีน แกรห์ม เริ่มฝึกงานกับ *The Washington Post* ในตำแหน่ง Copy Girl ในปี 2477 เวลานั้นเธอยังศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษา Madeira School เมื่อเธอสำเร็จจากมหาวิทยาลัยชิคาโก เธอทำงานเป็นผู้สื่อข่าวของ *San Francisco News* อยู่เกือบขวบปี แล้วจึงกลับมาทำงานในกองบรรณาธิการ *The Washington Post* รวมทั้งฝ่ายจัดจำหน่ายของหนังสือพิมพ์นั้น เธอมีประสบการณ์ในการเป็นผู้สื่อข่าว และเข้าใจจิตวิญญาณของนักหนังสือพิมพ์อาชีพ

แครรีน แกรห์ม แต่งงานกับฟิลิป แกรห์ม (Philip L. Graham) พนักงานศาลสูงในปี 2483 และมีบุตร 3 คน ธิดา 1 คน ในปี 2489 ยูนิ มายเออร์ ลงจากตำแหน่งผู้พิมพ์ผู้โฆษณา *The Washington Post* และให้ลูกเขยคือ ฟิลิป แกรห์มดำรงตำแหน่งแทน

ฟิลิป แกรห์ม เป็นบุรุษที่มีอารมณ์อ่อนไหว สภาพจิตแปรปรวน จนชีวิตสมรสเริ่มมีปัญหา เมื่อฟิลิปพาผู้หญิงอื่นเข้ามาอนอบอนในบ้าน สร้างความบอบช้ำทางจิตแก่แครรีนเป็นอันมาก อย่างไรก็ตาม โรคประสาททำให้ฟิลิปฆ่าตัวตายในปี 2506 แครรีน แกรห์ม ขึ้นสู่ตำแหน่งประธาน *The Washington Post* โดยมิได้คาดหมาย เธอแปรสภาพจากแม่บ้านผู้มีหน้าที่ดูแลสามีและบุตรธิดา รวมตลอดจนการจัดงานเลี้ยงมาเป็นนักธุรกิจผู้ต้องดูแลอาณาจักรของ *The Washington Post*

ครอบครัวมายเออร์เป็นผู้ถือหุ้นใหญ่ *The Washington Post* เมื่อยูนิ มายเออร์ประมุขซื้อหนังสือพิมพ์นี้ได้ในปี 2476 ด้วยราคา 825,000 ดอลลาร์ในขณะที่กำลังล้มละลาย เมื่อแครรีนดำรงตำแหน่งประธานในปี 2506 นั้น *The Washington Post* มีรายได้เพียงปีละ 84 ล้านดอลลาร์ เมื่อเธอออกจากตำแหน่งในปี 2534 รายได้ตกปีละ 1,400 ล้านดอลลาร์ แครรีนเปลี่ยนโฉม *The Washington Post* จากหนังสือท้องถิ่นแห่งนครวอชิงตันดีซีมาเป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติที่ทรงอิทธิพลทางการเมือง อาณาจักรธุรกิจของเธอมิได้มีแต่ *The Washington Post* หากยังมี *Newsweek* สถานีโทรทัศน์ บริการการศึกษา และธุรกิจอินเทอร์เน็ตอีกด้วย

แคธริน แกรห์มไม่มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ในการบริหารธุรกิจ เมื่อรับตำแหน่งประธาน *The Washington Post* ในปี 2506 แต่เธอไม่ยอมปล่อยให้ฝ่ายบริหารบริษัทดำเนินการแต่โดยลำพัง หากแต่ต้องการควบคุมและกำกับการบริหารและการพัฒนาบริษัทด้วยตนเอง เธอเริ่มเรียนรู้การบริหารธุรกิจเมื่ออายุ 46 ปี ในขณะที่เดียวกับที่ต้องเลี้ยงดูบุตรธิดารวม 4 คน วอร์เรน บัฟเฟตต์ (Warren Buffett) เป็นผู้คอยให้คำปรึกษาทางธุรกิจ ในอีกด้านหนึ่ง แคธริน ฟิงฟิง เบ็น แบรดลีย์ (Ben Bradlee) เป็นขุนพลของ *The Washington Post*

แคธรินเป็นคนขี้อายและขาดความมั่นใจในตนเอง เธอมีปัญหามีจำเพาะแต่การสุนทรพจน์ในที่สาธารณะ แม้แต่การกล่าวเปิดประชุมคณะกรรมการบริหารบริษัทหรือในที่ประชุมของบรรณาธิการก็มีปัญหา เธอต้องใช้เวลาอย่างมากในการพัฒนาบุคลิกภาพและทักษะในการพูด วอร์เรน บัฟเฟตต์เล่าว่า แม้เมื่อเธอดำรงตำแหน่งประธานบริษัทเกือบทศวรรษ การพูดในที่สาธารณะยังเป็นปัญหาที่เธอยังต้องเผชิญ แม้แต่การกล่าวคำ 'Merry Christmas' ยังต้องเขียนบท

ความพยายามในการสถาปนาระบบบรรษัทภิบาล (Good Corporate Governance) มีส่วนนำมาซึ่งความเจริญแก่ *The Washington Post* การไม่ใช้หนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคล ทั้งทางธุรกิจและทางการเมือง รวมถึงลดจนการให้ความเป็นอิสระแก่นักข่าวและกองบรรณาธิการนับเป็นจุดเด่นของ *The Washington Post* และแคธริน แกรห์มได้รับการยกย่องในเรื่องนี้

The Washington Post ทบทวีจริยธรรมและความน่าเชื่อถือทางการเมือง เมื่อตัดสินใจพิมพ์ *The Pentagon Papers* ในปี 2514 *The Pentagon Papers* เป็นเอกสารกระทรวงกลาโหมที่แสดงข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของรัฐบาลอเมริกันในสงครามอินโดจีน อันเป็นข้อมูลที่ประชาชนชาวอเมริกันไม่เคยได้รับรู้จากรัฐบาลของตนเอง ดาเนียล เอลส์เบิร์ก (Daniel Ellsberg) ลักลอบนำเอกสารเหล่านี้ออกจากกระทรวงกลาโหม เมื่อหนังสือพิมพ์ *The New York Times* ตระเตรียมเอกสารเหล่านี้เพื่อออกตีพิมพ์ รัฐบาลนิกันขออำนาจศาลยับยั้งการตีพิมพ์ *The Washington Post* ได้รับเอกสารเหล่านี้เช่นเดียวกัน กองบรรณาธิการผลักดันให้มีการตีพิมพ์ข้อมูลเพื่อประชาชนชาวอเมริกันได้รับรู้ แคธริน แกรห์มตัดสินใจเดินหน้าจัดพิมพ์ *The Pentagon Papers* ทั้งๆที่ได้รับการทัดทานจากที่ปรึกษากฎหมายและคนใกล้ชิด เพราะมีความเสี่ยงทางการเมืองและธุรกิจ การตัดสินใจ 'ลุย' ของแคธรินสะท้อนให้เห็นถึงความยืนหยัดในหลักการเสรีภาพของสื่อมวลชน

The Washington Post โด่งดังจาก *The Pentagon Papers* ไม่พอ หากยังดังโด่งจากคดี Watergate อีกด้วย ในปี 2515 สำนักงานใหญ่ของพรรคเดโมแครตในศึก Watergate นคร

วอชิงตัน ดีซี ถูกบุกรุกและรื้อค้น สาธารณชนพากันเข้าใจว่าเป็นคดีโจรกรรมธรรมดา แต่จากการเสาะหาข้อมูลของนักข่าว *The Washington Post* สองนาย อันได้แก่ บ็อบ วูดเวิร์ด (Bob Woodward) และคาร์ล เบิร์นสไตน์ (Carl Bernstein) คดี 'โจรกรรม' นี้โยงไปถึงผู้เป็นใหญ่ในทำเนียบขาว และกลับกลายเป็นคดีการเมือง ประธานาธิบดีนิกสันและที่ปรึกษาใกล้ชิดเป็นผู้บงการการ 'โจรกรรม' เพราะต้องการดักฟังโทรศัพท์ในฐานที่มั่นของพรรคเดโมแครต เนื่องจากกำลังย่างเข้าฤดูการเลือกตั้งประธานาธิบดี แคธริน แกรห์มสั่ง 'ลุย' ผลก็คือ *The Washington Post* กลายเป็นเป้าโจมตีของผู้นำพรรครีพับลิกันและบรรดาลือลือของประธานาธิบดีนิกสัน รวมทั้งตัวประธานาธิบดีด้วย อัยการสูงสุดถึงกับข่มขู่ที่จะเอาแคธรินเข้าคุก แต่การขุดคุ้ยข้อมูลของ *The Washington Post* ให้ภาพความชั่วร้ายของริชาร์ด นิกสันและคนใกล้ชิด จนเกิดกระบวนการถอดถอนประธานาธิบดีในรัฐสภา โดยที่ริชาร์ด นิกสันต้องชิงลาออกในปี 2517 ก่อนรัฐสภาจะลงมติ

การตัดสินใจตีพิมพ์ *The Pentagon Papers* และการรายงานข่าวคดี Watergate สร้างชื่อเสียงแก่แคธริน แกรห์มเป็นอันมาก แคธรินกลายเป็น 'หญิงเหล็ก' แห่งวงการการเมืองอเมริกัน ภาพของสตรีที่อายุผู้ไม่มีความมั่นใจในตนเองมลายหายไป *The Washington Post* กลายเป็นหนังสือพิมพ์ระดับโลก

แคธริน แกรห์ม ดำรงตำแหน่งผู้บริหาร *The Washington Post* ในปี 2506 เธอออกจากตำแหน่ง CEO ในปี 2534 โดยให้โดนัลด์ แกรห์ม (Donald Graham) บุตรชายคนโตดำรงตำแหน่งแทน แต่เธอยังคงเป็นประธานบริษัทจนถึงปี 2536 โดยบุตรชายคนโตรับตำแหน่งต่อจากเธอ

ในปี 2540 บันทึกรความทรงจำของแคธริน แกรห์ม ออกสู่บรรณพิภพ ในปีต่อมา *Personal History* ได้รับรางวัล Pulitzer Prize โลกหนังสือได้รับรู้ความสามารถในการเขียนหนังสือของ 'ราชินี' แห่งนครวอชิงตัน ดีซี

หมายเหตุ

1. ข้อมูลและคำไว้อ้างอิงเกี่ยวกับ Katharine Graham ปรากฏใน *The Washington Post* ระหว่างวันที่ 17 – 19 กรกฎาคม 2544 ดู www.washingtonpost.com

2. รายงานข่าวของ BBC ดู “Katharine Graham : First Lady of the Post”, BBC News (July 17, 2001) ดู www.bbc.co.uk

3. บันทึกความทรงจำ ดู Katharine Graham, *Personal History* (New York : Alfred A. Knopf, 1997)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร *ผู้จัดการรายเดือน* ฉบับเดือนสิงหาคม 2544

นิตินิ เอียวศรีวงศ์ ในฐานะ Pop Historian

ผมรู้สึกยินดีและชื่นชมที่อาจารย์นิตินิ เอียวศรีวงศ์ ได้รับรางวัล *The Fukuoka Asian Culture Prize* ดังคำประกาศและรายงานข่าวของสำนักข่าว Kyodo เมื่อต้นเดือนกรกฎาคม 2542

นครฟูกูโอกะแห่งประเทศญี่ปุ่นสถาปนารางวัล *The Fukuoka Asian Culture Prize* มาตั้งแต่ปี 2533 เพื่อแสดงถึงบทบาทของนครฟูกูโอกะในประวัติศาสตร์อันยาวนานกว่า 2,000 ปี ในฐานะ 'ประตูสู่เอเชีย' (Gateway to Asia) อันเป็นที่ซึ่งวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมชาติอื่นๆในเอเชีย รางวัลดังกล่าวมีอายุครบทศวรรษในปีนี้ (2542)

อาจารย์นิตินิได้รับรางวัล *The Fukuoka Asian Culture Prize* ในฐานะนักวิชาการ คำประกาศเกียรติคุณระบุว่า อาจารย์นิตินิเป็น 'นักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งที่ประเทศไทยเคยผลิตได้' ผู้ซึ่งนำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย

ผมพบอาจารย์นิตินิครั้งแรกที่บ้านอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ในปี 2509 ในเวลานั้น อาจารย์สุลักษณ์ต้องการผลิตนิตยสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับนิสิตนักศึกษา ผู้คนที่ชุมนุมในย่านค่ำวันนั้น หากมิใช่ผู้ผลิตหนังสือ ก็ต้องเป็นนักเขียนในรั้วมหาวิทยาลัย ผมมีความรู้สึกในเวลาต่อมว่า คนเหล่านี้เกือบทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็น 'ปัญหาชน' แม้จะมีได้สร้างปัญหาที่ร้ายแรงแก่สังคม แต่ก็มี 'ปัญหา' กับสังคม อย่างน้อยที่สุดมีความไม่พอใจสังคมที่ตนอยู่ นับตั้งแต่สังคมส่วนย่อยในมหาวิทยาลัยไปจนถึงสังคมระดับประเทศ

ผมมีคอนจักษ์ใหม่ในการชุมนุมครั้งนั้น นอกเหนือจากอาจารย์นิตินิแล้ว ยังมีหนุ่มผมเกรียนสองนายจากมหาวิทยาลัยศิลปากร คนหนึ่งชื่อขรรค์ชัย บุนนาค อีกคนหนึ่งชื่อสุจิตต์ วงษ์เทศ พลวัตของโบราณคดีอาจทำให้บุคคลทั้งสองมีทรงผมอัน 'ล้ำสมัย' แม้ว่าเวลานั้นทรงผม 'สี่เต่าทอง' และผลงานของ The Beatles กำลังอยู่ในกระแสโลกานุวัตร แต่หลังจากนั้นก็เป็ยุคของพวกเขา Skinned Heads และ Punks ซึ่งมีทรงผมใกล้เคียงกับทรง 'บุนนาค วงษ์เทศ' ผมมีโอกาสรู้จักดีพร้อม ไชยวงศ์เกียรติ และธัญญา ผลอนันต์ จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พิภพธงไชยจากวิทยาลัยครูบ้านสมเด็จฯ และไพฑูริย์ สีนลาร์ตัน จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในการชุมนุมครั้งนั้นด้วย

อาจารย์นิตินิอยู่ในคณะบรรณกรของนิตยสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับนิสิตนักศึกษาฉบับแรก พร้อมทั้งเขียนบทความเรื่อง "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอก

หลักสูตรในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ได้ชื่อว่าเป็นนิตยสารทางปัญญาของพวก อ.ย.ม. (Angry Young Men) ฉบับนิสิตนักศึกษาสามารถสืบทอด 'สันดาน' ของพวก อ.ย.ม. ได้อย่างงดงาม ยิ่งความปลาบปลื้มแก่อาจารย์ผู้ลักษณะอย่างยิ่ง

แม้ผมจะ 'รู้จัก' อาจารย์นิธิมาแต่ปี 2509 แต่โอกาสพบปะและแลกเปลี่ยนความเห็นมีน้อยนัก งานเขียนของอาจารย์นิธิที่ผมมีโอกาสได้อ่านล้วนแล้วแต่เป็นงานเขียนหลังปี 2519 เกือบทั้งสิ้น อาจารย์นิธิสามารถผลิตงานวิชาการได้อย่างสม่ำเสมอ โดยที่งานเหล่านั้นล้วนมีความโดดเด่น ข้อสำคัญก็คือ อาจารย์นิธิผลิตงานเหล่านั้นด้วยใจรัก มีงานวิชาการน้อยชิ้นที่ได้รับเงินอุดหนุนการวิจัย แม้ว่าเงินอุดหนุนการวิจัยในสาขาวิชาประวัติศาสตร์จะมีน้อยอยู่แล้ว แต่ผมไม่เคยได้ยินว่า อาจารย์นิธิดิ้นรนแสวงหาเงินอุดหนุนการวิจัย ความข้อนี้นับว่าแตกต่างจากนักวิชาการในสาขาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งจำนวนไม่น้อยดำรงสถานะ 'มือปิ่นรับจ้าง' และไขว่คว้าหาเงินวิจัยเพื่ออํารงมาตรฐานการครองชีพของชนชั้นกลางระดับสูง (Upper Middle Class)

แม้ว่าอาจารย์นิธิมิใช่ นักประวัติศาสตร์กระแสหลัก ด้วยเหตุที่วิพากษ์ประวัติศาสตร์ในสายสกุลดำรงราชานุภาพและหลวงวิจิตรวาทการ แต่อิทธิพลของอาจารย์นิธิที่มีต่อวงวิชาการประวัติศาสตร์มีอยู่อย่างไม่ต้องสงสัย ดังที่คณะกรรมการพิจารณารางวัล *The Fukuoka Asian Culture Prize* ประกาศเกียรติคุณว่า อาจารย์นิธินำความมีชีวิตชีวาเข้าสู่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยของอาจารย์นิธิก่อบริด้วยมิติอันหลากหลาย มีจำเพาะแต่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ หากยังครอบคลุมมิติทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และวรรณคดี ในวงวิชาการประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย อาจารย์นิธิช่วยฉายภาพใหม่ของเศรษฐกิจไทยยุคกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น

อาจารย์นิธิมิใช่ นักประวัติศาสตร์ของประชาชน และไม่เคยกล่าวอ้างเช่นนั้น มิใช่เพราะเหตุว่า อาจารย์นิธิมิได้ยึดกุมปรัชญาวัตถุนิยมทางประวัติศาสตร์ (Historical Materialism) ในการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ หากแต่เป็นเพราะอาจารย์นิธิยึดมั่นในสัจจะแห่งประวัติศาสตร์เกินกว่าที่จะนำประวัติศาสตร์ไปปรับใช้คนกลุ่มใดๆในสังคม ถึงอาจารย์นิธิมิใช่ 'นักประวัติศาสตร์ของประชาชน' แต่อาจารย์นิธิก็เป็น *Pop Historian* ด้วยเหตุที่อาจารย์นิธิมีงานเขียนปรากฏสู่ประชาชนในวงกว้าง อาจารย์นิธิกลายเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ 'ประชาชน' (ชนชั้นกลาง) ชื่นชมผลงาน ในแง่นี้ อาจารย์นิธิมิใช่ '*Paul Krugman แห่งวงวิชาการประวัติศาสตร์*' หากแต่ Paul Krugman เป็น '*นิธิ เอียวศรีวงศ์ แห่งวงวิชาการเศรษฐศาสตร์*' ในเมื่อ Paul Krugman เป็น *Pop Economist* ตามหลัง *Pop Historian* อย่างอาจารย์นิธิ

ความสัมพันธ์ที่อาจารย์นิธิมีกับสำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ นับเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อาจารย์นิธิแปรเปลี่ยนเป็น *Pop Historian* หนังสือเรื่อง *การเมืองไทยสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี* กลายเป็นหนังสือขายดี เมื่อสำนักพิมพ์ศิลป

วัฒนธรรมเป็นผู้จัดพิมพ์ ผมยังจำได้ดีว่า ผู้คนในสำนักเศรษฐศาสตร์ทำพระจันทร์จนวนไม่น้อย ชื่อหรือยี่ห้อหนังสือเล่มนี้ ทั้งๆที่มีชื่อหนังสืออ่านง่าย อาจารย์นิธิมีผลงานปรากฏในนิตยสาร *ศิลปวัฒนธรรม* ค่อนข้างสม่ำเสมอ และทำให้นิตยสารดังกล่าวกลายเป็น 'สนาม' ที่อาจารย์นิธิใช้สื่อความรู้และความเห็นไปสู่อาจารย์ นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจประวัติศาสตร์

ในเวลาต่อมา อาจารย์นิธิกลายเป็นคอลัมน์นิสต์ของหนังสือพิมพ์และนิตยสารหลายฉบับ บางกรณีถึงกับใช้นามปากกาตอบปัญหาชีวิตในนิตยสารผู้หญิง ในขณะที่บทความที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร *ศิลปวัฒนธรรม* จำกัดเฉพาะเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารอื่นๆครอบคลุมปริมนทลอันกว้างขวางและหลากหลาย ทั้งสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

ด้วยเหตุที่อาจารย์นิธิเคยเป็นผู้ช่วยวิจัยของศาสตราจารย์เฮอริเบิร์ต ฟิลลิปส์ (Herbert Phillips) ในการศึกษาประพฤติกรรมของชาวนาไทยในทศวรรษ 2500 แม้ภายหลังเมื่อขึ้นไปเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังคงใช้ชีวิตท่องเที่ยวไปในชนบทและคลุกคลีกับชาวบ้าน ประกอบกับความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่มีกับอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม และอาจารย์ ม.ร.ว.คินทร์ พิพัฒน์ ทำให้อาจารย์นิธิกลายเป็น 'นักมานุษยวิทยา-ประวัติศาสตร์' ผู้ซึมซับวัฒนธรรมและตรรกวิทยาของชาวบ้าน บทความที่อาจารย์นิธิเผยแพร่ในหน้าหนังสือพิมพ์จึงแสดงจุดยืนเคียงข้างชาวบ้านและกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

อาจารย์นิธิเชื่อมั่นชาวบ้านและชุมชน สิ่งที่อาจารย์นิธิไม่เชื่อมั่น ก็คือรัฐ อาจารย์นิธิมองเห็นความล้มเหลวของกลไกแห่งรัฐ (Government Failure) ในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์ กลไกการจัดสรรทรัพยากรประกอบด้วยกลไกของรัฐกับกลไกราคา ซึ่งอยู่ชั่วคราวกันข้ามกัน เมื่ออาจารย์นิธิไม่เชื่อมั่นกลไกแห่งรัฐ อยาได้ตีขลุมเป็นอันขาดว่า อาจารย์นิธิเชื่อมั่นกลไกราคา เพราะอาจารย์นิธิมองเห็นความล้มเหลวของกลไกตลาด (Market Failure) ดุจเดียวกับการประณามกลไกแห่งรัฐ สิ่งที่อาจารย์นิธิเรียกร้อง ก็คือ การคืนทุกสิ่งทุกอย่างให้ประชาชนและชุมชน ดังกรณีการเรียกร้องให้รัฐคืนการจัดการศึกษาให้ประชาชน

ด้วยเหตุที่อาจารย์นิธิพยายามเข้าใจวัฒนธรรมและระบบตรรกะของชาวบ้าน และในกันบึงแห่งหัวใจอาจเคารพความมีเหตุมีผลของชาวบ้าน บทวิเคราะห์เศรษฐกิจหลายต่อหลายบทยึดโยงข้อสมมติดังกล่าวนี้ จนนักเศรษฐศาสตร์สำนักทำพระจันทร์บางคนถึงกับกล่าวว่า หากไม่มีชื่อ "นิธิ เอียวศรีวงศ์" ประอยู่ใต้ชื่อบทความ คนอ่านอาจหลงเข้าใจว่า ผู้เขียนเป็นสาวกของสำนักเศรษฐศาสตร์ชิคาโก

แม้ว่าการแปรโฉมเป็น Pop Historian จะทำให้อาจารย์นิธิมีรายได้เพิ่มขึ้น แต่รายได้มิใช่เหตุผลสำคัญมากไปกว่าความต้องการเผยแพร่ความรู้และความคิดเห็นของนักประวัติศาสตร์ผู้มีชีวิตอันสมถะผู้นี้ ในประการสำคัญ หากหวังรวย ต้องไปประกอบกิจกรรมอื่น

อันมิใช่การเป็นคอลัมนิสต์ ในเมื่อค่าเรื่องและค่าลิขสิทธิ์ในเมืองไทยโดยทั่วไปยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ

การที่นักประวัติศาสตร์กระโดดมาเป็นคอลัมนิสต์เพียงจะกลายเป็น 'จารีต' เพียงช่วงเวลาไม่ถึงสองทศวรรษ โดยที่นิตยสาร *ศิลปวัฒนธรรม* ช่วยจุดปะทุเรื่องนี้ ในอังกฤษ จารีตดังกล่าวนี้มีมาก่อนสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว เนื่องจากคนอังกฤษต้องการเรียนรู้และอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ จนหนังสือประวัติศาสตร์กลายเป็นหนังสือขายดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือประวัติศาสตร์บุคคล

นับตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา อังกฤษมี Pop Historians อยู่ 3 รุ่น รุ่นแรกประกอบด้วย Hugh Trevor-Roper, A.J.P. Taylor, Arnold Toynbee, E.H. Carr และ Herbert Butterfield รุ่นที่สอง ซึ่งเกิดระหว่างหรือหลังสงครามโลกครั้งที่สองเล็กน้อย ประกอบด้วย Norman Stone, John Vincent, Roy Porter, Linda Colley, Ben Pimlott, Simon Schama, David Cannadine และ Jonathan Clark รุ่นที่สาม ซึ่งเพิ่งถือตัวขึ้นมาเมื่อสี่สิบปีนับตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา ประกอบด้วย Niall Ferguson, Mark Mazower และ Orlando Figes

หนทางแต่ดั้งเดิมในการถือตัวขึ้นมาเป็น Pop Historians ก็คือ การเขียนหนังสือประวัติศาสตร์ที่ขายดี (Bestsellers) เพราะคนอังกฤษนิยมอ่านหนังสือประวัติศาสตร์ การเติบโตใหญ่ของสื่อมวลชน ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ช่วยเปิดเส้นทางใหม่ไปสู่ Pop Historians นักประวัติศาสตร์กลายเป็นคอลัมนิสต์ ดังกรณี A.J.P. Taylor ซึ่งมีรายได้จำนวนมากจากการเขียนคอลัมน์ให้แก่หนังสือพิมพ์ในเครือชายของ Lord Beaverbrook จนเจ้าตัวไม่แน่ใจว่า ตนเป็นนักหนังสือพิมพ์อาชีพ หรือเป็นนักประวัติศาสตร์ ในเวลาต่อมา นักประวัติศาสตร์มีรายได้จากการออกรายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ ในขั้นแรก A.J.P. Taylor ถูกวงวิชาการประวัติศาสตร์ดูถูกว่าเป็น Journalistic Historian ครั้นมาถึงทศวรรษ 2530 คำว่า Journalistic Historian มิได้มีความหมายในทางลบอีกต่อไป ในปัจจุบัน Niall Ferguson เป็น Pop Historian ระดับ Box Office

ตลอดระยะเวลาที่ผันตัวเองมาเป็นคอลัมนิสต์ อาจารย์นิธิยังคงผลิตงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง แต่กระบวนการนำประวัติศาสตร์ไปสู่ 'ประชาชน' ในระบบทุนนิยม มีอาจหลีกเลี่ยงการทำประวัติศาสตร์ให้กลายเป็น 'สินค้า' ได้ ไม่ว่าจะอาจารย์นิธิจะชอบหรือไม่ก็ตาม เพราะการนำประวัติศาสตร์ไปสู่ 'ประชาชน' ในระบบทุนนิยมเกี่ยวพันกับกระบวนการผลิตกรรมและพาณิชย์กรรม หากศักยภาพของประวัติศาสตร์ในฐานะ 'สินค้า' มีอยู่อย่างจำกัดจำเขี่ย กระบวนการนำประวัติศาสตร์ไปสู่ 'ประชาชน' ย่อมมีข้อจำกัดด้วย กล่าวโดยทั่วไป การเผยแพร่ความรู้ในสังคมทุนนิยม ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ในสาขาวิชาใด มีอาจหลีกเลี่ยงกระบวนการทำความรู้

ให้กลายเป็น 'สินค้า' ได้ อาจารย์นิธิผันตัวมาเป็น Pop Historian ในท่ามกลางการขยายตัวของ
กระบวนการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้เป็น 'สินค้า' (Commoditization) ยิ่งอาจารย์นิติติดอันดับ
'ยอดนิยม' สูงเพียงใด กระบวนการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้เป็น 'สินค้า' ย่อมขยายตัวมากเพียงนั้น

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 กรกฎาคม
2542

STAR TV

ความสำเร็จในการเจาะตลาดโทรทัศน์สาธารณะรัฐประชาชนจีนกำลังให้ความหวังแก่นายรูเบิร์ต เมอร์ด็อก (Rupert Murdoch) ว่า ฐานะการเงินของ STAR TV จะกระเตื้องขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้ ทั้งนี้ภายหลังจากการจัดตั้งบริษัท Phoenix Satellite Television Co. เมื่อปลายเดือนมีนาคม 2539

STAR TV ย่อมาจากคำว่า *Satellite Television Asia Region* ก่อตั้งขึ้นในปี 2533 โดยนายริชาร์ด หลี (Richard Li) บุตรชายอายุ 23 ปีของนายหลีกาฉิง (Li Ka-shing) เศรษฐีใหญ่แห่งฮ่องกงผู้มีสัมพันธภาพอันดีกับผู้นำสาธารณรัฐประชาชนจีน

บริษัท Hutch Vision ซึ่งเป็นเจ้าของ STAR TV เป็นบริษัทลูกของ Hutchison Whampoa อันเป็นฐานธุรกิจสำคัญของนายหลีกาฉิง ซึ่งประกอบทั้งธุรกิจการค้าส่งหาวิมทรัพย์และโทรคมนาคม ความฝันของนายริชาร์ด หลีในขั้นแรกนั้นต้องการให้ STAR TV เป็นสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมที่ครอบคลุมบริเวณทลทั่วทั้งเอเชีย (Pan-Asian Television) ดาวเทียมที่ใช้ในการสื่อสารคือ AsiaSat-1 เดิมเป็นของ Western Electric ซึ่งยิงขึ้นสู่อวกาศในปี 2527 แต่ไม่สามารถเข้าสู่วงโคจรของโลก ต่อมาอาศัยยานอวกาศอเมริกันช่วยดึงเข้าสู่วงโคจร ภายหลังจาก Hutchison Whampoa ร่วมกับ Cable and Wireless และรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนซื้อดาวเทียมดวงนี้จาก Western Electric

STAR TV เริ่มออกอากาศเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2534 โดยมีโทรทัศน์ 5 ช่อง เป็นรายการภาษาจีน 1 ช่อง ส่วนอีก 4 ช่องเป็นภาษาอังกฤษ ในจำนวนนี้มี BBC World Service และ Music Television (MTV) รวมอยู่ด้วย รายการของ STAR TV สามารถรับได้ใน 38 ประเทศ ตั้งแต่เตอร์กีและอิสราเอล ไปจนจรดไต้หวัน ใครที่มีจานดาวเทียมก็สามารถชมรายการของ STAR TV เพราะ STAR TV มิใช่ธุรกิจโทรทัศน์ที่เรียกเก็บค่าสมาชิก (Subscription Television) รายได้หลักของ STAR TV มาจากการโฆษณา ในขั้นแรกหลีกาฉิงต้องช่วยลูกชายด้วยการระดมมิตรสหายที่ประกอบธุรกิจ ให้ช่วยโฆษณาทาง STAR TV ถือว่าเป็น Foundation Advertisers ต่อมา STAR TV มีรายได้จากการโฆษณามากขึ้น แต่การที่ STAR TV มิอาจเก็บค่าสมาชิกได้ ทำให้ช่องทางในการแสวงหากำไรไม่สู้สดใสนัก

รูเบิร์ต เมอร์ด็อกมีความใฝ่ฝันที่จะขยายอาณาจักรธุรกิจโทรทัศน์ให้มีเครือข่ายครอบคลุมทั่วโลก ในสหรัฐอเมริกา เมอร์ด็อกมี Fox Television Network เป็นฐาน ในสหภาพอัฟริกาใต้ เมอร์ด็อกมี Sky TV ซึ่งลงทุนร่วมกับ SABC (= South African Broadcasting Corporation) และมี Sky TV ในยุโรป โดยที่ฐานสำคัญก็คือ BSkyB (= British Sky Broadcasting Corp) ในออสเตรเลีย เมอร์ด็อกมี Seven Network แต่นายเมอร์ด็อกยังขาดเครือข่ายในเอเชีย

เมอร์ด็อกมีทางเลือกอย่างน้อย 2 ทาง หนทางแรกก็โดยการเข้าไปร่วมทุนใน TVB (= Television Broadcast Corp) ของนายฟุงชิงกว่อง (Fung Shing Kwong) หนทางที่สองก็โดยเข้าไปถือหุ้นใน STAR TV

ในเดือนมิถุนายน 2536 เมอร์ด็อกพยายามขอซื้อหุ้น 22% ใน TVB ในราคา 238 ล้านดอลลาร์อเมริกัน แต่ไม่สำเร็จ รายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์บางฉบับกล่าวว่า ฝ่าย TVB เกรงกลัวทีมเจรจาของนายเมอร์ด็อก ซึ่งประกอบด้วยนักกฎหมายชาวอเมริกันหลายคน แต่เหตุผลสำคัญก็คือ TVB ไม่เห็นประโยชน์ในการร่วมสังฆกรรมกับนายเมอร์ด็อก จุดแข็งของ TVB อยู่ที่รายการโทรทัศน์ภาษาจีนซึ่งมีตลาดขนาดใหญ่ในเอเชีย แต่จุดแข็งของ TVB กลับกลายเป็นจุดอ่อนของนายเมอร์ด็อก ในขณะที่จุดแข็งของนายเมอร์ด็อกมีโซ่สิ่งที TVB ต้องการ เพราะ TVB Consortium ประกอบด้วยแก๊งทั้งห้า อันได้แก่ TVB International (รายการภาษาจีน) AUS TV (รายการภาษาอังกฤษจากออสเตรเลีย) CNN (ข่าว) ESPN (รายการกีฬาของ ABC) และ HBO (รายการภาพยนตร์ของ Time Warner) บรรดาพันธมิตรของ TVB เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นคู่แข่งของนายเมอร์ด็อกทั้งในและนอกสหรัฐอเมริกา

ด้วยเหตุดังนี้ นายเมอร์ด็อกจึงหันไปเจรจากับ STAR TV ในเวลานั้นกลุ่มทุน Pearson แห่งสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นเจ้าของ *Financial Times* กำลังเจรจาขอซื้อ STAR TV เงื่อนไขสำคัญของ Pearson ก็คือ หลีกาฉิ่งต้องถือหุ้นใน STAR TV ต่อไปอีก 5 ปี หลีกาฉิ่งมีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับผู้นำคนสำคัญแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน Pearson ต้องการหลีกาฉิ่งเป็นสะพานสำหรับการเข้าไปสร้างฐานธุรกิจในประเทศนั้น แต่หลีกาฉิ่งต้องการถอนตัวออกจากธุรกิจโทรทัศน์ดาวเทียม เพราะเกรงว่าจะมีผลกระทบต่อธุรกิจของตนในสาธารณรัฐประชาชนจีน

ในที่สุด Hutch Vision ตกลงขายหุ้น 64% ให้แก่นายเมอร์ด็อกเมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2536 ในราคา 525 ล้านดอลลาร์อเมริกัน Hutch Vision ลงทุนไปกับ STAR TV ประมาณ 300 ล้านดอลลาร์อเมริกัน และขาดทุนตลอดช่วงสามปีแรก การขายหุ้นให้นายเมอร์ด็อกนับเป็นการเรียกเงินคืนอย่างคุ้มค่า เหตุที่ Hutch Vision ขายหุ้นให้นายเมอร์ด็อกนั้น นอกจากจะได้กำไรแล้ว ก็เพราะเห็นว่า นายเมอร์ด็อกมีความมุ่งมั่นที่จะขยายเครือข่าย

โทรทัศน์ดาวเทียมในเอเชียถึงไม่ถึงนายเมอร์ดีคเข้ามาเข้าร่วมกิจการ นายเมอร์ดีคก็คงต้องหาทาง
 ปักหลักลงรากในเอเชียอยู่ดี หากนายเมอร์ดีคไปจับมือกับ TVB STAR TV ย่อมตกที่นั่งลำบาก
 การเลือกนายเมอร์ดีค แทนที่จะเลือก Pearson เพราะ Pearson ไม่มีเครือข่ายโทรทัศน์
 ดาวเทียม ซึ่ง STAR TV ไม่ได้ประโยชน์

แต่การที่นายเมอร์ดีคซื้อหุ้นราคาแพงเพื่อให้มีอำนาจควบคุมการจัดการ STAR
 TV เช่นนี้ ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ว่า นายเมอร์ดีคกำลังเล่นกับไฟ เพราะเป็นการลงทุนที่มี
 ความเสี่ยงสูง ดูจะเดียวกับที่อาณาจักร News Corp ของนายเมอร์ดีคเกือบต้องล้มละลายในปี
 2533 จุดอ่อนสำคัญอยู่ที่รากฐานของ STAR TV ที่เป็นสถานีโทรทัศน์ดาวเทียมที่ให้บริการฟรี
 โดยหารายได้จากโฆษณา ซึ่งทำให้ช่องทางในการหารายได้ของ STAR TV จำกัดจำเขี้ยวมาก
 มีหน้าซ้ำใบอนุญาตในการจัดตั้ง STAR TV ยังมีเงื่อนไขสำคัญอีกข้อหนึ่งว่า STAR TV จะออก
 รายการภาษาวางตั้งไม่ได้ ภาษาวางตั้งเป็นภาษาที่ชาวจีนส่วนใหญ่ในฮ่องกงใช้ เงื่อนไขข้อนี้
 ทำให้ STAR TV มีโอกาสตลาดฮ่องกงได้เท่าที่ควร เพราะมีแต่รายการภาษาจีนกลาง
 (แมนดาริน) จุดอ่อนสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ News Corp ของนายเมอร์ดีคไม่มีทักษะในการ
 ผลิตรายการภาษาจีน อีกทั้งยังขาดเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ท้องถิ่น
 รายการที่ออกอากาศทาง STAR TV ส่วนใหญ่เป็นรายการภาษาอังกฤษที่ซื้อจากผู้ผลิตรายสำคัญ
 ดังเช่น BBC และ MTV

แม้ News Corp ของนายเมอร์ดีคจะเริ่มต้นซื้อหุ้นเพียง 64% ใน STAR TV
 แต่หลังจากปี 2536 ยังคงซื้อหุ้นเพิ่มขึ้น จนกระทั่งในปี 2538 News Corp ถือหุ้นเต็ม 100%
 โดยจ่ายเงินไปทั้งสิ้น 871 ล้านดอลลาร์อเมริกัน แต่ STAR TV ไม่ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ
 ซึ่งแตกต่างจาก BskyB อย่างมาก ในปี 2537/2538 (สิ้นปีเดือนมิถุนายน) STAR TV ขาดทุน 25
 ล้านดอลลาร์อเมริกัน นายเมอร์ดีคกล่าวว่า หาก STAR TV ไม่หาทางดิ้นรนที่ดีกว่านี้อาจต้อง
 ขาดทุนถึง 100 ล้านดอลลาร์อเมริกันในปี 2538/2539 ข้อสำคัญก็คือ รายได้ของ STAR TV
 ตกต่ำลง

หนทางที่ STAR TV จะอยู่รอดได้ ก็แต่โดยการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานของ STAR
 TV จากสถานีโทรทัศน์ที่ให้บริการฟรี มาเป็นสถานีโทรทัศน์ที่เก็บค่าสมาชิก (Subscription
 Television) ในประการสำคัญจะต้องจับลูกค้าชนชั้นกลางให้ได้

การที่ STAR TV ออกอากาศรายการภาษาอังกฤษเป็นส่วนใหญ่ทำให้การขยาย
 ตลาดของ STAR TV มีขีดจำกัด เพราะผู้รู้ภาษาอังกฤษในเอเชียมีไม่มาก ในขณะที่เอเชียโดยเฉพาะ
 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ใหญ่ทางเศรษฐกิจ ชนชั้นกลางมีฐานะเศรษฐกิจดีขึ้น ตลาดชนชั้น
 กลางจึงเป็นตลาดสำคัญของ STAR TV ด้วยเหตุนี้ นายเมอร์ดีคจึงมุ่งจับตลาดในสาธารณรัฐ
 ประชาชนจีนและอินเดีย และตระหนักดีว่า STAR TV จะต้องมีการภาษาท้องถิ่นจึงจะ

สามารถลงรากปักหลักในเอเชียได้ นายเมอร์ดีออกลงทุนซื้อสถานีโทรทัศน์ในอินเดียชื่อ Zee TV ซึ่งออกอากาศรายการภาษาฮินดี

แต่การเจาะตลาดจีนแผ่นดินใหญ่กลับมีปัญหา เพราะนายเมอร์ดีออกแสดงความเห็นในปี 2536 ว่า โทรทัศน์ดาวเทียมเป็นภัยคุกคามต่อระบอบเผด็จการ ซึ่งทำให้ผู้นำจีนไม่พอใจอย่างยิ่ง จนถึงกับกวาดล้างผู้ครอบครองจานดาวเทียม เพื่อมิให้ชมรายการโทรทัศน์ระหว่างประเทศ แต่ความต้องการชมรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมมีมากเกินไปที่รัฐบาลจีนจะสกัดได้ จึงมีผู้ลักลอบนำจานดาวเทียมเข้าไปขาย มีหน้าขำมีรายงานข่าวว่า กองทัพปลดแอกเป็นผู้ผลิตจานดาวเทียมเสียเอง

นายเมอร์ดีออกเรียนรู้บทเรียนจากความปากโป้งของตน และพยายามเอาใจผู้นำจีนทุกวิถีทาง เริ่มต้นด้วยการขายหนังสือพิมพ์ *South China Morning Post* ซึ่งชอบวิพากษ์ผู้นำจีน และต่อมาตัดหางปล่อยัด BBC ออกจาก STAR TV ในเดือนมีนาคม 2537 ด้วยเหตุที่ BBC รายงานข่าวการลิดรอนสิทธิเสรีภาพในสาธารณรัฐประชาชนจีน แล้วในที่สุดนายเมอร์ดีออกก็พบหนทางเดินสู่ประเทศนั้น

The Asian Wall Street Journal รายงานข่าวในเดือนมกราคม 2539 ว่า STAR TV อาจประกอบธุรกิจร่วมทุนกับ China Central Television (CCTV) แห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน แต่แล้วการจัดตั้ง Phoenix Satellite Television Co. เมื่อปลายเดือนมีนาคม 2539 กลับไม่มี CCTV เป็นผู้ถือหุ้น โดยที่ STAR TV ถือหุ้น 45% Today's Asia Ltd. ของนายหลิวชางเล (Liu Chang Le) แห่งสิงคโปร์ถือหุ้น 45% และ China Wise International Ltd. ถือหุ้น 10% โดยที่บริษัทหลังนี้เป็นตัวแทนของสถานีโทรทัศน์ระดับชาติและระดับท้องถิ่นของสาธารณรัฐประชาชนจีนในฮ่องกง

สถานีโทรทัศน์ของ STAR TV ในสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ชื่อ Chinese Channel โอนไปเป็นของ Phoenix การเปลี่ยนแปลงในอนาคตก็คือ Phoenix Chinese Channel จะออกรายการภาษาจีนที่ผลิตในสาธารณรัฐประชาชนจีนมากขึ้น ภายในปี 2539 Phoenix จะมีช่อง Star Sports ซึ่ง STAR TV ร่วมกันผลิตรายการกับ Liberty Media/Telecommunications International (TCI) และตามมาด้วยช่องรายการดนตรีและช่องรายการภาพยนตร์ (Star Plus)

STAR TV มิได้มีอำนาจการควบคุมจัดการ Phoenix โดยเด็ดขาด เพราะมิได้ถือหุ้นเกิน 50% อีกทั้งยังต้องยอมให้นายหลิวชางเลเป็นประธานบริษัท หลิวชางเลเป็นชาวเซี่ยงไฮ้ที่อพยพไปอยู่สิงคโปร์ และมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้นำจีน ต่อแต่นี้ไป Phoenix สามารถขายรายการโทรทัศน์แก่ผู้ประกอบการธุรกิจเคเบิลทีวีในสาธารณรัฐประชาชนจีน อีกทั้งยังโฆษณาในรายการโทรทัศน์ของตนได้ แต่เดิม STAR TV ไม่สามารถหารายได้จากโฆษณาในสาธารณรัฐ

ประชาชนจีนได้ เพราะรายการของ STAR TV มิได้ถูกจัดอันดับอย่างเป็นทางการ (Official Ratings) การจัดตั้ง Phoenix เป็นวิถีทางในการทำให้รายการของ STAR TV 'ถูกกฎหมาย' ในสาธารณรัฐประชาชนจีน

อนาคตของ STAR TV ขึ้นอยู่กับการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับผู้ประกอบธุรกิจเคเบิลทีวีท้องถิ่น หรือมิฉะนั้นก็ต้องลงทุนจัดระบบขึ้นเอง หาก STAR TV ไม่สามารถเปลี่ยนโฉมจากสถานีโทรทัศน์ที่ให้บริการฟรีมาเป็นการหารายได้จากสมาชิกแล้วไซ้ อนาคตทางธุรกิจของ STAR TV ย่อมยากที่จะสดใสได้

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *Financial Day* ฉบับวันพุธที่ 10 เมษายน 2539

O.J. Simpson

กับการดำเนินคดีในสังคมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย

ผมเฝ้าดูการดำเนินคดี O.J. Simpson ทางโทรทัศน์ด้วยความเบื่อหน่าย นายซิมป์สันถูกกล่าวหาว่าฆาตกรรมภรรยาและเพื่อนชายของภรรยา เมื่ออัยการนครลอสแอนเจลิสออกหมายจับนายซิมป์สันในเดือนมิถุนายน 2537 นายซิมป์สันขับรถหนีหมายจับบนทางหลวง ภาพตำรวจขับรถไล่จับนายซิมป์สันบนทางหลวงปรากฏบนจอโทรทัศน์ชนิดทันทีทันควัน โดยที่ประชาชนในประเทศอื่นๆก็ได้ชมภาพเหล่านี้ในเวลาไล่เลี่ยกัน ทั้งนี้ด้วยการถ่ายทอดของสถานีโทรทัศน์ CNN ยิ่งเมื่อมีการดำเนินคดีนายซิมป์สันด้วยแล้ว ทั่วโลกต่างได้รับชมการดำเนินคดีจากการถ่ายทอดของโทรทัศน์พร้อมกับชาวอเมริกัน

ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศได้ช่วยย่อโลกทั้งในด้านกาลและเทศะ (Time and Space) จนบัดนี้โลกมิได้มีขนาดใหญ่ไปกว่าหมู่บ้าน ดังที่มาร์แชล แมกลูฮัน (Marshall McLuhan) ชื่อนานนามเมื่อเกือบสามทศวรรษที่แล้วว่า 'หมู่บ้านโลก' (Global Village)

เมื่อผมป่วยในเดือนพฤษภาคม 2538 และนอนพักอยู่กับบ้าน ในบางช่วงเวลา ผมพักผ่อนด้วยการชมรายการทางสถานีโทรทัศน์ CNN แต่การณ์ปรากฏว่า สถานีโทรทัศน์ดังกล่าวถ่ายทอดสดการดำเนินคดีนายซิมป์สัน ชนิดที่ได้เห็นกลเม็ดเด็ดพรายของทั้งฝ่ายอัยการและฝ่ายทนายจำเลย แม้เมื่อการไต่สวนพยานในแต่ละครั้งเสร็จสิ้นลง ก็ยังมีรายงานข่าวเกือบทุก 1-2 ชั่วโมง รวมตลอดจนการอภิปรายของผู้ทรงคุณวุฒิ CNN ทำให้โลกจมอยู่ในข่าวการดำเนินคดีนายซิมป์สัน จนก่อให้เกิดกระบวนการสากลาอุ้วตรของคดีนายซิมป์สัน

การรายงานการดำเนินคดีนายซิมป์สันนับเป็นอุทาหรณ์อันดียิ่งที่แสดงถึงความไม่เท่าเทียมกันของกระแสสารสนเทศระหว่างประเทศ ด้วยเหตุที่สื่อมวลชนระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสำนักข่าว ล้วนแล้วแต่อยู่ในกำมือของบริษัทยักษ์ใหญ่ในประเทศมหาอำนาจ สารสนเทศที่ส่งผ่านสื่อมวลชนระหว่างประเทศเหล่านี้จึงเป็นสารสนเทศเกี่ยวกับประเทศมหาอำนาจ โดยที่สารสนเทศเกี่ยวกับโลกที่สามมีเพียงส่วนน้อย สภาพความไร้สมมาตรของกระแสสารสนเทศระหว่างประเทศนับเป็นเหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการจัดระเบียบใหม่ทางด้านสารสนเทศและคมนาคมโลก (New World Information and

Communication Order = NWICO) ซึ่ง UNESCO เป็นตัวตั้งตัวตีระหว่างปี 2519-2527 แต่แล้วก็ไม่ประสบความสำเร็จ

การที่ประชาชนในโลกที่สามต้องนั่งดูข่าวการดำเนินคดีนายซิมป์สัน มิใช่เป็นเพราะเหตุว่ามีความไม่เท่าเทียมกันของกระแสสารสนเทศระหว่างประเทศเท่านั้น หากยังต้องหาคำอธิบายอีกด้วยว่า เหตุใดการดำเนินคดีนายซิมป์สันจึงกลายเป็นข่าวสำคัญในสหรัฐอเมริกา เพราะข่าวที่ไม่ 'สำคัญ' ในโลกที่หนึ่งย่อมยากที่จะเผยแพร่ไปสู่โลกที่สามได้

พัฒนาการของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมกำลังทำให้ข่าวกลายเป็นสินค้า ความสำคัญของข่าวมิได้ถูกกำหนดโดยเนื้อหาสาระ หรือผลกระทบที่มีต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ หากแต่ถูกกำหนดโดยกลไกตลาด ข่าวที่ประชาชนต้องการกลายเป็นข่าว 'สำคัญ' เพราะเมื่อมีประชาชนชมเป็นจำนวนมาก ก็ย่อมหารายได้จากโฆษณาได้มาก พลังตลาดที่กำหนดการเลือกสรรข่าวในโลกที่หนึ่งจะเป็นตัวกำหนดข่าวที่เผยแพร่ไปสู่โลกที่สาม เมื่อประชาชนชาวอเมริกันต้องการชมการดำเนินคดีนายซิมป์สัน ประชาชนในโลกที่สามก็มีโอกาสดูด้วย ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ก็ตาม

การดำเนินคดีในศาลกำลังอยู่ในกระบวนการถูกทำให้เป็นสินค้า (Commodification) การถ่ายทอดการดำเนินคดีในศาลมิได้แตกต่างจากรายการโทรทัศน์อื่นๆ ที่ให้ความรู้และ/หรือความบันเทิง และแท้ที่จริงแล้ว การดำเนินคดีในศาลมิได้มีสถานะแตกต่างจาก 'ละครชีวิต' (Media Circus) และการชมรายการถ่ายทอดการดำเนินคดีในศาลมิได้มีสถานะแตกต่างจากการชมละคร แต่จะเป็นละคร 'น้ำเน่า' หรือไม่ ขึ้นอยู่กับการตีความของแต่ละคน

แต่การดำเนินคดีแต่ละคดีมิได้มีฐานะเสมอเหมือนกัน บางคดีไม่มี 'ราคา' ในตลาด แต่บางคดีตลาดมีความต้องการมาก คดีที่ตลาดต้องการ 'ได้แก่' คดีที่โจทก์หรือจำเลยเป็นบุคคลผู้มีชื่อเสียง โจทก์หรือจำเลยมีฐานะเสมือนหนึ่งตัวละคร ชื่อเสียงเป็นปัจจัยที่กำหนดว่า 'ผู้เล่น' เป็นดาราหรือไม่ หรือเป็นดาราระดับใด การดำเนินคดีที่ปราศจากดาราย่อมไม่มีผู้ต้องการชม และสถานีโทรทัศน์ไม่นิยมถ่ายทอดการดำเนินคดีประเภทนี้ เพราะหารายได้จากโฆษณาไม่ได้ เฉพาะคดีที่มีดาราเท่านั้นที่สถานีโทรทัศน์เลือกถ่ายทอด

ในปี 2534 มีการถ่ายทอดการดำเนินคดีเข้มข้น ซึ่งเป็นที่สนใจของ 'ตลาด' มาก เพราะเหตุที่จำเลยคนหนึ่ง คือ นายวิลเลียม เคนเนดี สมิธ (William Kennedy Smith) เป็นหลานของวุฒิสมาชิกเอดเวิร์ด เคนเนดี นับเป็นคดีที่มีดาราสำคัญ ในทำนองเดียวกัน ด้วยเหตุที่นายซิมป์สันเป็นดารานักกีฬาผู้มีชื่อเสียง การดำเนินคดีนายซิมป์สันจึงเป็นที่สนใจของประชาชนชาวอเมริกันโดยทั่วไป

การมีดราม่าไม่ใช่เหตุผลเพียงประการเดียวที่ทำให้คดีมีตลาด ละครจะติดตลาดได้ มิเพียงเป็นเพราะมีดราม่าชั้นนำเท่านั้น หากยังต้องมีเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องที่ตลกด้วย ฉะนั้น คดีที่ติดตลาดมิได้มีเฉพาะแต่คดีที่มีดราม่าชั้นนำเท่านั้น คดีที่มีเนื้อเรื่องน่าสนใจก็สามารถติดตลาดได้โดยง่าย คดีแพ่งระหว่างสามีภรรยาตระกูลบ็อบบิตต์ (Bobbitt) ในเดือนมกราคม 2537 นับว่าเข้าข่ายดังกล่าวนี้ เนื่องจากมีเนื้อเรื่องอันน่าสนใจชวนแก่การติดตามยิ่ง ด้วยเหตุที่เป็นคดีภรรยาตัดจูงสามีนั่นเอง ประชาชนชาวอเมริกันเกือบทุกคนก็ว่าได้ ติดตามชมการถ่ายทอดการดำเนินคดีนี้ ในช่วงเวลาเดียวกับที่มีการพิจารณาพิพากษาคดีบ็อบบิตต์นั่นเอง ประธานาธิบดีคลินตันกำลังเจรจากับรัฐบาลยูเครนเพื่อลดทอนอาวุธนิวเคลียร์ การณ์กลับปรากฏว่า ประชาชนชาวอเมริกันสนใจข่าวการตัดจูงมากกว่าข่าวสันติภาพของโลก

การถ่ายทอดการดำเนินคดีในศาลมีจุดมุ่งหมายพื้นฐานอย่างน้อย 2 ประการ ในด้านหนึ่ง ถือเป็นสิทธิพื้นฐานของประชาชนที่จะได้ดูหรือฟังการพิจารณาคดีในศาล เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปอย่างโปร่งใส บริสุทธิ์ และยุติธรรม ในอีกด้านหนึ่งถือเป็นกระบวนการให้การศึกษแก่ประชาชน ประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนจะได้เรียนรู้ว่า กระบวนการพิจารณาคดีในศาลเป็นอย่างไรบ้าง

ในปัจจุบัน ศาลระดับมลรัฐ (State Courts) ยินยอมให้ถ่ายทอดการดำเนินคดีในศาลถึง 47 มลรัฐในจำนวนทั้งสิ้น 50 มลรัฐ ในจำนวนนี้ 38 มลรัฐยินยอมให้ถ่ายทอดทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา อีก 9 มลรัฐจำกัดเฉพาะคดีแพ่ง

สำหรับศาลระดับสหพันธรัฐ (Federal Courts) มีการทดลองถ่ายทอดการดำเนินคดีแพ่งในเมืองสำคัญ 6 เมือง เป็นเวลา 3 ปี ในเดือนกันยายน 2537 คณะกรรมการตุลาการแห่งสหรัฐอเมริกา (Judicial Conference of the U.S.) มีมติให้ยุติการถ่ายทอด อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการตุลาการมิได้แทรกแซงการถ่ายทอดการดำเนินคดีในระดับมลรัฐ เรื่องนี้กำลังเป็นวิวาทะสำคัญในสหรัฐอเมริกา

กระบวนการทำให้การพิจารณาคดีในศาลเป็นสินค้าเป็นกระบวนการที่มีอาจหยุดยั้งได้ แรงกดดันให้ศาลเปิดประตูรับกล้องโทรทัศน์มีมากเกินไปที่ศาลจะต้านทานได้ในนามของสิทธิและเสรีภาพ ศาลมีอาจปิดประตูพิจารณาคดีอีกต่อไป ขบวนการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพจะกดดันให้การพิจารณาคดีในศาลเป็นกระบวนการเปิด ในอีกด้านหนึ่ง พลังเศรษฐกิจทุนนิยมจะแปรการพิจารณาคดีในศาลให้กลายเป็นสินค้า กลุ่มธุรกิจสื่อมวลชนต้องการรายงานข่าวการพิจารณาคดีในศาลในคดีสำคัญๆ โดยเสรี เพราะเป็นรายการบันเทิงที่เสียต้นทุนการผลิตต่ำ เนื่องจากไม่ต้องจ่ายค่าตัวดารา ขณะเดียวกัน ประชาชนก็สนใจติดตามการพิจารณาคดีสำคัญๆ ด้วย ซึ่งถือฤกษ์ต่อการหารายได้จากการโฆษณา พลังเศรษฐกิจทุนนิยมจึงก่อให้เกิดผลทวีคูณในการผลักดันให้การพิจารณาคดีในศาลกลายเป็นสินค้า

แม้ว่ากระบวนการทำให้การพิจารณาคดีในศาลเป็นสินค้าเพิ่งปรากฏโฉมในสหรัฐอเมริกา แต่ในไม่ช้า กระบวนการนี้ก็จะแพร่ระบาดไปสู่ยุโรปตะวันตก หรือประเทศอื่นใดที่วัฒนธรรมทุนนิยมเสรีประชาธิปไตยสูงงอม เพราะระบอบประชาธิปไตยเสรีทำให้ศาลต้องเปิดประตูรับกล้องโทรทัศน์และกองทัพสื่อมวลชน ในขณะที่ระบบทุนนิยมก่อให้เกิดกระบวนการแปรสรรพสิ่งเป็นสินค้า โดยที่การพิจารณาคดีในศาลมิได้เป็นข้อยกเว้น

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน* ฉบับวันศุกร์ที่ 8 กันยายน 2538

มองมุมกู

อวสานของรายการ “มองต่างมุม” ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 เป็นเรื่องที่น่าเศร้าใจที่ได้รู้แล้วว่าในทันทีที่นายบรรหาร ศิลปอาชาจัดตั้งรัฐบาล หากฐานการเมืองของนายบรรหารเข้มแข็งมั่นคงมากกว่านี้ รายการ “มองต่างมุม” ก็คงถูกปิดในสัปดาห์ที่มีการจัดตั้งรัฐบาลนั่นเอง แต่เป็นเพราะนายบรรหารมีฐานะอ่อนแอในเชิงอำนาจและในเชิงจริยธรรม การปิดรายการ “มองต่างมุม” จึงยืดเยื้อมากกว่า 6 เดือน ต่อเมื่อเห็นช่องทางที่จะดันทุรังอ้างฐานะรัฐบาลต่อไป อวสานของรายการ “มองต่างมุม” จึงมาถึงอย่างมิอาจเป็นอื่นได้

รายการ “มองต่างมุม” เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2538 นับเป็นจุดเริ่มต้นแห่งจุดจบของรายการนี้ เพราะเป็นรายการที่ประชาชนได้พบปะหัวหน้าพรรคการเมืองต่างๆ ก่อนการเลือกตั้ง การประชันวิสัยทัศน์ระหว่างนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ กับนายบรรหาร ศิลปอาชา หัวหน้าพรรคชาติไทย เป็นประเด็นที่ประชาชนสนใจอย่างยิ่ง เพราะทั้งสองคนเป็นคู่แข่งที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนต่อไป ผู้ชมจำนวนไม่น้อยไม่มีความเห็นว่ายี่สิบพรรคชาติไทยเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในการปะทะคารมทางรายการโทรทัศน์ครั้งนั้น ฐานะของนายบรรหารตกต่ำอย่างยิ่งเมื่อมีโอกาสตอบคำถามได้ว่า หากมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาล ใครจะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีที่สำคัญ ในขณะที่หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เลือกอย่างชื่อนายศุภชัย พานิชภักดิ์ นายธารินทร์ นิมมานเหมินท์ นายสุรินทร์ พิศสุวรรณ เป็นอาทิ

ความเปลี่ยงปล้ำในการออกรายการ “มองต่างมุม” ยังความโกรธแค้นแก่นายบรรหารโดยมิพักต้องสงสัย เพราะหลังจากรายการดังกล่าวออกอากาศไปแล้ว นายบรรหารได้ให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนบริภาษรายการนี้ นายเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง พิธีกรของรายการถูกกล่าวหาว่าขาดความเป็นกลาง และอาจมีเจตนาชุดหลุมพรางเพื่อทำลายคะแนนนิยมของพรรคชาติไทย แต่ในโลกมนุษย์นั้นจะหาความเป็นกลางได้ในแห่งหนใด พิธีกรที่เป็นกลางในสายตาของรัฐบาลก็คือพิธีกรที่เข้าข้างรัฐบาล ความผิดของนายเจิมศักดิ์อยู่ที่การรูดถามว่า ใครจะเข้าร่วมรัฐบาลบรรหาร แต่เมื่อนายชวนเปิดเผยชื่อผู้เข้าร่วมรัฐบาล นายเจิมศักดิ์มิได้ถามต่อไปว่า นายสุเทพ เทือกสุบรรณ และนายนิพนธ์ พร้อมพันธุ์ ผู้สร้างกรณี สปก.4-01 อันนี้อธิบายจะร่วมรัฐบาลชวนด้วยหรือไม่

ด้วยเหตุนี้เอง รายการ “มองต่างมุม” จึงถูกถือเป็นปรปักษ์ของรัฐบาลบริหารตั้งแต่นั้น ทั้งรัฐบาลก็ติดตามรายการโทรทัศน์และรายการวิทยุทุกรายการที่นายเจิมศักดิ์มีส่วนร่วม รายการ “มองต่างมุม” ถูกกล่าวหาว่ามุ่งโจมตีรัฐบาลบริหารมากเกินไป การโจมตีเป็นไปอย่างเผด็จร่อนและบางครั้งใช้ถ้อยคำอันหยาบคาย ข้อที่น่าสังเกตก็คือ รายการนี้ผ่านร้อนผ่านหนาวมาแล้ว 5 รัฐบาล เกือบทุกรัฐบาลก็ว่าได้ไม่พอใจรายการนี้ ไม่มากก็น้อย แต่รัฐบาลอื่น ๆ มีขั้นตอนกรรมมากพอที่จะทนรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ เมื่อเป็นรัฐบาล ก็ต้องทนรับฟังเสียงสะท้อนจากประชาชน จึงจะชอบด้วยระบอบประชาธิปไตย แม้รายการ “มองต่างมุม” จะถือกำเนิดในยุครัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน แต่ผู้เข้าร่วมรายการจำนวนไม่น้อยแสดงความเห็นวิพากษ์วิจารณ์ นายอานันท์ ปันยารชุนและคณะ รสช. เมื่อนายบุญชนะ อดิศาย ประธานคณะที่ปรึกษา รสช. ออกรายการนี้ นายบุญชนะแสดงความไม่เห็นด้วยกับการจัดเก็บภาษีมูลค่าเพิ่มทดแทนภาษีการค้า ในยุครัฐบาลชวน ผู้เข้าร่วมรายการจำนวนมากวิพากษ์รัฐบาลชวน แม้นายชวนจะไม่พอใจจนถึงกับพูดจากระแนะกระเหน่นนายเจิมศักดิ์ในที่สาธารณะบางโอกาส แต่รายการนี้ก็อยู่รอดมาได้ด้วยขั้นตอนกรรมของผู้ปกครอง

ข้อที่น่าสมเพชก็คือ รายการ “มองต่างมุม” ถือกำเนิดในยุคเผด็จการ แต่มาพบจุดจบในรัฐบาลนักเลือกตั้ง สำหรับผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองและติดตามการเมืองไทยมาโดยตลอดย่อมไม่รู้สึกประหลาดใจ เพราะพรรคชาติไทยมีความสัมพันธ์กับระบอบเผด็จการเกือบตลอดเวลา มีพักต้องกล่าวถึงผู้นำบางคนของพรรคชาติไทยที่มีส่วนร่วมในเหตุการณ์การเช่นผ่านนักศึกษาและประชาชนเมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 และมีพักต้องกล่าวถึงกรณีที่พรรคชาติไทยยอมเป็นฐานรองรับความชอบธรรมของรัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร

แม้รัฐบาลบริหารจะมีอำนาจในการปิดรายการ “มองต่างมุม” และมีอำนาจในการแต่งตั้งให้นายสมเกียรติ อ่อนวิมลเป็นที่ปรึกษาสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ของกรมประชาสัมพันธ์ก็ตาม แต่การขยเวลาของสถานีโทรทัศน์ดังกล่าวแก่บริษัทเอเชียวิชั่นส์ จำกัด ของนายสมเกียรติ ก่อให้เกิดข้อกังขาได้ว่าเป็นการประพตมิชอบหรือไม่ ในเมื่อบริษัทเอเชียวิชั่นส์เป็นบริษัทเอกชนเพียงรายเดียวที่สามารถซื้อเวลาของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ได้ ไม่มีการประมูลเพื่อให้เอกชนรายอื่นยื่นข้อเสนอเข้ามาแข่งขัน มีแต่การให้เวลาโดยเส่นหาแก่ธุรกิจของนายสมเกียรติ

นายสมเกียรติสมควรที่จะได้รับความเส่นหาจากรัฐบาลบริหารมาช้านานแล้ว เพราะนายสมเกียรติเลือกสนับสนุนรัฐบาลสุจินดา และต่อต้านขบวนการพฤษภาคม 2535 หากรัฐบาลสุจินดาอ้างอำนาจต่อมาได้ รายการ “มองต่างมุม” ก็ต้องสิ้นชีวิตแต่บัดนั้น และนายสมเกียรติก็คงสามารถขยายธุรกิจสื่อสารมวลชนต่อมาได้ เมื่อพรรคชาติไทยยึดกุมอำนาจรัฐ และกลุ่มเทิดไทยยึดกุมสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ก็ถึงวาระที่นายสมเกียรติต้องได้รับการตอบแทน

ในฐานะที่ปรึกษาสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 นายสมเกียรติพิศุตต์แห่งรัฐบาลบริหารว่า ช่อง 11 มีอาจคบกับนายเจิมศักดิ์ได้ เพราะนายเจิมศักดิ์วิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลบริหารทุกวัน รายการ “มองต่างมุม” จึงต้องลาจากช่อง 11 (กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2539) แต่นายสมเกียรติในฐานะเบี่ยหมากรุกของนายปิยะณัฐ วัชรภรณ์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ผู้กำกับดูแลช่อง 11 และนายปิยะณัฐ ในฐานะเบี่ยหมากรุกของนายบรรหาร ตื่นเขินเกินไปที่ปิดรายการ “มองต่างมุม” ด้วยการใช้อำนาจเป็นธรรม เพราะพลังที่เรื่องนี้ปรากฏเป็นข่าว เสียงคัดค้านและประท้วงก็ปรากฏโดยทั่วไป รวมทั้งจากรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลด้วย แท้ที่จริงแล้ว มียุทธวิธีแบบทุนนิยมที่จะขับเคลื่อนรายการ “มองต่างมุม” ออกไปจากช่อง 11 โดยที่เสียงคัดค้าน อาจมีน้อยกว่านี้ ด้วยการขึ้นค่าเช่าอย่างฮวบฮาบ และเรียกเก็บค่าเช่าล่วงหน้า 1 ปี เพียงเท่านั้น รายการ “มองต่างมุม” ก็สิ้นลมปราณ

ด้วยเหตุที่นายสมเกียรติเป็นที่เสนาหาของรัฐบาลนายบรรหาร บริษัทเอเชียวิชั่นส์ จำกัด จึงจ่ายค่าเช่าเพียง 60 ล้านบาทสำหรับเวลาประมาณ 20% ของเวลาออกอากาศทั้งหมด ของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 (คู่แข่ง ฉบับวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2539) สาธารณชนไม่มีโอกาสทราบว่ สัญญาการเช่ามีรายละเอียดอะไรบ้าง และมีการลงนามในสัญญาแล้วหรือไม่ สถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 ได้ผลประโยชน์อะไรบ้างนอกเหนือจากค่าเช่า 60 ล้านบาท และนอกเหนือจากการ แปรสภาพเป็นฐานธุรกิจของบริษัทเอเชียวิชั่นส์ ความไม่โปร่งใสในกระบวนการให้ ‘สัมปทาน’ การใช้เวลาออกอากาศของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 เป็นภาพที่ปรากฏโดยทั่วไป

เมื่อนายปิยะณัฐตกลงให้นายสมเกียรติเข้าไปเป็นผู้ประกอบการสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 นั้น ในขั้นแรกพยายามผลักดันให้ช่อง 11 สามารถหารายได้จากการโฆษณา ซึ่งขัดต่อ หลักการของการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 แต่แรกเริ่ม เมื่อเสียงคัดค้านดังขรม ประกอบกับ นายกรัฐมนตรีเห็นช่องทางใหม่ในการแสวงหารายได้ การดิ้นรนเพื่อหารายได้จากการโฆษณา ก็ยุติลง ยุทธวิธีใหม่ก็คือ การผันงบประมาณของรัฐวิสาหกิจทั้งปวงไปโอบอุ้มบริษัทเอเชียวิชั่นส์ เริ่มต้นด้วยเงินอุดหนุน 10 ล้านบาทจากสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาล และตามมาด้วยเงิน โฆษณาจากรัฐวิสาหกิจอื่นๆ

การผันงบประมาณจากภาครัฐวิสาหกิจเพื่อโอบอุ้มบริษัทเอเชียวิชั่นส์ ในการผลิต รายการป้อนสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 มีข้อพึงพิจารณาหลายประการ หากนโยบายดังกล่าวนี้ยังผล ให้ภาครัฐวิสาหกิจต้องเพิ่มงบประมาณสัมพันธัมมากไปกว่ากรณีปกติ สาธารณชนจะเป็นฝ่ายสูญเสีย ประโยชน์ เพราะกำไรนำส่งรัฐจากรัฐวิสาหกิจจะมีน้อยกว่าปกติ แม้ในกรณีที่งบประมาณ สัมพันธัมได้เพิ่มไปจากแนวโน้มตามปกติ รัฐวิสาหกิจที่ต้องจ่ายค่าโฆษณาตามนโยบายนี้ก็เป็น ฝ่ายเสียผลประโยชน์ เพราะมิได้รับประโยชน์จากการโฆษณาอย่างเต็มที่

นายสมเกียรติเปิดเผยต่อสื่อมวลชนว่า บริษัทเอเชียวิชั่นส์ประมาณว่าจะมีรายได้ในปีแรกประมาณ 100 ล้านบาท โดยที่รายได้ส่วนหนึ่งมาจากการขายซอฟต์แวร์ ดังเช่นเทปวีดีโอ และ CD-ROM แต่ถึงจะอมพระมาพูด ก็ไม่น่าเชื่อว่า เพียงการขายซอฟต์แวร์จะให้รายได้มากมายถึง 100 ล้านบาท ข้อที่นายสมเกียรติมิได้เปิดเผยก็คือ จะมีการผันงบโฆษณาจากภาครัฐวิสาหกิจมาให้บริษัทเอเชียวิชั่นส์ หากงบโฆษณาที่ผันมาให้มีจำนวน 100 ล้านบาท ในขณะที่บริษัทเอเชียวิชั่นส์จ่ายค่าเช่าแก่สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 เพียง 60 ล้านบาท นั่นก็หมายความว่ารัฐบาลให้เงินอุดหนุนในรูปแบบแอมแพงแก่บริษัทเอเชียวิชั่นส์ถึง 40 ล้านบาท

หากการผันงบโฆษณาจากภาครัฐวิสาหกิจเป็นไปอย่างเป็นกระบวนการดังที่กล่าวข้างต้นนี้ ประชาชนก็มีสิทธิที่จะตั้งคำถามว่า เหตุใดจึงต้องเป็นบริษัทเอเชียวิชั่นส์ที่ได้ประโยชน์จากรัฐบาล เหตุใดจึงต้องจ่ายเงินอุดหนุนในรูปแบบแอมแพงแก่บริษัทเอเชียวิชั่นส์ เหตุใดจึงไม่มีการประมูลการให้สัมปทานการใช้เวลาของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 และหากเห็นสมควรในการจ่ายเงินอุดหนุนเพื่อผลิตรายการโทรทัศน์ ทำไมจึงไม่จัดสรรเงินอุดหนุนจากงบประมาณแผ่นดิน เพราะการผันงบโฆษณาจากภาครัฐวิสาหกิจกระทบกระเทือนต่อการประกอบกิจการของภาครัฐวิสาหกิจที่ถูกระงับให้สนองนโยบาย

ในเมื่อบริษัทเอเชียวิชั่นส์ต้องพึ่งพิงรัฐบาลมากมายถึงปานนี้ มิใช่เฉพาะแต่การมีโอกาสเช่าเวลาของสถานีโทรทัศน์ช่อง 11 ชนิดที่ไม่มีเอกชนรายใดมีโอกาสเช่นนี้ มิหนำซ้ำยังเสียค่าเช่าในอัตราต่ำอีกด้วย ทั้งยังได้รับการเกื้อหนุนด้านรายได้จากนโยบายการผันงบโฆษณาจากภาครัฐวิสาหกิจอย่างสำคัญ ก็เป็นเรื่องที่แน่ชัดว่า สถานีโทรทัศน์ช่อง 11 จะไม่มีรายการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาล หรือหากมีรายการลักษณะนี้ ก็ต้องมีการกลั่นกรองมิให้ผู้ที่มีความเห็นขัดแย้งกับนโยบายรัฐบาลอย่างรุนแรงมีโอกาสออกรายการ ความเป็นกลางในการเสนอข่าวสารจะค่อยๆมลายหายไป

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 16 กุมภาพันธ์ 2539

Third Programme

มรดกกรรมของรายการ *Classical Digital FM* ทางสถานีวิทยุ FM 95.0 ขององค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย (อสมท.) ตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2540 เป็นต้นมา ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากปัญญาชนและนักฟังเพลงคลาสสิกเป็นอันมาก

ผมติดตามปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวนี้ด้วยความสนใจยิ่ง เดิมผมเป็นแฟนสถานีวิทยุ FM 95 อย่างเหนียวแน่น เพราะมีเพลงคลาสสิกฟังตลอดทั้งวัน ถึงจะมีรายการข่าวและโฆษณาคั่นรายการ ก็เป็นเพียงส่วนน้อย และถึงจะเปิดเพลงซ้ำไปซ้ำมาก็ยังพอทน นับตั้งแต่เดือนมีนาคม 2540 เป็นต้นมา ผมเลิกฟัง FM 95 และรู้สึกตกใจที่มีการเปลี่ยนแปลงรายการมากมายเช่นนี้

ผมมาทราบจากรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ในภายหลังว่า มรดกกรรมของ *Classical Digital FM* เกิดจากการเปลี่ยนแปลงผู้รับสัมปทาน เดิมบริษัทสยามเรดิโอในสังกัดสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เป็นผู้รับสัมปทานในการจัดรายการตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2538 ระยะเวลาสัมปทาน 20 เดือน ผู้รับสัมปทานต้องจ่ายค่าเช่าแก่ อสมท. เดือนละ 1.6 ล้านบาท โดยอสมท. เป็นฝ่ายผลิตรายการ เมื่อสัมปทานสิ้นอายุ สยามเรดิโอไม่ขอต่ออายุสัมปทานเนื่องจากประสบการขาดทุนจำนวนมาก อสมท. หันไปให้สัมปทานแก่บริษัท Traffic Corner ซึ่งขอเปลี่ยนชื่อรายการเป็น *It's a Fine Radio* ผู้รับสัมปทานรายใหม่ต้องจ่ายค่าเช่าแก่ อสมท. เดือนละ 1.9 ล้านบาทโดยค่าเช่าจะเพิ่มขึ้นปีละ 10% นอกจากนี้ ผู้รับสัมปทานยังต้องจ่ายเงิน 2.5 ล้านบาทแก่ อสมท. สำหรับการให้ทรัพย์สินของสถานี และอีก 1 ล้านบาทสำหรับการซื้อเทปและ CDs (ดูรายงานของมุสตี ฤทธิรินทร์ ใน *The Nation*, April 2, 1997)

แม้ว่า Traffic Corner ต้องจ่ายค่าสัมปทานแก่ อสมท. มากกว่าที่ Siam Radio เคยจ่าย แต่ Traffic Corner ก็คาดว่าจะมีกำไรอย่างงดงาม กำไรที่คาดว่าจะได้มาจากรายได้จากการโฆษณาทางสถานี ซึ่งคาดว่าจะเพิ่มขึ้นมาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างรายการเพลงคลาสสิก ซึ่งเดิมมีตลอดวัน ลดลงเหลือวันละ 8-10 ชั่วโมง นอกนั้นเป็นเวลาสำหรับข่าวรายการสนทนาทางวิทยุ และรายการดนตรียอดนิยม

เมื่อแรกที่ผมฟัง FM 95 ครั้งที่ยังเป็น *Classical Digital FM* ผมนึกถึง *Third Programme* ของ BBC อันเป็นรายการวิทยุสำหรับปัญญาชนในประเทศอังกฤษ

Third Programme เริ่มออกอากาศเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2489 จากการผลักดันของนายวิลเลียม ฮาเลย์ (William Haley) ผู้อำนวยการใหญ่ของ BBC ในขณะนั้น นายฮาเลย์ต้องการให้ *Third Programme* เป็นรายการประเพณีปัญญาที่ผสมผสานระหว่างรายการดนตรีและรายการสนทนา โดยมีเวลาออกอากาศในช่วงเย็นวันละ 6 ชั่วโมง หลักการสำคัญก็คือ จะไม่มีการตัดทอนรายการ หรือแทรกรายการด้วยข่าว ในเวลานั้นยังไม่มีโทรทัศน์ BBC ซึ่งเป็นองค์กรของรัฐบาลอังกฤษรับผิดชอบการผลิตรายการสำหรับเครือข่ายวิทยุ ก่อนหน้านี้ BBC มี *First* และ *Second Programme* ซึ่งเป็นรายการ *Light and Home* อยู่ก่อนแล้ว ฮาเลย์ไม่เกรงข้อครหาว่า การจัดตั้ง *Third Programme* เป็นการเอาใจปัญญาชนกลุ่มเล็กๆ ในอังกฤษมากเกินไป เขาต้องการเห็นการ 'ไต่บันได' ทางวัฒนธรรม โดยผู้ฟังรายการ *Light and Home* เขยิบขึ้นไปฟัง *Third Programme* ฮาเลย์มองเครือข่ายวิทยุ BBC ประดุจหนึ่ง 'ปิรามิดทางวัฒนธรรม' (Cultural Pyramid)

ช่วงสิบปีแรก (2489-2498) นับเป็นยุคทองของ *Third Programme* เพียงช่วงเวลา 2 เดือนแรกที่ออกอากาศ เอ็ดเวิร์ด แซ็กวิลล์-เวสต์ (Edward Sackville-West) นักวิจารณ์สังคมถึงกับลงความเห็นว่า *Third Programme* จะกลายเป็นสถาบันทางการศึกษาและอารยธรรมที่สำคัญยิ่งของอังกฤษ คำทำนายนี้ปรากฏว่าเป็นจริงในเวลาต่อมา

การที่ *Third Programme* เติบโตขึ้นมาเป็นสถาบันทางวัฒนธรรมที่สำคัญยิ่งในสังคมอังกฤษ เกิดจากเหตุปัจจัยหลายด้าน ในประการแรก เมื่อ *Third Programme* ปรากฏสู่โลกสื่อมวลชนในปี 2489 นั้น ยังไม่มีโทรทัศน์เป็นคู่แข่ง ในประการที่สอง สงครามโลกครั้งที่สองเพิ่งยุติลง กระบวนการบูรณะประเทศยังไม่เสร็จสิ้น ผู้คนจำนวนมากยังไม่มียานพาหนะ หรือมีงานทำ ไม่เต็มเวลา การผลิตรายการของ *Third Programme* ทำได้ง่าย และเสียต้นทุนไม่สูงนัก ด้วยเหตุดังนี้ *Third Programme* จึงมีรายการอ่านกวีนิพนธ์ของ Louis MacNeice และ Dylan Thomas มีรายการละครวิทยุของนักการละครร่วมสมัย มีรายการสนทนากับนักปรัชญา นักประวัติศาสตร์ และนักการเมือง เป็นต้น

เมื่อ *Third Programme* เริ่มออกอากาศนั้น ยังไม่มีเทปคาสเซ็ทส์ หรือแม้แต่แผ่นเสียงชนิด LPs ไม่ต้องกล่าวถึง Compact Discs รายการดนตรีทางวิทยุจึงเป็นรายการแสดงสด นักดนตรีที่มีชื่อเสียงจำนวนมากมาออกรายการใน *Third Programme* แม้แต่ Vienna State Opera ยังยกคณะไปแสดงอุปรากรใน *Third Programme* ด้วยเหตุที่ต้องมีการแสดงสดเพื่อกระจายเสียงนี้เอง BBC จึงต้องมีวงดนตรีของตนเองหลายวง วงที่มีชื่อเสียงก็คือ BBC Symphony Orchestra

แต่ความสำเร็จของ Third Programme มิได้เกิดจากปัจจัยเกื้อหนุนเท่านั้น หากยังเป็นเพราะความสามารถของผู้นำและบุคลากรภายใน BBC อีกด้วย ในช่วงที่เป็นยุคทองของ Third Programme ผู้ฟังมีโอกาสฟังรายการดังเช่น Ideas and Beliefs of the Victorians หรือ Stravinsky and Neo-classicism รายการโต้ว่าที่ระหว่างเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) กับบาทบาทหลวงคอปเปลตัน (Father Copleston) แห่งนิกายเยซูอิต เรื่องพระเจ้ามีจริงหรือไม่ และอุปรากรเรื่อง A Mid-Summer Marriage ของ Sir Michael Tippett

การก่อเกิดและเติบโตของโทรทัศน์นำมาซึ่งความเสื่อมถอยของวิทยุ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลและฐานะการคลังของรัฐบาลมีผลกระทบต่อ BBC โดยตรง ยิ่งเมื่อรัฐบาลพรรคอนุรักษนิยม นับตั้งแต่รัฐบาลนางมาร์กาเรต แทตเชอร์เป็นต้นมา ดำเนินตามแนวทางการเสรีนิยมสมัยใหม่ (Neo-Liberalism) ด้วยการตัดทอนงบประมาณด้านสังคม BBC ย่อมมีโอกาสหลีกเลี่ยงผลกระทบได้ แรงกดดันทางการเมืองสร้างความแปรปรวนภายใน BBC ด้วย Third Programme กลายเป็นเป้าหนึ่งที่ถูกโจมตี ในฐานะที่สัดส่วนของประชากรอังกฤษที่ฟังรายการนี้มิได้เพิ่มขึ้น แสดงถึงความล้มเหลวในการ 'ไต่บันได' ทางวัฒนธรรมของประชาชนส่วนใหญ่

เมื่อมีการปฏิรูป BBC อันเป็นผลจากรายงานการศึกษาเรื่อง *Broadcasting in the Seventies* มีการจัดเครือข่ายวิทยุใหม่ โดยมี Radio 1, 2 และ 3 รายการของ Third Programme ตั้งเดิมถูกบรรจุไว้ใน Radio 3 วิชาที่อยู่ในองค์กรมืออยู่ตลอดเวลา ระหว่างการจัดรายการ 'คุณภาพ' เพื่อกลุ่มชนที่อยู่บนยอดปิรามิดทางวัฒนธรรม กับการจัดรายการที่ตามใจ 'ตลาด' มากขึ้น ในยุคสมัยที่ 'ตลาด' เป็นใหญ่ Radio 3 ก็มีแต่รายการเปิดเทปดนตรี ไม่มีรายการประเทืองปัญญาอื่นๆ ในยุคสมัยที่นายสถานี Radio 3 และผู้บริหาร BBC ต้องการสนองความต้องการทางปัญญาของกลุ่มชนที่อยู่บนยอดปิรามิดทางวัฒนธรรม Radio 3 ก็จะมีสัดส่วนของรายการ Third Programme สูง

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมมีผลกระทบต่อ BBC อย่างสำคัญ ว่าจำเพาะวิทยุ นอกจากต้องแข่งขันกับโทรทัศน์แล้ว วิทยุ BBC ยังต้องแข่งขันกับวิทยุเอกชนด้วย สถานีวิทยุเอกชนซึ่งมีรายได้หลักจากการโฆษณา มุ่งจัดรายการเอาใจตลาด เมื่อตลาดมีความต้องการฟังเพลงคลาสสิก บัดนี้ก็มี Classic FM ซึ่งเปิดเพลงคลาสสิกทั้งวัน โดยมีบริษัทที่ผลิตเทปคาสเซ็ทส์และ CDs เป็นสปอนเซอร์ การแสดงสดทางวิทยุ นอกจากจะเป็นเรื่องล้าสมัยแล้ว ยังเสียต้นทุนสูงอีกด้วย Radio 3 จึงมีคู่แข่งในภาคเอกชน ในประการสำคัญ มีวิวาทะพื้นฐานว่า ในยุคสมัยที่สังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมากนี้ ผู้คนยังคงใจจดใจจ่อฟังรายการสนทนาหรือการบรรยายทางวิชาการทางวิทยุอีกหรือไม่

Third Programme มีอายุครบ 50 ปี ในปี 2539 ฮัมฟรีย์ คาร์เพ็นเตอร์ (Humphrey Carpenter) นักจัดรายการวิทยุทาง Radio 3 และมีผลงานหนังสือชีวประวัติบุคคล

สำคัญทางวัฒนธรรม เล่าเรื่องราวของ Third Programme ในหนังสือเรื่อง *The Envy of the World : Fifty Years of the BBC Third Programme and Radio 3* (Weidenfeld and Nicolson, 1996)

แม้ว่าเมืองไทยมีสถานีวิทยุมากกว่า 400 สถานี โดยที่ทั้งหมดรัฐบาลและหน่วยงานราชการเป็นเจ้าของ แต่ไม่มี Third Programme ในเครือข่ายวิทยุไทย อสมท. มีใช้รัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสัมปทานผู้บริหารสถานีวิทยุ FM 95 ในปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2540 อสมท. อยู่ในฐานะมีกำไร การเปลี่ยนแปลงสัมปทานในทางที่ อสมท. ได้รับค่าเช่าและผลประโยชน์เพิ่มขึ้น โดยยินยอมให้ผู้รับสัมปทานจัดรายการเอาใจตลาดมากขึ้น ย่อมมีนัยสำคัญว่า อสมท. หันเข็มมุ่งไปแสวงหากำไรสูงสุด โดยละเลยหน้าที่ในฐานะหัวหน้าหอในด้านวัฒนธรรม

ผมอยากเห็น FM 95 เป็น 'Third Programme' ของเครือข่ายวิทยุไทย เป็นสถานีวิทยุที่ไม่มีโฆษณา แต่มุ่งจัดรายการเพื่อประโยชน์ของชนทุกกลุ่มในสังคม สถานีวิทยุเช่นนี้จะก่อเกิดได้ต้องเป็นนโยบายของรัฐบาล โดยรัฐบาลจัดสรรงบประมาณสำหรับการผลิตรายการอย่างเต็มที่ หรือถ้าหากให้ อสมท. นำกำไรจากภาคส่วนอื่นมาจัดการสถานีวิทยุนี้ ใช้จ่ายของ FM 95 ต้องถือเป็นกำไรสำหรับการคำนวณโบนัสของพนักงาน อสมท. จึงจะเป็นธรรม ผมไม่ต้องการให้ FM 95 เป็นสถานีเพลงคลาสสิก โครงสร้างรายการต้องมีดุลที่เหมาะสมระหว่างรายการดนตรีกับรายการสนทนา ในกลุ่มรายการดนตรีก็ควรมีดุลที่เหมาะสมระหว่างดนตรีไทยเดิม ดนตรีคลาสสิก และ World Music ในกลุ่มรายการสนทนาก็ควรมีดุลที่เหมาะสมระหว่างหัวข้อทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

เมื่อสัมปทานที่ อสมท. ให้แก่ Traffic Corner สิ้นสุดลงในอนาคต อสมท. ควรจะกลับเนื้องกลับตัวผลักดันให้ FM 95 เป็น 'Third Programme'

โครงสร้างรายการวิทยุและโทรทัศน์ในสังคมใด ย่อมสะท้อนถึง 'สุขภาพทางวัฒนธรรม' ในสังคมนั้น อสมท. มีอาชญากรรมหนึ่งที่ในการแก้ปัญหา 'สุขภาพทางวัฒนธรรม' ของสังคมไทยได้

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 18 เมษายน 2540

เมืองไทยกับประชากร 60 ล้านคน

ในที่สุด เมืองไทยก็มีประชากร 60 ล้านคนเมื่อเวลาก่อนเที่ยงของวันเสาร์ที่ 2 พฤศจิกายน 2539 ทั้งนี้ตามการคำนวณของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ในวันดังกล่าว กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ถ่ายทอดสดเพื่อรายงานเกี่ยวกับทารกที่คลอดในโรงพยาบาลใหญ่ 4 แห่งในกรุงเทพฯ และโรงพยาบาลของรัฐอีก 6 แห่งในส่วนภูมิภาค

ในวันต่อมา หนังสือพิมพ์หลายฉบับเสนอภาพทารกซึ่งอยู่ในเครื่องถ่ายที่จะเป็นประชากรคนที่ 60 ล้านของประเทศไทย โดยที่ยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าเป็นใคร หลังจากนั้นหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่ก็ได้สนใจรายงานข่าวนี้อีกเลย

ด้วยความเคารพในความเป็นวิชาชีพของบรรดานักวิชาการในสังกัดสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ผมอดรู้สึกที่ตะขิดตะขวงใจมิได้ว่า ชุมชนวิชาการมีความรู้ที่ตรงต่อความเป็นจริงละหรือว่า ใครเป็นประชากรคนที่ 60 ล้านของประเทศไทย นักประชากรศาสตร์ไปไกลถึงกับบอกว่าประชากรคนที่ 60 ล้านจะเกิด ณ เวลาใด แต่การบอกกล่าวเช่นนี้เป็นเพียงคำทำนาย หาใช่สัจธรรม (truth) ไม่

การพยากรณ์จำนวนประชากรจะถูกตั้งและตรงต่อความเป็นจริงก็ต่อเมื่อจำนวนประชากรที่เป็นฐานในการคำนวณนั้นถูกต้อง อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรคำนวณจากการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรระหว่างช่วงเวลา หากข้อมูลจำนวนประชากรที่ใช้เป็นฐานในการคำนวณไม่ตรงตามความเป็นจริงเสียแล้ว การคำนวณย่อมผิดพลาดได้ง่าย ซึ่งมีผลต่อการพยากรณ์จำนวนประชากรอีกทอดหนึ่ง

นักประชากรศาสตร์อาจมีความมั่นใจในข้อมูลของตนเองว่า ในขณะหนึ่งๆ เมืองไทยมีจำนวนประชากรเท่าไร แต่สำหรับคนที่อยู่นอกวงวิชาการประชากรศาสตร์เช่นผม และสามัญชนโดยทั่วไป ข้อมูลประชากรเป็นเพียงตัวเลขประมาณการ ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่า ณ เวลา 12.00 น. ของวันเสาร์ที่ 2 พฤศจิกายน 2539 เมืองไทยมีจำนวนประชากรกี่คน

ในโลกไร้พรมแดนที่มีการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ ทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย จำนวนประชากรกลายเป็นข้อมูลที่ยากจะทราบโดยด่องแท้ หากเราไม่ทราบข้อมูลจำนวนชาวต่างด้าวที่ลักลอบเข้าเมืองไทย เราจะทราบจำนวนประชากรในประเทศไทยได้

อย่างไร แม้ในกรณีที่ไม่มีการลักลอบเข้าเมือง หากมีทารกที่มีได้จดทะเบียนราษฎรแม่เพียงคนเดียว ข้อมูลประชากรตามทะเบียนราษฎรก็เบี่ยงเบนจากความเป็นจริงเสียแล้ว

ด้วยเหตุดังนี้ ข้อมูลจำนวนประชากรจึงเป็นเพียงตัวเลขประมาณการ และไม่ควรมียึดมั่นว่าเป็นสัจธรรม ความรู้นั้นอาจต่างจากความเป็นจริงได้ ชุมชนวิชาการจึงต้องมีกระบวนการตรวจสอบความรู้ โดยที่มามีความรู้ใหม่เข้ามาแทนที่ความรู้เก่าจำนวนมาก

แต่การที่ทางราชการถึงกับมีโครงการ 'ประเทศไทยมีประชากรครบ 60 ล้านคน' แสดงถึงความยึดมั่นถือมั่นในข้อมูลประชากรว่าเป็นสัจธรรม ตราบาปที่นักประชากรศาสตร์สร้างให้แก่สังคมไทย ก็คือ การก่อให้เกิดความเข้าใจผิดในสังคมไทยว่า คำพยากรณ์นั้นเป็นสัจธรรมแท้ที่จริงนั้น คำพยากรณ์ของนักประชากรศาสตร์มิได้มีสถานะแตกต่างจากคำทำนายของหมอดูที่ยึดตำราโหราศาสตร์ เพราะต่างก็มีโอกาสผิดเหมือนกัน ถึงนักประชากรศาสตร์จะพยายามใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์และเทคนิคทางสถิติในการประมาณการ นักโหราศาสตร์บางสำนักก็เชื่อมั่นในความเป็นศาสตร์แห่งวิชาซีพของตน ทั้งนี้ด้วยการศึกษาสัมพันธ์ระหว่างวิถีแห่งดวงดาวกับชะตากรรมชีวิตมนุษย์ และคอยตรวจสอบความแม่นยำของคำทำนายอยู่เสมอ

แต่การตีขลุมว่า คำพยากรณ์เป็นสัจธรรมนั้นมีข่าวสารที่ซ่อนเร้น (Hidden Message) เพราะทำให้ผู้คนในสังคมมีอาจแยกแยะความแตกต่างระหว่างความรู้กับความเป็นจริง และระหว่างข้อเท็จจริง (fact) กับสัจธรรม (truth) ได้ โดยที่ข่าวสารที่ซ่อนเร้นนี้อาจทำลายฉันทะในการแสวงหาความจริงในสังคมไทยด้วยก็ได้ หากมีใครคนหนึ่งคนใดลุกขึ้นมาเสนอประมาณการใหม่ว่า เมืองไทยมีประชากร 60 ล้านคน ตั้งแต่ปี 2538 ผู้คนจำนวนไม่น้อยอาจไม่เชื่อประมาณการใหม่นี้ เพราะถูกฝังหัวว่า เมืองไทยมีประชากรครบ 60 ล้านคนเมื่อวันเสาร์ที่ 2 พฤศจิกายน 2539 โดยมีพักต้องตรวจสอบว่า ความรู้ใหม่มีฐานข้อมูลและวิธีการประมาณการดีกว่าความรู้เก่าหรือไม่

ราชการไทยเลยเถิดไปถึงขั้นแจกเงินและสิ่งของแก่ประชากรคนที่ 60 ล้าน ในเมื่อไม่มีทางที่จะทราบโดยถ่องแท้ว่า ใครคือประชากรคนที่ 60 ล้าน แล้วจะแจกเงินและสิ่งของแก่ประชากรคนที่ 60 ล้านได้อย่างไร

การจัดสรรสวัสดิการแก่ประชาชนเป็นเรื่องพึงสนับสนุน แต่ต้องเป็นไปด้วยหลักด้วยเกณฑ์ การใช้จำนวนประชากรเป็นเกณฑ์ในการจัดสรรสวัสดิการ นับเป็นการผลาญงบประมาณแผ่นดินโดยแท้ เพราะอาจตั้งคำถามได้ว่า เหตุใดจึงไม่ให้สวัสดิการเป็นพิเศษแก่ประชากรคนที่ 59 ล้าน ฯลฯ

การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับนโยบายประชากรและการพัฒนาคุณภาพประชากร นับเป็นกิจกรรมเดียวที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่กิจกรรมเช่นนี้มีจำต้องมีเฉพาะในวันที่ถูกอุปโลกน์ให้เป็นวันที่เมืองไทยครบ 60 ล้านคน

หากเราเชื่อประมาณการที่ว่า บัดนี้เมืองไทยมีประชากรครบ 60 ล้านคนแล้ว การที่เมืองไทยมิได้มีประชากรมากไปกว่านี้ นับเป็นความสำเร็จของนโยบายการวางแผนครอบครัว ที่มีมากกว่า 25 ปี บัดนี้ ผู้คนในสังคมไทยพากันล้มเลิกไปแล้วว่า บุคคลสำคัญคนหนึ่งที่มีบทบาทในการผลักดันให้นโยบายการวางแผนครอบครัวเป็นนโยบายแห่งชาติ คือ อาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ แต่การผลักดันนโยบายนี้มิได้สะดุดตาย เพราะต้องเผชิญกับการท้าทายจากกระทรวงมหาดไทยภายใต้การนำของพลเอก (และต่อมา จอมพล) ประภาส จารุเสถียร ซึ่งมีความเชื่อว่า นโยบายการวางแผนครอบครัวจะทำให้เมืองไทยตกอยู่ในอุ้งมือของคนจีน เพราะคนจีนไม่นิยมคุมกำเนิด

ความสำเร็จในการผลักดันให้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สอง (2510-2514) บรรจบนโยบายการวางแผนครอบครัว นับเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อสำคัญในการชะลอการเพิ่มขึ้นของประชากร แต่เกือบตลอดทศวรรษ 2510 กระทรวงมหาดไทยต่อต้านนโยบายนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามที่มีการอบรมกำนันและผู้ใหญ่บ้าน อย่างไรก็ตาม แรงต่อต้านบรรเทาเบาบางลงภายหลังจากที่จอมพลประภาสสิ้นอำนาจ

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *Financial Day* ฉบับวันพุธที่ 13 พฤศจิกายน 2539

หนังสือพิมพ์กับนโยบายราคา

หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยพากันปรับราคาทีละฉบับสองฉบับ ล่าสุดหนังสือพิมพ์ *มติชน* และ *ข่าวสด* มีอาจตรึงราคาเดิมไว้ได้ ต้องปรับราคาจากฉบับละ 5 บาทเป็นฉบับละ 7 บาทนับตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2538

ราคากระดาษดิบตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ไตรมาสสุดท้ายของปี 2537 เป็นต้นมา การเติบโตของราคากระดาษเป็นเพราะวัฏจักรราคากระดาษกำลังเปลี่ยนทิศ ภายหลังจากที่ราคาเยื่อกระดาษตกต่ำลงตลอดช่วงเวลาระหว่างปี 2532-2536 ราคาเยื่อกระดาษเริ่มผงกหัวพุ่งขึ้น และจะยังคงทะยานขึ้นต่อไปจนถึงปี 2539 เป็นอย่างน้อย เมื่อราคาเยื่อกระดาษแพงขึ้นย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ราคากระดาษต้องเติบโตตาม ข้ออ้างในการขึ้นราคาหนังสือพิมพ์จึงเป็นข้ออ้างที่สมเหตุสมผลระดับหนึ่ง

ธุรกิจหนังสือพิมพ์สามารถเผชิญวิกฤติการณ์ราคากระดาษได้อย่างน้อย 3 ยุทธวิธี คือ

ยุทธวิธีแรก ได้แก่ การลดต้นทุนการผลิต ซึ่งทำได้ด้วยการลดขนาดและจำนวนหน้าลง รวมตลอดจนการลดจำนวนนักข่าวและบุคลากรอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันก็ต้องปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงานและการผลิตด้วย

ยุทธวิธีที่สอง ได้แก่ การหารายได้จากการโฆษณาเพิ่มขึ้น ทั้งด้วยการขยายพื้นที่การโฆษณาและ/หรือการขึ้นค่าโฆษณา

ยุทธวิธีที่สาม ได้แก่ การขึ้นราคาหนังสือพิมพ์ แต่การขึ้นราคาอาจยังผลให้รายได้จากการขายตกต่ำลงได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับฐานะของหนังสือพิมพ์ในตลาด การขึ้นราคาอาจทำให้คนจนเลิกซื้อหนังสือพิมพ์ แต่ผลกระทบที่มีต่อชนชั้นกลางและชนชั้นสูงที่ต้องการข่าวสารข้อมูลอาจมีไม่มากนัก นอกจากนี้การขึ้นราคายังต้องคำนึงถึงปฏิกิริยาของคู่แข่งด้วย

การที่โลกก้าวเข้าสู่วัฏจักรราคากระดาษในช่วงที่ราคาทะยานขึ้นนี้ก็ก่อผลกระทบอย่างมหาศาลต่อธุรกิจหนังสือพิมพ์ แม้แต่นายทุนสื่อมวลชนรายสำคัญของโลกดังเช่นนายรูเบิร์ต เมอร์ด็อก (Rupert Murdoch) ซึ่งเป็นเจ้าของหนังสือพิมพ์หลายฉบับในหลายประเทศยังต้องสิ้นเสถียรภาพจากผลกระทบครั้งนี้ ถึงกับต้องตระเวนหาซื้อกระดาษเมื่อต้นปี 2538

หนังสือพิมพ์จำเป็นต้องปรับตัวฝ่ามรสุมราคากระดาษ ส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีลดขนาดหนังสือพิมพ์ ดังเช่น *Daily Express* และ *Daily Mirror* ในประเทศอังกฤษ บางฉบับเลือกวิธี

ลดจำนวนพนักงาน ดังเช่น Los Angeles Times ในสหรัฐอเมริกา หนังสือพิมพ์จำนวนไม่น้อยเลือกขึ้นราคา ดังเช่น The Times และ The Sun ในสหราชอาณาจักร ในช่วงที่ราคากระดาษขึ้นหวดระหว่างปี 2532-2536 นายเมอร์ต็อกเปิดฉากทำสงครามราคาหนังสือพิมพ์ ด้วยการส่งลดราคาหนังสือพิมพ์ในอังกฤษที่ตนเป็นเจ้าของ เพื่อแก้ปัญหายอดขายตกต่ำ บัดนี้จำต้องขึ้นราคา สำหรับหนังสือพิมพ์บางฉบับ มรสุมราคากระดาษที่เกิดขึ้นครั้งนี้รุนแรงเกินกว่าที่จะทานได้ จึงต้องเลิกกิจการ ดังเช่น New York News Day ในสหรัฐอเมริกา

แม้ว่าการขึ้นราคาหนังสือพิมพ์เป็นหนทางหนึ่งของความอยู่รอด แต่การปรับราคาจำต้องคาดการณ์เกี่ยวกับปฏิกริยาของหนังสือพิมพ์ที่เป็นคู่แข่งด้วย หากคู่แข่งไม่ปรับราคาตามหนังสือพิมพ์ที่ปรับราคาไปก่อนย่อมต้องเผชิญกับปัญหายอดขายตกต่ำ เพราะผู้ซื้อจะหันไปซื้อหนังสือพิมพ์ที่ยังมิได้ขึ้นราคา ซึ่งสามารถทดแทนกันได้ ด้วยเหตุตั้งนี้เองการปรับราคาหนังสือพิมพ์จึงเป็นพฤติกรรมเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Behaviour) เพราะต้องคาดการณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของคู่แข่งจึงจะกำหนดนโยบายของตนเองได้

แม้ว่าจะมีหนังสือพิมพ์หลายฉบับวางขายในตลาด แต่ตลาดหนังสือพิมพ์ก็เป็นตลาดที่มีคู่แข่งน้อยราย (oligopoly) หนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่เพียง 3-4 ฉบับ สามารถกุมส่วนแบ่งตลาดในสัดส่วนสำคัญไว้ได้ ในอดีตที่เป็นมา หนังสือพิมพ์ไทยรัฐและเดลินิวส์ทำหน้าที่เป็นผู้นำราคา (Price Leader) หากปราศจากความเห็นชอบจากหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่สองฉบับนี้ย่อมยากที่จะปรับราคาได้ หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นมีทางเลือกที่จะปรับราคาแต่โดยลำพัง เพราะทราบแก่ใจดีว่าจะต้องเผชิญกับมรดกกรรมไม่แตกต่างจากเขียด

เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ราคากระดาษครั้งนี้ ผู้ประกอบธุรกิจหนังสือพิมพ์ได้พบปะเพื่อพิจารณาขึ้นราคาหนังสือพิมพ์ เดิมที่กำหนดขึ้นราคาในช่วงปลายเดือนเมษายนหรือต้นเดือนพฤษภาคม แต่แล้ว D-Day ก็ถูกเลื่อนกำหนดไปเรื่อยๆ จนท้ายที่สุด มติชน และ ข่าวสด มีอาจทนแบกภาระค่ากระดาษต่อไปได้

หนังสือพิมพ์ ไทยรัฐ และ เดลินิวส์อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ เจ้าของหนังสือพิมพ์ เดลินิวส์ นั้นเป็นยักษ์ใหญ่ในธุรกิจกระดาษ จึงมีสายป่านยาว เพราะสามารถซื้อกระดาษในราคาถูกลงกว่าหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ส่วนหนังสือพิมพ์ไทยรัฐนั้นแล้ว แม้จะไม่ปรากฏแน่ชัดว่ามีธุรกิจการค้ากระดาษด้วยหรือไม่ แต่ในฐานะหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ย่อมต้องตุนกระดาษจำนวนมากและสามารถแสวงหาแหล่งกระดาษราคาถูกได้ไม่ยากนัก ในประการสำคัญ หนังสือพิมพ์ ไทยรัฐมีรายได้จากการโฆษณาจำนวนมากมหาศาล ซึ่งสามารถช่วยชดเชยต้นทุนกระดาษที่เพิ่มขึ้นได้บางส่วน

เมื่อวิกฤติการณ์ราคากระดาษเริ่มปรากฏโฉมนั้นเป็นช่วงเวลา ที่ *ไทยรัฐ* กำลังเผชิญมรสุมทางการเมือง เนื่องจาก *ไทยรัฐ* เป็นหัวหอกในการเปิดโปงกรณีการแจก สปก.4-01 อันอับยศ ซึ่งสร้างความไม่พอใจแก่รัฐบาลนายชวน หลีกภัยอย่างยิ่ง ผู้นำพรรคประชาธิปัตย์หลายต่อหลายคนกล่าวโจมตี *ไทยรัฐ* อีกทั้งมีการสร้างกระแสต่อต้าน *ไทยรัฐ* ในภาคใต้ ป้ายต่อต้าน *ไทยรัฐ* ปรากฏในหลายจังหวัดในภาคนี้ มรสุมทางการเมืองดังกล่าวนี้ทำให้ *ไทยรัฐ* จำต้องระมัดระวังในการรักษาภาพลักษณ์ของตนเอง การขึ้นราคาหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นจะเป็นการทำลายภาพลักษณ์ของตนเอง และเกื้อกูลให้บริษัทของ *ไทยรัฐ* หยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมาโจมตี *ไทยรัฐ* ได้โดยง่าย ความพ่ายแพ้ของพรรคประชาธิปัตย์ในการเลือกตั้งเดือนกรกฎาคม 2538 แม้โดยพื้นฐานจะเป็นการพ่ายแพ้ตนเอง แต่ก็มิอาจปฏิเสธได้ว่า ส่วนหนึ่งเป็นการพ่ายแพ้หนังสือพิมพ์ *ไทยรัฐ*

การที่ *ไทยรัฐ* ไม่เร่งรีบขึ้นราคา มิใช่เป็นเพราะเหตุผลทางการเมือง และมีใช่เป็นเพราะมีสายป่านยาวเท่านั้น หากยังเป็นเพราะเหตุผลทางธุรกิจอีกด้วย ตลาดส่วนใหญ่ของ *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* อยู่ในระดับล่าง การขึ้นราคาย่อมกระทบต่อยอดขายอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ อีกทั้งยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่าผลกระทบดังกล่าวนี้จะมีมากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ การไม่เร่งรีบขึ้นราคายังเป็นการทดสอบสายป่านของ *ข่าวสด* อีกด้วย

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า หนังสือพิมพ์ *ข่าวสด* ต้องการแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดในระดับล่างจาก *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* จึงเสนอข่าวด้วยยุทธวิธีที่ไม่แตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสนอข่าวที่ตลาดระดับล่างต้องการและการพาดหัวข่าวอย่างหวือหวา *ข่าวสด* สามารถแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดได้มากพอสมควรจากการขายข่าวเกี่ยวกับยันตรระอมโรภิกขุ นอกจากนี้ การกระทบกระทั่งระหว่าง *ไทยรัฐ* กับ *ข่าวสด* ก็ปรากฏเป็นครั้งคราวตลอดช่วงเวลาสองปีที่ผ่านมา (2534-2538) การไม่เร่งรีบขึ้นราคาของ *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* ในขณะที่ *ข่าวสด* จำต้องขึ้นราคาเนื่องจากสายป่านกำลังขาด ย่อมทำให้ *ข่าวสด* ต้องสูญเสียส่วนแบ่งตลาดแก่หนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ทั้งสองโดยมิพักต้องสงสัย

อย่างไรก็ตาม *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* คงไม่สามารถตั้งราคาไว้ได้นาน เพราะวัฏจักรราคากระดาษแพงครั้งนี้ยืดเยื้อเกินกว่าที่คาด ส่วนหนึ่งจะถูกซ้ำเติมด้วยความต้องการกระดาษที่มีมากขึ้นในฤดูการเลือกตั้งประธานาธิบดีอเมริกัน และกว่าที่จะมีการขยายกำลังการผลิตกระดาษได้ก็ต้องรอคอยการสร้างโรงงานกระดาษเพิ่มเติม ซึ่งกินเวลา 1-2 ปี

แต่หนังสือพิมพ์มิใช่สินค้าที่มีลักษณะเหมือนกันไปหมด (Homogeneous Product) หากแต่มีลักษณะอันหลายหลาย (Differentiated Product) ซึ่งทำให้ตลาดหนังสือพิมพ์เป็นตลาดที่มีการแยกส่วน (Fragmented market) ผู้ประกอบการหนังสือพิมพ์จึงสามารถ

จัดทำหนังสือพิมพ์เพื่อจับตลาดเฉพาะส่วนได้ ยิ่งการแยกส่วนของตลาดมีมากเพียงใด การครอบงำของยักษ์ใหญ่ในด้านราคายิ่งมีน้อยเพียงนั้น

เมื่อ *Business Day* ออกจำหน่ายในเดือนธันวาคม 2537 ก็เริ่มจำหน่ายในราคา 15 บาท แทนที่จะเป็น 12 บาท ดูกดหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษฉบับอื่นๆ ในเดือนกรกฎาคม 2538 *Bangkok Post* ปรับราคาเป็น 15 บาทตาม ในขณะที่ *The Nation* ยังคงขายในราคา 12 บาท จวบจนต้นเดือนสิงหาคม 2538 จึงปรับราคาเป็นฉบับละ 15 บาท ตามการปรับราคาของ *มติชน* และ *ข่าวสด*

หนังสือพิมพ์ *สยามกีฬา* ปรับราคาจาก 5 บาทเป็น 7 บาทตั้งแต่ต้นปี 2538 ครั้นในเดือนเมษายน ศกเดียวกัน หนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน* *กรุงเทพธุรกิจ* และ *วิญจักร์* ก็จับมือกันปรับราคาจาก 5 บาทเป็น 10 บาท

หนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษก็ดี หนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนอข่าวกีฬาก็ดี และที่มุ่งเสนอข่าวธุรกิจและเศรษฐกิจก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีตลาดเฉพาะ และข้อสำคัญเป็นหนังสือพิมพ์สำหรับตลาดบน ซึ่งลูกค้าส่วนใหญ่มีฐานะตั้งแต่ชนชั้นกลางขึ้นไป การปรับราคาจึงไม่ผู้มีผลกระทบต่อยอดขายมากนัก และสามารถกำหนดนโยบายราคาเป็นเอกเทศต่างหากไปจากยักษ์ใหญ่ ดังเช่น *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* ได้

แท้ที่จริงนั้น หนังสือพิมพ์สำหรับตลาดบน ดังเช่น *มติชน* *สยามโพสต์* และ *สยามรัฐ* ก็อยู่ในฐานะที่มีจำกัดตามการขึ้นด้านราคาของ *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* เพียงแต่ต้องจูงมือหรือฮั้วกันขึ้นราคา (Price Collusion) เท่านั้น หากไม่มีข้อตกลงด้านราคา หนังสือพิมพ์ที่ขึ้นราคาไปอย่างโดดเดี่ยวก็ต้องเจ็บตัว เมื่อเพื่อนไม่ขึ้นราคาตาม

มติชน อาจเบาใจลงได้บ้าง เพราะหลังจากขึ้นราคาแล้ว *สยามโพสต์* ประกาศขึ้นราคาตามในวันที่ 7 สิงหาคม 2538 ในขณะที่ *สยามรัฐ* ยังคงสงวนท่าที เนื่องจากไม่แน่ใจว่าการขึ้นราคาจะกระทบต่อฐานะการประกอบการมากน้อยเพียงใด โดยที่ในปัจจุบันก็อ่อนแออยู่แล้ว

แต่หนังสือพิมพ์สำหรับตลาดระดับล่าง *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* มีอิทธิพลอย่างสูงในการกำหนดราคา หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆในตลาดนี้ต้องสูญเสียเสรีภาพในการกำหนดราคา เพราะหากขึ้นราคาโดยเอกเทศ ก็ต้องสูญเสียส่วนแบ่งตลาดโดยมิพักต้องสงสัย

การขึ้นราคา *ข่าวสด* นับเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ เนื่องจาก *ไทยรัฐ* และ *เดลินิวส์* ยังคงขายในราคาเดิม หากหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ทั้งสองฉบับนี้สามารถถ่วงราคาเดิมไว้ได้นานเพียงใด *ข่าวสด* ก็ต้องสูญเสียส่วนแบ่งตลาดมากเพียงนั้น เว้นแต่ความแตกต่างในด้านความสามารถในการสนองความต้องการของตลาดสามารถชดเชยความแตกต่างด้านราคา

ในช่วงเวลาทศวรรษเศษที่ผ่านมา ตลาดหนังสือพิมพ์ได้แปรเปลี่ยนไปมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะการแยกส่วนของตลาด (Market Fragmentation) มีมากขึ้น แม้ว่าไทยรัฐ และ เดลินิวส์ ยังคงดำรงฐานะผู้นำราคาในตลาดหนังสือพิมพ์ระดับล่างไว้ได้ แต่ก็ต้องสูญเสียฐานะดังกล่าวในตลาดระดับบนและตลาดหนังสือพิมพ์ที่ขายข้อมูลเฉพาะประเภท

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 4 สิงหาคม 2538

Project Censored

เสรีภาพในข่าวสารและสารสนเทศ (Freedom of Information) นับเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของสังคมประชาธิปไตย ในประเทศที่ระบอบประชาธิปไตยยังรากลึกนานนับศตวรรษ ดังเช่นยุโรปตะวันตกและสหรัฐอเมริกา ประชาชนน่าจะมีเสรีภาพในข่าวสารและสารสนเทศโดยสมบูรณ์ แต่ที่จริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ การเติบโตใหญ่ของธุรกิจสื่อมวลชนและสารสนเทศจนมีฐานะเป็นบรรษัทระหว่างประเทศสร้างอำนาจผูกขาดในธุรกิจดังกล่าวนี้ และอำนาจผูกขาดของบรรษัทยักษ์ใหญ่เหล่านี้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดข่าวสารและสารสนเทศที่เผยแพร่ ในหลายต่อหลายกรณี ความสัมพันธ์ระหว่างนายทุนสื่อมวลชนกับผู้ทรงอำนาจทางการเมืองยังผลให้มีการเซ็นเซอร์ตัวเอง ด้วยเหตุดังนี้ จึงมีข่าวเป็นจำนวนมากที่มีได้มีการเผยแพร่ในวงกว้าง เนื่องจากธุรกิจสื่อมวลชนยักษ์ใหญ่เลือกที่จะไม่เผยแพร่ ทั้งๆที่ข่าวเหล่านั้นมีความสำคัญ

Project Censored ก่อเกิดขึ้นเพื่อเผยแพร่ข่าวนอกกระแส รวมทั้งการจัดอันดับข่าวนอกกระแสที่สำคัญ การจัดอันดับครั้งล่าสุดครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่ปลายปี 2543 ถึงต้นปี 2545 ประกอบด้วยข่าวนอกกระแสที่สำคัญ 10 ข่าวดังต่อไปนี้

ข่าวอันดับที่หนึ่ง FCC ขายคลื่นวิทยุ

Federal Communications Commission (FCC) เป็นองค์กรที่มีหน้าที่ควบคุมและกำกับคลื่นวิทยุในสหรัฐอเมริกา ในปี 2544 FCC เริ่มประกาศขายคลื่นวิทยุ ผลก็คือ บรรดาธุรกิจสื่อมวลชนยักษ์ใหญ่พากันรุกคืบเข้าไปจัดตั้งสถานีวิทยุ แนวความคิดการถ่ายโอนสถานีวิทยุไปให้เอกชนมีมาช้านานแล้ว แรงผลักดันสำคัญมาจาก Freedom and Progress Foundation อันเป็นองค์กรผลิตความคิด (Think Tank) ของฝ่ายขวา รัฐบาลคลินตันมิได้เดินตามแนวนโยบายนี้ เมื่อประธานาธิบดีจอร์จ บุช จูเนียร์ แต่งตั้งให้นายไมเคิล พาวเวลล์ (Michael K. Powell) ดำรงตำแหน่งประธาน FCC นายพาวเวลล์ไม่รีรอในการประกาศขายคลื่นวิทยุ ยังความยินดีปรีดาแก่นายรูเบิร์ต เมอร์ด็อก (Rupert Murdoch) นายไมเคิล พาวเวลล์ เป็นลูกชายนายพลโคลิน พาวเวลล์ (Colin Powell) รัฐมนตรีการต่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา

ข่าวอันดับที่สอง WTO ต้องการถ่ายโอนการผลิตบริการสังคมแก่เอกชน

GATT/WTO ผลักดันให้มี GATS (General Agreement on Trade in Services) อันเป็นข้อตกลงว่าด้วยการค้าบริการโดยเสรี สำนักผู้แทนการค้าแห่งสหรัฐอเมริกา (USTR) นิยามการค้าบริการให้ครอบคลุมถึงบริการสาธารณะ ดังเช่นน้ำประปา สาธารณสุข การศึกษา ห้างสมุด การไปรษณีย์และโทรเลข การขนส่งและคมนาคม การพลังงาน ฯลฯ

ในปี 2542 Bechtel บริษัทก่อสร้างยักษ์ใหญ่แห่ง San Francisco เข้าไปรับสัมปทานการผลิตน้ำประปาในเทศบาลเมือง Cochabamba ประเทศโบลิเวีย และขึ้นอัตราค่าน้ำประปาโดยทันที 35% จนก่อให้เกิดการประท้วงต่อต้าน การนัดหยุดงาน และการจลาจล อันเป็นเหตุให้มีการล้มตายจำนวนไม่น้อย ท้ายที่สุด รัฐบาลโบลิเวียต้องขับ Bechtel ออกจากนอกประเทศในเดือนเมษายน 2543 แต่สื่อมวลชนอเมริกันเกือบมิได้รายงานข่าวนี้เลย

ข่าวอันดับที่สาม รัฐบาลอเมริกันสนับสนุนการสังหารหมู่ในโคลอมเบีย

นโยบายของรัฐบาลอเมริกันที่มีต่อโคลอมเบีย ก็คือ การปราบปรามการค้ายาเสพติด และการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia ด้วยเหตุดังนี้ โคลอมเบียจึงได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลอเมริกันมากเป็นอันดับสาม รองจากอียิปต์และอิสราเอล รัฐบาลอเมริกันมิได้สนใจว่า รัฐบาลโคลอมเบียนำเงินช่วยเหลือไปใช้ในการสังหารหมู่ประชาชนมากมายเพียงใด

ข่าวอันดับที่สี่ รัฐบาลบุชยับยั้ง FBI ตามข่าว บิน ลาดิน

ก่อนการถล่ม World Trade Center เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2544 FBI ตามข่าวขบวนการก่อการร้าย และสืบพบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกตระกูล Bin Laden (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Abdullah bin Laden) และสมาชิกราชตระกูลซาอูดีอาระเบียกับขบวนการก่อการร้าย แต่รัฐบาลบุชยับยั้งการตามข่าวของ FBI เพราะเกรงว่าจะกระทบความสัมพันธ์ที่มีกับซาอูดีอาระเบีย และแล้ว World Trade Center ถูกถล่ม

Greg Palast ร่วมกับ David Pallister แห่ง *The Guardian* ในสหราชอาณาจักร ได้เอกสารภายในของ FBI ซึ่งเป็นบันทึกในปี 2539 และเริ่มรายงานข่าวนี้ จนเป็นเหตุให้รัฐสภาอเมริกันแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อการไต่สวนความบกพร่องในการสืบราชการลับของหน่วยรัฐสภาอเมริกัน

ข่าวอันดับที่ห้า รัฐบาลอเมริกันจงใจทำลายระบบการประปาในอิรัก

เมื่อกองทัพอเมริกันบุกถล่มอิรักในปี 2534 กำหนดแผนในการทำลายระบบการประปาให้พินาศโดยจงใจ เมื่อสงครามอ่าวเปอร์เซียยุติลง รัฐบาลอเมริกันผลักดันให้สหประชาชาติมีมติคว่ำบาตรอิรักในด้านเศรษฐกิจ (Economic Sanction) สินค้าชนิดหนึ่งที่ห้ามขายให้อิรักก็คือ คลอรีน ซึ่งสามารถนำไปใช้ผลิตอาวุธเคมีได้ แต่การขาดคลอรีนมีผลต่อน้ำดื่มและการระบาดของโรคในอิรัก องค์การสหประชาชาติประมาณว่า การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจทำให้เด็กในอิรักต้องตายไปถึง 500,000 คน ในช่วงเวลาทศวรรษเศษที่ผ่านมา แต่ซัดดัม ฮุสเซน ยังคงอ้างอำนาจไว้ได้

Thomas J. Nagy แห่ง *The Progressive* ได้เอกสารภายในของ Defense Intelligence Agency เกี่ยวกับแผนการทำลายระบบการประปาในอิรัก และรายงานเรื่องนี้ในเดือนกันยายน 2544

ข่าวอันดับที่หก รัฐบาลอเมริกันสะสมอาวุธนิวเคลียร์

เมื่อสงครามเย็นยุติหลังจากกำแพงเบอร์ลินพังทลายในปี 2532 ใครๆพากันคาดการณ์ว่า ประเทศมหาอำนาจจะเลิกสะสมอาวุธนิวเคลียร์ ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์พากันวางใจด้วยความเชื่อดังกล่าวนี้ ข้อเท็จจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ รัฐบาลอเมริกันยังคงแอบซุ่มสะสมอาวุธนิวเคลียร์ต่อไป ด้วยการสร้างขีปนาวุธขนาดเล็ก ดังเช่น Battlefield Nuke หรือ Mini Nuke โดยมีเป้าหมายที่จะถล่มสาธารณรัฐประชาชนจีน อิรัก อิหร่าน ซีเรีย ลิเบีย และรัสเซีย

The Los Angeles Times เริ่มรายงานข่าวนี้ในเดือนมีนาคม 2545 แต่แล้วก็มีได้สนใจตามข่าวอีก

ข่าวอันดับที่เจ็ด EMOs กับการครอบงำระบบโรงเรียน

EMOs ย่อจาก Educational Management Organizations เป็นองค์กรรับจ้างบริหารจัดการระบบโรงเรียน EMOs รุกคืบเข้าไปครอบงำระบบโรงเรียนในมลรัฐต่างๆ ณ ที่ซึ่งประชาชนสิ้นความอดทนคุณภาพอันต่ำทรามของระบบโรงเรียนของรัฐ

องค์กรรับจ้างบริหารจัดการระบบโรงเรียนที่ใหญ่ที่สุดในสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันคือ Edison Corp ซึ่งมีสำนักงานใหญ่ในมหานครนิวยอร์ก Edison Corp บริหารโรงเรียน 136 โรงเรียนใน 22 มลรัฐ และ District of Columbia โดยต้องดูแลเด็กนักเรียนจำนวน 75,000 คน การณ์ปรากฏว่า เด็กนักเรียนในโรงเรียนของ Edison Corp ใช้เวลาเรียนมากกว่าโรงเรียนอื่นๆถึง 50% แต่ผลการเรียนมิได้ดีกว่า

Edison Corp ขายหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ เมื่อภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตกสลาย ราคาหุ้นของ Edison Corp ตกต่ำตาม ในประการสำคัญ Edison Corp ตกแต่งบัญชี โดยบันทึก รายการรายได้สูงกว่าความเป็นจริง จนคณะกรรมการหลักทรัพย์และปริวรรต (Securities and Exchange Commission) เข้าไปตรวจสอบในเดือนพฤษภาคม 2545

ข่าวอันดับที่แปด NAFTA ทำลายภาคเกษตรกรรมอเมริกัน

เขตการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA) ก่อตั้งในปี 2536 เพียงไม่ถึงทศวรรษ ภาคเกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาต้องเผชิญผลกระทบที่รุนแรง องค์การประชาชนชื่อ *Public Citizen* ติดตามประเด็นนี้อย่างเกาะติด เกษตรกรรายย่อยจำนวน 33,000 ครอบครัว ต้องสูญหาย ตายจากภาคเกษตรกรรม รายได้ของเกษตรกรตกต่ำลง รวมทั้งการตกต่ำของผลผลิตการเกษตร ที่สำคัญ ดังเช่นข้าวโพด ข้าวสาลี และฝ้าย ข้อมูลเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ประมวลจากสถิติของทางราชการทั้งสิ้น

ข่าวอันดับที่เก้า วิกฤติการณ์การเคหะในสหรัฐอเมริกา

ประชาชนชาวอเมริกันประมาณ 6 ล้านครัวเรือนไม่มีบ้านอยู่อาศัย บ้างต้องหลับนอนข้างถนน บางครอบครัวตั้งแคมป์หลับนอนในที่สาธารณะ ในยุคประธานาธิบดีคลินตัน รัฐบาลสนใจแก้ปัญหาที่อยู่บ้าง ในยุครัฐบาลบุชจูเนียร์ รัฐบาลกำหนดให้กลไกตลาดแก้ปัญหา ผลก็คือ วิกฤติการณ์การเคหะเลวร้ายลงตามลำดับ

ข่าวอันดับที่สิบ CIA แทรกแซงกิจการภายในของ Macedonia

ผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาในมาเซโดเนีย คือ น้ำมัน CIA เข้าไปแทรกแซง การเมืองในมาเซโดเนีย ด้วยการให้การสนับสนุนขบวนการจรรยาภักดิ์กลุ่มต่างๆ ขณะเดียวกัน ก็ดำเนินการให้มีการจัดตั้งรัฐบาลที่เป็นมิตรกับ BP-Amoco-Arco, Chevron และ Texaco

ข่าวทั้งสิบที่น่าเสียดายอย่างย่นย่อข้างต้นนี้มาจาก Project Censored ข่าวเหล่านี้ ล้วนเป็นข่าวนอกกระแสหลัก บรรษัทยักษ์ใหญ่ในธุรกิจสื่อมวลชนเป็นผู้ทำให้เกิดข่าวนอกกระแสหลัก นับวันข่าวนอกกระแสหลักมีแต่จะมีมากขึ้น นั่นหมายความว่า ประชาชนถูกปิดหูปิดตา มากขึ้น

หมายเหตุ

ผู้ที่สนใจ Project Censored โปรดดู www.sfbg.com/36/48/censored.links.html

ภาคผนวก

ข่าวออกกระแส 10 อันดับแรก

ปี 2543 - 2545

| ข่าว | ที่มา |
|---|--|
| 1. FCC Moves to Privatize Airwaves | Jeremy Rifkin, <i>The Guardian</i> (April 2001) MediaFile (Autumn 2001) B.I. Koerner, <i>MotherJones</i> (November 10, 2001) |
| 2. New Trade Treaty Seeks to Privatize Global Social Service | Maude Barlow, <i>The Ecologist</i> (February 2001) |
| 3. U.S. Policies in Colombia Support Mass Murder | Alexander Cockburn and Jeffrey St. Clair, <i>Counterpunch</i> (January 2001) Jim Lobe, <i>Asheville Global Report</i> (October 2001) Dan Kovalik and Gerald Dickey, <i>Steellabor</i> (June 5, 2001) |
| 4. Bush Administration Hampered FBI Investigation into Bin Laden Family Before Sept. 11 | Greg Palast and David Pallister, <i>The Guardian</i> (November 2001) |
| 5. U.S. Intentionally Destroyed Iraq's Water System | Tomas J. Nagy, <i>The Progressive</i> (September 2001) |
| 6. U.S. Government Pushes Nuclear Revival | Stephen I. Schwartz, <i>Bulletin of Atomic Scientists</i> (July 6, 2001) |
| 7. Corporations Promote HMO Model for School Districts | Barbara Miner, <i>Multinational Monitor</i> (February 1, 2002) |
| 8. NAFTA Destroys Farming Communities in U.S. and Abroad | Jim Hightower, <i>Hightower Lowdown</i> (September 2001) |
| 9. U.S. Faces National Housing Crisis | Randy Shaw, <i>In Theses Times</i> (November 2000) |
| 10. CIA Double Deals in Macedonia | Michael Chossudovsky, <i>Globalresearch.ca</i> (August 2001) <i>Emperor's New Clothes</i> (June 2001) |

หมายเหตุ: ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ "ผู้จัดการรายวัน" ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 10 ตุลาคม 2545

บทสัมภาษณ์ในฐานะสินค้า

ผมมีโอกาสเสวนากับนักข่าวและนักหนังสือพิมพ์หลายคนในหลายกรรมาหลายวาระ และพบว่า คนเหล่านี้มิได้ตระหนักถึงลักษณะความเป็นสินค้าของบทสัมภาษณ์แม้แต่น้อย ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงบทสัมภาษณ์ประหนึ่งว่าเป็นสินค้าไร้ราคา (Free Goods) แท้ที่จริงแล้วหาได้เป็นเช่นนั้นไม

ในการสัมภาษณ์ย่อมต้องมีผู้สัมภาษณ์กับผู้ให้สัมภาษณ์ ตลาดบทสัมภาษณ์เป็นตลาดสารสนเทศ (Information Market) ประเภทหนึ่ง ซึ่งย่อมต้องมีผู้ซื้อและผู้ขาย สิ่งที่ซื้อขายกันในตลาดนี้ก็คือ ข้อมูลข่าวสาร ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ขาย ส่วนผู้สัมภาษณ์เป็นผู้ซื้อ การสัมภาษณ์จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ ‘ราคา’ ในการซื้อขายข้อมูลข่าวสารเป็นที่ตกลงกัน แต่ ‘ราคา’ อาจมิได้ชำระด้วยเงิน หากแต่ชำระด้วยสิ่งของหรือสิ่งของที่จับต้องมิได้ ด้วยเหตุที่ในกรณีส่วนใหญ่ การสัมภาษณ์ไม่ต้องเสียเงิน นักข่าวจึงมิได้ตระหนักว่า บทสัมภาษณ์มีลักษณะเป็นสินค้า

เมื่อนักข่าวตัดสินใจสัมภาษณ์บุคคลหนึ่งบุคคลใด การตัดสินใจดังกล่าวเกิดจากการประเมินแล้วว่า ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการสัมภาษณ์ (Expected Benefit) มีมากกว่า ต้นทุนที่คาดว่าจะต้องเสีย (Expected Cost) การประเมินดังกล่าวนี้มักจะมีได้กระทำเป็นกิจจะลักษณะ แต่อย่างน้อยที่สุดมักจะมีอยู่ในใจ

เมื่อนักข่าวต้องการเจาะข่าวเกี่ยวกับนโยบายใหม่ของรัฐบาล นักข่าวมักจะเข้าสัมภาษณ์รัฐมนตรี เลขานุการรัฐมนตรี โฆษกรัฐบาล หรือข้าราชการระดับผู้บริหาร แต่นักข่าวจะไม่สัมภาษณ์ตาสีตาสา ซึ่งไม่รู้เรื่องนโยบายใหม่ของรัฐบาล การตัดสินใจเลือกเช่นนี้ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า นักข่าวมีการประเมินประโยชน์สุทธิ (Net Benefit) ที่คาดว่าจะได้จากการสัมภาษณ์ นักข่าวจำต้องสร้างผลงานให้แก่หนังสือพิมพ์ต้นสังกัดและต้องทำงานแข่งกับเวลา การนำเสนอข่าวหนึ่งข่าวใดก่อนหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆก็ดี และการรายงานข่าวในเรื่องที่ไม่มีหนังสือพิมพ์ฉบับใดรายงานก็ดี นับเป็นผลงานอันโดดเด่นตามมาตรฐานวิชาชีพหนังสือพิมพ์ ด้วยเหตุนี้เอง นักข่าวจึงมักต้องการบทสัมภาษณ์พิเศษ (Exclusive Interview) แต่การได้มาซึ่งบทสัมภาษณ์พิเศษขึ้นอยู่กับความสามารถในการเจาะแหล่งข่าววงใน และขึ้นอยู่กับความยินยอมของแหล่งข่าวที่จะไม่ให้ข้อมูลแก่หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆด้วย

ไม่เฉพาะแต่นักข่าวเท่านั้นที่ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ ผู้ถูกขอสัมภาษณ์ก็ต้องตัดสินใจว่า จะให้สัมภาษณ์หรือไม่แจกเช่นเดียวกัน นายกรัฐมนตรีบางคนในบาง

อารมณ์อาจแสดงอาการ 'งอน' ไม่ยอมให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน เมื่อไม่สบอารมณ์กับการเสนอข่าว ในช่วงเวลานั้น แม่ทัพนายกองบางคนก็มีอาการ 'งอน' ด้วย เมื่อมีการเสนอข่าวอันทำให้ภาพลักษณ์ของกองทัพเสียหาย ในขณะที่ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง มักจะพูดเป็นต้อยท้อยในยามถูกสัมภาษณ์ แต่นายสมัคร สุนทรเวช กลับปิดปากไม่ยอมให้สัมภาษณ์ใดๆ ทั้งๆที่ในประวัติศาสตร์อันไม่ยาวไกลนัก นายสมัครไม่เพียงแต่ไม่หลีกเลี่ยงหน้า หากยังกระโดดเข้าไปใส่สื่อมวลชนอีกด้วย

เหตุใดคนบางประเภทจึงชอบให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน แต่บางประเภทกลับรักษา ระยะห่างจากสื่อมวลชน ?

การให้สัมภาษณ์นั้นมิทั้งประโยชน์และต้นทุนที่ต้องเสีย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการให้สัมภาษณ์อาจมีทั้งประโยชน์ส่วนบุคคล (Private Benefit) และประโยชน์สังคม (Social Benefit) คนบางอาชีพต้องคอยทำตัวให้เป็นข่าว และต้องให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนเป็นอาชีพอยู่แล้ว ผู้ที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ธุรกิจเอกชนก็ดี โฆษกรัฐบาลก็ดี หรือโฆษกหน่วยราชการก็ดี นับเนื่องอยู่ในคนกลุ่มนี้ นักการเมืองมักจะทำตัวให้เป็นข่าว และมักจะไม่ปฏิเสธการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชน เพราะการปรากฏเป็นข่าวมีส่วนช่วยเพิ่มพูนคะแนนนิยมทางการเมืองได้ ในทำนองเดียวกับนักวิชาการหน้าใหม่ที่ยังไม่เป็นที่รู้จักมักคุ้น อาจต้องอาศัยการให้สัมภาษณ์สื่อมวลชนในการสร้างชื่อเสียง การให้สัมภาษณ์ในกรณีเหล่านี้จึงก่อประโยชน์ส่วนบุคคล หากบทสัมภาษณ์ให้ความรู้แก่สาธารณชน หรือก่อให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคม บทสัมภาษณ์นั้นก็จะเป็นประโยชน์แก่สังคมด้วย

ผู้ให้สัมภาษณ์เชื่อว่าจะได้ประโยชน์จากการให้สัมภาษณ์เพียงด้านเดียว หากแต่ยังมีต้นทุนที่ต้องเสียด้วย ต้นทุนที่ประจักษ์แจ้งก็คือ ค่าเสียโอกาสในการใช้เวลา (Opportunity Cost of Time) เวลาที่เสียไปในการให้สัมภาษณ์นั้นสามารถนำไปในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆได้ การเสียเวลาในการให้สัมภาษณ์จึงทำให้ต้องสูญเสียประโยชน์ที่อาจจะได้จากการประกอบกิจกรรมอื่นๆ ต้นทุนอันเกิดจากการเสียเวลานี้แตกต่างกันไปตามบุคคล บางอาชีพถูกว่าจ้างให้มาเสียเวลาในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโฆษกและฝ่ายประชาสัมพันธ์

แต่การให้สัมภาษณ์ไม่เพียงแต่จะทำให้ต้องเสียเวลาเท่านั้น หากยังมีต้นทุนที่ต้องเสียในรูปอื่นๆอีกด้วย หากการรายงานข่าวทำลายภาพลักษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ก็ต้องเสียเวลาในการแก้ข่าวหรือกอบกู้ภาพลักษณ์ หากการรายงานข่าวไม่ตรงต่อบทสัมภาษณ์ หรือเกิดจากความไม่เข้าใจบทสัมภาษณ์ของนักข่าว รายงานข่าวนั้นอาจทำลายชื่อเสียงของผู้ให้สัมภาษณ์ได้ กรณีหลังนี้มักเกิดแก่นักวิชาการหรือผู้ชำนาญการ เมื่อนักข่าวไม่มีข้อมูลที่เพียงพอ และไม่มีพื้นความรู้ที่จะเข้าใจบทสัมภาษณ์ได้อย่างถูกต้อง

การตัดสินใจให้สัมภาษณ์จะเกิดขึ้น เมื่อผู้ให้สัมภาษณ์ประเมินแล้วว่า ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้จากการให้สัมภาษณ์คุ้มกับต้นทุนที่ต้องเสีย ส่วนผู้ที่ไม่ยอมให้สัมภาษณ์ ก็เป็นเพราะผลการประเมินเป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม แต่การประเมินดังกล่าวนี้อาจผิดพลาดได้ ความผิดพลาดในการประเมินจะเป็นข้อมูลที่จะช่วยปรับปรุงกระบวนการตัดสินใจในอนาคต ผู้คนที่ชอบให้สัมภาษณ์ในกาลครั้งหนึ่ง เริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยการปิดปากตนเองมากขึ้น เมื่อพบว่า การให้สัมภาษณ์ให้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า

การสัมภาษณ์จะเกิดขึ้น เมื่อนักข่าวและผู้ให้สัมภาษณ์บรรลุข้อตกลง ในตลาดบทสัมภาษณ์ นักข่าวเป็นผู้ซื้อบทสัมภาษณ์ โดยที่ผู้ให้สัมภาษณ์เป็นผู้ขาย นักข่าวเป็น “ผู้ซื้อ” บทสัมภาษณ์แต่ในนาม เพราะผู้ซื้อที่แท้จริงก็คือ เจ้าของหนังสือพิมพ์หรือรายการวิทยุและโทรทัศน์ในการซื้อขายบทสัมภาษณ์นี้ ราคาที่จ่ายมิได้ชำระด้วยเงิน หากแต่ชำระด้วยประโยชน์ในแง่ที่ได้กระจายข่าวสารที่ตนต้องการกระจาย บางครั้งผลประโยชน์ที่ได้รับปรากฏในรูปของชื่อเสียง (นักวิชาการ) หรือคะแนนนิยมทางการเมือง (นักการเมือง) บทสัมภาษณ์จึงมีฐานะเป็นสินค้าที่มีการซื้อขายกันในตลาด เพียงแต่ ‘ราคา’ ที่จ่ายเห็นได้ไม่ชัดเท่านั้น

ตลาดบทสัมภาษณ์ในเมืองไทยยังมิได้มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน หากแต่เป็นตลาดที่นำของแลกเปลี่ยนของ (Barter Economy) เมื่อนักข่าวสัมภาษณ์ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง นักข่าวกำลังแลกเปลี่ยนคะแนนนิยมทางการเมือง (ของ ร.ต.อ.เฉลิม) กับข้อมูลข่าวสารจากร.ต.อ.เฉลิม เมื่อนักข่าวสัมภาษณ์นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ นักข่าวกำลังแลกเปลี่ยนชื่อเสียงและความแพร่หลายของความคิด (ของนายรังสรรค์) กับข้อมูลข่าวสารจากรายรังสรรค์ บทสัมภาษณ์จึงมิใช่สินค้าไร้ราคา (Free Goods) หากแต่เป็นสินค้าทางเศรษฐกิจ (Economic Goods)

การเติบโตของพลังเศรษฐกิจทุนนิยมและกระบวนการโลกาภิวัตน์ ทำให้เงินเริ่มเข้ามามีบทบาทในตลาดบทสัมภาษณ์ ตลาดบทสัมภาษณ์เริ่มมีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ทั้งนี้ปรากฏว่า สำนักข่าวตะวันตกและญี่ปุ่นเริ่มจ่ายเงินให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นคนไทย จาริตดังกล่าวนี้ก่อเกิดในสังคมตะวันตกเป็นเวลาหลายทศวรรษแล้ว นายเฮนรี คิสซิงเจอร์ (Henry Kissinger) สามารถโก่งค่าตัวการให้สัมภาษณ์ทั้งหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ การจ่ายค่าสัมภาษณ์เป็นการชำระค่าเสียเวลาให้แก่ผู้ให้สัมภาษณ์ สถาบันวิทยุปีซีจ่ายค่าสัมภาษณ์แก่นักวิชาการไทยเพราะถือเป็นการซื้อความชำนาญพิเศษ

จารีตการจ่ายค่าสัมภาษณ์กำลังถดถอยจากประเทศทุนนิยมอาวุโสมาสู่ประเทศไทย สังคมไทยกำลังเรียนรู้ลักษณะความอาวุโสของทุนนิยมดังกล่าวนี้ ความมีค่าของเวลาซึ่งเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับขั้นของการพัฒนาทุนนิยมและตามความเร่งรัดแห่งชีวิต จะทำให้มีการจ่ายเงินเพื่อซื้อบทสัมภาษณ์มากขึ้นในอนาคต รายการวิทยุและโทรทัศน์ รวมตลอดจนหนังสือพิมพ์

เศรษฐกิจจะเป็นหัวหอกในการรับจารีตดังกล่าวนี้ เมื่อถึงตอนนั้นภาพลักษณ์ของบทสัมภาษณ์ ในฐานะที่เป็นสินค้าจะปรากฏอย่างชัดเจนมากขึ้น

การจ่ายเงินซื้อบทสัมภาษณ์จะช่วยลดปริมาณและเพิ่มคุณภาพของบทสัมภาษณ์ ในปัจจุบันนักข่าวมิได้ตระหนักถึงลักษณะความเป็นสินค้าของบทสัมภาษณ์ จึงมีการสัมภาษณ์กัน อย่างฟุ่มเฟือย อีกทั้งยังปรากฏเสมอว่า นักข่าวไม่ทำการบ้านก่อนการสัมภาษณ์ คำถามที่สื่อถึง อวิชชาจึงปรากฏให้เห็นและได้ยินได้ฟังอยู่เสมอ การจ่ายเงินซื้อบทสัมภาษณ์จะกดดันให้นักข่าว ต้องทำการบ้าน ต้องเลือกสรรคำถาม และต้องเลือกสรรผู้ให้สัมภาษณ์มากขึ้น คุณภาพของ บทสัมภาษณ์จึงน่าจะดีขึ้น

ตลาดบทสัมภาษณ์กำลังแปรจากตลาดที่นำของแลกกับของ (Barter Economy) ไปสู่ตลาดที่มีการใช้เงินเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน (Money Economy) การเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวนี้จะมีผลกระทบอย่างมหาศาลต่อธุรกิจสื่อสารมวลชน การเปลี่ยนแปลงนี้ค่อยๆเกิดขึ้น และยากที่จะยับยั้งได้ ไม่ว่าจะชอบหรือไม่ก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ระหว่างนักข่าวกับ แหล่งข่าว ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมกำลังจะถูกทำลายไป สิ่งที่กำลังจะมาแทนที่ก็คือ ความสัมพันธ์บน พื้นฐานของสินค้าและสัญญา

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 24 ธันวาคม 2536

The World and I

ผมโตมากับ *ดรουνसार ชัยพฤกษ์ และวิทยาศาสตร์* คนรุ่นผมยังมีโอกาสพานพบ นิตยสารสำหรับเด็กและเยาวชนที่มีสาระและให้ความรู้ ต่างกับเด็กและเยาวชนสมัยนี้ที่ไม่มี นิตยสารเฉพาะกลุ่มที่ทรงคุณภาพ จะมีก็แต่นิตยสารสำหรับเด็กวัยรุ่นที่เป็นกลไกของระบบ จักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism)

ผมมีงานเขียนปรากฏสู่บรรณพิภพครั้งแรกใน *ดรουνसार* เมื่อเรียนหนังสืออยู่ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 (เทียบเท่าประถมศึกษาปีที่ 6 ในปัจจุบัน) จำได้ว่าเขียนเรื่องโรงรับจำนำ แห่งแรกในเมืองไทย โดยอาศัยข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ *วชิรญาณวิเศษ* ผมคงมีบทความตีพิมพ์ ใน *ดรουνसार* หลายเรื่อง แต่บัดนี้จำมิได้แล้ว เมื่อ *ดรουνसार* ถึงแก่กรรม ผมรู้สึกโศกอาดูร เพราะ *ดรουνसार* เป็นสนามบ่มเพาะวิถียุทธในการขีดเขียนของผม นิตยสารสำหรับเด็กและเยาวชน ฉบับอื่นๆทยอยเดินลง ‘หลุมฝังศพ’ รวมทั้ง *วิทยาศาสตร์มหัศจรรย์* ของอาจารย์จันตรี ศิริบุญรอด โดยที่รัฐบาลรวมทั้งกระทรวงศึกษาธิการมิได้สนใจส่งเสริมกิจกรรมในด้านนี้แม้แต่น้อย

เมื่อผมพานพบนิตยสาร *The World and I* เมื่อกว่าครึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ผมบอกกับตัวเองว่า ผมได้พบนิตยสารในฝันแล้ว *The World and I* มีโครงสร้างเนื้อหาอย่างที่ผมต้องการบริโภค ทุกฉบับจำแนกเนื้อหาออกเป็น 7 ภาค

ภาคแรกตั้งชื่อว่า Current Issues อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม นอกจากจะมีรายงานข่าวแล้ว ยังมีบทวิเคราะห์ข่าวอีกด้วย บุคคลในข่าวและปริทัศน์ว่าด้วยบทบาทของสื่อมวลชนเป็นคอลัมน์น่าสนใจในภาคนี้ บางครั้ง กองบรรณาธิการเชื้อเชิญนักวิชาการหรือผู้นำทางปัญญาเปิดเวที ‘วิวาทะ’ ในประเด็นปัญหาต่างๆ อาทิเช่น ควรให้มีการทำแท้งโดยเสรีหรือไม่ ควรให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพในการครอบครอง อาวุธปืนหรือไม่ ฯลฯ

ภาคที่สองตั้งชื่อว่า The Arts อันเป็นเรื่องราวด้านศิลปะ ซึ่งมีตั้งแต่ละครเวที อนุสรณ์ การแสดงดนตรี ภาพยนตร์ งานแสดงศิลปะทั้งด้านปฏิมากรรม จิตรกรรม และภาพพิมพ์ รวมถึงตลอดจนสถาปัตยกรรม ผู้อ่านมีโอกาสอ่านบทความเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของศิลปิน นามอุโฆษทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดนตรีและภาพยนตร์มีทั้งงานคลาสสิกและงานร่วมสมัย

ภาคที่สามตั้งชื่อว่า Life อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของผู้คนในภูมิภาคต่างๆ เนื้อหาในส่วนนี้เหมาะแก่ผู้อ่านที่เป็นนักท่องเที่ยวนักมากเป็นพิเศษ เพราะมีบทความแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวและอาหารการกินในแดนดินต่างๆ บางฉบับเคยมีบทความเกี่ยวกับประเทศไทยด้วย

ภาคที่สี่ตั้งชื่อว่า Natural Science แปลว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เนื้อหาในภาคนี้ประกอบด้วยบทความที่รายงานความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์แขนงต่างๆ ทั้งฟิสิกส์ เคมี และชีววิทยา บางฉบับมีบทความว่าด้วยชีวิตและผลงานของนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญ ทั้งที่ล่วงลับไปแล้วและที่ยังมีชีวิตอยู่ นอกจากนี้ ยังมีบทความที่นำเสนอการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์กับสังคมและวัฒนธรรมอีกด้วย

ภาคที่ห้าตั้งชื่อว่า Culture อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของผู้คนในดินแดนต่างๆ เนื้อหาในภาคนี้มีความสัมพันธ์กับภาคที่สาม (Life) เพียงแต่มีจุดเน้นแตกต่างกัน โดยในภาคนี้ให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม รูปแบบของวัฒนธรรม และวัฒนธรรมบนทางสองแพร่ง

ภาคที่หกตั้งชื่อว่า Book World แปลว่า โลกหนังสือ ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่งเลือกหนังสือและตัดตอนเนื้อหาบางส่วนมาพิมพ์ให้อ่าน ตามด้วยบทวิเคราะห์และวิจารณ์ ส่วนที่สองเป็นบทวิจารณ์หนังสือ ทั้งในสาขาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ส่วนที่สามนำเสนอชีวิตและผลงานของนักเขียนคนสำคัญ เนื้อหาในภาคนี้ถูกใจบรรดาหนอนหนังสือทั้งหลาย

ภาคที่เจ็ดตั้งชื่อว่า Modern Thought ประกอบด้วย บทความที่หนักสมอง ทั้งสาขาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ โดยทั่วไปมักจะมีการกำหนดกรอบหัวข้อของบทความในแต่ละฉบับ อาทิเช่น อนาคตของสังคมสารสนเทศ (Information Society) ประชาธิปไตยในสหรัฐอเมริกา วัฒนธรรมอินเทอร์เน็ต ฯลฯ

The World and I มีนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาและนักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นกลุ่มเป้าหมาย ผู้ที่ได้รับเชิญให้เขียนบทความในภาคต่างๆส่วนใหญ่เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยหรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้นำทางปัญญา แม้ว่าคณะผู้จัดทำ *The World and I* อันมีมอร์ตัน แคปเปลน (Morton A. Kaplan) เป็นบรรณาธิการจะมีจุดยืนเอียงไปข้างอนุรักษนิยม (Conservative) แต่นิตยสารรายเดือนฉบับนี้พยายามถ่วงดุลย์มิให้เอียงซ้ายหรือเอียงขวามากเกินไป ผู้อ่านจึงได้ประโยชน์จากความคิดเห็นอันหลากหลายของผู้เขียนที่มีอุดมการณ์แตกต่างกัน

โครงสร้างเนื้อหาของ *The World and I* ดังที่ผมกล่าวถึงข้างต้นนี้ ถูกใจผมมากเป็นพิเศษ เพราะสามารถตอบสนองของความอยากรู้ของผมได้ในเกือบทุกด้าน ผมได้รับประโยชน์อย่างมากจากภาค Natural Science เพราะเป็นสาขาที่ผมมีความรู้แน่น มีอาชีพติดตามอ่านจากวารสารหรือนิตยสารเฉพาะสาขาได้ โดยที่นิตยสารโดยทั่วไปไม่มีรายงานข่าวหรือบทความในด้านนี้ ภาค Book World ให้ประโยชน์แก่ผมมากในด้านวรรณกรรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือที่ผมสามารถหาอ่านจากแหล่งอื่นๆ ได้อยู่แล้ว ภาค The Arts, Life และ Culture ช่วยที่ผมเปิดหูเปิดตา และเป็นประโยชน์ในการศึกษาพัฒนาการของทุนวัฒนธรรม (Cultural Capital) ส่วนภาค Current Issues แม้ผมจะสามารถหาอ่านจากแหล่งต่างๆ ได้ แต่ *The World and I* มีจุดเด่นในการประมวลข้อมูลและประเด็นปัญหาอย่างค่อนข้างครบถ้วน

The World and I เริ่มออกฉบับปฐมฤกษ์ในเดือนมกราคม 2529 และมีอายุครบ 15 ปีเมื่อเดือนมกราคม 2544 ในปัจจุบันมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษามากกว่า 7,000 โรงเรียนสมาชิก *The World and I* มิใช่แบบเรียนหรือตำราเรียน แต่สามารถใช้ประกอบการศึกษาได้อย่างดีเยี่ยม จนถึงกับมีการจัดทำ *Teachers' Guide* เพื่อเป็นคู่มือสำหรับครูที่ต้องการนำ *The World and I* ประกอบการเรียนการสอนวิชาต่างๆ ผู้อ่าน *The World and I* มิได้มีแต่นักเรียน นักศึกษาเท่านั้น ผู้นำในรัฐสภาและผู้นำด้านอื่นๆ ก็เป็นผู้อ่านด้วย

จุดเด่นของ *The World and I* มิได้มีเฉพาะแต่ด้านเนื้อหา การจัดพิมพ์ด้วยกระดาษอาร์ตอย่างดี รวมตลอดจนการจัดรูปเล่มและภาพประกอบอันงดงาม นับเป็นจุดเด่นสำคัญด้วย ภาพจิตรกรรมของจิตรกรผู้มีชื่อเสียงและภาพการแสดงอุปรากรในภาค The Arts ภาพชีวิตของผู้คนในภาค Life เสริมความโดดเด่นของ *The World and I* มากยิ่งขึ้น

ผมฝันที่จะได้เห็น *The World and I* ฉบับภาษาไทย มิใช่การแปล *The World and I* เป็นภาษาไทย หากแต่เป็นการผลิตนิตยสารวิชาการโดยมี *The World and I* เป็นแบบจำลอง แต่นิตยสารวิชาการที่เยี่ยมยอดนี้จะอุบัติในสังคมไทยก็แต่โดยการสนับสนุนของรัฐบาล เพียงด้วยการให้เงินอุดหนุนแก่โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาทั้งของรัฐบาลและเอกชนในการเป็นสมาชิก *The World and I* ฉบับภาษาไทย โดยที่มีเงินอุดหนุนการผลิตในระยะแรกเริ่มด้วย หากรัฐบาลไม่เห็นอานิสงส์การส่งเสริมการผลิตนิตยสารวิชาการ นิตยสารประเภทนี้ถือกำเนิดในบรรณพิภพได้ยาก เพราะใช้เงินลงทุนสูง มีความเสี่ยงในการลงทุนสูง และอัตราผลตอบแทนต่ำ

แม้ว่าเอกชนจะสามารถผลิตนิตยสาร *สารคดี* และ *National Geographic* ได้ แต่ *The World and I* เป็นมากกว่า *สารคดี* และ *National Geographic*

หมายเหตุ

1. นิตยสาร *The World and I* หาอ่านได้ในหอสมุดปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือดู www.worldandi.com

2. ความสำเร็จของ *The World and I* ในรอบ 15 ปีแรก โปรดอ่าน Michael Marshall, "Fifteen Years of World and I Excellence", *The World and I* (January 2001).

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร *ผู้จัดการรายเดือน* ฉบับเดือนมกราคม 2545

Google.Com

รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนปิดกั้นมิให้ประชาชนเข้าสู่ www.google.com อันเป็นมาตรการหนึ่งในการปิดกั้นปิดตาประชาชน โดยไม่ปล่อยให้ประชาชนท่อง Cyberspace ได้โดยเสรี ขบวนการสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศอ้างว่า รัฐบาลจีนใช้ข้าราชการจำนวน 30,000 คน ในการตรวจสอบ websites ต่างๆ และตรวจสอบ e-mail ของประชาชน ในปัจจุบัน รัฐบาลจีน ปิดกั้น websites จำนวน 500,000 แห่ง มิให้ประชาชนเข้าถึง (ดูรายงานข่าว “China Blocking Google”, *BBC News*, September 2, 2002) ทั้งนี้โดยอ้างว่า websites เหล่านี้ให้สารสนเทศที่เป็นพิษเป็นภัยต่อประชาชน

www.google.com เป็น Search Engine ที่เป็นดาวรุ่งพุ่งแรง โดยที่มีอายุไม่ถึง 5 ขวบปี

Search Engine ทำหน้าที่เสมือนหนึ่ง ‘ห้องสมุด’ ใน Cyberspace ผู้ที่ต้องการแสวงหาความรู้และค้นหาข้อมูล เพียงแต่เข้าสู่ Search Engine และพิมพ์คำไข (Key Words) หรือหัวข้อที่ต้องการค้น Search Engine จะช่วยนำพาไปสู่ Web Sites ต่างๆที่สามารถให้ความรู้และข้อมูลตามคำไขหรือหัวข้อที่ค้นนั้น

จากการศึกษาของ Steve Lawrence และ Lee Giles แห่ง NEC Research Institute ซึ่งมีสำนักงานในเมืองพรินซ์ตัน มลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า Search Engine ยักษ์ใหญ่ในปี 2541 ได้แก่ Hotbot, AltaVista, Northern Light, Excite, Infoseek และ Lycos

ในปี 2542 Northern Light ถีบตัวขึ้นมาเป็นผู้นำ Search Engine เพราะสามารถเชื่อมโยงสู่พื้นที่ใน cyberspace มากกว่า Search Engine อื่นๆ ในปีเดียวกันนั้น Alltheweb.com ปราบกฏตัวธุรกิจ Search Engine และโฆษณาว่า จะพยายามเชื่อมโยงสู่ URLs (Uniform Resource Locators) ทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ใน World Wide Web ซึ่งประมาณกันว่ามีอยู่ประมาณ 800 ล้าน URLs Fast Search and Transfer ASA แห่งนอร์เวย์ก็กำหนดเป้าหมายเดียวกับ Alltheweb.com

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ Google.Com เติบโตอย่างช้าๆ และกลายมาเป็นดวงดาราดวงใหม่ในหมู่ธุรกิจ Search Engine

ประวัติของ Google.Com มีส่วนคล้ายคลึงกับ Microsoft เพราะก่อเกิดจากมันสมองของเพื่อนนักศึกษาร่วมสถาบันเดียวกัน ผู้ที่มีส่วนสถาปนา Google.Com เป็นนักศึกษาคอมพิวเตอร์แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด 2 คน ได้แก่ เซอร์เก้ บริน (Sergey Brin) และลาร์รี่ เพจ (Larry Page) ทั้งสองร่วมกันสร้าง Search Engine ในปี 2538 โดยตั้งชื่อว่า BackRub ห้องพักในมหาวิทยาลัยของคนทั้งสองแปรสภาพเป็นสำนักงาน ห้องพักของเพจเป็นศูนย์สารสนเทศ ส่วนห้องพักของบรินเป็นสำนักงานธุรกิจ

ในระยะแรกเริ่ม เซอร์เก้ บริน และลาร์รี่ เพจ มีปัญหาการขาดแคลนเงินทุน แต่สามารถระดมทุนจากญาติสนิทมิตรสหายในเวลาต่อมา จนได้เงินทุน 1 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ในจำนวนนี้ แอนดี เบ็คโกลไฮม์ (Andy Bechtolsheim) เพื่อนร่วมมหาวิทยาลัย ซึ่งต่อมาเป็นคนหนึ่งที่ร่วมก่อตั้ง Sun Microsystems ร่วมลงขันด้วย 100,000 ดอลลาร์อเมริกัน และแล้ว Google Inc. ก็ก่อตั้งขึ้นในปี 2541

เหตุใดจึงตั้งชื่อบริษัทว่า Google?

Google มาจากคำว่า Googol ซึ่งในทางคณิตศาสตร์หมายถึง เลข 1 ซึ่งตามด้วยเลขศูนย์อีก 100 ตัว

www.google.com ใต้อันดับ Search Engine อย่างรวดเร็ว ในปัจจุบัน มีผู้เข้าไปใช้บริการประมาณวันละ 150 ล้านราย ในด้านการประกอบการ Google Inc เริ่มเข้าสู่ภาวะคุ้มทุนโดยคาดว่าจะมีรายได้ประมาณ 50 ล้านดอลลาร์อเมริกันในปี 2545 เมื่อมีข่าวว่า Google Inc จะจดทะเบียนกับตลาดหลักทรัพย์ในปี 2544 มีการประเมินมูลค่าบริษัทว่า ตกประมาณ 250 ล้านดอลลาร์อเมริกัน แต่จนถึงบัดนี้ Google Inc ยังมีได้เป็นบริษัทจดทะเบียน

ในปี 2544 Google Inc เปลี่ยนแปลงการบริหาร โดยลาร์รี่ เพจ (อายุ 28 ปีในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งประธานบริษัทด้านผลิตภัณฑ์ และเซอร์เก้ บริน (อายุ 27 ปีในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งประธานบริษัทด้านเทคโนโลยี และแต่งตั้งให้อีริก ชมิทต์ (Eric Schmidt) เป็น CEO ชมิทต์เคยอยู่ Sun Microsystems ระหว่างปี 2526-2540 และเคยดำรงตำแหน่ง CEO ของ Novell หลังจากนั้น

Google Inc มีสำนักงานใหญ่ Googleplex ใน Silicon Valley มีศูนย์สารสนเทศ 4 ศูนย์ กระจายตามจุดต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา หากศูนย์หนึ่งศูนย์ใดมีปัญหา ศูนย์อื่นจะทำหน้าที่แทน ศูนย์สารสนเทศเหล่านี้เชื่อมโยง Web Sites ต่างๆทั่วโลกประมาณ 300 ล้านแห่ง ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 2,000 ล้านหน้า

ความนิยมใช้บริการ www.google.com ซึ่งเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลจาก ปัจจัยสำคัญอย่างน้อย 2 ปัจจัย ปัจจัยแรก ได้แก่ ความรวดเร็วในการให้ข้อมูลแก่ผู้ใช้บริการ ปัจจัยที่สอง ได้แก่ ความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ให้

ผู้ที่เข้าไปค้นข้อมูลใน Cyberspace ย่อมต้องการข้อมูลตรงต่อความต้องการ ในเวลาอันรวดเร็ว Search Engine ที่ผู้ใช้บริการเลื่อมความนิยม มักเป็นเพราะให้ข้อมูลไม่ตรงต่อ คำไขหรือหัวข้อที่ค้น ซึ่งทำให้เสียเวลาในการค้นโดยใช้เหตุ

การที่มีผู้ใช้บริการ www.google.com เพิ่มขึ้นในอัตราสูง ทำให้ Google Inc มี รายได้จากการโฆษณาเพิ่มขึ้นตามไปด้วย โดยที่รายได้จากการโฆษณาเป็นรายได้หลักของธุรกิจ Search Engine

แต่การเป็นดาวรุ่งพุ่งแรงสร้างปัญหาแก่ Google.Com ด้วย ด้านหนึ่งมีผู้พยายาม สร้างสารสนเทศลงด้วยวิธีการอันแยบยล เพื่อให้ติดอันดับ Web Sites ยอดนิยมของ Google.Com เพราะอันดับดังกล่าวมีผลต่อรายได้จากการโฆษณาของ Web Sites เหล่านั้น ในอีกด้านหนึ่ง Google Inc เริ่มถูกฟ้องฐานละเมิดกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินทางปัญญา ดังที่ Overture Services คู่แข่งในธุรกิจ Search Engine ฟ้อง Google Inc ว่า นำเทคโนโลยีในการขาย Online Advertising ที่ Overture Services คิดค้นไปใช้โดยพลการ

การเชื่อมต่อ Web Sites ที่เป็นคู่ปรปักษ์ เริ่มสร้างปัญหาแก่ Google.Com ดังกรณีที่ Church of Scientology ฟ้อง Google Inc ในฐานละเมิดลิขสิทธิ์ เพราะ Google.Com เผยแพร่ผลงานของ Church of Scientology ในส่วนที่สงวนลิขสิทธิ์ แต่เบื้องหลังการฟ้องร้องนี้ ก็คือ เมื่อมีผู้ต้องการเข้าสู่ Web Site ของ Church of Scientology www.google.com ช่วย เชื่อมโยงสู่ Operation Clambake ด้วย โดยที่ Operation Clambake เป็นคู่ปรปักษ์ของ Church of Scientology และวิพากษ์วิจารณ์ตลอดเวลาว่า Church of Scientology หิวเงินและเห็นแก่ได้

www.google.com เป็นที่นิยมของผู้ใช้บริการชาวจีน เพราะสามารถให้ข้อมูลข่าวสารภาษาจีนได้อย่างกว้างขวาง รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนจึงต้องตัดไฟแต่ต้นลม นับเป็น Search Engine หนึ่งเดียวที่ถูกรัฐบาลจีนเล่นงาน โดยที่ www.yahoo.com และ www.msn.com ไม่เคยต้องเผชิญชะตากรรมเช่นนี้

หมายเหตุ

1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับ Google Inc. ดู “Google Is Feeling Lucky”, *BBC News* (May 10, 2002)
2. การเปลี่ยนแปลงการบริหารภายใน Google Inc. ดู “Google Profitable, New Chief Says”, *BBC News* (August 6, 2001)
3. ข่าวการเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์ของ Google Inc. ดู “Google Mulls Float Plans”, *BBC News* (June 24, 2001)
4. ข้อมูลเกี่ยวกับยักษ์ใหญ่ในธุรกิจ Search Engine ดู
 “World Wide Web Is 320 Million and Growing”, *BBC News* (April 3, 1998)
 “Web Engines Could Do Better”, *BBC News* (July 7, 1999)
 “Search Engine Seeks Billion URLs”, *BBC News* (August 3, 1999)
5. รายงานข่าว Link Bombers เล่นงาน Google.Com ดู “Google Hit By Link Bombers”, *BBC News* (March 13, 2002)
6. รายงานข่าว Overture Services ฟ้อง Google Inc ดู “Google Sued By Its Rival”, *BBC News* (April 8, 2002)
7. รายงานข่าว Church of Scientology ฟ้อง Google Inc ดู “Scientology Church Fights Google,” *BBC News* (April 25, 2002)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับพฤหัสบดีที่ 19 กันยายน 2545

จาก FT.com ถึง Manager Online

ผมอ่านหนังสือพิมพ์ *Financial Times* ทาง Internet จนหลงเข้าใจว่าเป็น 'สินค้าไร้ราคา' (Free Good) เพราะสามารถอ่านได้ทุกชอกทุกมุมในหนังสือพิมพ์นั้น โดยไม่ต้องเสียสตางค์ และแล้ววันหนึ่งเมื่อต้นปี 2545 เสรีภาพในการท่องเที่ยวใน *FT.com* ก็ถูกจำกัด เพราะเจ้าของหนังสือพิมพ์ขอเก็บสตางค์สำหรับรายงานข่าวและบทวิเคราะห์ข่าวบางประเภท ข้อเขียนของคอลัมนิสต์บางคนเปิดอ่านมิได้ เว้นแต่จะจ่ายเงินเสียก่อน

ผมสนองตอบต่อนโยบายราคาของ Pearson Group ด้วยการฟังบิรวารของ *BBC* (www.bbc.co.uk) มากขึ้น ส่วนหนังสือพิมพ์ *Financial Times* ผมอ่านจากหนังสือพิมพ์กระดาษในห้องสมุดป่วย อิงภากรณ์ เพียงแต่ล่ากว่าปกติ 2-3 วัน

ที่จริงแล้ว ผมมีความประหลาดใจที่ Pearson Group เริ่มเก็บเงินจากผู้อ่านทาง Internet เพราะการแตกสลายของภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่กระทบต่อธุรกิจสารสนเทศโดยตรง บรรดาวิสาหกิจที่ประกอบธุรกิจผ่าน Internet พวกนี้ล้มหายตายจากทีละบริษัทสองบริษัท และต่อมานับสิบนับร้อยบริษัท จนหนังสือพิมพ์บางฉบับเปิดคอลัมน์ "Dot.com Graveyard" เพื่อรายงานข่าวการก้าวสู่หลุมฝังศพของธุรกิจ Dot.com "จาก *Dot.com* ไปสู่ *Dot.gone*" เป็นข้อบทความที่ผมเขียนในเดือนเมษายน 2544 (นิตยสาร *ผู้จัดการรายเดือน*)

ผมเป็นแฟนของ *The New York Times* มิใช่เพราะติดตามรายงานข่าว หากแต่เป็นเพราะติดตามคอลัมนิสต์บางคน ดังเช่น Paul Krugman ในประการสำคัญ ผมรู้สึกตื่นตาตื่นใจในการท่องเที่ยวในโลกหนังสือของ www.nytimes.com *The New York Times* เคยเป็นแหล่งสารสนเทศเกี่ยวกับนักเขียนและวรรณกรรม อันเป็นขุมความรู้สำคัญ *Featured Authors* จัดเรียงข้อมูลนักเขียนและปัญญาชนตามลำดับอักษร เมื่อเข้าไปค้นนักเขียนหรือปัญญาชนแต่ละคน จะพบประวัติและผลงาน บทวิจารณ์หนังสือที่นักเขียนหรือปัญญาชนผู้นั้นเป็นผู้เขียน บทสัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ และรายงานข่าว ข้อเขียนหรือรายงานข่าวบางเรื่องย้อนหลังไป 30-40 ปี อยู่มาวันหนึ่งในปี 2544 www.nytimes.com ดึงข้อมูลนักเขียนและวรรณกรรมออกจาก website แต่ยังคงคอลัมน์ *Featured Authors* ไว้ คราวนี้ให้ข้อมูลนักเขียนหรือปัญญาชนเพียงหนึ่งคน บางครั้งนานนับสัปดาห์ บางครั้งนานนับเดือน หากผู้อ่านต้องการข้อมูลนักเขียนหรือปัญญาชนคนอื่นก็ต้องจ่ายเงินซื้อ

ผมสนองตอบต่อนโยบายราคาของ *The New York Times* ด้วยการหันไปพึ่งข้อมูลของ www.booksunlimited.co.uk ซึ่งมีได้มีฐานข้อมูลกว้างขวางเท่า www.nytimes.com

ในยุคสมัยที่เศรษฐกิจฟองสบู่เป่งบาน Financial Websites ผุดขึ้นราวกับดอกเห็ด ธุรกิจประเภทนี้ต้องการขายข่าวและบทวิเคราะห์เศรษฐกิจและการเงินผ่านทาง Internet ผู้ซื้อต้องการข่าวและบทวิเคราะห์เพื่อเป็นฐานการตัดสินใจในการประกอบธุรกิจและในการซื้อขายหุ้น Financial Websites มีรายได้จาก 2 แหล่งใหญ่ อันได้แก่ รายได้จากค่าสมาชิก และรายได้จากการโฆษณา ด้วยเหตุที่มีการแข่งขันค่อนข้างรุนแรง แต่ละ Website จะต้องพัฒนาคุณภาพผลผลิต เพื่อแย่งชิงลูกค้า หากได้ธนาคาร ธุรกิจการเงิน ธุรกิจหลักทรัพย์ และบรรษัทระหว่างประเทศเป็นลูกค้า ก็จะมีฐานลูกค้าที่ค่อนข้างมั่นคง ขนาดของฐานลูกค้าเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดรายได้จากการโฆษณาอีกทอดหนึ่ง เพราะคงไม่มีวิสาหกิจเอกชนใดที่ต้องการโฆษณาผ่าน Financial Websites ที่มีลูกค้าน้อย

ธุรกิจ Financial Websites เป่งบานในสหรัฐอเมริกามากกว่าในยุโรปตะวันตก มีพิกัดถ่วงถึงภูมิภาคอื่น เพราะรายได้จากการซื้อขายหลักทรัพย์มีความสำคัญสำหรับคนอเมริกันมากกว่าผู้คนในยุโรป ด้วยเหตุดังนั้น ชาวอเมริกันจึงต้องการสารสนเทศทางการเงินมากกว่าผู้คนในภูมิภาคอื่นๆ

หนังสือพิมพ์ที่ขายสารสนเทศด้านเศรษฐกิจและการเงิน ดังเช่น *The Wall Street Journal*, *Financial Times* และ *The Economist* ล้วนแล้วแต่มี Websites ของตนเอง และประกอบธุรกิจดูเดียวกับ Financial Websites โดยทั่วไป โดยที่มีความได้เปรียบในด้าน Economies of Scope เพราะเพียงแต่นำข่าวและบทวิเคราะห์ที่มีอยู่แล้วขึ้น Websites ในขณะที่ Financial Websites โดยทั่วไปต้องเริ่มต้นจากการผลิตข่าวและบทวิเคราะห์ เนื่องจากไม่มีฐานสารสนเทศและบทวิเคราะห์ที่สร้างขึ้นจากธุรกิจหนังสือพิมพ์ของตนเอง

หนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่โดยทั่วไปล้วนมี Websites ของตนเอง เมื่อหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งสร้าง Website หนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆก็ต้องเจริญรอยตาม มิฉะนั้นอาจถูกทิ้งห่างในการแข่งขัน ในระยะแรกหนังสือพิมพ์ต่างๆ เปิดให้อ่าน Website ของตนโดยไม่คิดสตางค์ เพราะต้องเปิดโอกาสให้ลูกค้าได้สำรวจตรวจสอบคุณภาพของ Website รายได้จากการเก็บค่าสมาชิกหรือจากการขายสารสนเทศจึงมีน้อย โดยที่รายได้หลักมาจากการโฆษณา

เมื่อภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ถึงกาลแตกสลาย ภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ คืบคลานมาแทนที่ รายได้จากการโฆษณาตกต่ำลงอย่างน่าใจหาย Financial Websites จำนวนมากต้องปิดม่านการประกอบการ หลายต่อหลายบริษัทก้าวลงสู่หลุมฝังศพ หนังสือพิมพ์

ที่ประกอบธุรกิจ Information Online เริ่มหารายได้จากผู้อ่านมาทดแทนรายได้จากการโฆษณาที่ตกต่ำลง *Financial Times* จัดอยู่ในกลุ่มนี้

Pearson Group มิได้เป็นเจ้าของ *Financial Times* เท่านั้น หากยังถือหุ้นสัดส่วนสำคัญใน *The Economist* สำนักพิมพ์ Penguin สำนักพิมพ์ Dorling Kindersley (DK) สำนักพิมพ์ National Computer Systems (NCS) และ RTL Group ซึ่งประกอบธุรกิจวิทยุกระจายเสียง รายได้ของ *Financial Times* เริ่มตกต่ำลงตั้งตั้งแต่ปี 2544 อันเป็นผลจากภาวะถดถอยของรายได้จากการโฆษณา ด้วยเหตุที่ธุรกิจ Information Inline มิได้ให้กำไร Pearson Group จึงเริ่มเข้มงวดในการเก็บเงินจากผู้อ่าน ซึ่งในสภาวะปกติมีประมาณ 2.7 ล้านคน ขณะเดียวกัน ก็มีการเปลี่ยนตัวบรรณาธิการใหญ่จาก Richard Lambert มาเป็น Andrew Gowers

ในขณะที่ Financial Websites ทั่วโลกกำลังเผชิญภาวะถดถอย *Manager Online* กลับอยู่ในสภาพคึกคักยิ่ง ผมเพิ่งทราบว่า หนังสือพิมพ์ ผู้จัดการ มี Website ของตนเองเมื่อปีเศษที่แล้ว ผมพานพบนักศึกษาคนหนึ่ง download บทความที่ผมเขียนจาก www.manager.co.th ผมรู้สึกประหลาดใจอย่างยิ่ง เพราะมิได้รับรู้มาก่อน ในเวลานั้น www.manager.co.th ค่อนข้างด้อยพัฒนา ตรงกันข้ามกับ www.gotomanager.co.th (Website ของนิตยสารผู้จัดการรายเดือน) ซึ่งก้าวหน้ากว่ามาก

เมื่อประมาณเดือนเศษที่ผ่านมา เพื่อนร่วมสำนักทำพระจันทร์คนหนึ่งให้ความเห็นว่า www.manager.co.th เป็น Website หนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่ดีที่สุดในปัจจุบัน ความเห็นดังกล่าวนี้ทำให้ผมต้องเข้าไปตรวจสอบ และพบความก้าวหน้าอย่างชัดเจน www.manager.co.th มิได้มีเฉพาะข่าวและบทวิเคราะห์ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน เท่านั้น หากยังมีรายงานข่าว บทวิเคราะห์ และทัศนวิจารณ์ของทีมงาน *Manager Online* แยกต่างหากจากผู้จัดการรายวันอีกด้วย ด้วยเหตุดังนี้ ผู้อ่าน www.manager.co.th จึงได้ประโยชน์สองเท่า ทั้งจากผู้จัดการรายวัน และ *Manager Online*

ข้อที่บ่งชี้ว่า www.manager.co.th กำลังพัฒนาสู่บรรทัดฐานสากลมีอยู่อย่างน้อย 2 ด้าน

ด้านหนึ่ง ได้แก่ การสร้างเครือข่ายสารสนเทศ (Information Link) รายงานข่าวหนึ่งๆ จะถูกเชื่อมโยงไปยังรายงานข่าวเดียวกันหรือชุดเดียวกันในอดีต บทความหนึ่งๆจะถูกเชื่อมโยงไปยังบทความอื่นๆ ของผู้เขียนคนเดียวกัน หรือถูกเชื่อมโยงไปยังรายงานข่าวในกลุ่มเดียวกัน

เพียงแต่กรอบเวลาแห่งการเชื่อมโยงค่อนข้างสั้น เนื่องจาก www.manager.co.th เพิ่งก่อเกิดต่างจาก www.bbc.co.uk ที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ข่าวชุดเดียวกันเมื่อกว่าครึ่งทศวรรษที่แล้ว

ด้านที่สอง ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ผู้อ่านแสดงความคิดเห็นทำยบบทความหรือทำบทความวิจารณ์ เสมือนหนึ่งการเปิดเวที ‘ประชาพิจารณ์’ บทความและข้อเขียนนั้นๆ ผมมีโอกาสอ่านความเห็นของผู้อ่านที่มีต่อบทความของผม และพบว่า เมื่อผมเขียนบทความด้านการเมืองคราดิ มักจะมี ‘พลปืน’ ยิง cyberbullets ใส่ผมครานั้น

www.manager.co.th ใจดีที่ให้ผู้อ่านแสวงหาสารสนเทศจากผู้จัดการรายวันทุกชอกทุกมุม มีหน้าซ้ำยังเชื่อมต่อไปยังผู้จัดการรายสัปดาห์ และผู้จัดการรายเดือน อีกด้วย ในแง่นี้ www.manager.co.th มิได้แตกต่างจาก Newspaper Online ในยุคแรกเริ่มที่มีได้เก็บเงินจากผู้อ่าน แต่ www.manager.co.th จะอยู่รอดทางการเงินได้อย่างไร เพราะนอกจากไม่มีรายได้จากผู้อ่านแล้ว ยังเกือบไม่มีรายได้จากการโฆษณาอีกด้วย

หมายเหตุ

1. รายงานข่าวเกี่ยวกับ Financial Websites โปรดอ่าน Orla Ryan, “Making Money from Financial News”, *BBC News* (May 15, 2001)
2. รายงานข่าวเกี่ยวกับฐานะการเงินของหนังสือพิมพ์ *Financial Times* โปรดอ่าน “FT.com to start charging users”, *BBC News* (March 4, 2002)
“FT.com hit by worst ad slump since 1970s”, *BBC News* (July 29, 2002)
3. รายงานข่าวการเปลี่ยนตัวบรรณาธิการใหญ่ของ *Financial Times* โปรดอ่าน “FT gets new editor”, *BBC News* (July 5, 2001)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 สิงหาคม 2545

ภาคที่สี่

อาหารการกิน แฟชั่น และสุนทนาการ

บริโภคนิยม

เสียงเรียกร้องให้ประชาชนชาวไทยเพิ่มรายจ่ายในการบริโภคกำลังก้องกังวาน

ในนามของความรักชาติ นายธนาคารบางนายออกมาปลั่งมธุรสวาจาว่า หากต้องการให้สังคมเศรษฐกิจไทยฟื้นตัวจากภาวะถดถอย ประชาชนชาวไทยจำเป็นต้องเพิ่มรายจ่ายในการบริโภค ตรรกของข้อเรียกร้องนี้ ก็คือ เมื่อประชาชนเพิ่มรายจ่ายในการบริโภค ภาคการผลิตสามารถขายสินค้าและบริการที่ผลิตได้ การผลิตย่อมขยายตัว และการจำเรียดเติบโตทางเศรษฐกิจย่อมเกิดขึ้น

แต่ข้อที่น่ากังขาก็คือ เสียงเรียกร้องนี้เกิดจากความรักชาติจริงละหรือ มิได้เกิดจากความเห็นแก่ตัวหรือเหตุใด? นายธนาคารผู้อุดมด้วย 'ความรักชาติ' จึงไม่เคยเอื้อนเอ่ยและเรียกร้องให้มีการช่วยเหลือคนยากจน และไม่เคยมั้แต่แสดงความเอื้ออาทรต่อผู้คนที่ต้องทำงานชนิดหลังสู้ฟ้า หน้าสู้ดิน แต่แล้วกลับมามีเสียงเรียกร้องให้คนไทยเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภคเพียงเพื่อให้สังคมเศรษฐกิจไทยฟื้นตัวจากภาวะถดถอย

ข้อที่นายธนาคารมิได้เอื้อนเอ่ย ก็คือ เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยฟื้นตัวจากภาวะถดถอย ภาคธุรกิจเอกชนย่อมมีความสามารถในการชำระหนี้เพิ่มขึ้น ปัญหาหนี้สูญและหนี้เสียของธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินต่างๆย่อมลดลง และนี่เองเป็นสารสนเทศที่ซ่อนเร้นของข้อเรียกร้องนี้ สารสนเทศที่ซ่อนเร้นดังกล่าวนี้สะท้อนถึงความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของนายธนาคารอย่างยิ่ง

แทนที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นแก้ปัญหามาตรฐานเศรษฐกิจ นายธนาคารและนายทุนการเงินทั้งหลาย หากมีความรักชาติจริง สมควรที่จะเรียกร้องตนเองให้กระทำการเพื่อประเทศชาติ โดยลดละความเห็นแก่ได้เยี่ยงสัตว์เศรษฐกิจ หนทางหนึ่งในการฟื้นคืนจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ ก็คือ การเร่งประนอมหนี้กับลูกหนี้ การลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ และการขยายการให้สินเชื่อ มาตรการต่างๆเหล่านี้ล้วนอยู่ในวิสัยที่นายธนาคารและนายทุนการเงินทั้งหลายสามารถดำเนินการได้ และเป็นผลดีต่อระบบเศรษฐกิจไทยโดยมิพักต้องสงสัย

ในช่วงสองเดือนเศษที่ผ่านมา ธนาคารพาณิชย์ร่วมกันลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากกลางอย่างฮวบฮาบ ในขณะที่การปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้เป็นไปอย่างเชื่องช้ายิ่ง อัตราดอกเบี้ยเงินฝากออมทรัพย์เหลือเพียงปีละ 4.5% ต่อปี อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำอยู่ในช่วง 6.5 – 7.5% ต่อปี ในขณะที่อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ตักประมาณ 14 – 15% ต่อปี ผลก็คือความแตกต่างระหว่างดอกเบี้ยเงินให้กู้กับอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก (interest spread) สูงถึง 7% การอ้างส่วนต่างของอัตราดอกเบี้ยไว้ในระดับสูงเช่นนี้ ในด้านหนึ่งย่อมเกื้อกูลต่อการบรรเทาภาวะการขาดทุนของธนาคารพาณิชย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งแสดงถึงการเอาเปรียบประชาชนเจ้าของเงินฝาก อีกทั้งไม่เกื้อกูลต่อการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจด้วย

ประพจน์กรรมของนายธนาคารพาณิชย์ดังที่กล่าวข้างต้นนี้มีได้สะท้อนให้เห็นอะไรอื่น นอกเหนือจากความเป็นสัตว์เศรษฐกิจของนายธนาคารพาณิชย์ และความเป็นสัตว์เศรษฐกิจอีกเช่นกันที่ทำให้นายธนาคารพาณิชย์บางนายออกมาเรียกร้องให้ประชาชนเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภค แทนที่จะเรียกร้องตนเองในการปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้และในการขยายการจัดสรรสินเชื่อ

แต่การอ้างส่วนต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้กับอัตราดอกเบี้ยเงินฝากไว้ในระดับสูงเช่นนี้ ยังเป็นประเด็นแห่งการวิพากษ์ในประชาสังคม จนท้ายที่สุดรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังต้องออกมา ‘เล่นละคร’ แสดงความไม่เห็นด้วยด้วยท่าทีอันขึงขัง

ข้อที่พึงพิจารณาอย่างยิ่ง ก็คือ การเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภคของประชาชนให้คุณให้โทษแก่ระบบเศรษฐกิจไทยอย่างไรบ้าง

เมื่อเกิดวิกฤติการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 จนทางการต้องปล่อยให้เงินบาทมีค่าลอยตัว ประชาชนถูกเรียกร้องให้รัดเข็มขัดและลดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว เพราะประพจน์กรรมการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ไม่ว่าจะป็นภาครัฐบาลหรือภาคเอกชน นับเป็นสาเหตุปฐมฐานของปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด หรืออีกนัยหนึ่ง ปัญหาการขาดแคลนเงินออม จนเกิดช่องว่างระหว่างการลงทุนกับการออม (Investment – Saving Gap)

นับตั้งแต่สังคมเศรษฐกิจไทยก้าวสู่ยุคของการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ในปี 2504 เป็นต้นมา การขาดแคลนเงินออมเป็นปัญหาของระบบเศรษฐกิจไทยมาโดยตลอด เพียงแต่ในระยะแรกเริ่ม อาการของปัญหายังไม่ร้ายแรง หากแต่ทวีความร้ายแรงตามกาลเวลา จนกลายเป็นปัญหาเรื้อรัง เมื่อระบบเศรษฐกิจไทยมีปัญหาเงินออมมีไม่พอแก่การใช้จ่าย ทางออกของการแก้ปัญหา ก็คือ การยืมเงินออมจากต่างประเทศ (foreign saving) หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การกู้ยืมเงินจากต่างประเทศ นับตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคมจึงเป็นยุทธศาสตร์การพึ่งพิงการก่อหนี้ต่างประเทศเพื่อหล่อเลี้ยงการเติบโตทางเศรษฐกิจ (Debt – led Growth)

แต่การพึ่งพิงการก่อหนี้ต่างประเทศย่อมมีขีดจำกัด เพราะขึ้นอยู่กับความสามารถในการชำระหนี้ และความเชื่อมั่นของชุมชนการเงินระหว่างประเทศที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทย หากความสามารถของระบบเศรษฐกิจในการชำระหนี้เสื่อมทรามลง หรือชุมชนการเงินระหว่างประเทศหมดความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทย การหล่อเลี้ยงการเติบโตทางเศรษฐกิจด้วยการอาศัยหนี้ต่างประเทศมีโอกาสเป็นไปได้อีกต่อไป การขาดความเชื่อมั่นที่มีต่อระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2539 – 2540 ทำให้มีการโยกย้ายเงินทุนออกจากระบบเศรษฐกิจไทย จนสร้างปัญหาเสถียรภาพทางการเงินอย่างรุนแรง

หลังวิกฤติการณ์การเงินเดือนกรกฎาคม 2540 ประชาชนถูกเรียกร้องให้ลดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว และการเก็บหอมรอมริบถูกตีตราว่าเป็นประพฤติกกรรมอันควรแก่การสรรเสริญ แต่แล้วเวลาผ่านไปเพียงขวบปีเศษ สถานีวิทยุและสถานีโทรทัศน์บางสถานีพากันโฆษณาชวนเชื่อประหนึ่งว่า การออมเป็นประพฤติกกรรมที่ไม่ดี อันสมควรแก่การประนาม เพราะการออมขัดขวางการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจ

ในท่ามกลางสภาวะการณดังกล่าวนี้ ประชาชนคนสามัญย่อมตกอยู่ในความสับสน และปฏิบัติตัวไม่ถูก เพราะมีข้อกังขาว่า การออมเป็นความดีหรือความเลวกันแน่

ประชาชนคนไทยมีการใช้จ่ายเกินตัวมาเป็นเวลาช้านาน ทั้งนี้ด้วยอิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยม(Consumerism) ในระดับมหภาค ระบบเศรษฐกิจไทยต้องยืมเงินออมจากต่างประเทศมาใช้จ่าย ในระดับจุลภาค คนจนที่มีรายได้ไม่พอประทังชีวิต จำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินเพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา แต่คนชั้นกลางจำนวนมาก ซึ่งมีรายได้เกินเลยระดับพอประทังชีวิต มีประพฤติกกรรมการใช้จ่ายเกินตัว กลุ่มทุนยักษ์ใหญ่ ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอาศัยการโฆษณาเป็นกลไกในการหล่อหลอมรสนิยมของผู้บริโภค และจัดระบบการขายสินค้าผ่านส่ง เพื่อกระตุ้นการใช้จ่ายในการบริโภค ในประการสำคัญ กระบวนการสากลานวัตกรรมของวัฒนธรรมเองไกลแซกซันก็ดี กระบวนการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า(Commodification)ก็ดี และการเติบโตใหญ่ของทุนวัฒนธรรม(Cultural Capital)ก็ดี ล้วนแล้วแต่ส่งเสริมการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยม

การเติบโตใหญ่ของภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่เกือบตลอดทศวรรษ 2530 มีส่วนเสริมส่งการเติบโตใหญ่ของลัทธิบริโภคนิยมอย่างสำคัญ ไม่เพียงแต่จะมีการใช้จ่ายอย่างเกินตัวและการนำเข้าสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศเท่านั้น หากทว่าคนไทยจำนวนไม่น้อยยังเดินทางไปต่างประเทศเพื่อใช้จ่ายในการบริโภคภายนอกประเทศอีกด้วย

หากการ ‘กลับตัวกลับใจ’ เป็นบทเรียนสำคัญจากวิกฤติการณ์เศรษฐกิจปี 2540 สังคมเศรษฐกิจไทยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยหันมาพึ่งตนเองมากขึ้น และเดินแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง ในการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวนี้อัน ประชาชนจะต้องปรับเปลี่ยนประเพณีการบริโภค โดยลดการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยและจำกัดให้มีการใช้จ่ายอย่างเกินตัว

ขอให้สังเกตด้วยว่า ประเทศที่มีเงินออมอย่างพอเพียงและไม่ต้องพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศ ดังเช่นไต้หวันและสิงคโปร์ แม้จะต้องเผชิญวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจจุดเดียวกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงอื่น ๆ แต่ก็สามารถฝ่าคลื่นลมมรสุมไปได้โดยบอบช้ำไม่มากนัก ในขณะที่ประเทศที่มีปัญหาการขาดแคลนเงินออม และยึดกุมยุทธศาสตร์การพึ่งพิงเงินกู้จากต่างประเทศในการหล่อเลี้ยงการเติบโตทางเศรษฐกิจล้วนแล้วแต่มีอันเป็นไป ไม่ว่าจะเป็นเกาหลีใต้ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และฟิลิปปินส์

เมื่อภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่ในญี่ปุ่นแตกสลายนับตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา จนต้องเผชิญกับภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ รัฐบาลญี่ปุ่นเพียงเรียกร้องให้ประชาชนเพิ่มการใช้จ่ายในการบริโภคเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยใช้มาตรการทางการเงินในการส่งเสริมการบริโภค ด้วยการลดอัตราดอกเบี้ยเพื่อทำลายสิ่งจูงใจในการออม

รัฐบาลนายชวน หลีกภัย กำลังเจริญรอยตามรัฐบาลญี่ปุ่นด้วยการลดอัตราดอกเบี้ยเงินฝากให้อยู่ในระดับต่ำ จนในเวลานี้อัตราดอกเบี้ยเงินฝากต่ำกว่าอัตราเงินเฟ้อ ในขณะที่อัตราเงินเฟ้อตกประมาณ 8% อัตราดอกเบี้ยเงินฝากประจำอยู่ในช่วง 6.5 – 7.5% ต่อปี นั้นย่อมหมายความว่า อัตราดอกเบี้ยเงินฝากที่แท้จริง (real rate of interest) มีค่าติดลบ ซึ่งมีผลในการทำลายสิ่งจูงใจในการออม

แต่ระบบเศรษฐกิจไทยมีโครงสร้างแตกต่างจากญี่ปุ่นอย่างสำคัญ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจญี่ปุ่นมีดุลบัญชีเดินสะพัดเกินดุล ระบบเศรษฐกิจไทยมีปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัดในขั้นรากฐาน แม้จะมีการคาดการณ์ว่า บัญชีเดินสะพัดจะเกินดุลในปีนี้ แต่ก็ยังเป็นปรากฏการณ์เพียงชั่วคราว เนื่องจากเป็นผลจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจ หากสภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจคืนสู่สภาพปกติ การขาดดุลบัญชีเดินสะพัดจะต้องเกิดขึ้นอีกดังที่ปรากฏมาแล้วซ้ำแล้วซ้ำเล่า ตลอดระยะเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ความแตกต่างด้านโครงสร้างนี้เอง ทำให้การใช้มาตรการเลียนแบบญี่ปุ่นจำต้องระมัดระวัง เพราะการส่งเสริมการใช้จ่ายในการบริโภคในญี่ปุ่นอาจมิได้มีผลถึงกับทำให้ญี่ปุ่นมีปัญหาการขาดดุลบัญชีเดินสะพัด แต่การส่งเสริมการใช้จ่ายในการบริโภคในประเทศไทยย่อมซ้ำเติมปัญหาการขาดแคลนเงินออม และส่งเสริมการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยม

บทเรียนจากเรื่องนี้ ก็คือ รักยาวให้สั้น รักสั้นให้ต่อ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หากเห็นแก่ผลประโยชน์ระยะยาว จักต้องบั่นทอนการเติบโตของลัทธิบริโภคนิยม และบั่นทอนการใช้จ่ายเกินตัวของประชาชน ในทางกลับกัน หากเห็นแก่ผลประโยชน์ระยะสั้น เพียงหวังให้เศรษฐกิจฟื้นตัวก็ต้องต่อลมหายใจให้แก่ลัทธิบริโภคนิยม และส่งเสริมการใช้จ่ายอย่างเกินตัวของประชาชนต่อไป

ประชาชนมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะเลือกเส้นทางเดินหนึ่งเส้นทางใดระหว่างทางแพ่งทั้งสองนี้ ขอแต่เพียงให้มีสารสนเทศอันสมบูรณ์สำหรับการตัดสินใจ

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 ตุลาคม 2541

บะหมี่ในฐานะอาหารโลก

บะหมี่ที่ชาวจีนเรียกว่า *Chow mein* และชาวญี่ปุ่นเรียกว่า *ramen* มีประวัติศาสตร์อันยาวไกล บะหมี่ทำจากแป้งข้าวสาลี ชาวอาหรับรู้จักผลิตแป้งข้าวสาลีตั้งแต่ 5,000 ปีก่อนคริสตกาล โดยที่ชาวจีนรู้จักผลิตอาหารประเภทแป้ง รวมทั้งบะหมี่ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 4 การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างจีนกับญี่ปุ่น ทำให้ในเวลาต่อมาชาติทั้งสองแลกเปลี่ยนความรู้เกี่ยวกับการผลิตบะหมี่ อย่างไรก็ตาม ชาวเกาหลีกล่าวอ้างว่า ตนเป็นชาติแรก queผลิตบะหมี่ และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชาวญี่ปุ่นในการผลิตบะหมี่ Soba ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 บะหมี่เริ่มเข้าสู่กระแสสากลานวัตกรรม เมื่อ Marco Polo ท่องเมืองจีน แล้วนำบะหมี่กลับไปสู่บ้านเกิด เมืองนอนในอิตาลีในคริสต์ศตวรรษที่ 14

ในช่วงเวลากว่า 700 ปีที่ผ่านมา บะหมี่ก็ปรับตัวขึ้นมาเป็นอาหารโลก (Global Food) การอพยพแรงงานของชนชาติในเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนและญี่ปุ่นมีผลต่อกระแสสากลานวัตกรรมของบะหมี่ ซึ่งมีพลวัตมากขึ้นไปอีกเมื่อกระแสโลกานวัตกรรมเข้มแข็งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง บะหมี่มิใช่อาหารเฉพาะของชนชาติในเอเชียตะวันออกอีกต่อไป ประชาชนในยุโรป อเมริกาเหนือ และละตินอเมริกาเริ่มยอมรับบะหมี่เป็นอาหาร

การขยายตัวอย่างรวดเร็วของกระบวนการสากลานวัตกรรมของบะหมี่ทำให้ผู้ผลิตเริ่มสนใจที่จะผลิตบะหมี่เพื่อสนองตอบรสนิยมของผู้บริโภคมากขึ้น วัตถุประสงค์สำคัญของบะหมี่ คือ แป้งข้าวสาลี การพัฒนาพันธุ์ข้าวสาลีจึงเป็นปมเงื่อนสำคัญ ด้วยเหตุที่ชนชาติต่างๆมีรสนิยมแตกต่างกัน บะหมี่ที่ผลิตจากแป้งข้าวสาลีต่างพันธุ์กันให้รสชาติที่แตกต่างกัน บะหมี่ที่ผลิตในเอเชียตะวันออกอาศัยข้าวสาลีจากออสเตรเลียเป็นด้านหลัก กระบวนการสากลานวัตกรรมของบะหมี่มีผลโดยตรงต่อการผลิตและการส่งออกข้าวสาลี ด้วยเหตุดังนี้ US Wheat Marketing Center จึงสนใจพัฒนาพันธุ์ข้าวสาลี เพื่อให้ได้พันธุ์ที่สามารถสนองรสนิยมที่แตกต่างกันของชนแต่ละชาติ ในการนี้ US Wheat Marketing Center ระดมนักวิจัยจากเอเชียตะวันออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และไทย เพื่อทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้

บะหมี่อยู่ในรายการอาหารของร้านอาหารหรือภัตตาคารจีนมาเป็นเวลาช้านาน ร้านอาหารจีนเคลื่อนย้ายตามการอพยพของชนชาวจีน ด้วยเหตุดังนี้ chow mein จึงเข้าสู่กระบวนการ

การสากาลานู๋ว้ตร เริ่มต้้นด้วยอุซาคเนย์ ตามมาด้วยประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ ยุโรปตะวันตก และอเมริกาเหนือ ร้า่นอาหารจีนผุดขึ้นในแดนดินไค chow mein ลงรากปักหลักในดินแดนนั้น

นับตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา เมื่อญี่ปุ่นถีบตัวขึ้นมาเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ บรรดาประเทศที่ติดต้อสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่นยอมต้อการมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชาวญี่ปุ่น รวมทั้งวัฒนธรรมด้านอาหารการกินด้วย ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น (ก่อนการแตกสลายของเศรษฐกิจฟองสบู่ในปี 2534) ทำให้ชาวญี่ปุ่นเดินทางท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ และเล่นกอล์ฟในประเทศต่างๆ มีจำเพาะแต่ประเทศริมขอบสมุทรแปซิฟิก หากยังครอบคลุมถึงยุโรปและอเมริกาด้วย สถานตากอากาศ ภัตตาคาร รวมทั้งบริการสันทนาการอื่นๆ ผุดขึ้นเพื่อสนองต้อความต้องการของนักท่องเที่ยวและนักธุรกิจชาวญี่ปุ่น ภัตตาคารญี่ปุ่นเข้าสู่กระบวนการสากาลานู๋ว้ตรตามหลังภัตตาคารจีน ภัตตาคารญี่ปุ่นผุดขึ้นในแดนดินไค ramen, udon และ soba ลงรากปักหลักในดินแดนนั้น

บะหมี่มิได้ติดไปกับกระบวนการสากาลานู๋ว้ตรของภัตตาคารจีนและญี่ปุ่นเท่านั้น ในเวลาไม่ช้าไม่นานต้อมา ร้า่นอาหารที่ขายบะหมี่โดยเฉพาะเริ่มผุดขึ้นในโลกตะวันตก มิได้จำกัดเฉพาะเอเชียตะวันออกดังปางก่อน ในเบื้องต้น ร้า่นบะหมี่ผุดขึ้นในย่าน China Town ของประเทศต่างๆ ต้อเมื่อความนิยมบริโภคบะหมี่ขยายตัว ร้า่นบะหมี่เริ่มขยายออกไปจาก China Town นับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา มีรายงานข่าวเกี่ยวกับการจัดตั้งร้า่นบะหมี่ในเมืองต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นนครชิคาโก บอสตัน วอชิงตัน ดีซี ฯลฯ

เมื่อความนิยมบะหมี่เติบโตจนได้ที่ ร้า่นอาหารบะหมี่เริ่มพัฒนาเป็น Fast Food Chain ดังเดียวกับร้า่นอาหาร ‘แตกด่วน ยัดเร็ว’ แบบอเมริกัน ตัวอย่างของร้า่นอาหารบะหมี่ที่เป็น Fast Food Chain ได้แก่ California Beef Noodle King ซึ่งประสบความสำเร็จในการขยายสาขาในสาธารณรัฐประชาชนจีนนับตั้งแต่ปลายทศวรรษ 2530

บัดนี้ บะหมี่มีฐานะเป็นอาหารโลกแล้ว บะหมี่สำเร็จรูป (Instant Noodles) กำลังถีบตัวตามขึ้นไป

หมายเหตุ

1. ชาวอิตาลีได้คิดค้นบะหมี่เป็นชาติแรกเป็นวิวัฒนาการประวัติศาสตร์ประเทศที่กล่าวอ้างเป็นผู้คิดค้นบะหมี่เป็นชาติแรก มีตั้งแต่จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เยอรมนี ฝรั่งเศส รวมทั้งอิตาลี โปรดอ่าน Maguelonne Toussaint-Samat, *A History of Food* (Oxford : Blackwell, 1993), pp. 187 - 194

2. นักประวัติศาสตร์บางกลุ่มเชื่อว่า อาหารประเภทแป้งที่เรียกว่า pasta ถือกำเนิดในยุโรป อันเป็นกระแสธารแห่งประวัติศาสตร์คนละสายกับเส้นทางของบะหมี่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามทัศนะของนักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ ความเชื่อว่า Marco Polo เป็นผู้นำบะหมี่จากเมืองจีนไปสู่ยุโรปเป็นความเชื่อที่ปราศจากประจักษ์พยานข้อเท็จจริง ความเข้าใจผิดดังกล่าวนี้เป็นผลงานของ Ramusio ผู้ทำหน้าที่บรรณารักษ์ที่บันทึกการเดินทางของ Marco Polo ฉบับการตีพิมพ์ครั้งแรก โปรดอ่าน *A History of Food* ที่อ้างอิงในข้อ 2

3. การวิจัยเพื่อพัฒนาพันธุ์ข้าวสาลี โปรดอ่านรายงานข่าวของ Nao Nakanishi สำนักข่าวรอยเตอร์ส เรื่อง “Noodles Win Global Appeal”, *Bangkok Post* (March 14, 2000) รายงานข่าวนี้เมื่อตีพิมพ์ใน *The Nation* (March 19, 2000) ใช้ชื่อเรื่องว่า “Will Asian Noodles Be the Future World National Dish?”

4. การเติบโตของร้านบะหมี่ในสหรัฐอเมริกา ดูรายงานข่าวของ Laura Shapiro and Jeanne Gordon, “That Giant Sucking Sounds”, *Newsweek*, Vol. 125, Issue 5 (January 30, 1995).

5. หุ้นส่วนสำคัญของ California Beef Noodle King เป็นนายทุนอเมริกันเชื้อสายจีน ได้แก่ Lee Pei-Chi และ Julie Wu Jinghong ต่อมาทั้งสองมีผลประโยชน์ขัดกัน ดูรายงานข่าวของ Bruce Gilley, “What’s Cooking?” *Far Eastern Economic Review* (January 30, 1997)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร *ผู้จัดการรายเดือน* ฉบับเดือนพฤษภาคม 2544

นิชชินกับบะหมี่สำเร็จรูป

เมื่อชาวญี่ปุ่นถูกสอบถามว่า อะไรเป็นประดิษฐกรรมที่ชาวญี่ปุ่นภาคภูมิใจมากที่สุด ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 คำตอบที่ได้รับก็คือ บะหมี่สำเร็จรูป (Instant Noodles) ทั้งนี้ตามการสำรวจของสำนักวิจัย Fuji Research Institute (*BBC News*, December 12, 2000)

บะหมี่สำเร็จรูปปรากฏสู่ตลาดญี่ปุ่นในปี 2501 เริ่มต้นด้วยบะหมี่รสไก่ หรือ *Chikin Ramen* (= Chicken Ramen) ในระยะแรกไม่ติดตลาด ชาวญี่ปุ่นถือว่า บะหมี่สำเร็จรูปเป็นอาหาร 'เลิศหรู' เนื่องจากราคาแพงกว่าบะหมี่สด หรือ *Udon* ถึง 5-6 เท่า ซึ่งชนชั้นล่างมีอาจบริโภคได้ แต่เพียงชั่วระยะเวลาไม่ถึงปี บะหมี่สำเร็จรูปก็สามารถยึดครองพื้นที่ในร้านขายของชำมากขึ้นๆ ในประการสำคัญ ผู้ผลิตหน้าใหม่ก้าวเข้าไปแข่งขันในตลาดมากกว่า 10 ราย ในเวลาไม่ช้าไม่นาน บะหมี่สำเร็จรูปก็ปรับตัวขึ้นมาเป็นอาหารระดับชาติ และในช่วงเวลาเกือบสองทศวรรษต่อมา ก็มีฐานะเป็นอาหารระดับโลก (Global Food)

การที่บะหมี่สำเร็จรูปสามารถสร้างกระแสโลกาภิวัตน์ จนกลายเป็นอาหารระดับโลกนั้น ไม่เพียงแต่จะให้ประโยชน์แก่ผู้ผลิตเท่านั้น หากยังมีผลในการแผ่ขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมญี่ปุ่นอีกด้วย อาจเป็นด้วยเหตุดังนี้ที่กระมังที่ชาวญี่ปุ่นยกย่องบะหมี่สำเร็จรูปเป็นประดิษฐกรรมที่ยิ่งใหญ่แห่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 หนึ่ง มีข้อน่าสังเกตว่า ประดิษฐกรรมที่ชาวญี่ปุ่นยกย่องตามการสำรวจของ Fuji Research Institute ล้วนแล้วแต่เป็น 'สินค้าวัฒนธรรม' (Cultural Products) ทั้งสิ้น (ดูตารางที่ 1) รองจากบะหมี่สำเร็จรูป ได้แก่ Karaoke อันเป็นประดิษฐกรรมที่เปิดโอกาสให้ชนทุกชาติคล้ายคลึงด้วยการมีประเพณีกรรมประดุกนักร้องระดับชาติหรือระดับโลก ตามมาด้วย Walkman Personal Stereo ของ Sony ซึ่งอำนวยความสะดวกในการฟังเพลงหรือข่าวได้ทุกเวลาและสถานที่ โดยมีต้องทำให้ผู้อื่นรบกวนใจ อันถัดต่อจากนั้น ได้แก่ Home Computer Consoles, Compact Discs, Compact Cameras ภาพยนตร์ของ Akira Kurosawa และการ์ตูน Pokemon ประดิษฐกรรมเหล่านี้ล้วนมีผลในการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน และก่อเกิดการขยายตัวของกระบวนการสากลาภิวัตน์ของวัฒนธรรมญี่ปุ่น

ในเมื่อบะหมี่สำเร็จรูปได้รับยกย่องจากชาวญี่ปุ่นว่าเป็นประดิษฐกรรมอันเยี่ยมยอดแห่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 เหนือกว่าสินค้าวัฒนธรรมใดๆ *โมโมฟูกุ อันโดะ* (Momofuku Ando) ผู้ได้รับสมญานามว่า 'บิดาแห่งบะหมี่สำเร็จรูป' ก็ควรแก่การได้รับยกย่องในระนาบเดียวกัน เพราะอันโดะเป็น 'วีรชนเอกชน' ในการประดิษฐ์บะหมี่สำเร็จรูป

เมื่อสงครามโลกครั้งที่สองยุติลง ญี่ปุ่นเผชิญปัญหาการขาดแคลนอาหารระดับหนึ่ง อันโดะครุ่นคิดถึงการผลิตอาหารสำหรับมวลชนชาวญี่ปุ่น ครอบครัวของอันโดะประกอบธุรกิจการปล่อยเงินให้กู้ แต่ธุรกิจนี้มีอาจดำเนินต่อไปได้ เนื่องจากชาวญี่ปุ่นล้วนมีปัญหาเศรษฐกิจเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ในปี 2491 อันโดะก่อตั้งบริษัท Nissin Food Products Co. Ltd. เพียงชั่วเวลาทศวรรษต่อมา นิซชินประสบความสำเร็จในการผลิตบะหมี่สำเร็จรูป อันโดะต้องการผลิต Instant Noodles คู่เดียวกับที่ Nestle ผลิต Instant Coffee เพราะชาวญี่ปุ่นนิยมบริโภคบะหมี่ อันโดะต้องการผลิตบะหมี่ชนิดที่กินที่ไหนก็ได้ กินเมื่อไรก็ได้ และใช้เวลาประกอบอาหารไม่นานนัก ทั้งนี้เพื่อประหยัดเวลาสำหรับการทำงาน

อันโดะได้ความคิดในการผลิตบะหมี่สำเร็จรูปจากภรรยา วันหนึ่งภรรยาของอันโดะนำบะหมี่สดไปทอดกรอบเพื่อกินเป็นอาหาร อันโดะได้ความคิดว่า หากนำบะหมี่กรอบผสมกับน้ำร้อนจัด ก็สามารถรับประทานเป็นบะหมี่น้ำได้ หากต้องการรสชาติ ก็ผสมเครื่องปรุง เนื้อสัตว์ และผักนานาประเภท ภายใต้กรอบความคิดดังกล่าวนี้ บะหมี่สำเร็จรูปรสไก่ *Chikin Ramen* ปรากฏสู่ตลาดญี่ปุ่นในปี 2501 และติดตลาดอย่างรวดเร็ว

Nissin Food Products Co. Ltd. มีฐานการผลิตแรกเริ่ม ณ เมือง Ikeda ซึ่งอยู่ห่างจากนครโตเกียวทางตะวันตกประมาณ 400 กิโลเมตร อันโดะได้รับยกย่องเป็น 'วีรบุรุษ' แห่งนครอิเกดะ เพราะความสำเร็จในการผลิตบะหมี่สำเร็จรูปนำความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมาสู่นครนั้น ทุกวันนี้ นครอิเกดะมีพิพิธภัณฑ์บะหมี่สำเร็จรูป หรือ *Instant Noodle Museum* อันเป็นอนุสรณ์สถานสำหรับอันโดะ

ด้วยเหตุที่บะหมี่สำเร็จรูปเติบโตขึ้นมาเป็นอาหารระดับชาติของญี่ปุ่น และอาหารระดับโลกในเวลาอันรวดเร็ว อาณาจักรของ Nissin ขยายตัวอย่างรวดเร็วตามกระบวนการสากลานวัตกรรมของบะหมี่สำเร็จรูปด้วย Nissin กลายเป็นบริษัทระหว่างประเทศ ในปี 2542 นิซชินมีบริษัทในเครือรวม 19 บริษัทใน 6 ประเทศ (ดูภาคผนวก (ก)) เพิ่มเป็น 25 บริษัท (8 ประเทศ) ในปี 2544

Nissin ขยายกิจการในญี่ปุ่นในเบื้องต้น เพียงชั่วเวลา 12 ปีหลังจากการผลิตบะหมี่สำเร็จรูป Nissin เริ่มขยายธุรกิจออกนอกประเทศญี่ปุ่น ในปี 2513 Nissin จัดตั้งสาขา ณ เมือง Gardena มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา ในระยะแรก นำเข้าบะหมี่สำเร็จรูป *Top Ramen* จากญี่ปุ่น ตลาดบะหมี่สำเร็จรูปในแคลิฟอร์เนียเติบโตอย่างรวดเร็ว ในปี 2515 Nissin จัดตั้งโรงงานผลิตบะหมี่สำเร็จรูปโรงงานแรกในสหรัฐอเมริกา ต่อมาในปี 2521 โรงงานที่สองก็ก่อตั้งขึ้น ณ เมือง Lancaster มลรัฐเพนซิลวาเนีย จึงเป็นอันว่า Nissin มีโรงงานผลิตบะหมี่สำเร็จรูปทั้งสองฟากฝั่งของสหรัฐอเมริกา นอกเหนือจากสหรัฐอเมริกาแล้ว ยังมีโรงงานในฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีน เนเธอร์แลนด์ และเยอรมนีอีกด้วย

ตลอดช่วงเวลาที่ทศวรรษที่ผ่านมา Nissin พุ่มทรัพย์ยากรในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตเครื่องปรุงให้ต้องตามรสนิยมของชนชาติต่างๆ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สำคัญของ Nissin ได้แก่การผลิต *Cup Noodles* ในปี 2514 เพราะเป็นครั้งแรกที่ผู้บริโภคสามารถบริโภคบะหมี่สำเร็จรูปจากถ้วย โดยที่สามารถเติมผักและเนื้อต่างหากได้ นับเป็นประดิษฐ์กรรมที่อำนวยความสะดวกในการบริโภคอย่างยิ่ง อันโดะได้ความคิดในการผลิต *Cup Noodles* จากการสำรวจตลาดในสหรัฐอเมริกา เขาเห็นชาวอเมริกันฉีกซองบะหมี่สำเร็จรูปแล้วหักบะหมี่ใส่ถ้วยและเติมน้ำร้อนรับประทาน อันเป็นเหตุให้เขาได้ความคิดเกี่ยวกับการผลิตภาชนะบรรจุบะหมี่สำเร็จรูป ในปี 2516 Nissin เริ่มผลิต *Cup Noodles* ในสหรัฐอเมริกา โดยที่ในเวลาต่อมา *Cup Noodles* วางเคียงคู่ *Campbell Soup* ตามซูเปอร์มาร์เก็ตต่างๆ

ในปัจจุบัน Nissin มีส่วนแบ่งตลาดบะหมี่สำเร็จรูปในญี่ปุ่นประมาณ 40% และในตลาดโลกประมาณ 10% การที่ตลาดบะหมี่สำเร็จรูปขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีส่วนชักนำให้ผู้ผลิตรายใหม่ก้าวเข้าสู่ตลาด การแข่งขันเป็นไปอย่างเข้มข้น ผู้ผลิตต้องแข่งกันลดต้นทุนการผลิต เพราะผู้บริโภคคุ้นเคยกับการซื้อบะหมี่สำเร็จรูปราคาถูก การแสวงหาวัตถุดิบราคาถูกจึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ นอกจากนี้ ผู้ผลิตยังต้องพัฒนาผลิตภัณฑ์อยู่ตลอดเวลา ทุกปีจะมีบะหมี่สำเร็จรูปรสชาติใหม่ออกสู่ตลาดนับร้อยรายการ สำหรับผู้ผลิตที่ต้องการบุกเบิกตลาดต่างประเทศ ก็ต้องเน้นการสำรวจตลาดและรสนิยมของผู้บริโภค เมื่อ Nissin บุกตลาดสหรัฐอเมริกา บะหมี่สำเร็จรูปที่เป็นผลิตภัณฑ์ของ Nissin ต้องหันเส้นให้สั้นลง เพื่อให้เหมาะแก่ผู้บริโภคชาวอเมริกันที่นิยมใช้ช้อนส้อม Nissin Foods (USA) ขาดทุนอยู่หลายปี เพราะต้องแข่งกับ *Maruchan* อันเป็นผลิตภัณฑ์ของ *Toyo Suisan Kaisha*

ในปัจจุบัน ประชาชนชาวญี่ปุ่นบริโภคบะหมี่สำเร็จรูปคนละ 45 ก้อนต่อปี ชาวอเมริกัน 9 ก้อนต่อปีต่อคน Nissin ผลิตบะหมี่สำเร็จรูปสำหรับตลาดญี่ปุ่นประมาณปีละ 2,000 ล้านห่อ และสำหรับตลาดต่างประเทศประมาณปีละ 2,200 ล้านห่อ (www.just-food.com, April 17, 2001)

ผู้ผลิตรายสำคัญในตลาดบะหมี่สำเร็จรูปมิได้มีแต่บริษัทญี่ปุ่นเท่านั้น อินโดนีเซียซึ่งเป็นชาติที่บริโภคบะหมี่สำเร็จรูปที่ใหญ่ที่สุดถูกครอบงำโดย *Indomie* อันเป็นผลผลิตของ PT Indofood Sukses Makmur ของกลุ่มทุนยักษ์ใหญ่ *Salim Group* ได้หวนเป็นอีกชาติหนึ่งที่มีผู้ผลิตบะหมี่สำเร็จรูปรายสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *President Enterprise Corp (PEC)* ซึ่งก่อตั้งในปี 2510 โดย *Kao Chin-yen* PEC ตั้งเป้าไว้ว่า ในปี 2560 เมื่อ PEC มีอายุครบ 50 ปี PEC จะกลายเป็นบริษัทผู้ผลิตอาหารรายใหญ่ที่สุดในโลก แขงหน้า *Nestlé* บะหมี่สำเร็จรูป *Imperial Big Meal* เป็นผลิตภัณฑ์สำคัญของ PEC ซึ่งประสบความสำเร็จในการเจาะตลาดสาธารณรัฐ

ประชาชนจีน ในปัจจุบัน PEC มีโรงงานผลิตบะหมี่สำเร็จรูป 11 โรงในประเทศนั้น PEC ทำสัญญาพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์กับ Pepsi Cola แห่งสหรัฐอเมริกา (ผู้ผลิตน้ำอัดลม KFC และมันฝรั่ง) Kikkoman แห่งญี่ปุ่น (ผู้ผลิตซีอิ๊ว) และ San Miguel แห่งฟิลิปปินส์ (ผู้ผลิตไอศกรีม)

สำหรับประเทศไทย ตลาดบะหมี่สำเร็จรูปถูกยึดครองโดยบะหมี่สำเร็จรูป 3 ยี่ห้อ อันได้แก่ มาม่า (60%) ไวไว (21%) และยำยำ (13%) มาม่าเป็นผลิตภัณฑ์ของสหกรณ์ ซึ่งทำสัญญาพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์กับ Sumitomo Corporation Thailand ในการขยายตลาดใน ละตินอเมริกา (*The Nation*, January 15, 2001) ยำยำเป็นผลิตภัณฑ์ของ Wan Thai Foods Industry Co. Ltd. ซึ่งเป็นบริษัทลูกของ Ajinomoto Corp (*The Nation*, June 8, 2000) ส่วนไวไว เป็นผลิตภัณฑ์ของ Thai Preserved Food Factory Co. ซึ่งกำลังนำสูตรต้มยำหมูสับ อันพัฒนา โดย ม.ล.สิริเฉลิม สวัสดิวัตน์ (หมึกแดง) ออกสู่ตลาด (*The Nation*, May 12, 2001)

บัดนี้ บะหมี่สำเร็จรูปก็ตัวขึ้นมาเป็นอาหารระดับโลกโดยปราศจากข้อกั๊กหา ความรวดเร็วในการเตรียมและปรุงอาหาร ประกอบกับความสะดวกในการบริโภค นับเป็น คุณสมบัติสำคัญที่ทำให้บะหมี่สำเร็จรูปมีความเป็น Fast Food ยิ่งกว่า Fast Food ประเภทใดๆ ตลาดของบะหมี่สำเร็จรูปยังคงขยายตัวต่อไปได้อีกมาก และกระบวนการสากลาณัฐวิตรของบะหมี่ สำเร็จรูปจะยังเติบโตอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่ว่าผู้ผลิตหรือผู้บริโภคสมควรหลงลืมไม้มิพุกุ อันใด

หมายเหตุ

1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับ Nissin Food Products Co. Ltd. ดู www.business.com และ www.nissinfoods.com
2. ผลการสำรวจของ Fuji Research Institute เกี่ยวกับประติมากรรมอันเยี่ยมยอดของชาวญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ดู BBC News, “Japan Votes Noodle the Tops”, December 12, 2000 (www.bbc.co.uk)
3. ข้อมูลเกี่ยวกับ Instant Noodle Museum ดู Yuri Kageyama, “Originator of Instant Noodle Faces Global Challenges in New Century”, *National Post Online* (February 5, 2001) ดู www.nationalpost.com
4. เมื่อแรกผลิต Cup Noodles มีชื่อว่า *Cup O' Noodles* เพิ่งจะเปลี่ยนชื่อเป็น Cup Noodles ในปี 2536 ดู www.nissinfoods.com
5. เมื่อเกิดวิกฤติการณ์เศรษฐกิจปี 2540 ความรู้สึกชาตินิยมทบตีอย่างรุนแรงในอินโดนีเซีย มีการต่อต้านกลุ่มพ่อค้านายทุนเงินโดยทั่วไป กลุ่มทุน Salim Group ตัดสินใจย้ายสำนักงานใหญ่ของ PT Indofood จากนครจาการ์ต้าไปสู่สิงคโปร์ ดูรายงานข่าวของ Jim Erikson and Keith Loveard, “Hot Noodle Take-away”, *Asiaweek* (August 22, 1997)
6. ข้อมูลเกี่ยวกับบริษัท President Enterprise Corp ดูรายงานข่าว “How to Conquer China (and the World) With Instant Noodles”, *The Economist* (June 17, 1995)

ตารางที่ 1
ประดิษฐกรรมสำคัญของชาวญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 20
 จากการสำรวจของ Fuji Research Institute
 ธันวาคม 2543

| อันดับ | ประดิษฐกรรม | ผู้ผลิต |
|--------|--------------------------------|--------------|
| 1 | Instant Noodles (1958) | Nissin Foods |
| 2 | Karaoke | |
| 3 | Walkman Personal Stereo (1979) | Sony |
| 4 | Home Computer Consoles | |
| 5 | Compact Disc | |
| 6 | Compact Cameras | |
| 7 | ภาพยนตร์ของ Akira Kurosawa | |
| 8 | Pokemon | Nintendo |

ที่มา BBC News, "Japan Votes Noodle the Tops", December 12, 2000
www.bbc.co.uk

ภาคผนวก (ก)

ข้อมูลเกี่ยวกับ Nissin Food Products Co. Ltd.

| | | |
|---------------|--|---------------------|
| ปีที่ก่อตั้ง | 2491 | |
| สำนักงานใหญ่ | 1-1, Nishi – Nakajima 4 – Chome Yodogawa – Ku, Japan 532 - 8524 | |
| ผู้บริหาร | Momofuku Ando | ประธาน |
| | Koki Ando | ประธานกรรมการบริหาร |
| | Takehito Shirahama | กรรมการผู้จัดการ |
| บริษัทในเครือ | 19 บริษัท | |
| | ญี่ปุ่น | 9 บริษัท |
| | ฮ่องกง | 5 บริษัท |
| | สหรัฐอเมริกา | 2 บริษัท |
| | เนเธอร์แลนด์ | 1 บริษัท |
| | เยอรมนี | 1 บริษัท |
| | สาธารณรัฐประชาชนจีน | 1 บริษัท |
| | ที่มาของรายได้ปี 2542 | |
| | Cupped Instant Noodles | 71 % |
| | Bagged Instant Noodles | 13 % |
| | Chilled and Frozen Foods | 10 % |
| | Others | 6 % |

ภาคผนวก (ข)

ประวัติโดยสังเขปของ Nissin Food Products Co. Ltd.

| | |
|-----------|---|
| พ.ศ. 2491 | ก่อตั้งบริษัท |
| 2501 | เริ่มผลิต Chikin Ramen (Chicken Ramen) |
| 2513 | จัดตั้ง Nissin Foods (USA) Co. Inc. ณ เมือง Gardena มลรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา นำเข้าบะหมี่สำเร็จรูป Top Ramen จากญี่ปุ่น |
| 2514 | เริ่มผลิต Cup Noodles นับเป็นการปฏิวัติผลิตภัณฑ์ในอุตสาหกรรมบะหมี่สำเร็จรูป |
| 2515 | จัดตั้งโรงงานในสหรัฐอเมริกา เพื่อผลิต Top Ramen |
| 2516 | เริ่มผลิตและขาย Cup Noodles ในสหรัฐอเมริกา |
| 2519 | เริ่มผลิต Noodles Bag Ramen |
| 2521 | เริ่มผลิต Twin Cup Noodles |
| 2521 | เริ่มผลิต Top Ramen และ Cup Noodles สูตรใหม่ |
| 2541 | เริ่มผลิต Cup Noodles Hot Sauce (รสเนื้อไก่ กุ้ง) |
| 2543 | เริ่มผลิต Cup Noodles More (เพิ่มผัก เพิ่มกุ้ง) |

ที่มา Nissin Food Products Co. Ltd.

[www. Nissinfoods.com](http://www.Nissinfoods.com)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสาร ผู้จัดการรายเดือน ฉบับเดือนกรกฎาคม 2544

Yves Saint Laurent

กับระบบทุนวัฒนธรรม

อีฟส์ แซ็งต์ ลอว์รองต์ (Yves Saint Laurent) ประกาศล้างมือในอ่างทองคำเมื่อวันที่ 7 มกราคม 2545 อลาธุรกิจการออกแบบและตัดเย็บแฟชั่นเครื่องแต่งกาย หลังจากใช้ชีวิตอยู่ในธุรกิจนี้นานกว่า 40 ปี ผู้คนในวงการแฟชั่นพากันอาดูร ในขณะที่ชาวฝรั่งเศสพากันอาลัยภาวะการจำจากของแซ็งต์ ลอว์รองต์มิได้มีความหมายแต่เพียงการจบภาระธุระของนักออกแบบเครื่องแต่งกายผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งเท่านั้น หากยังอาจหมายถึงการปิดม่านของ *haute couture* สำนักออกแบบและตัดเย็บเครื่องแต่งกายสำหรับชนชั้นสูงอีกด้วย

อีฟส์ แซ็งต์ ลอว์รองต์เป็นชาวฝรั่งเศส ถือกำเนิด ณ เมือง Oran ประเทศอัลจีเรียในปี พ.ศ. 2479 ครอบครัวมีฐานะค่อนข้างดี บิดาเป็นผู้บริหารเครือข่ายโรงภาพยนตร์ แซ็งต์ ลอว์รองต์สนใจการออกแบบเครื่องแต่งกายมาแต่วัยเยาว์ และสามารถชนะการแข่งขันการออกแบบเครื่องแต่งกาย อันเป็นใบเบิกทางเข้าไปทำงานในสำนัก Christian Dior ณ นครปารีส ประเทศฝรั่งเศส ขณะมีอายุเพียง 17 ปี ในปี 2500 คริสเตียน ดิออร์ถึงแก่กรรมโดยกะทันหัน อีฟส์ แซ็งต์ ลอว์รองต์ได้รับเลือกให้เป็นผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายสำนัก Christian Dior ขณะมีอายุเพียง 21 ปี หนังสือพิมพ์บางฉบับถึงกับพาดหัวข่าวว่า แซ็งต์ ลอว์รองต์ช่วยกู้ชาติฝรั่งเศส ด้วยการสืบทอดภารกิจของ Christian Dior

ชีวิตการทำงานของแซ็งต์ ลอว์รองต์ในสำนัก Christian Dior มิได้สดใส เพราะแนวความคิดพื้นฐานในการออกแบบเครื่องแต่งกายของแซ็งต์ ลอว์รองต์แตกต่างจากผู้บริหารสำนัก จึงถูกให้ออกจากงานในปี 2503 ภายหลังจากที่ออกแบบเครื่องแต่งกายได้เพียง 6 Collections ในเวลานั้น แซ็งต์ ลอว์รองต์ถูกเกณฑ์ทหาร ชีวิตทหารเกณฑ์สร้างแรงกดดันจนเป็นโรคประสาท และต้องเข้ารับรักษาตัวในโรงพยาบาล

แต่การถูกให้ออกจากสำนัก Christian Dior เปิดโอกาสให้แซ็งต์ ลอว์รองต์จัดตั้งสำนักของตนเอง *Yves Saint Laurent Haute Couture House* ก่อเกิดในปี 2505 ด้วยการจัดการของปีแอร์ แบร์जे (Pierre Berge) ผู้ที่แซ็งต์ ลอว์รองต์พานพบในงานศพคริสเตียน ดิออร์ตั้งแต่ปี 2500 แบร์जेระดมทุนเพื่อให้แซ็งต์ ลอว์รองต์ประกอบธุรกิจแฟชั่น ทั้งสองกลายเป็นหุ้นส่วนชีวิต โดยที่ในบางช่วงเวลาเป็นคู่รัก

หากโลกแห่งแฟชั่นในช่วงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ตกอยู่ใต้อิทธิพลของ โคโค ชาแนล (Coco Chanel, 1883-1971) และทศวรรษ 2490 เป็นทศวรรษของคริสโตบาล บาเลนซิอากา (Cristobal Balenciaga, 1895-1972) และคริสเตียน ดิออร์ (Christian Dior, 1905-1957) ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 ต้องถือเป็นยุคของแซ็งต์ ลอว์รองต์โดยแท้

บทบาทและอิทธิพลของแซ็งต์ ลอว์รองต์ที่มีต่อธุรกิจแฟชั่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *haute couture* ในประเทศฝรั่งเศสปรากฏให้เห็นโดยเด่นชัด แต่แซ็งต์ ลอว์รองต์มิได้มีอิทธิพลจำกัดเฉพาะประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น หากมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการแต่งกายในขอบเขตทั่วโลก ทั้งนี้เป็นผลจากการเติบโตใหญ่ทางธุรกิจของแซ็งต์ ลอว์รองต์เอง เมื่อ Yves Saint Laurent ถีบตัวขึ้นมาเป็นยักษ์ใหญ่ในธุรกิจแฟชั่น และ YSL กลายเป็นยี่ห้อระดับโลก (Global Brand) ผลงานการออกแบบของแซ็งต์ ลอว์รองต์ย่อมเข้าสู่กระบวนการสากลานวัตกรรม โดยที่มีการปลอมแปลงสินค้ายี่ห้อ YSL ในประเทศต่างๆด้วย หากกระแสสากลานวัตกรรมที่พัดพา YSL เชี่ยวกรากมากเพียงใด อิทธิพลของแซ็งต์ ลอว์รองต์ที่มีต่อวัฒนธรรมการแต่งกายของพลโลกย่อมมีมากเพียงนั้น

อีฟส์ แซ็งต์ ลอว์รองต์ เป็นนักออกแบบเครื่องแต่งกายผู้มาก่อนกาล แซ็งต์ ลอว์รองต์ยึดแนวความคิดเสรีนิยมในการออกแบบเครื่องแต่งกาย ด้วยเหตุที่เขาคือลูกชาวบ้าน แซ็งต์ ลอว์รองต์จึงพยายามผสมผสานวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวบ้านเข้ากับวัฒนธรรมการแต่งกายของชนชั้นสูง แม้ว่า *haute couture* จะออกแบบและตัดเครื่องแต่งกายสำหรับชายผู้มีอันจะกิน แต่แซ็งต์ ลอว์รองต์ก็นำพื้นฐานความคิดในการแต่งกายของชาวบ้านและชาวนามาใช้ในการออกแบบเครื่องแต่งกายสำหรับชนชั้นสูง ความคิดแหวกแนวดังกล่าวนี้เป็นเหตุให้แซ็งต์ ลอว์รองต์ ถูกให้ออกจากสำนัก Christian Dior ในปี 2503

ผลงานการออกแบบในยุคแรกๆของแซ็งต์ ลอว์รองต์ที่เป็นมรดกในวงการแฟชั่นในเวลาต่อมา ได้แก่ เสื้อคอเต่า (Turtleneck) เสื้อแจ็กเก็ตสำหรับขี่รถจักรยานยนต์ และ Bubble Skirts เมื่อเข้าสู่ยุคการปฏิวัติวัฒนธรรมในทศวรรษ 2500 ซึ่งนำโดยชนรุ่นที่เรียกกันว่า The Beat Generation แซ็งต์ ลอว์รองต์ออกแบบเครื่องแต่งกายที่มีลักษณะ Beat Look

ความงามและความสง่าของสตรีเป็นหัวใจในการออกแบบเครื่องแต่งกายสตรีในด้านหนึ่ง แซ็งต์ ลอว์รองต์เสริมความสง่าให้สตรีด้วยเครื่องแต่งกายบุรุษ ดังเช่นการออกแบบ Tuxedo และกางเกงสำหรับสตรี ภาพสตรีสวมกางเกงไปทำงานด้วยท่าทางอันกระฉับกระเฉง เป็นภาพคุ้นตาในปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นผลจากอิทธิพลการออกแบบของแซ็งต์ ลอว์รองต์ แต่ภาพเช่นนี้ยังไม่ปรากฏในทศวรรษ 2500 แม้ในปี 2511 เมื่อแนน เคมป์เนอร์ (Nan Kempner) สาวสังคมอเมริกันเดินเข้าภัตตาคารเร็ดทรูในนครนิวยอร์กโดยสวมกางเกง YSL ยังถูกห้ามเข้าร้าน แต่เมื่อคุณเธอดูดกางเกงออก กลับเดินเข้าร้านอย่างสบาย นักวิเคราะห์แฟชั่นเสนอทวิเคราะห์พัฒนาการของแฟชั่นว่า โคโค ชาแนลช่วยปลดปล่อยร่างกายสตรีให้เป็นอิสระ ในขณะที่แซ็งต์

ลอรีองต์เสริมอำนาจสตรีด้วยเครื่องแต่งกายบุรุษ ในภาพยนตร์เรื่อง *Bell de Jour* ซึ่งออกฉายในปี 2510 แซ็งต์ ลอรีองต์ออกแบบเครื่องแต่งกายให้แคทเธอรีน เดอเนอูฟ (Catherine Deneuve) ในรูปแบบที่ใกล้เคียงกับเครื่องแต่งกายทหาร

ในอีกด้านหนึ่ง แซ็งต์ ลอรีองต์ออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อเสริมความงามของสตรี และเปิดโอกาสให้สตรีสามารถโชว์ความงามของเรือนร่างได้ การปลดปล่อยสตรีจากเสื้อชั้นในด้วยการออกแบบชุด See Through ในปี 2511 นับเป็นจุดเปลี่ยนผ่านสำคัญอีกจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์แฟชั่น

แซ็งต์ ลอรีองต์มิได้จำกัดการออกแบบเฉพาะเครื่องแต่งกายสตรีเท่านั้น หากยังออกแบบเครื่องแต่งกายบุรุษด้วย ในการออกแบบเครื่องแต่งกายสตรี แซ็งต์ ลอรีองต์พยายามทำให้สตรีมีความเป็นบุรุษ แต่ในการออกแบบเครื่องแต่งกายบุรุษ แซ็งต์ ลอรีองต์กลับพยายามทำให้บุรุษมีความเป็นสตรี ดังเช่นการใช้ผ้ากำมะหยี่ในการตัดเครื่องแต่งกายบุรุษ การใช้ผ้าไหม หลากสีเป็นผ้าพันคอ การสวมรองเท้าบูตที่สูงเกือบถึงเข่า ฯลฯ กระบวนการทำให้สตรีเป็นบุรุษ และกระบวนการทำให้บุรุษเป็นสตรีนำไปสู่การออกแบบเครื่องแต่งกายที่ไม่จำแนกเพศ (Uni-sex Dress)

พื้นฐานความคิดเสรีนิยมทำให้แซ็งต์ ลอรีองต์ริเริ่มให้นางแบบผิวดำเดินแฟชั่นโชว์ นับเป็นการทำลายปรการเหยียดผิวในธุรกิจแฟชั่นอย่างสำคัญ

ในด้านธุรกิจ แม้ว่า YSL เริ่มต้นด้วยการจัดตั้ง *Haute Couture House* ซึ่งออกแบบและตัดเย็บเครื่องแต่งกายสำหรับผู้มีอันจะกินเพื่อสวมใส่ในการออกงานสังคม หรือสำหรับดารา นักแสดงในละครและภาพยนตร์ แต่ในไม่ช้า แซ็งต์ ลอรีองต์ก็ประจักษ์แก่ใจว่า การขยายฐานธุรกิจของ *Haute Couture House* ทำได้ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากตลาดมีขนาดจำกัด ในปี 2509 YSL จึงจัดตั้ง *Rive Gauche* เพื่อผลิตและจำหน่ายเสื้อผ้าสำเร็จรูป (Ready-to-wear Boutique) จากนั้นจึงขยายธุรกิจไปผลิตเครื่องสำอางและน้ำหอม โดยที่น้ำหอมยี่ห้อ *Opium* ออกสู่ตลาดในปี 2520 เมื่อ YSL ตัดตลาด แซ็งต์ ลอรีองต์จึงใช้ยี่ห้อ YSL ไปกับสินค้าหลากหลายชนิด ไม่ว่าจะเป็นแว่นตา ผ้าห่ม และบุหรี แต่ไม่ยอมให้ใช้เป็นยี่ห้ออย่างรถยนต์ ด้วยเหตุนี้ YSL จึงทำหน้าที่ผลิตสินค้าวัฒนธรรม (Cultural Products) และมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนระบบทุนวัฒนธรรม (Cultural Capitalism)

ในปี 2532 แซ็งต์ ลอรีองต์ร่วมกับแบร์เจนา YSL เข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์ ครั้นในปี 2536 YSL ขายธุรกิจส่วนที่ผลิตเครื่องแต่งกายสำเร็จรูป น้ำหอม และเครื่องสำอางให้แก่ *Elf Aquitaine* ในราคา 614 ล้านดอลลาร์อเมริกัน *Elf Aquitaine* เป็นรัฐวิสาหกิจประกอบธุรกิจน้ำมันและพลังงานของฝรั่งเศส *Elf Aquitaine* ต้องการผนวก YSL เข้ากับ *Elf-Sanofi* บริษัทลูก

ที่ประกอบธุรกิจเครื่องสำอางและน้ำหอม ผลิตภัณฑ์ของ Elf-Sanofi ได้แก่ Oscar de la Renta และ Van Cleef and Arpels โดยที่ถือหุ้นใน *Nina Ricci* ด้วย ตามข้อตกลงการซื้อขาย YSL แบร์जेจะยังคงมีอำนาจจัดการ *YSL Haute Couture House* จนถึงสิ้นปี 2544 ส่วนแซ็งต์ ลอว์รองต์ อยู่ถึงปี 2559 เมื่ออายุครบ 80 ปี

การที่ Elf Aquitaine ตัดสินใจซื้อ YSL ในปี 2536 ก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในฝรั่งเศสเป็นอันมากว่า มิได้เป็นประโยชน์ต่อการประกอบธุรกิจของ Elf Aquitaine หรือแม้แต่ Elf-Sanofi ทั้งๆที่ Elf Aquitaine หาได้มีฐานะการเงินอันมั่นคงไม่ ด้วยเหตุที่ Loik Le Floch-Prigent กรรมการผู้จัดการใหญ่ Elf Aquitaine เป็นเพื่อนสนิทของแบร์जे การซื้อ YSL จึงถูกโจมตีว่า เห็นแก่ประโยชน์ของเพื่อนมากกว่าผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม (*The Economist*, January 30, 1993)

ในปี 2542 Elf Aquitaine ประกาศขาย Elf-Sanofi รวมทั้ง YSL ทั้งนี้ตามนโยบายการถ่ายโอนการผลิตไปสู่ภาคเอกชน (Privatization) ของรัฐบาลฝรั่งเศส YSL ตกเป็นของกลุ่ม *Gucci* ของฟร็องซัวส์ ปิโนต์ (Francois Pinault) ซึ่งซื้อในราคาประมาณ 1,000 ล้านดอลลาร์อเมริกัน และเข้ามาบริหารจัดการนับตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2543 เป็นต้นมา ยี่ห้อ YSL ถูกแยกออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งคือ *Yves Saint Laurent* ภายใต้การบริหารจัดการของกลุ่ม *Gucci* อีกส่วนหนึ่งคือ *Yves Saint Laurent Haute Couture* ภายใต้การบริหารจัดการของแบร์जेและแซ็งต์ ลอว์รองต์ หนังสือพิมพ์บางฉบับรายงานว่า แซ็งต์ ลอว์รองต์กลายเป็น *The King Without Kingdom*

การประกาศล้างมือในอ่างทองคำของแซ็งต์ ลอว์รองต์ในเดือนมกราคม 2545 ส่วนหนึ่งเป็นผลจากความไม่พอใจการเปลี่ยนแปลงโฉมหน้าของธุรกิจเครื่องแต่งกายในฝรั่งเศส โดยปราศจากข้อกังขา ยุคของ *haute couture* จบสิ้นลงแล้ว ผู้คนที่ยินดีจ่ายเงินมากกว่า 20,000 ดอลลาร์อเมริกันเพื่อแลกกับเครื่องแต่งกายหนึ่งชุดมีจำนวนอันน้อยนิด YSL Haute Couture ขายทุนปีละประมาณ 1 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ด้วยเหตุนี้เอง *Gucci* จึงมิได้สนใจซื้อ ปล่อยให้เป็นการอาณาจักรส่วนตัวของแซ็งต์ ลอว์รองต์และแบร์जे การจบชีวิตของ *haute couture* ถือเป็นกาจบชีวิตของวัฒนธรรมการแต่งกายของฝรั่งเศส ต่อแต่นี้ไปเป็นยุคของ *Jeans and Nike*

ในช่วงเวลาสองทศวรรษที่ผ่านมา โฉมหน้าของธุรกิจการออกแบบแฟชั่นเครื่องแต่งกายเปลี่ยนแปลงไปมาก แซ็งต์ ลอว์รองต์มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ YSL เป็นยี่ห้อระดับโลก แต่พลวัตรของระบบทุนนิยมโลกกลับทำให้แซ็งต์ ลอว์รองต์สูญเสียอาณาจักรของตน กลุ่มทุนที่มีพละนาพาทางการเงินเหนือกว่าพากันตบเท้าเข้าไปยึดกุมยักษ์ใหญ่ในธุรกิจแฟชั่นที่ละบริษัทสองบริษัท นักออกแบบเครื่องแต่งกายมีความเป็นยุโรปน้อยลง ในประการสำคัญมีความ

เป็นฝรั่งเศสน้อยลง ทอม ฟอร์ด (Tom Ford) แยกก็จากเทกซ์เป็นผู้ดำเนินการออกแบบของ Gucci จูเลียน แม็กโดนัลด์ (Julien MacDonald) จากอังกฤษเป็นผู้ดำเนินการออกแบบของ Givenchy จอห์น กัลลิยานโน (John Galliano) จากอังกฤษยึดครอง Christian Dior

พลวัตของระบบทุนนิยมโลกยังทำให้ผลผลิตที่มีลักษณะ Ready to Wear เป็นฐานสำคัญของธุรกิจแฟชั่นเครื่องแต่งกาย การผลิตในลักษณะประติประดอยดังเช่น *haute couture* มีอาจดำรงอยู่ได้ ในท้ายที่สุด จุดหมายปลายทางของธุรกิจแฟชั่นเครื่องแต่งกายย่อมไม่พ้น Mass Production นั่นหมายความว่า ตลาดมีบทบาทสำคัญในการชี้เป็นชี้ตายธุรกิจนี้

งานแฟชั่นโชว์ครั้งสุดท้ายของ YSL Haute Couture จบลงอย่างอลังการ ณ Centre Georges Pompidou Art Gallery นครปารีส เมื่อวันที่ 22 มกราคม 2545 นับเป็นการจบภาระธุระของนักออกแบบเครื่องแต่งกายผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลก

สำหรับประชาชนคนไทย ท่านควรคิดถึงอีฟส์ แซ็งต์ ลอรองต์เมื่อท่านสวมชุด Safari หรือชุดแจ็กเก็ตหนังสีดำ

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน* ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 31 มกราคม 2545

Planet Hollywood

ในฐานะกลไกของระบบทุนวัฒนธรรม

การเปิดตัวของ *Planet Hollywood* สาขากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2544 มิใช่สัญญาณบ่งบอกการสิ้นอิทธิพลของวัฒนธรรมอเมริกัน หากแต่เป็นผลจากภาวะถดถอยทางเศรษฐกิจในประเทศไทย

Planet Hollywood International Inc. มีสำนักงานใหญ่ ณ เมือง Orlando มลรัฐฟลอริดา ประเทศสหรัฐอเมริกา โรเบิร์ต เอิร์ล (Robert Earl) เป็นหัวหน้าพนักงานบริหาร (Chief Executive Officer) เอิร์ลเคยเป็นผู้บริหาร *Hard Rock Cafe* ครอบคลุมภาคตะวันออกของสหรัฐอเมริกา เอิร์ลร่วมกับคิธ บาร์ิช (Deith Barish) ก่อตั้ง *Planet Hollywood* บาร์ิชเคยเป็นผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์เรื่อง *Sophie's Choice* และ *The Fugitive* ทั้งสองคนพยายามดึงดารานักแสดงมาร่วมถือหุ้น ซึ่งประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง ดารานักแสดงที่ร่วมถือหุ้นในระยะแรกเริ่ม ประกอบด้วย Sylvester Stallone, Arnold Schwarzenegger, Bruce Willis และ Demi Moore

Planet Hollywood เป็นธุรกิจที่เกิดจากการผสมธุรกิจภัตตาคารเข้ากับธุรกิจบันเทิง โรเบิร์ต เอิร์ลย้ายอยู่เสมอว่า *Planet Hollywood* มิใช่ภัตตาคารในความหมายดั้งเดิม พื้นฐานของ *Planet Hollywood* ยึด *Hard Rock Cafe* เป็นแบบอย่าง *Hard Rock Cafe* ก่อตั้งในปี 2516 มีลักษณะเป็นร้านอาหารกึ่งพิพิธภัณฑ์ (Restaurant-as-Museum Concept) นอกจากขายอาหารและความบันเทิงแล้ว ยังประดับประดาด้วยสิ่งของเครื่องใช้ของศิลปินนักดนตรีและดารานักแสดงที่มีชื่อเสียง *Planet Hollywood* มิได้ขายอาหารและความบันเทิงเพียงอย่างเดียว หากยังขายสินค้าและของที่ระลึกอีกด้วย โดยที่รายได้จากการขายปลีกเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญ

การผนวกธุรกิจการค้าปลีกเข้ากับธุรกิจสันทนาการเริ่มบุกเบิกโดย Walt Disney ซึ่งก่อตั้ง *The Disney Store* และ Warner Brothers ซึ่งก่อตั้ง *WB Studio Store* ทั้งสองบริษัทมีตัวละครในภาพยนตร์เป็นทรัพย์สินทางปัญญา จึงสามารถนำทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าวนี้

มาผลิตเครื่องแต่งกาย ของที่ระลึก และสินค้าอื่นๆได้ ภาพ Mickey Mouse และ Tom and Jerry กลายเป็น 'ยี่ห้อ' ของสินค้าต่างๆที่ทำรายได้เป็นอย่างดีและเป็นกำไรแก่บริษัททั้งสอง

ESPN ซึ่งเป็นสถานีโทรทัศน์ถ่ายทอดการแข่งขันกีฬาภายใต้เจ้าของ Walt Disney เริ่มเปิด *ESPN Store* ในมลรัฐแคลิฟอร์เนียในปี 2540 และต่อมาเปิด *ESPN Zone* ซึ่งขายอาหารและความบันเทิง

Discovery Communications ซึ่งจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ *The Discovery Channel* ในปี 2528 โดยถ่ายทอดแต่ภาพยนตร์ สารคดี และต่อมาจัดตั้งสถานีโทรทัศน์อื่นๆ อันได้แก่ *The Learning Channel*, *Animal Planet* และ *The Travel Channel* ภายใต้ *Discovery Enterprises Worldwide* เริ่มก้าวล่วงไปสู่ธุรกิจการค้าในทศวรรษ 2540

การที่ Planet Hollywood ผนงธุรกิจการค้าปลีกเข้ากับธุรกิจภัตตาคาร จึงเป็นไปตามกระแสธุรกิจในช่วงเวลาประมาณสองทศวรรษที่ผ่านมา นอกจากนี้ Planet Hollywood คาดหวังว่าจะสามารถดึงดูดลูกค้าที่คลั่งคารา ผู้ที่ต้องการกินอาหารร้านเดียวกับคาราจะพากัน ตบเท้าเข้า Planet Hollywood โดยคาดหวังว่าอาจได้สัมผัสมือกับ Sylvester Stallone หรือได้ยลโฉม Demi Moore

การนำดารามาเป็นจุดขายกลายเป็นยุทธวิธีที่ร้านอาหารอื่นๆเอาอย่าง ดังเช่น *Country Star* ภัตตาคารของผู้ที่ชื่นชอบดนตรีลูกทุ่ง (Vince Gill, Rebecca McEntire, Wynonna ฯลฯ) *Motown Cafe* ร้านอาหารของศิลปินในสังกัด Motown (Diana Koss, Boyz II Men ฯลฯ) ผู้ที่คลั่งไคล้การขับขี่รถจักรยานยนต์ก็จัดตั้ง *Harley-Davidson Cafe* และ *Thunder Roadhouse Motorcycle Restaurant* (Dennis Hopper, Dwight Yoakam, Peter Fonda ฯลฯ) แม้แต่ Dreamwork SKG ของ Steven Spielberg และ Jeffrey Katzenberg ก็ยังก่อตั้ง *Dive!* ซึ่งเป็น Submarine – Sandwich Palace

Planet Hollywood ตั้งร้านอาหารร้านแรกบนเกาะแมนฮัตตัน (West 57 Street) นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี 2534 โดยที่ในเวลาต่อมามีการขยายสาขาทั้งภายในประเทศและไปสู่อีกต่างประเทศ Planet Hollywood เข้าสู่กระบวนการโลกาภิวัตน์และมีบทบาทในการแผ่ขยายอิทธิพลของวัฒนธรรมอเมริกัน สาขาของ Planet Hollywood มีตั้งแต่นครโฮโนลูลู ไปจนจรดนครเฮลซิงกิ

ในเอเชีย ริชาร์ด วี. อัลเลน (Richard V. Allen) ผู้ซึ่งเคยรับใช้รัฐบาลประธานาธิบดีริชาร์ด นิกสัน เป็นผู้ได้รับสัมปทานในการจัดตั้งสาขาของ Planet Hollywood ในเกาหลีใต้ ไต้หวัน มาเลเซีย และไทย ในปี 2538 สาขาของ Planet Hollywood เปิดในนครโซล เกาหลีใต้ ขนาดความจุ 450 ที่นั่ง ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกก็ก่อการขยาย

สาขาของ Planet Hollywood อัลเลนมีความเชื่อว่า ประเทศที่รายได้ต่อหัวของประชากรเติบโตมาสู่ระดับ 75% ของรายได้เฉลี่ยของชาวอเมริกัน ประชาชนในประเทศเหล่านั้นจะใช้เวลาในการพักผ่อนมากขึ้นและทำงานน้อยลง ในประเทศที่มีความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเหล่านี้โอกาสที่ Planet Hollywood จะประสบความสำเร็จเชิงธุรกิจย่อมมีมาก

ในเวลาต่อมา สัมปทานการจัดตั้งสาขา Planet Hollywood ในออสเตรเลีย ฮองกง อินโดนีเซีย และไทย ตกเป็นของอึ้งเบ็งเส็ง (Ong Beng Seng) นายทุนชาวสิงคโปร์ ซึ่งถือหุ้น 23.6% ใน Planet Hollywood ในปี 2541 มีรายงานข่าวว่า เจ้าชายอัลวาลีด บิน ทาลัล (Alwaleed bin Talal) แห่งซาอุดีอาระเบีย เจราขอซื้อสิทธิสัมปทานจากอึ้งเบ็งเส็ง แต่ไม่ปรากฏรายงานข่าวว่า การเจรจาดังกล่าวบรรลุข้อตกลง

ในปี 2538 Planet Hollywood มี 28 สาขา ในจำนวนนี้อยู่ในสหรัฐอเมริกา 21 สาขา และต่างประเทศ 7 สาขา เพียงช่วงเวลา 3 ปีต่อมา จำนวนสาขาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 40 สาขาในปี 2539 54 สาขาในปี 2540 และ 87 สาขาในปี 2541

Planet Hollywood International มิได้ประกอบธุรกิจร้านอาหาร Planet Hollywood เท่านั้น หากยังได้จัดตั้ง *Official All Stars Cafe* ในปี 2538 อีกด้วย แนวความคิดพื้นฐานของ *Official All Stars Cafe* มิได้แตกต่างจาก Planet Hollywood ในขณะที่ Planet Hollywood เน้นการใช้ดาราภาพยนตร์เป็นจุดขาย *Official All Stars Cafe* มุ่งขายดารานักกีฬา ด้วยเหตุดังนั้น จึงพยายามดึงดูดดารา นักกีฬา ชื่อนำในแขนงต่างๆมาเป็นผู้ถือหุ้น ตั้งแต่บาสเก็ตบอล ไปจนถึงเทนนิส (Shaquille O'Neal, Wayne Gretzky, Ken Griffey, Jr, Joe Montana, André Agassi ฯลฯ)

Planet Hollywood International ขยายการลงทุนไปสู่ธุรกิจโรงแรม กาสีโน และสถานพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ ยังมีธุรกิจร่วมทุน (Joint Venture) กับธุรกิจบันเทิงอื่นๆ ในปี 2538 Planet Hollywood International ลงทุนร่วมกับ Marvel Entertainment Group ในการจัดตั้ง *Marve Mania Restaurant* และในปี 2541 ลงทุนร่วมกับ MTV ในการจัดตั้ง *Sound Republic* ซึ่งเปิดสาขาแรกในนครลอนดอน *Sound Republic* เป็นธุรกิจที่ผสมผสานธุรกิจภัตตาคาร และธุรกิจการค้าปลีกเข้ากับธุรกิจการแสดงดนตรีสด ในทำนองเดียวกับ Planet Hollywood ซึ่งเน้นการขายดาราภาพยนตร์ และ *Official All Stars Cafe* ซึ่งเน้นการขายดารานักกีฬา *Sound Republic* มุ่งใช้ศิลปินนักดนตรีเป็นจุดขาย

การขยายธุรกิจของ Planet Hollywood International โดยเน้นดาราภาพยนตร์ ดารานักกีฬา และศิลปินนักดนตรีเป็นจุดขาย แม้จะทำให้การเปิดตัวธุรกิจเป็นไปอย่างหวือหวา และรายได้พุ่งในระยะแรก แต่มีอาจจางรายได้และกำไรให้ยั่งยืนได้

ในปี 2539 Planet Hollywood International เริ่มปรากฏอาการ เมื่อรายได้เริ่มตกต่ำ ในปี 2540 Planet Hollywood รายงานการขาดทุน 44 ล้านดอลลาร์อเมริกัน หุ้นของ Planet Hollywood ซึ่งเคยถีบตัวสู่ระดับ 28.50 ดอลลาร์อเมริกันในปี 2539 ลดลงเหลือ 6 ดอลลาร์อเมริกันในปี 2541 (*Business Week*, October 8, 1998) ในปี 2542 เมื่อหนี้จำนวน 250 ล้านดอลลาร์อเมริกันถึงกำหนดชำระ Planet Hollywood ไม่มีความสามารถในการชำระหนี้ (*Business Week*, September 6, 1999) จนต้องยื่นคำขอล้มละลายต่อศาล Planet Hollywood ททยปิดสาขา จนถึงปลายปี 2543 ปิดสาขาในสหรัฐอเมริกาไปแล้ว 9 สาขา (จากจำนวน 32 สาขา) ในท่ามกลางการตกต่ำของ Planet Hollywood ดังกล่าวนี้ ผู้ถือหุ้นเริ่มตีจาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Arnold Schwarzenegger (*People*, November 27, 2000)

Planet Hollywood สาขาถนนเกษรเล็กกิจการในท่ามกลางภาวะตกต่ำของ Planet Hollywood ทั่วโลก นายทุนตระกูลศรีวิกรม์นำเข้า Planet Hollywood ในจังหวัดเวลาที่อาเชียตะวันออกกำลังเผชิญวิกฤติการณ์การเงินครั้งร้ายแรง ภาวะถดถอยและตกต่ำทางเศรษฐกิจ มีผลต่อลมหายใจของ Planet Hollywood ในประเทศไทย สันติ เสวตวิมล เสนอความเห็นในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน (ฉบับวันที่ 22 มีนาคม 2544) ว่า อาหารที่มีคุณภาพไม่สมราคา (สัมตำจานละ 200-300 บาท) บริการที่ไม่ประทับใจ และความสัมพันธ์อันเลื่อมทรมที่มีกับสื่อมวลชนนับแต่วันเปิดร้าน มีส่วนทอนชีวิต Planet Hollywood ในประเทศไทย มีพักต้องกล่าวว่า ลูกค้ายิ่งคั่งดาราซึ่งเวียนเข้าเวียนออกจาก Planet Hollywood ถนนเกษรหลายครั้งหลายครา ไม่เคยเห็นแม้แต่เงาของ Bruce Willis หรือ Demi Moor

Planet Hollywood เป็นหน่วยผลิตสินค้าวัฒนธรรม และเป็นกลไกขับเคลื่อนระบบทุนนิยมวัฒนธรรม (Cultural Capitalism) ด้วยการขัดเกลารสนิยมของประชาชนในประเทศต่างๆทั่วโลก ให้ยอมรับวิถีชีวิตแบบอเมริกัน พักผ่อนหย่อนใจแบบอเมริกัน รับประทานอาหารแบบอเมริกัน และคั่งดาราเหมือนคนอเมริกัน วัฒนธรรมอเมริกันสามารถถีบตัวขึ้นเป็นวัฒนธรรมโลก (Global Culture) ได้ ต่อจากนั้นก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการแปรวัฒนธรรมอเมริกันให้เป็นสินค้า (Commodification of American Culture) ที่จะกำหนดการเติบโตของระบบทุนนิยมวัฒนธรรม

มรดกกรรมของ Planet Hollywood มีเป้าหมายหลักที่บ่งบอกการสิ้นอิทธิพลของวัฒนธรรมอเมริกันในประเทศไทย กระบวนการแปรวัฒนธรรมอเมริกันให้เป็นสินค้าในประเทศไทย ยังคงขยายตัวต่อไป และกลไกที่ขับเคลื่อนวัฒนธรรมอเมริกันให้เป็นวัฒนธรรมโลกยังคงทำงานอย่างไม่หยุดยั้ง

หมายเหตุ

1. แบบแผนที่ธุรกิจสันตนาการบุกเบิกเข้าสู่ธุรกิจการค้าปลีก โปรดอ่าน Becky Ebenkamp, "The Show Must Go On _ _ The Shelves", *Brandweek*, Vol. 39, Issue 11 (March 16, 1998), pp. 26-30.

2. บทบาทของ Richard V. Allen ในการขยายสาขา Planet Hollywood ในเอเชีย โปรดอ่าน Damon Darlin, "Hollywood with a Confucian Touch," *Forbes*, Vol. 154, Issue 14 (December 19, 1994)

3. บทบาทของเจ้าชาย Alwaleed bin Talal ใน Planet Hollywood โปรดอ่าน Gail DeGeorge, *et.al.*, "A Prince in Planet Hollywood's Orbit," *Business Week* (April 20, 1998); Warren P. Strobel, "The Desert Fox Strikes," *U.S. News and World Report*, Vol. 128, Issue 21 (May 29, 2000).

4. เจ้าชาย Alwaleed bin Talal ซึ่งมีผู้ประมาณว่า มีทรัพย์สิน 15,000 – 21,000 ล้านดอลลาร์อเมริกัน ใช้เงินลงทุนซื้อหุ้นในบริษัทต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา รวมทั้งสิ้นมากกว่า 1,000 ล้านดอลลาร์ ในกรณีส่วนใหญ่นิยมเป็นผู้ถือหุ้นรายย่อย โดยมีหุ้นไม่เกิน 5% ของแต่ละบริษัท ยกเว้น Citicorp (790 ล้านดอลลาร์อเมริกัน) เจ้าชายพระองค์นี้ถือหุ้นใน EuroDisney, Planet Hollywood, amazon.com และ CocaCola

5. อีโองเบ็งเส็ง นอกจากถือหุ้นใน Planet Hollywood แล้ว ยังถือสัมปทานการจัดตั้งสาขาใหญ่ของ Hard Rock Cafe ฐานธุรกิจสำคัญอีกฐานหนึ่งของอีโองเบ็งเส็ง ก็คือ Hotel Properties Ltd. ซึ่งเคยถือหุ้นใน Planet Hollywood Hotel ในนครนิวยอร์ก โดยที่ต่อมาได้ขายหุ้นโรงแรมนี้ทิ้ง อีโองเบ็งเส็งใช้ Hotel Properties Ltd. เป็นฐานในการขยายสาขา Hard Rock Hotel เริ่มต้นที่เกาะบาห์ลีในปี 2541 และมีกำหนดที่จะเปิดสาขาที่พัทยาในเดือนตุลาคม 2544 ในขณะที่ Hotel Properties Ltd. ได้เจรจาซื้อ YMCA Collins International House ที่ถนนสาทร กรุงเทพฯ เพื่อสร้าง Hard Rock Hotel แล้ว โปรดอ่านรายงานข่าวของชูศักดิ์ จิระสกุลไทย *The Nation* (March 15, 2001)

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายวัน* ฉบับวันพฤหัสบดีที่ 29 มีนาคม 2544

ภาคที่ห้า

ภาพยนตร์

ประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์

แม้ผมมิได้ตั้งใจฝีมือการกำกับภาพยนตร์ของโอลิเวอร์ สโตน (Oliver Stone) ชนิดติดตามชมทุกเรื่อง แต่เมื่อลองนั่งนับดูก็พบว่า ผมได้ชมภาพยนตร์ของผู้กำกับรุ่นใหม่ท่านนี้ มากกว่าครึ่ง ไม่ว่าจะเป็น *Salvador* (1986), *Platoon* (1986), *Wall Street* (1987), *Born on the Fourth of July* (1989), *JFK* (1991) และ *Natural Born Killers* (1993) โดยที่ยังมิได้ชม *Nixon* (1996) ภาพยนตร์เรื่องล่าสุดของเขา หากแต่ติดตามอ่านบทวิจารณ์ภาพยนตร์อย่างใกล้ชิด

โอลิเวอร์ สโตนเคยรับใช้ชาติด้วยการเป็นทหารไปรบในเวียดนาม ประสบการณ์ในการทำสงครามเวียดนามมีส่วนสำคัญในการหล่อหลอมทัศนคติในการต่อต้านสงคราม และวิพากษ์นโยบายต่างประเทศของประเทศมหาอำนาจดังเช่นสหรัฐอเมริกา ความข้อนี้เห็นได้จาก *Salvador* (1986) *Platoon* (1986) และ *Born on the Fourth of July* (1989) โดยที่ *JFK* (1991) และ *Nixon* (1996) ช่วยเติมสีสันการเมืองอเมริกันในโลกมา

เมื่อเสร็จภารกิจในสงครามเวียดนาม สโตนได้ศึกษาการสร้างภาพยนตร์จากมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก และเริ่มต้นทำงานด้วยการเขียนบทภาพยนตร์ ดังเช่น *Midnight Express* (1978) และ *Scarface* (1983) แม้ในภายหลังจะหันเหไปเป็นผู้กำกับภาพยนตร์ แต่สโตนก็ยังไม่ละทิ้งงานเขียนบทภาพยนตร์ เพียงแต่ไม่มีเวลาเขียนบทเอง จึงใช้วิธีการมอบหมายให้ผู้อื่นเขียนบท โดยที่ตนเองเป็นผู้แก้ไขเพิ่มเติมบท แต่การที่สโตนใช้อำนาจผู้กำกับแก้ไขบท ทำให้ผู้เขียนบทดั้งเดิมไม่พอใจ ดังกรณีนายเคนวอดิน ตาร์นติโน (Quentin Tarantino) ที่ถูกแก้บทภาพยนตร์เรื่อง *Natural Born Killers* (1993) จนจำหน้าตาเดิมมิได้

ด้วยเหตุที่สโตนมีทัศนคติเสรีนิยม อุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในภาพยนตร์ที่เขาเป็นผู้สร้าง ซึ่งพวกเสรีนิยมมักจะเป็น ‘พระเอก’ และพวกอนุรักษนิยมหรือพวกบ้าสงครามมักจะเป็น ‘ผู้ร้าย’ สโตนจึงเป็นเป้าให้พวกอนุรักษนิยมโจมตี แต่สโตนก็ไม่แฉต่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่ว่า เขา ‘ยัดเยียด’ ผู้ชมมากเกินไป

บัดนี้ สโตนกำลังถูกโจมตีว่าบิดเบือนประวัติศาสตร์ ภาพยนตร์เรื่อง *JFK* (1991) และ *Nixon* (1996) เป็นภาพยนตร์ประวัติศาสตร์การเมืองอเมริกันที่มีพวกเสรีนิยมเป็น ‘พระเอก’ และพวกอนุรักษนิยมเป็น ‘ผู้ร้าย’ เหมือนเดิม แม้ว่าสโตนจะพยายามทำการบ้านด้วยการค้นคว้าหาหลักฐานต่างๆมาประกอบการเขียนบทและสร้างภาพยนตร์ จนถึงกับกล่าวกันว่า สโตนต้องการ

ให้นักประวัติศาสตร์ยอมรับภาพยนตร์ทั้งสองนี้ แต่นักประวัติศาสตร์มิได้ตามมใจสโตน เพราะพากันดาหน้าออกมาวิพากษ์วิจารณ์สโตน สโตนแก้ความรำคาญใจด้วยการนำภาพยนตร์เรื่อง *Nixon* (1996) ออกตีพิมพ์เป็นหนังสือ ซึ่งเป็นบทภาพยนตร์ที่แสนประหลาด เพราะมีเชิงอรรถอ้างอิงบทภาพยนตร์เป็นช่วงๆ แทนที่เสียงวิพากษ์วิจารณ์จะเบาบางลง กลับดังขรมยิ่งขึ้น และแทนที่สโตนจะได้รับดอกไม้เป็นการชมเชย กลับได้รับก้อนอิฐ เพราะบัดนี้มีประจักษ์พยานอย่างชัดเจนว่า บทภาพยนตร์เรื่อง *Nixon* (1996) อุดมด้วยข้อมูลที่ผิดข้อเท็จจริง มีหน้าซ้ำการอ้างอิงยังผิดๆ ถูกๆ อีกด้วย คนที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์สโตนอย่างรุนแรง ก็คือ ศาสตราจารย์สตีเฟน แอมโบรส (Stephen Ambrose) นักประวัติศาสตร์ผู้เขียนประวัติ นายริชาร์ด นิกสัน ซึ่งแยกพิมพ์ออกเป็น 3 เล่ม คือ *The Education of a Politician, 1913-1962* ; *The Triumph of a Politician, 1962-1972* และ *Ruin and Recovery, 1972-1990*

ในภาพยนตร์เรื่อง *JFK* (1991) สโตนพยายามสื่อสารว่า สำนักประมวลข่าวกลาง (C.I.A.) กระทรวงกลาโหม และรองประธานาธิบดีลินดอน จอห์นสัน เป็นผู้อยู่เบื้องหลังการลอบสังหารประธานาธิบดีจอห์น เคนเนดี สารของภาพยนตร์เรื่องนี้จึงก่อปฏิกิริยาในหมู่นักประวัติศาสตร์และนักรัฐศาสตร์

ในภาพยนตร์เรื่อง *Nixon* (1996) สโตนพยายามสื่อสารว่า ริชาร์ด นิกสันขาดความอบอุ่นด้านความรักจากมารดา และภูมิหลังทางครอบครัวดังกล่าวนี้มีผลต่อชีวิตทางการเมืองของนิกสันในเวลาต่อมา ภาพยนตร์เรื่องนี้พยายามชักจูงให้ผู้ชมเข้าใจว่า นิกสันถูกควบคุมและกำกับโดยบุรุษลึกลับกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีส่วนวางแผนลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี อีกทั้งยังสื่อสารสำคัญอีกประการหนึ่งว่า นิกสันอยู่เบื้องหลัง C.I.A. ในการวางแผนลอบสังหารประธานาธิบดีฟีเดล คาสโตร (Fidel Castro) แห่งคิวบา ประเด็นนี้ได้รับการทักท้วงจากนายเดวิด เบลิน (David W. Belin) ซึ่งเคยทำงานให้ Warren Commission ในปี 2507 เพื่อไต่สวนคดีลอบสังหารประธานาธิบดีเคนเนดี และเป็นผู้อำนวยการบริหาร Rockefeller Commission (อันมีนายเนลสัน ร็อกกีเฟลเลอร์เป็นประธาน) ในปี 2518 เพื่อไต่สวนกิจกรรมของ C.I.A. ในสหรัฐอเมริกา

นายเดวิด เบลิน ยืนยันว่า แม้ความคิดในการลอบสังหารฟีเดล คาสโตรมีมาแต่ยุครัฐบาลประธานาธิบดีไอเซนฮาวร์ ซึ่งนายนิกสันดำรงตำแหน่งรองประธานาธิบดี แต่แผนการที่เป็นรูปธรรมเพิ่งปรากฏในรัฐบาลเคนเนดี ทั้งนายจอห์น เคนเนดี และนายโรเบิร์ต เคนเนดี ต่างกระหึ่มกระหือที่จะให้ดำเนินแผนลอบสังหารนายคาสโตร (*Asian Wall Street Journal*, February 15, 1996)

ภาพยนตร์เรื่อง *JFK* และ *Nixon* ก่อให้เกิดวิวาทะสำคัญว่า ผู้ชมควรเชื่อข้อมูลหรือ 'สาร' ที่ปรากฏในภาพยนตร์มากน้อยเพียงใด นักประวัติศาสตร์พากันโจมตีโอลิเวอร์ สโตนว่ามีได้พิถีพิถันในการตรวจสอบข้อมูล และอาจทำให้ประชาชนชาวอเมริกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชนเข้าใจประวัติศาสตร์ของตนเองอย่างผิดๆ

สโตนโต้แย้งว่า ตนมิได้ผลิตภาพยนตร์สารคดีหรือรายงานประวัติศาสตร์ประเภท Documentary หากแต่ผลิตภาพยนตร์บันเทิง ซึ่งผู้สร้างภาพยนตร์มีสิทธิที่จะแสดงออกในการเสนอการตีความ ด้วยเหตุนี้ ภาพยนตร์เรื่อง *Nixon* จึงเป็น a *Nixon* หรือนิกสันคนหนึ่งที่มาจากรูมของผู้สร้างภาพยนตร์ มิใช่ The *Nixon* หรือนิกสันที่มีชีวิตความเป็นจริงอันแน่นอนที่มีโอกาสปฏิเสธได้ (ดูรายงานของ Andy Sella ใน *The Nation* ฉบับวันที่ 1 เมษายน 2539)

ครอบครัวและสาวกของนิกสัน รวมทั้ง *Nixon Library and Birthplace Foundation* ดาหน้ากันออกมาประณามโอลิเวอร์ สโตน ซึ่งมีชื่อเสียงน่าประหลาดใจ เพราะภาพยนตร์เรื่อง *Nixon* มิได้มีเฉพาะแต่การตีความอันโอ้อวดและกระตุ้นให้คิดเท่านั้น หากยังสะท้อนภาพการฉ้อราษฎร์บังหลวงในวงการการเมืองอเมริกันอีกด้วย (ดูรายงานของ Scarlet Cheng ใน *Asia Times* ฉบับวันที่ 1 เมษายน 2539)

ฮอลลีวูดสร้างภาพยนตร์ประวัติศาสตร์มาเป็นเวลาช้านานแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นประวัติศาสตร์กรีก โรมัน และยุโรป และฮอลลีวูดก็เสนอการตีความประวัติศาสตร์ หากการตีความนั้นไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง ฮอลลีวูดก็ได้สร้างความเข้าใจผิดแก่ผู้ชมทั่วโลกจำนวนมาก ภาพวัฒนธรรมอันป่าเถื่อนของประชาชนในโลกที่สามปรากฏในภาพยนตร์ฮอลลีวูด และในหลายต่อหลายกรณีสื่อความชอบธรรมของประเทศมหาอำนาจในการล่าอาณานิคม เมื่อรัฐบาลไทยในอดีตประท้วงความไม่ตรงต่อข้อเท็จจริงของภาพยนตร์เรื่อง *The King And I* ฮอลลีวูดก็อ้างเช่นเดียวกับที่โอลิเวอร์ สโตนอ้างว่า นั่นเป็นเพียงภาพยนตร์ ชาวเยอรมันและชาวญี่ปุ่นจำนวนมากต้องเก็บความรู้สึกไม่พอใจที่เยอรมนีและญี่ปุ่นเป็นผู้ร้ายในภาพยนตร์เกี่ยวกับสงครามโลกครั้งที่สองตามการตีความของฮอลลีวูด

แม้ว่าฮอลลีวูดผูกขาดการตีความภาพยนตร์ประวัติศาสตร์มาเป็นเวลาช้านาน แต่ฮอลลีวูดก็ไม่เคยถูกตรวจสอบอย่างจริงจัง ไม่มีใครสนใจจับผิดว่า อาณาจักรโรมันในภาพยนตร์ฮอลลีวูดตรงต่อข้อเท็จจริงหรือไม่ การจับผิดนั้นมีต้นทุนที่ต้องเสีย ยิ่งเป็นเรื่องในอดีตอันยาวนานเพียงใด ต้นทุนการจับผิดก็ยิ่งสูงมากเพียงนั้น และยิ่งเปิดโอกาสให้ฮอลลีวูดตีความตามใจชอบได้มากยิ่งขึ้น เพราะเรื่องราวในอดีตยิ่งยาวไกลมากเพียงใด ความไม่รู้ก็ยิ่งมีมากขึ้นเพียงนั้น เสรีภาพในการตีความของฮอลลีวูดผันแปรตามความไม่รู้ของมนุษย์ ใครเล่าจะเสียเวลาและลงทุนจับผิดภาพยนตร์เรื่อง *Cleopatra*

แต่เหตุใดชาวอเมริกันจำนวนไม่น้อยจึงจับผิดภาพยนตร์เรื่อง *JFK* และ *Nixon* คำตอบน่าจะเป็นเพราะว่าทั้ง *JFK* และ *Nixon* ยังอยู่ในความทรงจำของประชาชนชาวอเมริกัน อีกทั้งความรู้ชุดหนึ่งเกี่ยวกับประธานาธิบดีทั้งสองท่านนี้เป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัวแล้วในประการสำคัญ เรื่องของประธานาธิบดีอเมริกันทั้งสองมีประเด็นด้านอุดมการณ์ทางการเมืองมาเกี่ยวข้องด้วย

ในอดีต วงวิชาการมิได้สนใจศึกษาว่า ภาพยนตร์มีส่วน 'เขียน' ประวัติศาสตร์อย่างไรบ้าง ประวัติศาสตร์ที่ปรากฏในภาพยนตร์จึงเป็นหัวข้อที่เปรียบเทียบประจักษ์ความรู้ที่ว่าเปล่า (Empty Box) อย่างไรก็ตาม นักสังคมศาสตร์และนักมนุษยศาสตร์เริ่มสนใจศึกษาหัวข้อนี้มากขึ้น บัดนี้ มีหนังสือเล่มใหม่ของศาสตราจารย์มาร์ก คาร์นส์ (Mark Carnes) นักประวัติศาสตร์แห่ง Barnard College ชื่อ *Past Imperfect : History According to the Movies* ปรากฏสู่บรรณพิภพ

นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ก็ตกอยู่ในสถานะเดียวกับภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ ในข้อที่แต่เดิมไม่ผู้สนใจใคร่ตรวจสอบว่า ฉากและเหตุการณ์ในนวนิยายตรงต่อข้อเท็จจริงหรือไม่ แต่ในระยะหลังหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ ขอให้ดูกอร์ วิดัล (Gore Vidall) เป็นกรณีศึกษา วิดัลเขียนนวนิยายอิงประวัติศาสตร์อเมริกันหลายเล่ม ไม่ว่าจะเป็น *Burr ; Lincoln; 1876; Empire; Hollywood* และ *Washington, D.C.* กาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ (Gabriel Garcia Marquez) เรียกงานของวิดัลเหล่านี้ว่า novelized histories แต่ไม่มีนวนิยายของวิดัลเรื่องใดที่ก่อให้เกิดวิวาทะมากเท่านวนิยายเรื่อง *Lincoln* วิวาทะเริ่มจาก *The Los Angeles Times* ในปี 2524 แล้วย้ายสมรภูมิจนไปสู่ *The New York Review of Books* ในปี 2531 และจบลงในปี 2534 รายละเอียดในเรื่องนี้หาอ่านได้จากหนังสือของ Gore Vidal, *United States: Essays 1952-1992* (Random House, 1993)

การเขียนนวนิยายประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเรียกว่า historical novels หรือ novelized histories มิใช่เรื่องง่ายอีกต่อไป เส้นแบ่งระหว่างนวนิยายกับประวัติศาสตร์ ซึ่งเคยเด่นชัด บัดนี้กลายเป็นเส้นแบ่งที่ไม่ชัดเจน บรรณพิภพมิได้ถือว่า นวนิยายประวัติศาสตร์เป็นนวนิยายที่บริสุทธิ์อีกต่อไป นวนิยายประวัติศาสตร์จักต้องไม่ผิดข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ บรรทัดฐานดังกล่าวนี้มีได้ปรากฏเฉพาะในโลกหนังสือเท่านั้น หากกำลังก่อตัวเป็นบรรทัดฐานใหม่ในโลกภาพยนตร์ด้วย

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 26 เมษายน 2539

ประวัติศาสตร์ในภาพยนตร์ (2)

เดวิด เฮล์ฟกอตต์ (David Helfgott) เป็นนักเปียโนชาวออสเตรเลีย สำเร็จการศึกษาจาก Royal College of Music ประเทศอังกฤษ และเป็นดาวรุ่งพุ่งแรงในช่วงต้นทศวรรษ 2510 แต่แล้ววิมานของนักดนตรีเอกต้องพังทลาย เมื่ออาการโรคประสาทกำเริบ จนถึงขั้นมีอาการแสดงดนตรีต่อไปไม่ได้ โลกดนตรีมิได้จดจำชื่อของเขาอีกเลย จบจบปี 2539 เขากลับมาแสดงดนตรีอีกครั้งหนึ่ง หลังจากห่างเหินเวทีเป็นเวลากว่าสองทศวรรษ

ภาพยนตร์เรื่อง *Shine* ซึ่งกำกับแสดงโดย สก็อต ฮิกส์ (Scott Hicks) แสดง 'ชีวประวัติ' ของเดวิด เฮล์ฟกอตต์ ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับรางวัล *Film of the Year Award* จาก Australian Film Institute และอยู่ในข่ายการพิจารณาให้รางวัลจากสถาบันต่างๆ หลายสถาบันว่าจำเพาะ Academy Award หรือ Oscar *Shine* ได้รับการพิจารณาให้ได้รับรางวัลถึง 7 รางวัล รวมทั้งรางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมประจำปีด้วย แต่แล้ว *Shine* ได้รับรางวัลตุ๊กตาทองเพียงรางวัลเดียว จากการแสดงนำฝ่ายชายของเจฟฟรีย์ รัช (Geoffrey Rush) ผู้รับบทบาทเดวิด เฮล์ฟกอตต์ ก่อนหน้านี้ เจฟฟรีย์ รัช ได้รับรางวัลดารานำฝ่ายชายจากภาพยนตร์เรื่องเดียวกันนี้ จากการพิจารณาของ Guild Associations of America โดยที่ ได้รับรางวัลจาก Los Angeles Film Critics และ New York Film Critics ด้วย

แต่ *Shine* กำลังถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่ามีส่วนบิดเบือนชีวประวัติของเดวิด เฮล์ฟกอตต์ และปายาลีเตอร์ เฮล์ฟกอตต์ผู้เป็นบิดา เพราะภาพยนตร์เรื่องนี้พยายามสื่อสารว่า เหตุที่เดวิดมีอาการโรคประสาทที่ร้ายแรง เป็นเพราะความสัมพันธ์อันตึงเครียดที่มีกับบิดา และเหตุที่ปายาลีเตอร์ เฮล์ฟกอตต์เลี้ยงดูบุตรธิดาด้วยวิธีการอันเข้มงวด จนบางครั้งถึงกับเสียชีวิตอย่างทารุณ เป็นเพราะ 'ฝันร้าย' ที่ตราตรึงในจิตใจ อันเกิดจากทารุณกรรมที่ได้รับจากทหารเยอรมันในปฏิบัติการล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว

การเล่าชีวประวัติของเดวิด เฮล์ฟกอตต์ ผ่านภาพยนตร์เรื่อง *Shine* ดังกล่าวข้างต้นนี้ ถูกครอบครัวเฮล์ฟกอตต์กล่าวหาว่าบิดเบือนข้อเท็จจริง และทำให้ปายาลีเตอร์ เฮล์ฟกอตต์เสื่อมเสียชื่อเสียง ในขณะที่ภาพยนตร์เรื่องนี้อยู่ในกระบวนการสร้าง ผู้สร้างไม่เคยปรึกษาหรือตรวจสอบข้อเท็จจริงกับมารดาและพี่น้องของเดวิดเลย มาร์กาเรต เฮล์ฟกอตต์ (Margaret Helfgott) พี่สาวของเดวิดเคยขออ่านบทภาพยนตร์ แต่สก็อตต์ ฮิกส์ ผู้กำกับการแสดงไม่ยินยอม

ทั้งนี้เป็นที่เข้าใจว่า ฮิกส์ตรวจสอบข้อมูลกับกิลเลียน เฮล์ฟกอตต์ (Gillian Helfgott) ภรรยาของ เดวิดเท่านั้น โดยที่กิลเลียนกับพี่น้องตระกูลเฮล์ฟกอตต์ ศรศิลป์ไม่กินกัน

มาร์กาเรต เฮล์ฟกอตต์ ซึ่งอาศัยอยู่กับสามีชาวอังกฤษ ซึ่งเป็นแพทย์ในเมือง Beersheva ประเทศอิสราเอล เพิ่งมีโอกาสได้ชมภาพยนตร์เรื่อง *Shine* ในเดือนสิงหาคม 2539 ขณะกลับไปเยี่ยมมารดาในออสเตรเลีย เธอรู้สึกช็อกที่ได้เห็นภาพบิดาของเธอเขียนตี้น้องชาย ในภาพยนตร์ หลังจากนั้น เธอได้เพียรเขียนจดหมายถึงบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ต่างๆ ในออสเตรเลียกล่าวถึงการบิดเบือนข้อเท็จจริงใน *Shine*

ตามคำบอกเล่าของมาร์กาเรต เฮล์ฟกอตต์ บิดา (Peter Helfgott) และมารดา (Rachel Helfgott) ของเธอเป็นชาวยิว อาศัยอยู่ในเมือง Treblinka ประเทศโปแลนด์ แต่บิดา มารดาสามารถหนีออกจากเมืองนั้น ก่อนที่สงครามโลกครั้งที่สองจะเกิดขึ้น ทั้งสองได้เดินทาง รอนแรมและอพยพไปตั้งถิ่นฐานในออสเตรเลีย แม้ว่าฮิตเลอร์และกองทัพนาซีมีเจตนาที่จะฆ่าล้าง เผ่าพันธุ์ชาวยิว และแม้ว่าผู้คนในตระกูลเฮล์ฟกอตต์ต้องล้มตายในปฏิบัติการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นั้น แต่ปีเตอร์ เฮล์ฟกอตต์ไม่เคยถูกกองทัพนาซีจับ และไม่เคยถูกกระทำการทารุณกรรม การที่ ภาพยนตร์เรื่อง *Shine* พยายามสื่อสารว่า ทารุณกรรมที่ได้รับจากทหารนาซีทำให้ปีเตอร์กระทำการทารุณต่อเดวิด ผู้เป็นลูก จึงเป็นการบิดเบือนข้อเท็จจริง

มาร์กาเรตเล่าว่า ครอบครัวเฮล์ฟกอตต์เป็นครอบครัวที่อบอุ่น เมื่อเป็นเด็ก พ่อเป็นคนสอนให้เธอและเดวิดเล่นเปียโน จนบัดนี้เธอมีอาชีพเป็นครูสอนเปียโน เธอไม่เคยเห็นพ่อเขียนตี้น้องชาย บรรยากาศภายในครอบครัวมีแต่ความรื่นรมย์ แต่ภาพยนตร์เรื่อง *Shine* กลับกำกับแสง ให้ทึบและทึม เพื่อสร้างอารมณ์ผู้ชมให้คล้อยตามบทว่า สภาพแวดล้อมในครอบครัวมีส่วนทำให้ เดวิดเป็นบ้า

มาร์กาเรตยืนยันว่า เดวิดและบิดามีความสัมพันธ์อันดี เธอไม่เคยเห็นเดวิดแสดง ความขมขื่นเกี่ยวกับบิดา ปมเงื่อนที่สร้างปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองเกิดขึ้น เมื่อ ไอแซก สเติร์น (Isaac Stern) นักไวโอลินนามอุโฆษ ชักชวนให้เดวิดไปสหรัฐอเมริกา โดยสัญญาว่าจะหาทุนการศึกษาให้ เพราะเล็งเห็นอัจฉริยภาพทางด้านดนตรีของเดวิด เดวิดเองต้องการ ผนวชในศาสนาคริสต์ แต่บิดาเห็นว่า เดวิดยังเด็กเกินไป เพราะเวลานั้นเดวิดอายุเพียง 14 ปี เท่านั้น ภาพยนตร์เรื่อง *Shine* พยายามแสดงให้เห็นว่า ความอัจฉริยภาพอันเกิดจากความ กริ่งเกรงว่า ลูกจะได้ดีกว่าพ่อ ทำให้ปีเตอร์ขัดขวางการเดินทางของเดวิด ทั้งพยายามสื่อสารว่า เมื่อเดวิดเดินทางไปประเทศอังกฤษ ความสัมพันธ์ที่มีกับครอบครัวก็ขาดสะบั้นลง

มาร์กาเรตเล่าว่า ตลอดระยะเวลาที่อยู่ในประเทศอังกฤษ เดวิดมีจุดหมายติดต่อกับครอบครัวโดยตลอด โดยที่มีการตอบจดหมายซึ่งกันและกัน ต้นฉบับจดหมายบางส่วน เลสลีย์ เฮล์ฟกอตต์ (Leslie Helfgott) น้องชายเป็นผู้เก็บรักษาได้ โดยที่กิลเลียน เฮล์ฟกอตต์ ได้ให้หมายติดต่อขอจดหมายเหล่านั้นคืน

ภาพยนตร์เรื่อง *Shine* พยายามสื่อสารว่า ความยากของ Piano Concerto No.3 ของ Rachmaninov มีส่วนทำให้เดวิดมีอาการโรคประสาทกำเริบในขณะที่กำลังเดี่ยวเปียโนเพลงนี้ในการแสดงในประเทศอังกฤษปี 2512 แต่สำหรับสมาชิกในครอบครัวเฮล์ฟกอตต์ Piano Concerto No.3 ของ Rachmaninov มีชื่อ 'ของยาก' สำหรับเดวิด เพราะเดวิดเคยแสดงการเดี่ยวเปียโนเพลงนี้ในปี 2507 มาก่อนแล้ว ทั้งในเมืองเพิร์ธ (Perth) และนครเมลเบิร์น (Melbourne) ประเทศออสเตรเลีย

ตามทัศนะของสมาชิกในครอบครัวเฮล์ฟกอตต์ อาการโรคประสาทของเดวิดเป็นผลจากกรรมพันธุ์มากกว่าอื่นใด ฮันนาห์ (Hannah) น้องสาวก็ป่วยเป็นโรคนี้ ซึ่งภาพยนตร์มิได้กล่าวถึง นอกจากนี้ อาการโรคประสาทกำเริบอย่างรุนแรง มิได้เกิดขึ้นในขณะที่ David แสดง Piano Concerto No.3 ของ Rachmaninov หากแต่เกิดขึ้นภายหลังจากที่เดวิดแต่งงานกับ แคลร์ เป็ป (Clare Papp) หญิงม่ายชาวฮังการีเชื้อสายยิวในปี 2514 อาการป่วยรุนแรงถึงขั้นต้องเข้าโรงพยาบาล และหย่าร้างจากภรรยา เมื่อออกจากโรงพยาบาล เดวิดเดินทางกลับออสเตรเลียและอาศัยอยู่กับบิดามารดา โดยต้องเลิกแสดงดนตรี ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ทั้งบิดามารดาเป็นผู้ดูแลสุขภาพจิตของเดวิด ภายหลังจากที่ปีเตอร์ เฮล์ฟกอตต์ถึงแก่กรรมในปี 2518 เดวิดเขียนจดหมายถึงเซอร์คีธ ฟอล์กเนอร์ (Sir Keith Faulkner) ผู้อำนวยการ Royal College of Music ว่า พ่อเป็น Super Human-being

เมื่อ *Shine* ออกฉายในออสเตรเลียแล้ว มาร์กาเรตและเลสลีย์ เฮล์ฟกอตต์ ติดต่อบรรยากาศกับสก็อต ฮิกส์ ผู้กำกับการแสดงให้พิมพ์ข้อความในตอนต้นของภาพยนตร์ว่า เรื่องราวในภาพยนตร์เรื่องนี้เป็นเรื่องแต่ง แต่ฮิกส์กลับนำไปแสดงตอนท้ายสุดของภาพยนตร์ต่อท้ายรายชื่อดาราร่วมการผลิต ไม่มีใครได้เห็นข้อความนี้ เพราะทุกคนถูกออกจากโรงภาพยนตร์เมื่อภาพยนตร์ฉายจบเรื่องแล้ว สิ่งที่ติดตามตรึงใจผู้ชม ก็คือ ความน่าสงสารในชะตากรรมของเดวิด เฮล์ฟกอตต์ และความขยะเขยงในความทารุณโหดร้ายของปีเตอร์ผู้เป็นพ่อ ไม่มีผู้ชมภาพยนตร์คนใดใส่ใจติดตามตรวจสอบว่า ภาพยนตร์นำเสนอเรื่องราวตรงต่อข้อเท็จจริงหรือไม่

ภาพยนตร์มิใช่งานวิชาการที่ใช้อ้างอิง หากแต่เป็นงานศิลปะที่สื่อสารบางสิ่งบางอย่างต่อผู้ชม กระนั้นก็ตาม การสร้างภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ก็ควรตรวจสอบข้อมูลและข้อเท็จจริง มิฉะนั้นภาพยนตร์ที่สร้างจะมีผลบิดเบือนประวัติศาสตร์ และสร้าง

ความรู้และความเข้าใจผิดแก่ผู้ชมอย่างมหันต์ แม้ว่าภาพยนตร์ประวัติศาสตร์มิใช่หนังสือประวัติศาสตร์และมีใช้ภาพยนตร์สารคดีประเภทที่เรียกว่า Documentary แต่ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ไม่ควรนำเสนอเรื่องราวที่ไม่ตรงต่อข้อเท็จจริง หากผู้อำนวยการสร้างไม่ใส่ใจต่อข้อมูลและข้อเท็จจริงในประวัติศาสตร์ก็ไม่ควรตีตราภาพยนตร์ที่สร้างว่าเป็น ‘ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์’ มหันตภัยอันเกิดจากการบิดเบือนประวัติศาสตร์จะได้ไม่เกิดขึ้น

ถ้าพ่วงแต่การสร้างภาพยนตร์ที่มีได้เล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ก็เป็นเรื่องยากอยู่แล้ว การนำวรรณกรรมอมตะมาสร้างภาพยนตร์มักจะมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ว่า ผู้อำนวยการสร้างและผู้เขียนบทภาพยนตร์มิได้แสดงความคารวะผู้แต่งดั้งเดิม ในยามที่มีการแต่งเติมบทภาพยนตร์ จนมีฉากและเนื้อเรื่องแตกต่างจากต้นฉบับเดิม ขอให้ดูตัวอย่างภาพยนตร์การ์ตูนเรื่อง *The Hunchback of Notre-Dame* (1996) ของ Walt Disney ซึ่งดัดแปลงเนื้อเรื่องจนแตกต่างไปจากต้นฉบับเดิม *Notre-Dame de Paris* (1831) ของ Victor Marie Hugo (1802-1885) เป็นอันมาก

อุตสาหกรรมภาพยนตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งฮอลลีวูด มีบทบาทในการปู้ยี่ปู้ยำวรรณกรรมอมตะมากมายนัก ไม่จำเพาะแต่ *Notre-Dame de Paris* (1831) ด้วยเหตุที่ลิขสิทธิ์วรรณกรรมเหล่านี้สิ้นอายุ การปู้ยี่ปู้ยำกระทำได้ง่าย ในกรณีที่ลิขสิทธิ์ยังไม่สิ้นอายุ ผู้แต่งหรือเจ้าของลิขสิทธิ์อาจยินยอมให้นำนวนิยายของตนไปสร้างภาพยนตร์ โดยไม่สนใจว่าจะมีการดัดแปลงบทภาพยนตร์หรือไม่อย่างไร แต่บางคนอาจทำสัญญาให้เข้าช่วงลิขสิทธิ์โดยมีเงื่อนไขว่าบทภาพยนตร์ที่จะนำไปสร้างนั้นต้องได้รับความยินยอมเห็นชอบจากผู้แต่งดั้งเดิม

ด้วยเหตุที่การดัดแปลงบทภาพยนตร์เป็นเรื่องปกติวิสัยในการสร้างภาพยนตร์ การสร้างภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ให้ตรงต่อข้อเท็จจริงจึงเป็นเรื่องยากยิ่ง ผู้เขียนบทอาจเห็นความจำเป็นในการแต่งเติมฉากและแต่งเติมเนื้อเรื่อง เพื่อปูอารมณ์ของผู้ชมไปสู่สารที่ภาพยนตร์ต้องการสื่อ ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์จึงต้องมีบทที่ ‘อิงนิยาย’ อยู่เสมอ ด้วยเหตุดังนี้ ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์มีอาจนำเสนอเรื่องราวที่เป็น True History ได้ หากเป็นได้แต่เพียง Fictionalised History กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นประวัติศาสตร์ที่ ‘อิงนิยาย’ ยิ่งภาพยนตร์ที่เล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ดัดด้าบรรพ์มากเพียงใด (ดังเช่นอียิปต์ กรีก และโรมัน) ลักษณะ Fictionalised History ในภาพยนตร์ยิ่งมีมากเพียงนั้น เพราะไม่มีใครรู้แน่ชัดเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด จารีตธรรมเนียมประเพณี และบรรยากาศในสังคม

ภาพยนตร์ประวัติบุคคล โดยพื้นฐานไม่แตกต่างจากภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ เพราะมักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นความตรงต่อข้อเท็จจริง หากเป็นบุคคลสำคัญ ซึ่งมีผู้ศึกษาประวัติอย่างลึกซึ้งย่อมมีความรู้ที่ลงตัวอยู่ชุดหนึ่ง การสร้างภาพยนตร์ชีวประวัติบุคคล

ซึ่งมีเนื้อหาเบี่ยงเบนจากความรู้ชุดที่ลงตัวดังกล่าวแล้วอย่างง่ายที่จะถูกวิจารณ์ *JKF* (1991) และ *Nixon* (1996) ของโอลิเวอร์ สโตน (Oliver Stone) นับเป็นตัวอย่างของภาพยนตร์ประเภทนี้ ในเมื่อเรื่องราวของจอห์น เอฟ. เคนเนดี และริชาร์ด นิกสัน มีผู้ศึกษาวิจัยเป็นอันมาก

แต่ *Shine* (1996) แตกต่างจาก *JKF* (1991) และ *Nixon* (1996) เพราะเดวิด เฮล์ฟกอตต์ไม่เป็นที่รู้จักของสาธารณชน และไม่มีความรู้ชุดที่ลงตัวเกี่ยวกับเดวิด เฮล์ฟกอตต์ ต่างจากเคนเนดีและนิกสัน เมื่อ *Shine* (1996) ออกฉายจึงไม่มีใครตั้งคำถามว่า *Shine* (1996) บิดเบือนข้อเท็จจริงหรือไม่ จะมีก็แต่สมาชิกในตระกูลเฮล์ฟกอตต์ ที่ออกมาตีโพยตีพายเกี่ยวกับเรื่องนี้ มีหน้าซ้ำ *Shine* (1996) ยังโฆษณาตามหน้าหนังสือพิมพ์ว่า ‘*Shine is an utterly extraordinary true story*’ อีกด้วย ทั้งๆที่สก็อตต์ ฮิกส์ยอมรับว่ามีการแต่งเติมเนื้อเรื่องให้ต่างไปจากชีวิตจริง

ผู้ชมภาพยนตร์จักต้องเรียนรู้ว่า ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์หรือประวัติบุคคล ไม่สามารถสื่อข้อเท็จจริงได้ครบถ้วน จงอย่างเชื่อ ‘ประวัติศาสตร์’ ที่ปรากฏในภาพยนตร์ ‘ความเป็นนวนิยาย’ ของภาพยนตร์ทำให้ภาพยนตร์ประวัติศาสตร์ต้องเบี่ยงเบนจากข้อเท็จจริง หรือ บางครั้งบิดเบือนข้อเท็จจริง

ด้วยเหตุที่ปุถุชนมีแนวโน้มที่จะเชื่อภาพที่เห็นด้วยตาของตนเอง ผู้อำนวยการสร้างภาพยนตร์ประวัติศาสตร์หรือประวัติบุคคล ควรจะเตือนผู้ชมตั้งแต่ต้นว่า จงอย่าเชื่อเนื้อหาในภาพยนตร์ เพราะเป็นประวัติศาสตร์ที่อิงนิยาย การเตือนเช่นนี้จะช่วยลดความเข้าใจผิดและความเสียหายที่จะเกิดขึ้นได้มาก

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ *ผู้จัดการรายสัปดาห์* ฉบับวันที่ 7-13 เมษายน 2540

Boulevard (1993) บางคนอาจเพียงต้องการฟังเพลง “Don't Cry For Me, Argentina” คนอีกส่วนหนึ่งอาจต้องการศึกษานัยทางการเมืองจากภาพยนตร์เรื่องนี้ และท้ายที่สุด ยังมีผู้คนอีกจำพวกหนึ่งที่ติดตามมาดอนนาไม่ว่าด้วยเหตุผลประการใดก็ตาม

แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ แต่ง *Evita* เป็นอุปรากรในปี 2519 ต่อมาในปี 2521 จึงได้ดัดแปลงเป็นละครเวที โดยมีทิโมธี ไรส์ (Timothy Rice) เป็นผู้แต่งคำร้อง ละครเรื่องนี้ยังคงแสดงติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้จะสร้างเป็นภาพยนตร์แล้วก็ตาม รายงานข่าวบางกระแสอ้างว่า รายได้จากการเก็บค่าผ่านประตูของละครเรื่องนี้สูงถึง 1,000 ล้านดอลลาร์อเมริกันแล้ว

Evita (1978) สร้างขึ้นจากนวนิยายเรื่อง *Santa Evita* ซึ่งแต่งโดยโทมาส อีลอย มาร์ติเนซ (Tomas Eloy Martinez) เมื่อเป็นละครก็สร้างชื่อเสียงแก่แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์เป็นอันมาก เพลง “Don't Cry For Me, Argentina” เป็นที่รู้จักกันทั่วโลก โดยที่คนเป็นจำนวนมากไม่รู้จักชื่อผู้แต่งด้วยซ้ำไป อย่างไรก็ตาม ชาวอาร์เจนตินาจำนวนมากไม่พอใจละครเรื่องนี้ เพราะละครสื่อสารว่า Evita ใช้วิธีการ ‘ขาย’ ตัว เทียบพลับนอนกับผู้ทรงอำนาจ เพื่อไต่เต้าขึ้นมาเป็นอำนาจเสียเอง ด้วยเหตุนี้ เมื่อผู้สร้างภาพยนตร์ยกกองถ่ายทำเข้าไปในอาร์เจนตินาจึงถูกต่อต้านในเบื้องต้น โดยที่มาดอนนากลายเป็นเป้าแห่งการโจมตี เพราะมาดอนนามีผลงานปลุกเร้าอารมณ์ทางเพศ ในสายตาของชาวอาร์เจนตินาจำนวนมาก จึงไม่เหมาะที่จะรับบท ‘เทพมารดร’ ดุจดั่ง Evita อาจเป็นเพราะกระแสการต่อต้านดังกล่าวนี้เองที่ทำให้การถ่ายทำส่วนใหญ่กระทำกันในฮังการี

มาเรีย อีวา ดูอาร์เต (Maria Eva Duarte, 1919-1952) ซึ่งภายหลังคือ อีวา เปรอง (Eva Peron) เกิดในครอบครัวยากจน และได้รับการศึกษาอย่างกระท่อนกระแท่น หากแต่มีความใฝ่ฝันที่จะเป็นดาราละคร จึงกระเสือกกระสนจากบ้านเกิดมุ่งสู่นครบัวโนสไอเรส (Buenos Aires) นครหลวงของอาร์เจนตินา ภาพยนตร์แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า บุคคลที่ชาวอาร์เจนตินาเรียกในเวลาต่อมาว่า Evita ต้องพลับนอนกับนักดนตรีที่พาเธอเข้าเมืองหลวง เมื่อหางานทำไม่ได้ก็ต้องมีอาชีพเป็นโสเภณีหาเลี้ยงชีพ เธอยอมพลับนอนกับทุกคนที่สามารถพาเธอบรรลุเป้าหมายแห่งการเป็นดารา

ในไม่ช้า เธอก็จับพลัดจับผลูเป็นดาราละครวิทยุ และละครที่เล่นมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับวีรสตรีหรือสตรีที่มีชื่อเสียง ดังเช่นมารี อังตวเน็ตต์ (Marie Antoinette) จักรพรรดินีคาร์ลอตตา (Carlotta) มาดามดูแบร์รี่ (Madam DuBarry) และโจนออฟอาร์ก (Joan of Arc) เป็นต้น การเล่นละครวิทยุในด้านหนึ่งทำให้เธอเป็นที่รู้จักของชาวอาร์เจนตินา โดยที่มีผู้คนจำนวนมากติดตามละครวิทยุของเธอ แต่ในอีกด้านหนึ่ง ละครวิทยุช่วยพัฒนาทักษะในการพูดของเธอ ในประการสำคัญเธอเล็งเห็นความสำคัญของวิทยุในฐานะเครื่องมือทางการเมือง เมื่อเธอขึ้นมา

มีอำนาจทางการเมืองในภายหลัง เธอมักจะอาศัยการปราศรัยทางวิทยุเพื่อปลุกเร้าอารมณ์ร่วมของชาวอาร์เจนตินา

จากละครวิทยุ เธอก้าวต่อไปแสดงภาพยนตร์ แต่ความสามารถในการแสดงภาพยนตร์ของเธอต่ำทรามนัก อีลอย มาร์ตินเนส ผู้แตงนวนิยายเรื่อง *Santa Evita* ซึ่งเป็นเรื่องราวของเธอเอง กล่าวถึงภาพยนตร์ที่เธอแสดงเสมอ แต่เธอก็สามารถรักษาตำแหน่ง 'ดารา' ของเธอไว้ได้ ด้วยการ 'จับ' ผู้ทรงอิทธิพลในวงการภาพยนตร์ทั้งหลาย ภาพของเธอขึ้นปกนิตยสารทั้งในชุดว่ายน้ำหรือชุดกะลาสี

ในปี 2485 อีวา ดูอาร์เต ได้พบพันเอกฮวน โดมิงโก เปรอน (Juan Domingo Peron, 1895-1974) และเริ่มออกงานสังคมด้วยกัน ภาพยนตร์เรื่อง *Evita* (1996) แสดงให้เห็นว่า Evita 'ถีบส่ง' ผู้คนธรรมดาที่ส่งเธอขึ้นสู่บันไดดาราคณแล้วคนเล่า จนท้ายที่สุดก็จบลงที่พันเอกเปรอน

ฮวน โดมิงโก เปรอน เติบโตจากชนชั้นกลาง ได้รับการศึกษาด้านการทหาร จบโรงเรียนเสนาธิการทหาร และได้ตำแหน่งอาจารย์ประจำโรงเรียนดังกล่าวในปี 2473 หกปีต่อมาเปรอนดำรงตำแหน่งทูตทหารประจำประเทศชิลี เปรอนสนใจศึกษาลัทธิฟาสซิสต์ และตระเวนดูงานในอิตาลีและเยอรมนีในช่วงต้นทศวรรษ 2480

ในปี 2486 เปรอนร่วมกับเพื่อนนายทหารที่นิยมลัทธิฟาสซิสต์ก่อการรัฐประหารสำเร็จ เขาได้รับแต่งตั้งเป็นรองประธานาธิบดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแรงงาน ดูเหมือนว่าเขาเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในรัฐบาลที่มีนายพลเอเดลมิโร ฟาร์เรล (Edelmiro Farrel) เป็นประธานาธิบดี แต่แล้วเขาถูกบังคับให้ออกจากตำแหน่งและถูกจำคุกในปี 2488 ภาพยนตร์เรื่อง *Evita* (1996) แสดงให้เห็นว่า Evita มีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้เขาออกจากคุก และช่วยรณรงค์หาเสียง จนเปรอนได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีในปี 2489 และอีกครั้งหนึ่งในปี 2494

อีวา ดูอาร์เต เริ่มเข้าสู่เวทีการเมืองในปี 2487 ด้วยการเป็นสมาชิกสหภาพแรงงานพนักงานสถานีวิทยุ ภายหลังจากที่เธอแต่งงานกับเปรอนในปี 2488 และช่วยให้เปรอนได้ตำแหน่งประธานาธิบดีในปีต่อมา เธอมีบทบาทสำคัญในรัฐบาลเปรอน และช่วยสร้างคะแนนนิยมทางการเมืองแก่สามี ด้วยการดำเนินโครงการสวัสดิการช่วยเหลือคนจนและกรรมกร วาติคัลบีที่ฝึกปรือตั้งแต่ยุคสมัยที่เล่นละครวิทยุเป็นประโยชน์ทางการเมืองอย่างมาก จนกล่าวกันว่าเธอเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขและกระทรวงแรงงานโดยพฤตินัย (de facto minister)

ชื่อว่า เปรองจัดตั้งมูลนิธิชื่อ *Eva Peron Foundation* ในปี 2489 และบังคับให้ข้าราชการบริจาคเงินเดือนเทียบเป็นมูลค่าเท่ากับค่าจ้าง 2 วันต่อปีให้แก่มูลนิธิ เมื่อบังคับกับข้าราชการได้ ก็ไม่ต้องสงสัยเลยว่าจะบังคับกับชนชั้นสูงไม่ได้ และนี่เองที่ทำให้ชนชั้นสูงในอาร์เจนตินาไม่พอใจชื่อว่า ชนชั้นสูงเหยียดหยาดภูมิหลังอันต่ำทรามของอีวา จะให้คนเหล่านี้ยอมรับได้อย่างไร ในเมื่ออีวาถีบตัวจากกะหรีขึ้นมาเป็นท่านผู้หญิง

เงินบริจาคของมูลนิธิ *Eva Peron Foundation* ส่วนหนึ่งถูกนำไปใช้ช่วยเหลือคนยากจน ด้วยการจัดซื้อเครื่องนุ่งห่มและเครื่องเรือน จัดหาจักรเย็บผ้าเพื่อให้มีเครื่องมือหาเลี้ยงชีพ รวมถึงจัดซื้อของเล่นให้แก่เด็กในครอบครัวที่ยากจน แต่เงินบริจาคอีกส่วนหนึ่งมีเสียงกล่าวหาว่า เธอเอาไปปรนเปรอความสุขส่วนตัว เพลงในภาพยนตร์เพลงหนึ่งมีเนื้อร้อง "I came from the people / They need to adore me / So Christian Dior Me..... I'm their product / It's vital you sell me / So Machiavell me"

เธอเดินทางไปเยือนประเทศต่างๆในยุโรปในฐานะตัวแทนประธานาธิบดีเปรอง เธอแต่งกายด้วยชุดและเครื่องประดับอันเลิศหรู ความงามของเธออาจสะกดผู้คนจำนวนมากได้ แต่มิใช่ในประเทศที่มีความรู้สึกต่อต้านเผด็จการอย่างแรงกล้า

ภายหลังการเลือกตั้งประธานาธิบดีในปี 2494 อีวาพยายามถีบตัวขึ้นเป็นรองประธานาธิบดี แต่ได้รับการต่อต้านจากผู้นำฝ่ายทหาร จนต้องถอนตัว ในช่วงที่เธอทรงอิทธิพลทางการเมือง หนังสือของเธอเรื่อง *La razon de mi vida* (The Purpose of My Life) ซึ่งตีพิมพ์ในปี 2494 ถูกกำหนดให้เป็นหนังสือที่นักเรียนต้องอ่าน

เมื่ออีวา เปรองถึงแก่กรรมในปี 2495 หนังสือพิมพ์ในอาร์เจนตินาถึงกับพาดหัวว่า "*Eva Peron Has Entered Immortality*" ผู้คนนับล้านเข้าแถวคารวะศพของเธอ เมืองชายขอบนครบัวโนสไอเรสเมืองหนึ่งถูกตั้งชื่อว่า *Ciudad Evita* เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่เธอ

Evita ได้เต้าจากครอบครัวที่ยากจนและได้รับการศึกษาขึ้นมาเป็นท่านผู้หญิง ชีวิตของเธอเปรียบประดุจหนึ่ง Cinderella ผู้ประสบความสำเร็จสมหวังแห่งชีวิต แต่เธอมิใช่สาวพรหมจรรย์เยี่ยงซินเดอเรลลา และฮวน เปรองก็มีใช้เจ้าชายในเทพนิยาย หากแต่เป็นจอมเผด็จการแห่งละตินอเมริกา

ภายหลังมรณกรรมของอีวา สถานะทางการเมืองของฮวน เปรองก็เริ่มตกต่ำลง รัฐบาลเปรองมีปัญหาคัดแย้งกับศาสนจักรโรมันคาทอลิก มีหน้าซ้ำยังถูกซ้ำเติมด้วยภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ผู้นำฝ่ายทหารพยายามทำรัฐประหารในปี 2496 แม้จะไม่ประสบความสำเร็จ แต่ก็สามารถโค่นรัฐบาลเปรองจนได้ในปี 2498 เปรองต้องเร่ร่อนลี้ภัยในต่างประเทศ จนทำที่สุดลงรากปักหลักในสเปนในปี 2503 จนถึงปี 2515 จึงกลับบ้านเกิดเมืองนอน เขากลับมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีอีกครั้งหนึ่งในการเลือกตั้งในปี 2516 แต่แล้วก็ถึงแก่กรรมในปีต่อมา

อิซาเบล เปรอง (Isabel Peron) ภรรยาคนที่สามของเขาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีสืบต่อมาจนถูกรัฐประหารในปี 2519

เมื่อฝ่ายทหารโค่นรัฐบาลเปรองได้ในปี 2498 นั้น ผู้นำฝ่ายทหารพยายามลดทอนอิทธิพลของอีวา เปรอง ดังจะเห็นได้จากการออกกฎหมายห้ามมิให้ชาวอาร์เจนตินาตั้งชื่อธิดาว่า Evita ศพของอีวา ซึ่งรักษามีให้เน่าเปื่อยเพื่อให้ชาวอาร์เจนตินาเคารพบูชาถูกส่งไปอิตาลีและสเปน เมื่อฝ่ายทหารสิ้นอำนาจ Evita ก็กลับคืนสู่ปิตุภูมิมาตุคาม

ชีวิตของอีวา เปรอง คล้ายคลึงกับเจียงชิงแห่งสาธารณรัฐประชาชนจีน หากข้อกล่าวอ้างที่ว่า เจียงชิงเคยเป็นโสเภณีมาก่อนนั้นเป็นจริง อีวามีได้ต่างจากเจียงชิง มีหน้าซำยังมีอาชีพเดินกินรำกินเหมือนกัน ทั้งคู่มีความเห็นกระหายอำนาจ และมีบทบาททางการเมืองอย่างสูงในบ้านเกิดเมืองนอนของตน ทั้งคู่โฆษณาเรื่องการช่วยเหลือคนจน แต่ก็มีความเป็นอยู่แตกต่างจากคนจน ในขณะที่อีวาช่วยสร้างคะแนนนิยมทางการเมืองแก่สามี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนจนและผู้ใช้แรงงาน โดยที่สร้างความหวาดหวั่นในหมู่ผู้นำฝ่ายทหารและชนชั้นสูง สิ่งที่เจียงชิงกระทำในกระบวนการปฏิวัติวัฒนธรรมไม่เป็นที่แน่ชัดว่าเป็นผลดีต่อเหมาเจ๋อตุง เพราะนอกจากทำลายคะแนนนิยมในหมู่ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงแล้ว ยังไม่แน่ว่าได้คะแนนนิยมจากกลุ่มคนยากจนอีกด้วย ในขณะที่ผู้นำฝ่ายทหารอาร์เจนตินาหวาดหวั่นว่า ปรปักษ์จะใช้ศพของอีวา เปรองเป็นเครื่องมือในการปลุกระดมประชาชนให้ต่อต้านรัฐบาล ถึงกับต้องส่งศพอีวาไปต่างประเทศ และออกกฎหมายห้ามตั้งชื่อ Evita แต่ผู้นำสาธารณรัฐประชาชนจีนยุคหลังเหมาเจ๋อตุงไม่เคยต้องหวาดเกรงอิทธิพลของเจียงชิงถึงปานนั้น

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ 2540

ภาคที่หก

ดนตรี

Woodstock

ข่าวการจัดมหกรรมดนตรี *Woodstock 1994* ระหว่างวันที่ 12-14 สิงหาคม 2537 ช่วยรื้อฟื้นความทรงจำของผมอีกครั้งคราหนึ่ง

ผมแตกเนื้อหนุ่มในปลายทศวรรษ 2500 ในยุคสมัยที่ Elvis Prestley ดึงคับฟ้า และวัยรุ่นกำลังคลั่งไคล้ The Beatles ตามมาด้วย The Rolling Stones ในเวลานั้น ผมมิได้สนใจ Popular Music แม้แต่น้อย ในขณะที่คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาววัยเดียวกับผมพากันขอเพลงจากรายการวิทยุ จนกลายเป็นแฟชั่น เพียงเพื่อให้ชื่อของตนได้แพร่กระจายเสียง บ้างก็ลงทุนซื้อเวลาสถานีวิทยุเพื่อจัดรายการเพลงเสียเอง

เมื่อผมไปศึกษาต่อยังประเทศอังกฤษในช่วงต้นทศวรรษ 2510 วัยรุ่นพากันติดรายการ *Top of the Pops* กันงอมแงม แต่ผมก็ชมรายการโทรทัศน์ดังกล่าวเสมอด้วยรายการอื่นๆ หาได้มีความหมายเป็นพิเศษแก่ผมแต่ประการใดไม่ เวลานั้นผมกำลัง 'ตัดจริต' ฟังเพลงคลาสสิก จึงมิได้สนใจใน Popular Music ด้วยเหตุดังนั้น นักร้องและนักดนตรีร่วมสมัยจึงไม่ปรากฏในความรับรู้ของผม

ผมเพิ่งมาสนใจ Popular Music ในช่วง 5 ปีเศษนี้เอง หากแต่เป็น Popular Music ในทศวรรษ 2510 หาใช่ทศวรรษ 2530 ไม่ แม้จนบัดนี้ ผมไม่รู้จักนักร้องและนักดนตรียอดนิยมในยุคปัจจุบันมากนัก โนแ่งนี้ ผมจึงเป็นคนค่อนข้างเซยเอามากๆ เหตุที่ผมหันกลับไปสนใจ Popular Music ในทศวรรษ 2510 นั้น เป็นเพราะผมรู้สึกเอาเองว่า การที่ผมมิได้สนใจ Popular Music เมื่อยังหนุ่มแน่นนั้น ทำให้ผมขาดความเข้าใจสังคมรอบตัวอย่างรอบด้าน ดังนั้นผมจึงเริ่มสะสมเทปเพลง Popular Music ในทศวรรษ 2510 และศึกษาหาความรู้อย่างจริงจัง กระทั่งตามผมรับฟังเพลงยอดนิยมเมื่อกว่าสองทศวรรษที่แล้วได้เพียงบางส่วนเท่านั้น อาทิเช่น ผมรับ The Rolling Stones เกือบมิได้เลย ทั้งๆที่เป็นวงร็อกที่ยิ่งใหญ่ที่มีชีวิตยืนยาวกว่าสามทศวรรษ แม้จนในปี 2537 ก็ยังสามารถออกอัลบั้มชื่อ *Voodoo Lounge* ซึ่งสร้างความฮือฮาไปทั่ว

คนในยุค Elvis Prestley, The Beatles, The Rolling Stones และ The Who คงมีจำนวนไม่มากนักที่ไม่รู้จัก *Woodstock* แม้ตัวผมเองจะมีได้สนใจ Popular Music แต่ข่าวโทรทัศน์เกี่ยวกับ *Woodstock* ก็ปรากฏอย่างหนาตาในช่วงปี 2512

Woodstock เป็นชื่อเมืองหนึ่งในมลรัฐนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ท้องทุ่งอันไพศาลที่มีชื่อว่า Yasgur's Farm ในเมืองนี้ถูกใช้เป็นสถานที่จัด *Woodstock Music and Art*

Fair ในเดือนสิงหาคม 2512 Woodstock เป็นมหกรรมดนตรีร่วมสมัยที่ยิ่งใหญ่ จนมีตำนานเล่าขานมากมาย คนหนุ่มสาวนับแสน ทั้งชาวอเมริกันและชาวยุโรป เข้าร่วมมหกรรมดนตรีที่ยิ่งใหญ่ครั้งนี้ ในประการสำคัญ Woodstock เป็นที่ชุมนุมของบุปผาชน (Hippies) ผู้คนเหล่านี้เป็นเสรีชนที่รักเสียงเพลง ต่อต้านชนชั้นปกครองและบรรดาสถาบันที่ดำรงอยู่ในสังคม (The Establishment) และต้องการใช้ชีวิตล่องลอยไปกับความฝันและโลกส่วนตัวของแต่ละคน ท้องทุ่งอันเขียวและเจี๊ยงนองด้วยน้ำฝน ไม่เพียงแต่จะหล่อหลอมด้วยเสียงเพลงเท่านั้น หากทว่ายังอบอวลด้วยควีนกัญชาและคละคลั่งด้วยกลิ่นยาหลอนประสาทอีกด้วย บรรดาบุปผาชนที่เข้าร่วมมหกรรมดนตรี Woodstock พวกเขาเสพสุขอย่างเต็มที่ ทั้งจากเสียงดนตรี ยาเสพติด สุรา และท้ายที่สุด การเสพสังวาส จนมีตำนานเล่าขานกันว่า ทารกจำนวนไม่น้อยก่อเกิดจาก Woodstock

แกนนำที่เป็นผู้จัดมหกรรมดนตรี Woodstock ในปี 2512 มีอยู่เพียง 3 คน คือ ไมเคิล แลง (Michael Lang) โจเอล โรเซนแมน (Joel Rosenman) และจอห์น ร็อบเบิร์ตส์ (John Roberts) โดยเฉพาะอย่างยิ่งพ่อของร็อบเบิร์ตส์ ซึ่งเป็นนายทุนอุตสาหกรรมเภสัชกรรมเป็นผู้ค้าประกันเงินกู้ แต่กว่าที่จะชำระหนี้ได้หมดก็กินเวลาถึง 11 ปีหลังจากที่มหกรรมดนตรี Woodstock ผ่านพ้นไปแล้ว รายได้หลัก นอกเหนือจากที่มาจากการขายอาหาร เครื่องดื่ม และบริการต่างๆ ในระหว่างที่มีมหกรรมแล้ว มาจากการขายเทปและการผลิตภาพยนตร์

เมื่อ Woodstock ใกล้มีอายุครบ 10 ปี ผู้ร่วมงานบางส่วนคิดจะจัดมหกรรมดนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่ประชาชนในเมือง Woodstock ไม่เล่นด้วย เกษตรกรในท้องทุ่ง Yasgur's Farm ยังจารีกภาพบุปผาชนชนิดติดตาตรึงใจ ไม่ว่าจะเป็ภาพการเสพสังวาสชนิดไม่อายฟ้าอายดิน ภาพการเสพยาเสพติด และภาพผู้คนที่ไร้สติที่เมาสุราอาละวาด ปี 2522 จึงผ่านพ้นไป โดยที่ไม่มีมหกรรมดนตรี Woodstock ครั้งที่สอง

แต่แล้วมหกรรมดนตรี Woodstock ครั้งที่สองก็อุบัติขึ้นในปี 2537 ในวาระที่มหกรรม Woodstock ครั้งแรกมีอายุครบ 25 ปี ทั้งนี้ปรากฏว่ามีผู้ที่แย่งชิงกันจัดมหกรรมดนตรีครั้งนั้รวม 2 กลุ่ม โดยที่ทั้งสองกลุ่มมิได้จัดในเมือง Woodstock กลุ่มหนึ่งกำหนดจัดขึ้นที่เมือง Bethel ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจัดที่เมือง Saugerties ผู้จัดกลุ่มหลังนี้เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมจัดมหกรรมดนตรี Woodstock ครั้งดั้งเดิม ดังนั้น จึงไม่น่าประหลาดใจที่มีการฟ้องร้องกัน ผลก็คือ กลุ่ม Bethel เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ และถูกห้ามมิให้ใช้ชื่อ Woodstock ในการโฆษณา

ในชั้นแรกนั้น คณะผู้จัดมิได้คาดคิดว่า มหกรรมดนตรี Woodstock ครั้งที่สองจะประสบความสำเร็จ เพราะกลุ่มคนที่เป็นลูกค้าที่เรียกกันว่า Generation X เป็นชนต่างรุ่นกับผู้เข้าร่วม Woodstock ครั้งแรก มีหน้าซ้ำเมื่อบริษัททอว์เนอร์บราเธอร์สทดลองนำภาพยนตร์เรื่อง Woodstock ออกฉายในสหรัฐอเมริกาในเดือนมิถุนายน และในสหราชอาณาจักรเดือนกรกฎาคมที่ผ่านมา (2537) ก็ไม่ประสบความสำเร็จ แต่เมื่อเริ่มจำหน่ายบัตรล่วงหน้า คณะผู้จัดก็เริ่ม

โล่งออก เพราะขายได้กว่า 200,000 ใบ ในวันสุดท้ายของงานมีผู้เข้าร่วมกว่า 250,000 คน จนท้ายที่สุด คณะผู้จัดมีอาจหาญจำนวนผู้ชมที่แน่นอนได้ เพราะมีผู้เข้าชมโดยไม่จ่ายค่าผ่านประตูจำนวนมาก

เมื่อผมเห็นผู้คนแก้มือคูลูกโคลน สายสะโพกเต้นรำในรายงานข่าวทางโทรทัศน์ จิตได้สำนึกบอกแก่ผมว่า วิญญาณของ Woodstock ถูกปลุกให้ตื่นขึ้นอีกครั้งหนึ่ง หากจะกล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว วิญญาณของ Woodstock มีรากฐานมาจากวัฒนธรรม Rock and Roll ความสำเร็จของมหกรรมดนตรี Woodstock ครั้งที่สองสะท้อนให้เห็นว่า วัฒนธรรม Rock and Roll ผิงรากลึกในสังคมตะวันตกเกินกว่าที่คาดมากนัก ในวงวิชาการสังคมศาสตร์มีการถกเถียงกันว่าการเติบโตของวัฒนธรรม Rock and Roll ในช่วงทศวรรษ 2500 ถือเป็นปฏิวัติวัฒนธรรม (Cultural Revolution) ครั้งสำคัญหรือไม่ แต่ไม่ว่าข้อสรุปของวิวาทะเรื่องนี้จะเป็นฉันใด ประจักษ์พยานที่เห็นจากมหกรรมดนตรี Woodstock ก็คือ วัฒนธรรม Rock and Roll ได้ส่งผ่านไปสู่อะไรก็ตาม Generation X แล้ว

ผมเองไม่สู้เข้าใจว่า อะไรคือแก่นแท้ของวัฒนธรรม Rock and Roll ผมเข้าใจเอาเองว่า บุปผาชนในรุ่นผมต้องการปลดปล่อยพันธนาการทางสังคมและเศรษฐกิจ ปลีกตัวให้พ้นจากแรงกดดันในสังคมทุนนิยม คนเหล่านี้พยายามสร้าง 'สังคมในจินตนาการ' และพยายามไปให้ถึงสังคมนั้น ไม่ว่าจะโดยมรรควิถีใด ดนตรี ความรัก และยาเสพติดกลายเป็นพาหะสำคัญของเสรีชนในทศวรรษ 2500 แม้ว่าบุปผาชนจะค่อยๆหายไป แต่วิญญาณของบุปผาชนยังสิงสถิตอยู่ในสังคมทุนนิยมตะวันตก

Woodstock 1994 แตกต่างจาก Woodstock 1969 หลายประการ ในประการสำคัญ การจัดมหกรรมดนตรีมีความเป็นธุรกิจมากขึ้น บรรษัทยักษ์ใหญ่ดังเช่น Polygram Diversified Entertainment เข้ามาเป็นผู้ลงทุน โดยใช้งบประมาณ 34 ล้านดอลลาร์อเมริกัน แทนที่จะเป็นคณะผู้จัดคณะเล็กๆ ดังเช่นปี 2512 โดยที่ผู้ร่วมงานดั้งเดิมบางส่วนเข้าไปทำงานให้แก่ Polygram ด้วย เมื่อมหกรรมดนตรีสำหรับเสรีชนมีอาจหาญนี้พันเง้อมือของระบบทุนนิยม ค่าผ่านประตูจึงเก็บในอัตราสูงถึง 540 เหรียญอเมริกันต่อ 4 คน (รวมรถ) สำหรับการชมมหกรรมดนตรีรวม 2 วัน ในขณะที่ Woodstock 1969 มีได้เก็บค่าผ่านประตู คณะผู้จัดห้ามมิให้ผู้ชมดื่มสุรา เพื่อป้องกันการทะเลาะวิวาทดังเช่นที่เกิดขึ้นในปี 2512 พร้อมกันนี้ก็พยายามโฆษณาให้เครื่องดื่ม Pepsi แทน แต่เมื่อ Woodstock 1994 เริ่มต้นขึ้น การควบคุมการดื่มสุราไร้ประสิทธิผล

Polygram มิได้มีรายได้จากการขายบัตรผ่านประตู อาหาร เครื่องดื่ม และบริการต่างๆเท่านั้น หากยังมีรายได้จากการถ่ายทอดโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และอัลบั้มเพลงอีกด้วย การที่ Woodstock 1994 มีการจัดการเชิงธุรกิจเช่นนี้เอง ทำให้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่า

วิญญานทุนนิยมเข้ามาครอบงำ *Woodstock* มากเกินไป บางคนถึงกับเปลี่ยนชื่อมหกรรมดนตรีครั้งนี้ว่า *Greedstock*

ผมไม่ทราบแน่ชัดว่า ผู้เข้าร่วม *Woodstock 1994* ที่มีอายุอย่างสู่วัย 50 ปีมีจำนวนมากนักน้อยเพียงใด และไม่ทราบด้วยว่า ผู้เข้าร่วม *Woodstock 1969* จำนวนมากนักน้อยเพียงใดที่ได้เข้าร่วม *Woodstock 1994* แต่ในด้านนักร้องและนักดนตรีแล้ว ผมมองเห็นการสืบทอดเจตนารมณ์ของ *Woodstock* ในจำนวนดนตรีประมาณ 40 วงที่แสดงในมหกรรมดนตรีครั้งนี้หลายต่อหลายวงและหลายต่อหลายคนเป็นชนรุ่นทศวรรษ 2500 ไม่ว่าจะเป็น Joe Cocker, The Rolling Stones, Van Morrison, Bob Dylan, Johnny Cash, The Allman Brothers, Santana และ Crosby, Stills, and Nash

ผมมีความเชื่อส่วนตัวว่า เราจะไม่สามารถเข้าใจวัฒนธรรมทุนนิยมโดยถ่องแท้หากไม่เข้าใจวัฒนธรรม *Rock and Roll* ในแง่นี้ *Woodstock* เป็นเพียงสายธารหนึ่งของวัฒนธรรม *Rock and Roll* เท่านั้น

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 19 สิงหาคม 2537

Andrew Lloyd Webber

ผมเป็นแฟนของ แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ (Andrew Lloyd Webber) พอๆกับที่เป็นแฟนของจูเลียน ลอยด์ เว็บเบอร์ (Julian Lloyd Webber) ชนิดที่ติดตามและสะสมผลิตภัณฑ์ของศิลปินคู่นี้อย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุดังนี้ เมื่อภาพยนตร์เรื่อง *Evita* (1996) เข้าฉายในเมืองไทย ผมจึงไม่ยอมพลาดการชมภาพยนตร์เรื่องนี้

ผมรู้จักผลงานของแอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ ครั้งแรกเมื่อได้ชมภาพยนตร์เรื่อง *Jesus Christ Superstar* (1974) เวลานั้นผมกลับจากการศึกษาต่อในประเทศอังกฤษแล้ว ในยุคสมัยที่ผมยังเป็นนักเรียนในประเทศอังกฤษนั้น ละครเพลงที่เลื่องลือชื่อได้แก่ *Hair* และ *O Calcutta* ผมไม่มีโอกาสชมละครเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะค่าชมแพงและต้องเสียเวลาของตัวยาวนาน แต่ส่วนสำคัญยิ่งกว่าเป็นเพราะการเรียนที่ลุ่มลุกคูลูกคูลาน ในเวลานั้น (2512-2515) ผมไม่เคยได้ยินชื่อแอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ อาจเป็นเพราะกำลังตัดจรรยาวิชาและสะสมเพลงคลาสสิก

ละครเพลงร่วมสมัยโดยพื้นฐานแล้วมิได้แตกต่างจากอุปรากร (Opera) เพราะเป็นการเล่าเรื่องราวโดยอาศัยดนตรีและการร้องเป็นสื่อ แต่ถ้าจะเปรียบเทียบให้เที่ยงตรงแล้ว ก็ใกล้เคียงกับจุลอุปรากร (Operetta) มากกว่า ในความหมายที่ว่า จุลอุปรากรเป็น Light Opera

สายพันธุ์ของอุปรากรและจุลอุปรากร ซึ่งมีมาแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 สืบเนื่องต่อมาถึงศตวรรษที่ 20 ดังจะเห็นได้จากผลงานของฟรานส์ เลฮาร์ (Franz Lehar, 1870-1948) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *The Merry Widow* (1905) และผลงานของซิกมันด์ รอมเบิร์ก (Sigmund Romberg, 1887-1951) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *The Student Prince* (1924) และ *The Desert Song* (1926) สำเนียงดนตรียุโรปปรากฏในผลงานเหล่านี้อย่างแจ่มชัด

แต่ละครเพลงร่วมสมัยมักจะมีสำเนียงดนตรีพื้นบ้านและเป็นสำเนียงร่วมสมัย ละครเพลงอเมริกันมักจะมีสำเนียงดนตรีแจ๊สและสำเนียงดนตรีพื้นเมืองอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากผลงานของเจโรม เคิร์น (Jerome Kern, 1885-1945) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *Show Boat* (1927) ผลงานของโคล พอร์ตเตอร์ (Cole Porter, 1893-1964) ผลงานของยอร์จ เกร์ชวิน (George Gershwin, 1898-1937) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *Porgy and Bess* (1934/1935) ผลงานของเลียวนาร์ด เบิร์นส์ไตน์ (Leonard Bernstein, 1918-1990) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *West Side Story* (1957) ผลงานของเฟรดเดอริก โลว (Frederick Loewe, 1901-1988) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง *Paint*

Your Wagon (1951) งานของริชาร์ด ร็อดเจอร์ส (Richard Rodgers, 1902-1979) ที่มีสำเนียงดนตรีพื้นเมืองอย่างแจ่มชัดปรากฏใน *Connecticut Yankee* (1927) และ *Oklahoma* (1943)

ผลงานของแอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ถือได้ว่าเป็น Rock Opera เพราะมีสำเนียงดนตรีร็อกอย่างชัดเจน ผู้คนในยุค Baby Boomer หรือ Generation X ซึ่งเติบโตมากับวัฒนธรรมร็อกแอนด์โรลล์ จึงชื่นชอบผลงานของแอนดรูว์ อุปรากรร็อกเรื่องแรกของแอนดรูว์ก็คือ *Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat* (1968) ซึ่งต่อมา Jason Donovan นำเพลงในอุปรากรร็อกเรื่องนี้มาร้องออกอัลบั้มต่างหาก เมื่อ *Jesus Christ Superstar* แสดงครั้งแรกในปี 2513 มีนักดนตรีร็อกมาร่วมเล่นดนตรีจำนวนมาก งานชิ้นสำคัญนอกจากนี้ ได้แก่ *Cats* (1981) [ซึ่งเขียนจากกวีนิพนธ์เรื่อง *Old Possum's Book of Practical Cats* ของ T.S. Eliot] *Song and Dance* (1982), *Starlight Express* (1984), *The Phantom of the Opera* (1986), *Aspects of Love* (1989) และ *Sunset Boulevard* (1993)

แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ เป็นบุตรของนายวิลเลียม เซาท์คอมบ์ ลอยด์ เว็บเบอร์ (William Southcombe Lloyd Webber) และนางยีน จอห์นสตัน (Jean H. Johnstone) เกิดเมื่อวันที่ 22 มีนาคม 2491 (ในขณะที่จูเลียนน้องชายเกิดในปี 2494) ในวัยเด็กศึกษาในโรงเรียนชั้นดีอย่าง Westminster School แล้วไปศึกษาต่อที่วิทยาลัยไมดแลน (Magdalene College) มหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ด จนจบปริญญาตรี จากนั้นก็เข้าเรียนใน Royal College of Music โดยที่จูเลียนตามหลังเข้าไปในสถาบันเดียวกันในเวลาต่อมา พี่น้องตระกูลลอยด์ เว็บเบอร์ คู่นี้ได้รับอิทธิพลอย่างมากจากบิดา ซึ่งเป็นครูสอนดนตรี

ในขณะที่แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์เป็นนักแต่งเพลง จูเลียน ลอยด์ เว็บเบอร์ เป็นนักเชลโล แม้ว่าจูเลียนเริ่มแสดงดนตรีครั้งแรกในปี 2515 และมีโอกาสเดินทางไปแสดงดนตรีในประเทศต่างๆเกือบทั่วโลก แต่ผลงานแผ่นเสียง/เทปคาสเซตมีไม่มาก จึงไม่เป็นที่รู้จักมากเท่าแอนดรูว์ กระนั้นก็ตาม จูเลียนมีฝีมือเก่งกาจในการเล่นเชลโล จน Joaquin Rodrigo นักแต่งเพลงชาวสเปนถึงกับแต่ง *Cello Concerto* ให้จูเลียนบรรเลงในปี 2524

ศิลปินพี่น้องคู่นี้มีชีวิตสมรสที่ไม่ราบรื่นนัก จูเลียนหย่าร้างกับภรรยาคนแรก (Cella M. Ballantyne) และกำลังอยู่กับภรรยาคนที่สอง (Zohra Mahmud Ghazi) ส่วนแอนดรูว์นั้นแล้วผ่านการแต่งงานมาแล้ว 3 ครั้ง บิดามารดาของคนทั้งสองต้องแยกกันอยู่ในบ้านปลายความไร้เสถียรภาพในชีวิตสมรสอาจเกิดจากภูมิหลังทางครอบครัว

ภรรยาคนที่สองของแอนดรูว์ คือ ซาราห์ ไบรท์แมน (Sarah Brightman) เป็นนักร้องที่ร่วมงานละครของแอนดรูว์นับตั้งแต่เรื่อง *Cats* (1981) ขณะนั้นซาราห์มีอายุเพียง 19 ปี ความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองมีส่วนทำให้แอนดรูว์หย่าภรรยาคนแรก (Sarah Jane Tudor)

หลังจากที่ใช้ชีวิตสมรสรวมกันถึง 12 ปี (2514-2526) ซาราห์ ไบรท์แมนมีบทบาทในการแสดงนำละครเรื่อง *Requiem Mass* (1985), *The Phantom of the Opera* (1986) และ *Aspects of Love* (1989) แม้ว่าคนทั้งสองจะตกลงหย่าขาดจากกันในปี 2533 หลังจากที่ใช้ชีวิตคู่ร่วมกันมา 6 ปี (2527-2533) แต่ก็ยังมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน เมื่อซาราห์ ไบรท์แมนนำเพลงของแอนดรูว์มาออกเทปคาสเซ็ทต์ อันได้แก่ *Sarah Brightman Sings the Music of Andrew Lloyd Webber* (The Really Useful Group Ltd., 1992) และ *Surrender : The Unexpected Songs* (The Really Useful Group, 1995) แอนดรูว์เขียนคำนำให้แก่อัลบั้มทั้งสอง พร้อมทั้งยกย่องความสามารถในการร้องเพลงและคุณภาพเสียงของเธอ แอนดรูว์กล่าวว่า การยกย่องนี้เป็นไปโดยไม่รู้ลึกลงจิตใจ เพราะบัดนี้เธอมิใช่ภรรยาของเขาอีกต่อไปแล้ว ไม่ต้องสงสัยเลยว่าซาราห์ ไบรท์แมนมีส่วนเผยแพร่ผลงานของแอนดรูว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา

นักแต่งเพลงประกอบละครนั้นต้องมีคนเขียนคำร้องร่วมงาน นักแต่งเพลงบางคนจับคู่กับนักเขียนคำร้องชนิดเป็นคู่เป็นคู่ตาย ขอให้ดูตัวอย่างยอร์จ เกร็ชวินกับไอรา (Ira Gershwin) ผู้เป็นที่ ริชาร์ด รีดเยอร์สเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งอันสมควรศึกษา งานในระยะแรกของเขาอาศัยลอเรนส์ ฮาร์ท (Lorenz Hart) เป็นผู้เขียนคำร้อง ตั้งแต่ *The Girl Friend* (1926) จนถึง *Pal Joey* (1940) ต่อเมื่อฮาร์ทถึงแก่กรรมแล้ว รีดเยอร์สจึงหันไปจับคู่กับออสการ์ แฮมเมอร์สไตน์ที่สอง (Oscar Hammerstein II) และได้ร่วมกันผลิตละครเพลงที่รู้จักกันดีจำนวนมาก ดังเช่น *Oklahoma!* (1943), *Carousel* (1945), *Allegro* (1947), *South Pacific* (1949), *The King and I* (1951), *Flower Drum Song* (1958) และ *The Sound of Music* (1959) เมื่อแฮมเมอร์สไตน์ถึงแก่กรรม รีดเยอร์สหันไปร่วมงานกับสตีเฟน ซอนด์ไฮม์ (Stephen Sondheim) เป็นครั้งเป็นคราว

แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บบอร์ใช้คนเขียนเนื้อร้องค่อนข้างเปลือง งานที่สร้างชื่อเสียงให้เขาในระยะแรก แอนดรูว์ได้ทีม ไรส์ (Tim Rice) เป็นคนเขียนคำร้อง ดังเช่น *Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat* (1968), *Jesus Christ Superstar* (1970) และ *Evita* (1976) แต่หลังจากนั้นทั้งสองคนมิได้ร่วมทำงานใหญ่ด้วยกัน แอนดรูว์หันไปร่วมงานกับนักเขียนคำร้องคนอื่น เริ่มด้วยอลัน ไอค์บอร์น (Alan Ayckbourn) ใน *Jeeves* (1975) ดอน แบล็ก (Don Black) ใน *Tell Me on a Sunday* (1980) และ *Cats* (1982) ริชาร์ด สติลโก (Richard Stilgoe) ใน *Starlight Express* (1984) ส่วน *The Phantom of the Opera* (1986) ริชาร์ด สติลโก และชาร์ลส์ ฮาร์ท (Charles Hart) เป็นผู้แต่งเนื้อร้อง ดอน แบล็กกลับมาช่วยแอนดรูว์ร่วมกับชาร์ลส์ ฮาร์ทใน *Aspects of Love* (1989) ทำยที่สุด *Sunset Boulevard* (1993) ใช้คนแต่งคำร้องหลายคน ดอน แบล็ก ชาร์ลส์ ฮาร์ท และคริสโตเฟอร์ แฮมป์ตัน (Christopher Hampton)

ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่า แอนดรูว์และทิม ไรส์มีความขัดแย้งในเรื่องใด ตามปกติ นั้น นักแต่งคำร้องเป็นเบียร์รอนบ่อนให้นักแต่งทำนองอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการสร้างภาพยนตร์เรื่อง *Evita* (1996) ทั้งสองคนกลับมาร่วมงานกันอีกครั้ง คราวนี้ได้ร่วมกันแต่งเพลง *You Must Love Me* ประกอบภาพยนตร์เรื่องนี้ โดยที่มิได้ปรากฏครั้งที่ยังเป็นละคร ในช่วงที่ทิม ไรส์ มิได้ร่วมงานกับแอนดรูว์นั้น เขาก็ได้ได้แต่งสร้างชื่อเสียงและกวาดรางวัลด้านดนตรีหลายรางวัล งานที่โดดเด่นได้แก่ เพลงประกอบภาพยนตร์เรื่อง *Aladdin* และ *The Lion King* บัดนี้ บริษัท Rhino Records กำลังออกอัลบั้ม *Tim Rice Collection : Stage and Screen Classics* ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในโลกปัจจุบัน นักแต่งคำร้องสามารถผงาดขึ้นมาได้ แม้จะยังคงเป็นรอง นักแต่งทำนองก็ตาม

แอนดรูว์ ลอยด์ เว็บเบอร์ประสบความสำเร็จในชีวิตนักแต่งเพลง โดยได้รับรางวัลจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็น Tony Award, Drama Desk Award, Grammy Award และ Grammy Living Legend ทำายที่สุด เขาได้รับบรรดาศักดิ์เป็น Sir Andrew Lloyd Webber ในปี 2535

เซอร์แอนดรูว์เพิ่งมีอายุ 49 ปี (2540) หากไม่ด่วนถึงแก่กรรมเสียก่อน ยังคงสามารถผลิตอุปรากร/ละครเพลงได้อีกหลายเรื่อง

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายสัปดาห์ ฉบับวันที่ 10-16 กุมภาพันธ์ 2540

ข้อมูลเกี่ยวกับ *Andrew Lloyd Webber*

| | |
|------------------|--|
| ชาตะ | 22 มีนาคม 2491 |
| บิดา | Dr. William Southcombe Lloyd Webber |
| มารดา | Jean H. Johnstone |
| การศึกษา | Westminster School Magdalene College, Oxford University Royal College of Music |
| ชีวิตสมรส | 1. Sarah Jane Tudor 2514-2526 มีบุตรชาย 1 คน และธิดา 1 คน 2. Sarah Brightman 2527-2533 3. Madeleine Astrid Gurdon 2534-ปัจจุบัน บุตรชาย 2 คน |

อุปรากร/ละครเพลง

1. Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat (2511)
2. Jesus Christ Superstar (2513)
3. Jeeves (2518)
4. Evita (2519/2521)
5. Tell Me on a Sunday (2522/2525)
6. Cats (2524)
7. Song and Dance (2525)
8. Starlight Express (2527)
9. The Phantom of the Opera (2529)
10. Aspects of Love (2532)
11. Sunset Boulevard (2536)

ดนตรี

1. Variations (2521) เพลงบรรเลงสำหรับเชลโล่ แต่งให้จูเลียน ลอยด์ เว็บเบอร์ บรรเลง
2. Requiem Mass (2528)

เพลงประกอบภาพยนตร์

1. Gumshoe (2514)
2. The Odessa File (2517)
3. Jesus Christ Superstar (2517)
4. Evita (2539)

รางวัลที่ได้รับ

1. Tony Award ปี 2523 ปี 2526 (2 รางวัล) และปี 2531
2. Drama Desk Award ปี 2514 ปี 2523 (2 รางวัล) ปี 2526 และปี 2531 (2 รางวัล)
3. Grammy Award ปี 2523 (2 รางวัล) ปี 2526 และปี 2528
4. Grammy Living Legend ปี 2532

บรรดาศักดิ์ Sir Andrew Lloyd Webber ปี 2535

Jubilee 2000

บทบาทของศิลปินในการจัดการแสดงหารายได้เพื่อช่วยเหลือพลโลกผู้ประสบภัยธรรมชาติหรือภัยที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ ปรากฏในประวัติศาสตร์มนุษยชาติมาเป็นเวลาช้านาน ในโลกตะวันตกที่แนวความคิดว่าด้วยมนุษยนิยมฝังรากลึก ความริเริ่มในการจัดการแสดงของศิลปินปรากฏให้เห็นเนืองๆ

เมื่อไม่นานมานี้ ลูเชียโน ปาวาร็อตติ (Luciano Pavaratti) นักร้องอุปรากรเสียงเท็นเนอร์ชาวอิตาลี รวบรวมศิลปินจัดคอนเสิร์ตหารายได้เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ประสบภัยพิบัติจากสงครามในบอสเนีย (*Children of Bosnia*) ต่อมา *Pavarotti and Friends* จัดการแสดง *Concert for War Child*

ล่าสุดมีการจัดการแสดง *Transatlantic Concerts* พร้อมกัน 3 แห่ง เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2542 ในสหรัฐอเมริกา คอนเสิร์ตนี้จัดที่ Giants Stadium เมือง East Rutherford มลรัฐ New Jersey นอกมหานครนิวยอร์ก ในอังกฤษ จัดที่ Wembley Stadium มหานครลอนดอน โดยที่พิธีเปิดการแสดงมีที่ Palais des Nation นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ UNDP (= United Nations Development Programme) เป็นผู้ริเริ่มจัดคอนเสิร์ตนี้ โดยได้รับความช่วยเหลือจากบริษัทคอมพิวเตอร์ รวมตลอดจนการให้เงินอุดหนุนสำหรับการจัดคอนเสิร์ตครั้งนี้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการหารายได้เพื่อช่วยเหลือประชาชนที่ยากจนในโลกที่สาม นายโคฟี อันนัน (Kofi Annan) เลขาธิการองค์การสหประชาชาติกล่าวเปิดงาน โดยที่ความต่อนหนึ่งกล่าวว่า ในปัจจุบันโลกมีประชากร 6,000 ล้านคน แต่ครั้งหนึ่งประทังชีวิตด้วยเงินเพียง 2 ดอลลาร์อเมริกันต่อวัน *Transatlantic Concerts* ประสบความสำเร็จทั้งในด้านการจัดการแสดง (โดยที่เหล่า rockers ตั้งแต่ยุคทศวรรษ 2500 มาร่วมชุมนุมอย่างคับคั่ง) และในด้านการปลุกสำนึกให้พลโลกตื่นตัวในการแก้ปัญหาความยากจน

ในระยะหลัง ความเอื้ออาทรของเหล่าศิลปินที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ได้พัฒนาจากการให้ความช่วยเหลือเฉพาะกิจไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนในโลกที่สามในขั้นที่รากฐาน *Transatlantic Concerts* นับเป็นตัวอย่างของความซื่อสัตย์ *Jubilee 2000* นับเป็นตัวอย่างอีกกรณีหนึ่ง

Bono ศิลปินร็อกผู้ยิ่งใหญ่ยุคทศวรรษ 2510 เป็นผู้ริเริ่มและผลักดันให้มี *Jubilee 2000 Coalition* ในปี 2540 จนในปัจจุบันมีเครือข่ายในประเทศต่างๆ รวม 42 ประเทศ การขยายเครือข่ายมิได้จำกัดเฉพาะศิลปินเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงนักการเมืองและองค์กรพัฒนาเอกชนอีกด้วย ผู้ที่อยู่ในเครือข่าย *Jubilee 2000* จึงมีตั้งแต่ Madonna ไปจนถึง Mohammad Ali, Jesse Jackson และ Dalai Lama นักวิชาการก็เป็นพันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์ของ *Jubilee 2000* ด้วย โดยที่มิได้จำกัดอุดมการณ์ทางการเมือง การณ์จึงปรากฏว่า นักเศรษฐศาสตร์เยี่ยงขวา ดังเช่น Jeffrey Sachs และ Rober J.Barro ถูกดึงเข้าสู่ *Jubilee 2000* ด้วย (*Business Week*, July 12, 1999 คอลัมน์ของ R.J. Barro)

อะไรคือ Jubilee 2000

Jubilee 2000 ต้องการให้ประเทศที่พัฒนาแล้วและองค์การระหว่างประเทศยกหนี้ให้ประเทศยากจนในโลกที่สาม (Debt Write-off) ทั้งนี้โดยกำหนดให้ปี ค.ศ. 2000 เป็นปีเป้าหมาย หากมีการยกหนี้แก่ประเทศยากจน ก็ต้องถือเป็นชัยชนะของมนุษยชาติ อันควรแก่การเฉลิมฉลองเพื่อต้อนรับศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ *Old Testament* มีชื่อเรียกเรื่องให้ยกหนี้แก่ลูกหนี้ทุกๆ 49 ปี (*Newsweek*, March 1, 1999)

คำถามพื้นฐานมีอยู่ว่า เหตุใดจึงต้องยกหนี้ให้แก่ประเทศยากจน ?

Jubilee 2000 อ้างเหตุผลว่า ประเทศยากจนจำนวนมากมีหนี้ต่างประเทศเกินกว่า 100% ของรายได้ประชาชาติ ภาระรายจ่ายในการชำระหนี้ต่างประเทศอยู่ในระดับสูงจนไม่มีงบประมาณเหลือพอแก่การแก้ปัญหาความยากจนและการจัดสรรบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน ในประเทศทานซาเนีย อัตราการตายของเด็กอายุต่ำกว่า 5 ขวบอยู่ในระดับสูงมาก (เด็กทุก 6 คนในวัยนี้ ถึงแก่กรรม 1 คน) ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลไม่มีงบประมาณในการจัดสรรบริการสาธารณสุขอย่างพอเพียง โดยที่รายจ่ายในการชำระหนี้ต่างประเทศมากกว่ารายจ่ายด้านสุขภาพเด็กถึง 4 เท่า ภายใต้สภาวะการณ์เช่นนี้ ประเทศยากจนย่อมยากจะหลุดพ้นจากความยากจนได้

Jubilee 2000 ยังอ้างเหตุผลด้วยว่า โครงการเงินกู้ต่างประเทศจำนวนมากมิได้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนในประเทศเหล่านั้น เนื่องจากธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ และประเทศเจ้าหนี้มิได้เข้มงวดในการประเมินโครงการ โครงการหลายต่อหลายโครงการได้รับจัดสรรเงินกู้ต่างประเทศด้วยเหตุผลทางการเมือง ในประการสำคัญประเทศยากจนส่วนใหญ่ในแอฟริกามีการปกครองแบบเผด็จการ นอกเหนือจากการฉ้อราษฎร์บังหลวงที่ปรากฏโดยทั่วไปในทศวรรษ 2520 ซาอีร์ (Zaire) ได้รับเงินกู้ต่างประเทศจำนวน 8,500 ล้านดอลลาร์อเมริกัน

แต่ถูกประธานาธิบดีโมบูตู (Mobutu) ผันไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว โดยที่ลูกหลานต้องมารับภาระในการชำระหนี้ ทั้งๆที่ได้รับประโยชน์จากหนี้ต่างประเทศที่ก่อขึ้น ในกรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่สมควรที่จะต้องร่วมรับภาระหนี้ในฐานะที่มีได้ระมัดระวังในการพิจารณาโครงการเงินกู้

แต่คำถามพื้นฐานก็ยังมีอีกว่า การยกหนี้ให้ประเทศลูกหนี้จะไม่เป็นการส่งเสริมให้ลูกหนี้ก่อหนี้โดยไม่ระมัดระวัง และใช้เงินกู้ต่างประเทศอย่างไม่มีประสิทธิภาพต่อไปหรือเพราะคาดหวังว่าจะมีการยกหนี้ให้อีกในอนาคต ปัญหาดังกล่าวนี้เรียกกันในวงวิชาเศรษฐศาสตร์ว่า Moral Hazard

ข้อเสนอของ *Jubilee 2000* ตระหนักถึงปัญหา Moral Hazard อย่างดียิ่ง เพราะระบุอย่างชัดเจนว่า การยกหนี้ให้ประเทศยากจนจะมีเฉพาะใน ค.ศ. 2000 เท่านั้น และจะไม่ใช้มาตรการนี้อีกในอนาคต เพื่อป้องกันมิให้ประเทศเหล่านี้วางใจในการก่อหนี้และใช้เงินกู้ต่างประเทศอย่างหละหลวมต่อไป

Jubilee 2000 มิได้เสนอให้มีการยกหนี้ให้ประเทศยากจนอย่างปราศจากเงื่อนไข หากแต่มีการกำหนดเงื่อนไขว่า ประเทศลูกหนี้ต้องกันงบประมาณการชำระหนี้ไปใช้ในโครงการลงทุนที่ก่อดอกออกผล (Productive Investment) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เมื่อมีการยกหนี้ให้แล้ว ก็ไม่ต้องจัดสรรงบประมาณการชำระหนี้ แต่งบประมาณส่วนที่เดิมต้องใช้ในการชำระหนี้นี้ จักต้องนำไปใช้จ่ายในการเพิ่มพูนศักยภาพในการผลิตของระบบเศรษฐกิจ

Jubilee 2000 Coalition รณรงค์ล่าลายเซ็นจากพลโลกเพื่อขอความสนับสนุน ข้อเสนอดังกล่าวนี้ ในเดือนมิถุนายน 2542 มีผู้ลงนามสนับสนุนรวม 17 ล้านคน (*The Bangkok Post*, June 20, 1999) พร้อมกันนี้ *Jubilee 2000* ก็ระดมผู้คนไปชุมนุมทุกแห่งหนที่มีการประชุมผู้นำกลุ่ม G-7 เพื่อกดดันให้ G-7 พิจารณาข้อเสนอของ *Jubilee 2000* ในการประชุมผู้นำ G-7 ณ เมือง Birmingham ประเทศอังกฤษในปี 2541 *Jubilee 2000 Coalition* สามารถระดมผู้ร่วมชุมนุมได้ถึง 70,000 คน เมื่อผู้นำ G-7 ประชุม ณ นครโคโลญ ประเทศเยอรมนีในเดือนมิถุนายน 2542 *Jubilee 2000 Coalition* ระดมผู้สนับสนุนไปชุมนุมอีก คราวนี้ G-7 โอนอ่อนต่อแรงกดดัน โดยมีมติเมื่อวันที่ 18 มิถุนายน 2542 ยกหนี้จำนวน 70,000 ล้านดอลลาร์อเมริกันแก่ประเทศยากจน 36 ประเทศ

แต่ 'ความใจดี' ของ G-7 ดังกล่าวนี้อาจไม่ใช่ผู้สภารมณผู้นำ *Jubilee 2000* มากนัก เพราะการยกหนี้จำนวน 70,000 ล้านดอลลาร์อเมริกันนี้ ถือเป็นจำนวนน้อยนิด เมื่อเทียบกับหนี้ต่างประเทศทั้งหมดของประเทศยากจน 206,000 ล้านดอลลาร์อเมริกัน (รวมหนี้ระยะสั้น) นับว่าไม่เพียงพอในการเปิดโอกาสให้ประเทศยากจนมี 'ชีวิตใหม่'

กลุ่มประเทศยากจนที่มีหนี้ต่างประเทศพะรุงพะรังมีชื่อเรียกในองค์กรโลกบาลว่า *HIPCs* ย่อมาจากคำว่า *Heavily-Indebted Poor Countries* ในปี 2539 ธนาคารโลกและกองทุนการเงินระหว่างประเทศร่วมกันประกาศ *HIPC Initiative* เพื่อช่วยเหลือกลุ่มประเทศ *HIPCs* โดยการลดหย่อนภาระหนี้ต่างประเทศควบคู่กับการแก้ปัญหาความยากจน เงื่อนไขสำคัญที่กำหนดก็คือ การรัดเข็มขัดทางการคลัง และการปรับเปลี่ยนนโยบายเศรษฐกิจสู่แนวทางเสรีนิยม

ในเดือนกันยายน 2540 ที่ประชุมประจำปีระหว่างธนาคารโลกกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศมีมติจัดสรรเงิน 27,500 ล้านดอลลาร์อเมริกัน (มูลค่าปัจจุบัน) เพื่อช่วยเหลือกลุ่ม *HIPCs* พร้อมกันนี้มีการจัดตั้ง *HIPC Trust Fund* เพื่อการนี้โดยเฉพาะ สหราชอาณาจักรประกาศบริจาคเงิน 50 ล้านดอลลาร์อเมริกันให้ *HIPC Trust Fund* ในขณะที่สหรัฐอเมริกาประกาศให้ 600 ล้านดอลลาร์อเมริกัน (โดยมีเงื่อนไขว่าต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา) *HIPC Trust Fund* กำหนดที่จะจัดสรรเงินจำนวน 5,900 ล้านดอลลาร์อเมริกันแก่ธนาคารเพื่อการพัฒนาภูมิภาคต่างๆ (Regional Development Bank) เพื่อนำไปช่วยเหลือ *HIPCs* ต่อไป ในวาระเดียวกันนี้ ธนาคารโลกประกาศที่จะผ่อนคลายนโยบายหนี้แก่ *HIPCs* จำนวน 5,100 ล้านดอลลาร์อเมริกัน (*Financial Times*, September 27, 1999) หลังจากนั้นกองทุนการเงินระหว่างประเทศก็ประกาศจัดสรรสินเชื่อประเภทใหม่สำหรับ *HIPCs* เพื่อนำไปแก้ปัญหาความยากจน โดยตั้งชื่อว่า Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF) (*Financial Times*, October 1, 1999)

แม้ว่าโลกในปี ค.ศ. 2000 จะยังไม่มีการยกหนี้ทั้งหมดให้แก่ประเทศยากจน ดังเป้าหมายของ *Jubilee 2000* แต่ *Jubilee 2000* ก็ได้ทำคุณประโยชน์นอกเหนือแก่ประเทศกลุ่ม *HIPCs* อย่างน้อยที่สุด โลกในปี ค.ศ. 2000 มีสำนึกในการช่วยเหลือกลุ่ม *HIPCs* มากกว่าปัจจุบัน

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันที่ 28 ตุลาคม 2542